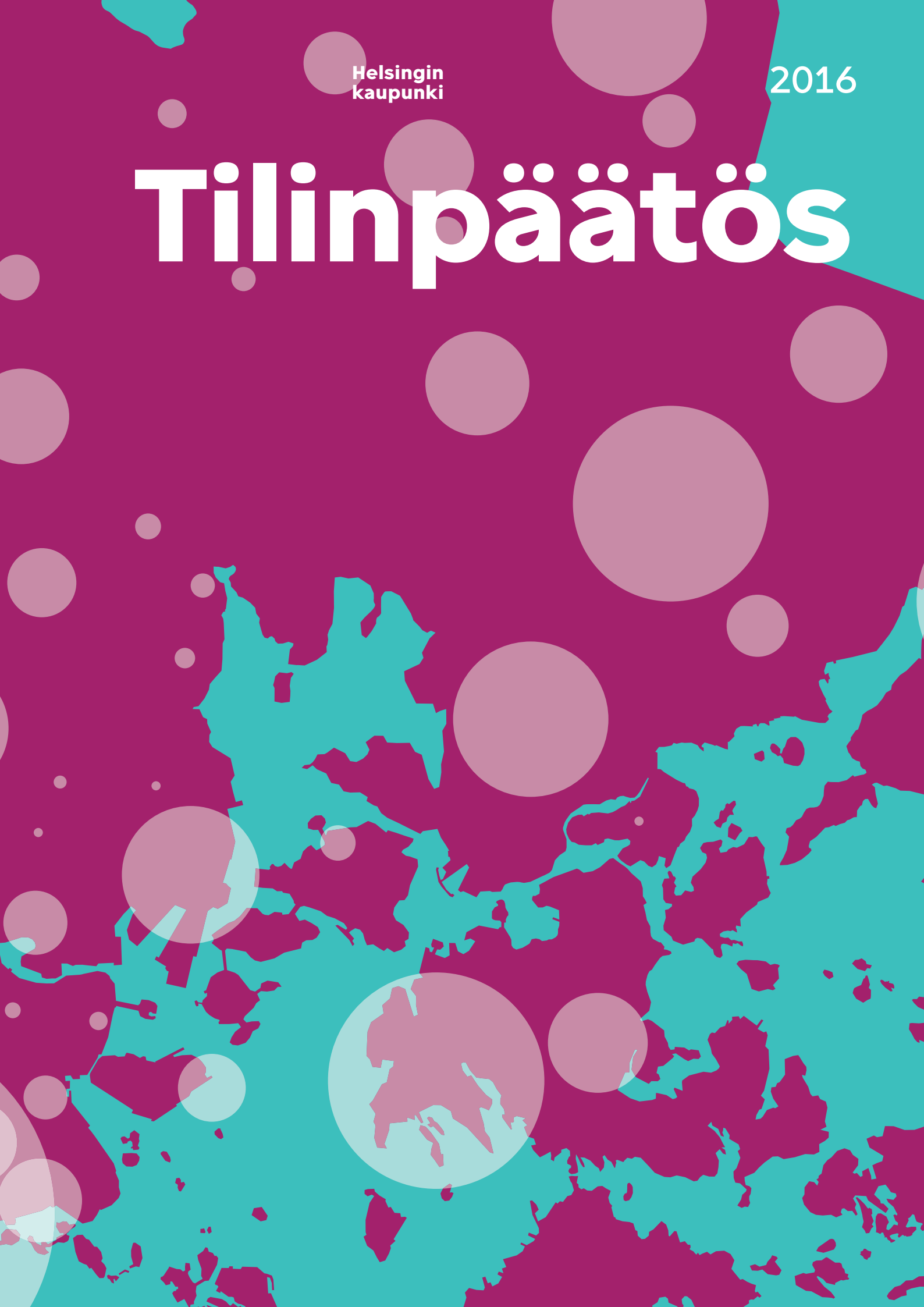

Helsingin
kaupunki

2016

Tilinpäätös

HELSINGIN KAUPUNGINTILINPÄÄTÖS 2016

Julkaisija:

Helsingin kaupunki
Kaupunginkanslia

Helsingin kaupungin keskushallinnon
julkaisuja 2017:4

ISBN 978-952-331-246-3 (painettu)

ISBN 978-952-331-247-0 (verkko)

ISSN-L 2242-4504

ISSN 2242-4504 (painettu julkaisu)

ISSN 2323-8135 (verkkojulkaisu)

Tilinpäätöksen aineisto:

Taloushallintopalvelu (Talpa)
Kaupunginkanslia/Talous- ja suunnitteluosasto

Taitto: Innocorp Oy

Kansi: Kaupunginkanslian viestintä/Tuomas Kärkkäinen

Paino: Helsingin kaupungin digipaino

Sähköisenä: www.hel.fi/tilinpaatos

Tilinpäätös 2016 kaupunginvaltuustossa 21.6.2017.

Helsingin kaupunki

Tilinpäätös 2016

Sisällysluettelo

1 TOIMINTAKERTOMUS	4	3 TILINPÄÄTÖSLASKELMAT	152
1.1 Olennaiset tapahtumat kaupungin toiminnassa	4	3.1 Helsingin kaupungin tuloslaskelma	152
1.1.1 Kaupunginjohtajan katsaus	4	3.2 Helsingin kaupungin rahoituslaskelma	153
1.1.2 Taloudellinen kehitys Helsingin seudulla	6	3.3 Helsingin kaupungin tase	154
1.1.3 Kaupungin henkilöstö	9	3.4 Helsingin kaupungin konsernituloslaskelma	156
1.1.4 Olennaiset muutokset kaupungin toiminnassa	9	3.5 Helsingin kaupungin konsernirahoituslaskelma	157
1.1.5 Arvio merkittävimmistä riskeistä ja epävarmuustekijöistä sekä tulevasta kehityksestä	11	3.6 Helsingin kaupungin konsernitase	158
1.1.6 Ympäristötekijät	13	4 TILINPÄÄTÖKSEN LIITETIEDOT	162
1.1.7 Harmaan talouden torjunta	14	4.1 Tilinpäätöksen laatimista koskevat liitetiedot	162
1.2 Selonteko kaupungin sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan järjestämisestä	15	4.1.1 Kaupungin tilinpäätöksen laatimista koskevat liitetiedot	162
1.3 Tilikauden tuloksen muodostuminen ja toiminnan rahoitus alakohtineen	17	4.1.2 Konsernitilinpäätöksen laatimista koskevat liitetiedot	163
1.3.1 Tilikauden tuloksen muodostuminen	17	4.2 Tuloslaskelmaa koskevat liitetiedot	169
1.3.2 Toiminnan rahoitus	19	4.3 Tasetta koskevat liitetiedot	173
1.4 Rahoitusasema ja sen muutokset	21	4.3.1 Taseen vastaavia koskevat liitetiedot	173
1.5 Kokonaistulot ja -menot	23	4.3.2 Taseen vastattavia koskevat liitetiedot	177
1.6 Kuntakonsernin toiminta ja talous	24	4.4 Vakuuksia ja vastuusitoumuksia koskevat liitetiedot ...	181
1.6.1 Yhdistelmä konsernitilinpäätökseen sisältyvistä yhteisöistä ja säätiöistä	24	4.5 Ympäristövastuut	186
1.6.2 Konsernin toiminnan ohjaus	24	4.6 Henkilöstöä ja tilintarkastajan palkkioita koskevat liitetiedot	186
1.6.3 Olennaiset konsernia koskevat tapahtumat	24	5 ERIYTETYT TILINPÄÄTÖKSET	190
1.6.4 Tytäryhteisöjen tavoitteiden toteutuminen	26	5.1 Kunnallisten liikelaitosten tilinpäätökset	190
1.6.5 Selonteko konsernivalvonnan järjestämisestä	28	5.2 Muiden eriytettyjen yksiköiden tilinpäätöslaskelmat ...	206
1.6.6 Konsernitilinpäätös ja sen tunnusluvut	29	6 ALLEKIRJOITUKSET JA TILINPÄÄTÖSMERKINTÄ	214
1.7 Tilikauden tuloksen käsittely	34	7 LUETTELO KIRJANPITOKIRJOISTA JA TOSITELAJEISTA SEKÄ NIIDEN SÄILYTYSTAVASTA	216
2 TALOUSARVION TOTEUTUMINEN	36		
2.1 Käyttötalouden toteutuminen	36		
2.2 Tuloslaskelmaosan toteutuminen	122		
2.2.1 Helsingin kaupungin tuloslaskelman toteutumisvertailu	122		
2.2.2 Talousarvion tuloslaskelmaosan toteutumisvertailu	123		
2.2.3 Tuloslaskelmaosan tuloarvioiden ja määrärahojen toteutuminen	125		
2.3 Investointiosan toteutuminen	129		
2.4 Rahoitusosan toteutuminen	146		
2.4.1 Helsingin kaupungin rahoituslaskelman toteutumisvertailu	146		
2.4.2 Talousarvion rahoitusosan toteutumisvertailu	147		
2.4.3 Rahoitusosan tuloarvioiden ja määrärahojen toteutuminen	148		

Toimintakertomus

1 Toimintakertomus

1.1 Olennaiset tapahtumat kaupungin toiminnassa

1.1.1 Kaupunginjohtajan katsaus

Kaupungin vuoden 2016 toimintaa leimasivat sosiaali- ja terveydenhuollon uudistukseen ja maakuntahallinnon uudistukseen varautuminen sekä kaupungin uuden johtamisjärjestelmän ja toimialaorganisaation valmistelu. Kaupunginvaltuusto hyväksyi kesäkuussa 2016 johtamisjärjestelmän muutokset ja päätti siirtymisestä toimialaorganisaatioon 1.6.2017 alkaen. Kaupunginvaltuusto hyväksyi 26.10.2016 Helsingin uuden yleiskaavan – Kaupunkikaavan. Yleiskaava mahdollistaa Helsingin kasvun.

Vuosi 2016 oli Helsingin kaupungin taloudessa odotettua myönteisempi. Kaupungin toimintakate toteutui talousarviota parempana ja verotulot kasvoivat talousarviossa ennakoitua enemmän. Myös korkomenot olivat talousarviota pienemmät. Siten vuosikate toteutui 300 miljoonaa euroa talousarviota parempana.

Kaupungin tulorahoitus riitti poikkeuksellisen korkeiden maanmyyntitulojen ansiosta kattamaan investointitason. Vuonna 2016 toiminnan ja investointien rahavirta muodostui noin 159 miljoonaa euroa positiiviseksi.

Strategian mukaan velkaantumiskehitystä hidastetaan rahoittamalla nykyistä merkittävästi suurempi osuus investoinneista tulorahoituksella ja kiinteän omaisuuden myyntituloilla. Kaupungin taloudellinen asema on muuttunut vuoden 2015 alusta oleellisesti Helsingin Energian ja Helsingin Sataman yhtiöittämisen seurauksena. Vuosina 2015 ja 2016 Helen Oy:n liikevoitto ei ollut enää parantamassa kaupungin vuosikatetta ja siten vuonna 2015 kaupungin tulorahoituksen taso aleni tästä syystä selvästi aikaisemmista vuosista. Vuonna 2016 tulorahoituksen taso parani selvästi edellä mainituista syistä johtuen.

Miljoonaa euroa	Käyttö 2013	Käyttö 2014	Käyttö 2015	Käyttö 2016
Vuosikate	473	481	260	569
Maanmyyntitulot	79	105	104	240
Rakennusten ja osaketilojen myynti	6	19	8	6
Vuosikate sekä kaupungin maan, rakennusten sekä osaketilojen myyntitulot yhteensä	558	605	372	815
Investoinnit	647	549	537	663
Erotus	-89	56	-165	152

Kaupungin kokonaismenotaso alitti talousarvion ja menot toteutuivat eräistä kertaluontoisista kirjauksista johtuen jopa hieman edellistä vuotta pienempinä. Vertailukelpoisesti tarkasteltuna menokasvu jäi matalaksi, vain noin 0,5 prosenttiin. Kaupungin strategian tavoitteena on pitää emokaupungin käyttömenojen reaalikasvu asukasmäärän kasvun mukaisena vähennettynä vuotuisella yhden prosentin tuottavuuden nousutavoitteella. Vuonna 2016 strategiatavoitteen mukaiset toimintamenot alenivat 0,8 prosentilla, kun tavoitteen mukaan menokasvu olisi voinut olla 1,12 prosenttia. Strategiaan kirjattu käyttömenojen kasvun tavoite on osoittautunut toimivaksi keinoksi ohjata kaupungin menokasvua. Tavoite on strategiakaudella hillinnyt olennaisesti menojen kasvua ja sillä on ollut keskeinen merkitys kaupungin talouden tasapainottamisessa.

Verotulot toteutuivat 142 miljoonaa euroa talousarviota korkeampina ja vuoteen 2015 verrattuna verotuloja kertyi 4,5 prosenttia enemmän. Kunnallisveroja kertyi 4,2 prosenttia vuotta 2015 enemmän. Yhteisöveroja kertyi 6,7 prosenttia enemmän kuin vuonna 2015.

Olellaiset tapahtumat kaupungin toiminnassa

Kaupungin investoinnit ilman liikelaitosten investointeja olivat 486 miljoonaa euroa (388 miljoonaa euroa vuonna 2015 ja 391 miljoonaa euroa vuonna 2014). Investointeihin ilman liikelaitoksia oli käytettävissä yhteensä 623,6 miljoonaa euroa kun talousarviossa asetetun investointiraamin lisäksi huomioidaan kaupunginvaltuuston eri perusteilla myöntämät ylitysoikeudet. Investointeihin käytettävissä olleista määrärahoista käytettiin 78 prosenttia (68 prosenttia vuonna 2015 ja 71 prosenttia vuonna 2014). Määrärahan käyttö on lisääntynyt aikaisempiin vuosiin verrattuna, koska vuonna 2014 alkanut rakentamisen korkeasuhdanne on jatkunut ja aikaisempina vuosina muista kuin rahoituksellisista syistä käynnistymättä jääneet esirakentamisen, talonrakentamisen ja katurakentamisen hankkeet ovat edenneet.

Strategiakaudella on tasapainoisen talouden tavoitteen mukaisesti tavoitteena ollut rahoittaa nykyistä merkittävästi suurempi osuus investoinneista tulorahoituksella ja kiinteän omaisuuden myyntituloilla. Investointimenojen ohjauksessa on osoittautunut toimivaksi investointiraami sekä 10-vuotinen investointiohjelma.

Vuoden 2016 asuntorakentaminen oli edellisvuoden tapaan vilkasta ja vuonna 2016 asuinrakennusten aloituksia oli enemmän kuin niitä valmistui, joten rakenteilla olevien asuntojen määrä pysyi 7 000 asunnon tuntumassa. Myönnettyjen rakennuslupien määrä oli jo kolmatta peräkkäistä vuotta ennätyskorkealla. Määrällisesti merkittävin asuntorakentamisen alue oli edelleen Länsisataman alue, jossa aloitettiin vuoden 2016 aikana jälleen yli tuhannen asunnon rakentaminen. Eniten asuntoja valmistui Kruunuvuorenrannan projektialueella, jossa valmistui 769 asuntoa. Vuoden vaihteessa rakenteilla olevista asunnoista 58 prosenttia sijaitsee projektimaisesti johdetuilla alueilla ja 42 prosenttia niiden ulkopuolisilla täydennysrakentamisalueilla.

Kiinteän omaisuuden myyntituloja tonttien osalta kirjautui kirjanpidollisesti 240,2 miljoonaa euroa. Tästä tuloutui 127 miljoonaa euroa vuonna 2016 loppujen jäädessä saamisiksi.

Merkittävimmät myyntikohteet olivat Kalasataman keskuksen asuntotornien tontit, vuoden 2016 tilinpäätökseen kirjattavia myyntituloja noin 94 miljoonaa euroa, sekä Keski-Pasilan ensimmäisen vaiheen tontit (Tripla), vuoden 2016 tilinpäätökseen kirjattavia myyntituloja noin 46 miljoonaa euroa. Lisäksi myytiin suuri määrä pienempiä tontteja eri puolilta Helsinkiä, yhteensä noin 100 miljoonan euron edestä. Lisäksi kaupungin toiminnan kannalta tarpeettomia rakennuksia ja osakkeita myytiin yhteensä 6,5 miljoonalla eurolla. Talousarvion 35 miljoonan euron rakennusten myyntitavoitetta ei saavutettu.

Suurimmat asuin- ja työpaikka-alueiden esirakentamiskohteet sijaitsivat Länsisatamassa, Kalasatamassa ja Pasilassa. Aluerakentamisen projektialueista eniten katujen uudisrakentamiseen varattuja määrärahoja käytettiin Keski-Pasilassa, Kalasatamassa ja Jätkäsaareissa. Projektialueiden ulkopuolisia, suurimpia katujen uudisrakentamiskohteita olivat Isonnevan, Alppikylän ja Risupadontien alueella sekä Tapulikaupungin pohjoisosassa, City-Marketin alueella Itäkeskuksessa, Tankovainion alueella ja Aurinkolahden alueella. Rantarakentamisen pääkohteina olivat Oulunkylä-Savelan ja Vartiokylänlahden tulvarakenteiden toteutus. Kaupungin ja Liikenneviraston yhteishankkeista Kehä I:n ja Kivikontien eritasoliittymä sekä Vihdintie välillä Haaga - Kehä III valmistuivat. Kehä I välillä Vihdintie-Espoon raja sekä Kehä I:n ja Hämeenlinnanväylän eritasoliittymän toteutukset jatkuvat. Melusteet valmistuivat Porvoonväylälle Jakomäen kohdalle. Kehä I:n meluvallin rakentaminen ylijäämämassojen hyötykohteena Sepänmäen kohdalla käynnistyi.

Joukkoliikenteen kehittämisen pääkohteet olivat runkolinja 560 Valimotie-Tapaninkylän liittymän liikennejärjestelyt ja runkolinja 500 aiheuttamien liikennejärjestelyjen suunnittelu koko reitin matkalla Munkkivuoresta Herttoniemeeseen. Jalankulun ja pyöräilyn väylistä huomattavimmat olivat Helsinginkadun, Munkinpuiston ja Lauttasaarentien pyöräilyväylien sekä Pohjoisbaanan rakentaminen välillä Pasila-Käpylä. Suunnittelukohteista merkittävin oli erillinen Vuosaaren jalankulun ja pyöräilyn silta nykyisen Vuosaarensillan ja metrosillan väliin. Lisäksi kaupungin eri osissa kunnostettiin pääräittäverkostoa, erityisesti suojateiden reunatukimadalluksia ja pinnoitteita.

Merkittävimpiä vuonna 2016 valmistuneita tai rakentamisvaiheessa olevia uudisrakennushankkeita olivat Keskustakirjasto, Jätkäsaaren peruskoulun luokat 1-2 ja lasten päiväkotit, Maunulatalo, päiväkotit Alppikylä ja Staran Jätkäsaaren työtukikohta. Suurimmat käynnissä olevat peruskorjaushankkeet olivat Roihuvuoressa Prinsessantiellä ja Vallilassa Teollisuuskadulla sijaitsevien ammatillisten koulutusyksikköjen perusparannukset ja muutostyöt. Myös Hoplaxskolanin Solnantien toimipisteen, Ruotsinkielisen työväenopiston ja Kaisaniemen ala-asteen perusparannukset aloitettiin vuonna 2016. Suurimmat valmistuneet korjaushankkeet ovat Grundskolan Norsenin, Roihuvuoren ala-asteen, Pihlajamäen ala-asteen, Oulunkylän ala-asteen ja Vuosaaren ala-asteen perusparannukset.

Olennaiset tapahtumat kaupungin toiminnassa

HKL-liikelaitoksen suurin yksittäinen investointikohde oli uudet metrovaunut. Muita suuria investointeja olivat Articvaunujen hankinnat, Raide-Jokerin vaunujen ennakkomaksu ja Myllypuron metroaseman peruskorjaus.

Vuonna 2016 kaupunginvaltuusto hyväksyi sekä Raide-Jokeria että Kruunusillat –hanketta koskevat hankesuunnitelmat. Raide-Jokerin infrahankkeen kokonaisarvo on 275 miljoonaa euroa. Helsingin ja Espoon kaupungit solmivat Raide-Jokerin suunnittelua ja toteutusta koskevan yhteistyösopimuksen, jonka mukaisesti HKL-liikelaitokseen perustettava erillinen organisaatioyksikkö tulee vastaamaan Raide-Jokerin toteutusprojektista. Kruunusilltojen hankesuunnitelma käsittää koko raitiotieyhteyden rakentamisen Helsingin keskustasta Kaivokadulta Laajasalon keskuskeskukseen ja on arvoltaan 259 miljoonaa euroa.

Helsingin kaupunkipyöräpalvelun ensimmäinen vaihe (500 pyörää ja 50 pyöräasemaa) otettiin käyttöön toukokuussa 2016. Palvelu sai alusta alkaen suuren suosion. Kaupunkipyöräpalvelulle myönnettiin kolme tunnustuspalkintoa, joiden mukaan palvelu on tehnyt kaupungin hauskemmaksi, edistänyt terveitä elämäntapoja ja kehittänyt älykästä kaupunkia.

Vuonna 2016 perustettu muotoilujohtajan tehtävä vahvistaa Helsingin strategista kehittämistä ja muotoilun hyödyntämistä julkisten palvelujen suunnittelussa. Helsinki on viimeisen neljän vuoden ajan tuonut käyttäjälähtöisen suunnittelun osaksi kaupungin kehittämistä jo yli sadassa hankkeessa.

Kaupunki on pärjännyt erinomaisesti lukuisissa kaupunkien elämänlaatua, hyvinvointia, kilpailukykyä ja yrittäjyyden edellytyksiä mittaavissa kansainvälisissä vertailuissa. Matkailukohteena Helsinki kerää kasvavasti myönteisiä arvioita ulkomaisissa medioissa.

1.1.2 Taloudellinen kehitys Helsingin seudulla

Talouskehitys

Toisin kuin neljänä edeltävänä vuonna, Suomen kansantalouden arvonlisäys kasvoi vuonna 2016 edellisestä vuodesta, ennakoarvioiden mukaan 1,2 prosenttia. Tuotannon kasvu oli laaja-alaista, mutta kasvu perustui selkeästi kotimaisen kysynnän varaan. Vientisektorin vaikeudet jatkuivat edelleen vuonna 2016.

Teollisuustuotanto kasvoi eri toimialoilla, sillä vain alkutuotanto supistui. Nopeinta kasvu oli rakentamisessa. Työmarkkinoiden tilanne parantui vuoden 2016 aikana. Työttömyysasteen trendi laski loppuvuonna jo 8,6 prosenttiin ja työllisyys kasvoi etenkin rakentamisessa.

Suomen Pankin näkemyksen mukaan Suomi on vuoden 2016 loppupuolelta lähtien palaamassa kasvu-uralle. Talousluvut ovat vahvistuneet ja ennakoivat indikaattorit tukevat näkemystä kasvun jatkumisesta.

Helsingin seudulla tuotannon kasvu jatkui vahvana vuoden 2016 kolmannella neljänneksellä. Ennakoarvion mukaan tuotanto nousi 3,2 prosenttia edellisvuodesta. Helsingin seudun tuotanto on kasvanut viimeksi kuluneen vuoden aikana keskimäärin 2,5 prosenttia, selvästi nopeammin kuin koko maassa. Kasvu jatkui palvelualoilla, erityisesti liike-elämän palveluissa, rahoituksessa, majoitus- ja ravitsemisalalla sekä kotitalouksien palveluissa. Myös informaatio- ja viestintäalan nousu vahvistui. Jalostusaloista rakentamisen kasvu jatkui erittäin vahvana, ja teollisuuskin kääntyi loivaan nousuun.

Työllisyys ja työttömyys

Vuonna 2016 Helsingissä oli 421 500 työpaikkaa. Koko Helsingin seudun työpaikkamäärä oli 766 900. Helsingin osuus koko maan reilusta 2,4 miljoonasta työpaikasta oli 17 prosenttia ja koko Helsingin seudun osuus 31 prosenttia. Helsingin työpaikkamäärä kasvoi hieman vuodesta 2015 ja muulla seudulla työpaikkoja oli vajaat 3 000 enemmän kuin vuotta aiemmin.

Työllisten määrä kasvoi Helsingissä vajaalla kolmella prosentilla edellisvuodesta. Helsingin seudulla työllisiä oli prosentin verran enemmän kuin vuonna 2015. Vuonna 2016 Helsingissä oli 324 500 työllistä. Työllisyysaste oli 73,1 prosenttia.

Olellaiset tapahtumat kaupungin toiminnassa

Työ- ja elinkeinotoimistoon ilmoitettujen avoimien työpaikkojen määrä lisääntyi Helsingissä keskimäärin kahdeksan prosenttia vuonna 2016. Koko Helsingin seudulla avointen työpaikkojen määrä kasvoi Helsinkiä enemmän.

Työ- ja elinkeinoministeriön työnvälitystilaston mukaan työttömien määrä kasvoi Helsingissä vuonna 2016 keskimäärin neljä prosenttia edellisestä vuodesta. Työttömien määrä oli edellisvuotta hieman suurempi marraskuulle saakka. Joulukuussa työttömien määrä kääntyi prosentin laskuun lähes viisi vuotta kestäneen nousun jälkeen. Vuoden 2016 lopussa Helsingin työttömyysaste oli 12,4 prosenttia, mikä oli 0,3 prosenttiyksikköä pienempi kuin vuotta aiemmin.

Alle 25-vuotiaiden työttömien määrä väheni keskimäärin kahdella prosentilla vuoden takaisesta. 25–29-vuotiaiden työttömien määrä kääntyi maltilliseen laskuun syksyllä 2016. Keskimäärin ikäryhmän työttömyys kuitenkin kasvoi vuoden aikana kolmella prosentilla. Yli 50-vuotiaiden työttömien määrä kasvoi keskimäärin 9 prosentilla, tosin vuoden lopussa kasvua kertyi enää prosentti.

Helsingin pitkäaikaistyöttömyys (yli vuoden työttömänä olleet) jatkoi kasvuaan, tosin kasvuvauhti hidastui tasaisesti. Joulukuun lopussa pitkäaikaistyöttömien määrä oli 9 prosenttia korkeampi kuin vuoden 2015 lopussa. Vuonna 2016 yli vuoden yhtäjaksoisesti työttömänä olleita oli keskimäärin 20 prosenttia enemmän kuin edellisenä vuonna. Pitkäaikaistyöttömien osuus kaikista työttömistä nousi 43 prosenttiin. Pitkäaikaistyöttömyys yleistyy iän myötä; suhteellisesti eniten on kuitenkin kasvanut nuorten pitkäaikaistyöttömien määrä.

Väestönkehitys

Vuodenvaihteessa 2016/2017 Helsingissä asui kaupungin tietokeskuksen ennakkotiedon mukaan noin 635 600 asukasta. Väkiluku kasvoi vuoden 2016 aikana noin 7 400 asukkaalla, mikä lähes yhtä paljon kuin vuonna 2015. Ulkomaan kansalaisten määrä kasvoi yli 2 500 hengellä ja muiden kuin suomen- tai ruotsinkielisten määrä 5 000 hengellä. Vieraskielisen väestön määrä on nyt noin 93 000 henkilöä, 14,6 prosenttia väestöstä. Suomenkielisten määrä kasvoi noin 2 300 hengellä ja ruotsinkielisten määrä 200:lla. Ruotsinkielisiä on 36 200, vajaat kuusi prosenttia helsinkiläisistä.

Helsingin saama kokonaisuuttovoitto oli yhteensä noin 5 700 asukasta. Helsingin muuttotappio muulle seudulle kasvoi edelleen ja oli ennakkotiedon mukaan yli 2 000 henkeä vuonna 2016. Muusta Suomesta saatu muuttovoitto jatkoi kasvua ja oli 5 400 henkeä. Myös ulkomainen muuttovoitto kasvoi reilusti ja oli nyt noin 2 500 henkeä, vaikka muuttoliike Viron suuntaan on kääntymässä tappiolliseksi.

Helsingissä syntyi vajaat 6 800 lasta, 250 vähemmän kuin edellisvuonna. Kuolleiden määrä, noin 5 100, oli samaa luokkaa edellisenä vuonna. Luonnollinen väestönkasvu eli syntyneiden enemmyyksiä kuolleisiin verrattuna oli 1 700 henkilöä.

Varhaiskasvatusikäisten eli 1–6-vuotiaiden määrä kasvoi vuoden 2016 aikana 600 lapsella, ja heidän määränsä oli vuoden lopussa noin 39 000. Peruskouluikäisten eli 6–14-vuotiaiden määrä kasvoi lähes 1 700 hengellä, ja peruskouluikäisiä oli vuoden lopussa 50 000. Ala-asteikäisten määrä kasvoi 1 260 hengellä ja yläasteikäisten määrä 410 hengellä. Toisen asteen opiskelijoiden ikäluokan eli 15–17-vuotiaiden määrä pysyi samana kuin edellisenä vuonna.

Työikäisten eli 19–64-vuotiaiden määrä kasvoi 3 700 asukkaalla. Yli 65-vuotiaita oli 106 000 eli 2 100 edellisvuotta enemmän. Yli 75-vuotiaita oli 1 700 ja yli 85-vuotiaita 300 enemmän kuin vuoden 2015 lopussa.

Ennakkotiedon mukaan Eteläinen suurpiiri kasvoi eniten, 2 400 asukkaalla, ja lukuun ottamatta Pohjoista ja Östersundomin suurpiiriä väkiluku kasvoi muissakin suurpiireissä 700–1 000 asukkaalla vuoden 2016 aikana.

Varhaiskasvatusikäisten määrä kasvoi eniten Keskisessä (220) ja Eteläisessä (170) suurpiirissä. Kaakkoisessa ja Koillisessa suurpiirissä pienten lasten määrä kasvoi vajaalla sadalla. Peruskouluikäisten kasvu oli suurinta Eteläisessä suurpiirissä, 400 henkilöä, Keskisessä suurpiirissä 340 sekä Koillisessa ja Läntisessä suurpiirissä yli 200. Eläkeikäisten määrän kasvu painottui Koilliseen ja Itäiseen suurpiiriin, joissa yli 65-vuotiaiden määrä kasvoi yli 500 asukkaalla.

Ulkomaan kansalaisia oli noin 60 000 eli lähes 10 prosenttia väestöstä. Suurimmat ryhmät olivat Viron kansalaiset, vajaat 13 000 henkeä, Venäjän kansalaiset (6 400) ja Somalian kansalaiset (3 000). Eniten kasvoi irakilaisista (550) ja syyrialaisista (200) määrä. Tietyissä ryhmissä ulkomaan kansalaisten määrä kasvaa hitaasti tai jopa alenee, kun maassa pitempään asuneet saavat Suomen kansalaisuuden.

Helsingin suurimmat kieliryhmät suomen ja ruotsin lisäksi ovat venäjänkieliset, noin 18 000 henkilöä, vironkieliset, 12 000 ja somalinkieliset, 9 500 henkilöä. Vuoden 2016 aikana sekä arabian että somalinkielisten määrä kasvoi 900:lla ja venäjänkielisten määrä 700 asukkaalla.

Rakentaminen Helsingissä vuonna 2016

Talonrakentaminen oli keskimääräistä vilkkaampaa Helsingissä vuonna 2016. Erityisesti toimitilarakentaminen vilkastui myönnettyillä rakennusluvilla mitattuna. Myös aloitettujen rakennustöiden ja valmistuneiden rakennusten kerrosala oli keskimääräistä suurempi. Asuntorakentaminen puolestaan jatkui edellisvuosien kaltaisena.

Toimitilarakentamisessa oli myönnettyjen rakennuslupien osalta 2010-luvun vilkkain vuosi. Lupa myönnettiin 377 805 kerrosneliömetrin rakentamiselle vuonna 2016. Aloitettujen rakennustöiden osalta vuosi oli niin ikään keskimääräistä vilkkaampi. Vuoden aikana aloitettiin 261 685 kerrosneliön rakentaminen, mikä on lähes puolet enemmän kuin vuosina 2011–2015 keskimäärin. Vuonna 2016 valmistui 189 239 kerrosneliometriä toimitiloja, mikä on 15 prosenttia enemmän kuin viitenä edellisenä vuotena keskimäärin. Valmistuneiden toimitilojen kerrosalasta lähes 75 prosenttia oli liike- ja toimistorakennuksissa.

Asuntotuotanto on vuodesta 2011 lähtien ollut vilkasta Helsingissä. Vuonna 2016 valmistui yhteensä 4 395 asuntoa, joista 410 käyttötarkoituksen muutoksen myötä olemassa oleviin rakennuksiin. Keskimäärin saman verran asuntoja (n. 4 370) valmistui uustuotantona, laajennuksina ja käyttötarkoituksen muutoksina vuosina 2011–2015. Ero on suuri tätä edeltävään viisivuotiskauteen, johon ajoittuu mm. maailmanlaajuisen taantumun aiheuttamia hiljaisia vuosia asuntotuotannossa. Vuosina 2006–2010 valmistui keskimäärin ainoastaan noin 2 670 asuntoa vuodessa. Asuntotuotanto jatkunee vilkkaana tulevina vuosina, sillä myönnettyjen rakennuslupien ja aloitettujen asuntojen määrä oli kahden edellisen vuoden tapaan suuri vuonna 2016. Rakennuslupa myönnettiin 5 597 asunnon rakentamiselle uustuotantona, laajennuksina ja käyttötarkoituksen muutoksina. Edellisvuosina myönnettyjen rakennuslupien runsas määrä näkyi myös aloitettujen asuntojen määrässä: vuonna 2016 ryhdyttiin rakentamaan 5 129 asuntoa, kun käyttötarkoituksen muutoksena rakennettavat lasketaan mukaan. Vuoden 2016 lopussa oli kesken 6 410 asunnon rakentaminen uustuotantona ja laajennuksina.

Vuonna 2016 uustuotantona, laajennuksina ja käyttötarkoituksen muutoksena valmistuneista asunnoista noin 65 prosenttia toteutui sääntelemättöminä omistus- tai vuokra-asuntoina. AM-ohjelman mukaisena välimuodon tuotantona valmistui noin 24 prosenttia asunnoista ja loput vajaa 12 prosenttia valtion tukeman pitkän korkotuen vuokra-asuntoina. Valmistuneista valtion tukemista vuokra-asunnoista yli puolet oli opiskelija- ja nuorisotasuntoja. Vuonna 2016 aloitetuissa asunnoissa sekä myönnettyissä rakennusluvuissa säännelty tuotanto kasvatti osuuttaan. Valtion tukemia pitkän korkotuen asuntoja aloitettiin yli tuhat ja lupa myönnettiin yli 1 600 säännellylle vuokra-asunnolle. Myös asumisoikeusasuntojen määrä nousi merkittävästi niin aloitettujen rakennushankkeiden kuin myönnettyjen rakennuslupien osalta.

Helsinkiin vuonna 2016 uustuotantona ja laajennuksina valmistuneista 3 985 asunnosta suurin osa oli kerrostaloissa (83 prosenttia). Rivi- ja omakotitaloasuntojen osuus valmistuneista oli puolestaan 6 prosenttia ja muihin rakennuksiin valmistuneiden asuntojen 4 prosenttia. Pienten asuntojen, yksiöiden ja kaksioiden, osuus valmistuneista asunnoista (55 prosenttia vuonna 2016) oli lähes saman verran kuin edellisvuonna. Vähintään neljän huoneen asuntojen osuus kasvoi 3 prosenttiyksikköä edellisvuodesta ja oli 20 prosenttia vuonna 2016. Kolmioita valmistuneista asunnoista oli 25 prosenttia. Uustuotantona ja laajennuksina rakennettujen asuntojen keskikoko on pienentynyt. Vuonna 2016 valmistuneiden asuntojen keskikoko oli 62,0 neliometriä, mikä on 2000-luvun alhaisin.

Suurin valmistuneiden asuntojen keskittymä vuonna 2016 oli Kruunuvuorenrannan projektialue, jossa valmistui yli 750 asuntoa. Myös Länsisataman projektialueella valmistui lähes 700 asuntoa. Vuoden lopussa Länsisataman alueella oli rakenteilla kaikkiaan 1 664 asuntoa, mikä vastaa noin neljännestä koko kaupungin rakenteilla olevista asunnoista. Vuonna 2016 valmistuivat ensimmäiset asunnot Kuninkaantammen ja Honkasuon alueille.

1.1.3 Kaupungin henkilöstö

Kaupungin palveluksessa oli vuoden 2016 lopussa 38 056 työntekijää (37 876 vuonna 2015). Henkilöstömäärä kasvoi vuonna 2015 yhteensä 180 työntekijällä eli 0,5 prosentilla (0,6 prosentilla vuonna 2015).

Opetusviraston ja sosiaali- ja terveysviraston henkilöstömäärät ovat pysyneet suunnilleen samalla tasolla kahden viimeisen vuoden aikana. Varhaiskasvatusviraston henkilöstömäärä kasvoi viime vuonna 3,8 prosentilla ja 2,3 prosentilla vuonna 2015. Länsimetron liikennöinnin käynnistymiseen varautuminen kasvatti HKL-liikelaituksen henkilöstömäärää 13 prosentilla vuonna 2016 ja 3 prosentilla vuonna 2015. Rakentamispalvelu Staran henkilöstömäärä on vähentynyt kahden vuoden kuluessa 2-3 prosentilla vuodessa.

Koko henkilöstöstä 76,5 prosenttia oli naisia ja 23,5 prosenttia miehiä. Koko henkilöstöstä 6,6 prosenttia oli muun kuin suomen tai ruotsin kielisiä. Vakinaisesta henkilöstöstä 51 prosenttia oli työskennellyt kaupungilla yli kymmenen vuotta. Runsaalla 20 prosentilla työsuhde kaupunkiin oli kestänyt yli 24 vuotta. Vakinaisen henkilöstön keski-ikä oli 46,4 vuotta ja määräaikaisen henkilöstön 36,5 vuotta.

Vakinaisen henkilöstön lähtövaihtuvuus vuonna 2016 oli 6,2 prosenttia (5,5 prosenttia vuonna 2015). Kaupungin palveluksesta erosi 998 työntekijää ja eläkkeelle jäi 834 työntekijää. Eläkkeelle jäätiin keskimäärin 63,4-vuotiaana.

KAUPUNGIN HENKILÖSTÖN MÄÄRÄ TOIMIALOITTAIN VUOSIEN 2015 JA 2016 LOPUSSA

Toimialat	Vakinaisen henkilöstö		Määräaikainen henkilöstö		Koko henkilöstö	
	2015	2016	2015	2016	2015	2016
1 Kaupunginjohtajan toimiala	858	867	143	158	1 001	1 025
2 Rakennus- ja ympäristötoimi	5 027	5 030	357	392	5 384	5 422
3 Sosiaali-, terveys- ja varhaiskasvatustoimi	17 656	17 433	4 127	4 359	21 783	21 792
4 Sivistys- ja henkilöstötoimi	6 990	6 970	1 779	1 902	8 769	8 872
5 Kaupunkisuunnittelu- ja kiinteistötoimi	891	880	48	65	939	945
Yhteensä	31 422	31 180	6 454	6 876	37 876	38 056

Kaupunki käytti palkkoihin 1,350 miljardia euroa vuonna 2016. Vuoden 2015 palkkamenot olivat 1,374 miljardia euroa. Palkkamenojen alentuminen johtuu pääosin lomarahojen jaksotuksen muutoksesta kilpailukykysojimuksen vuoksi. Kaupungin lyhytaikaisen työvoiman ostot Seure Henkilöstöpalvelut -osakeyhtiöltä kasvoivat noin 20 prosenttia. Vuonna 2016 ostoja oli yhteensä 784 henkilötyövuotta (652 vuonna 2015).

Tarkempia tietoja henkilöstöstä esitellään kaupungin erikseen julkaisemassa henkilöstöraportissa 2016.

1.1.4 Olellaiset muutokset kaupungin toiminnassa

Kaupunginvaltuusto teki 16.3.2016 periaatepäätöksen johtamisjärjestelmän uudistamisesta, jonka mukaan 1.6.2017 alkaen kaupunki siirtyy pormestarihallintaan sekä toimiala- ja toimilautakuntarakenteeseen. Uudessa mallissa pormestari ja neljä apulaispormestaria ovat päätoimisia luottamushenkilöitä. Periaatepäätöksen jälkeen käynnistettiin jatkovalmistelu, jonka tuloksena kaupunginvaltuusto päätti hallintosäännön johtamisjärjestelmää koskevista osista 22.6.2016. Päätöksellä perustettiin 1.6.2017 alkaen mm. kaupunginhallituksen uusi elinkeinojaosto sekä neljä uutta toimialalautakuntaa. Nykyisten virastojen ja liikelaitosten toiminnot organisoidaan neljän toimialan ja keskushallinnon muodostamiin kokonaisuuksiin.

Valtuusto hyväksyi 16.11.2016 kokonaisuudessa Helsingin kaupungin uuden hallintosäännön, joka tulee voimaan 1.6.2017 lukien. Luottamushenkilö- ja viranhaltijaorganisaation muutos on merkittävin kaupungin organisaation kokonaisuudistus viime vuosikymmeninä. Samalla kaupungin osallisuusmallia uudistetaan voimakkaasti. Uudistuksen toteuttaminen eteni 14.12.2016, kun kaupunginvaltuusto päätti neljän uuden toimialajohtajan virkaan ottamisesta.

Olennaiset tapahtumat kaupungin toiminnassa

Kaupunginvaltuusto hyväksyi 26.10.2016 Helsingin uuden yleiskaavan – Kaupunkikaavan. Yleiskaava mahdollistaa Helsingin kasvun. Se varmistaa edellytykset riittävälle asuntotuotannolle sekä elinkeinoelämän toiminnalle. Yleiskaavaehdotuksen aluevaraukset mahdollistavat Helsingin kasvun vähintään 860 000 asukkaan ja 560 000 työpäivän kaupungiksi vuoteen 2050 mennessä

Asumisen ja siihen liittyvän maankäytön toteutusohjelma 2016 ja sen asunto- ja maapoliittiset päämäärät ja tavoitteet hyväksyttiin valtuustossa 22.6.2016. Asumisen ja siihen liittyvän maankäytön toteutusohjelmalla luodaan suuntaviivat kaupungin harjoittamalle asuntopolitiikalle. Ohjelmassa asetetaan tavoitteet kaavoitukselle, asuntotonttien luovutukselle, kaupungin omalle asuntotuotannolle sekä kaupungin asunto-omaisuuden käytölle ja hoidolle. Lisäksi AM-ohjelmaan sisältyy laadullisia, mm. asuntorakentamisen kehittämiseen liittyviä tavoitteita.

Maan hallitus on valmistellut sote- ja maakuntauudistuksia, jotka toteutuessaan tulevat vaikuttamaan merkittävästi kuntien toimintaan. Kaupunginvaltuusto teki 3.2.2016 periaatepäätöksen Helsingin kaupungin lausunnosta, joka koskee hallituksen linjauksia itsehallintoaluejaon perusteiksi ja sote-uudistuksen askelmerkeiksi. 2.11.2016 valtuusto teki periaatepäätöksen kaupungin lausunnosta koskien maakuntauudistusta ja sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisuudistusta sekä niihin liittyviä lakeja.

Kaupunginvaltuusto käsitteli länsimetron hankesuunnitelmaa kaksi kertaa. Valtuusto hyväksyi 27.4.2016 länsimetron tarkistetun hankesuunnitelman enimmäishinnan korottamisen siten, että Helsingin osuus kustannuksista on enintään 250,1 miljoonaa euroa ilman valtionosuutta. 14.12.2016 kaupunginvaltuusto hyväksyi tarkistetun hankesuunnitelman Helsingin osuuden kustannuksiksi enintään 277,5 miljoonaa euroa.

Raide-Jokerin hankesuunnitelma hyväksyttiin valtuustossa 15.6.2016. Kokonaiskustannusarvio on 275 miljoonaa euroa ja Helsingin kaupungin osuus 123,9 miljoonaa euroa. Raide-Jokeri on lähivuosien keskeinen seudullinen maankäyttölinja ja liikenteellinen investointihanke. Maankäytön kannalta Raide-Jokeri mahdollistaa merkittävän tiivistämis- ja täydennysrakentamisen radan ympäristössä. Raide-Jokerin raitiovaunujen hankesuunnitelma hyväksyttiin valtuustossa 28.9.2016. Linjan liikennöintiä varten hankitaan enintään 29 kappaletta pitkiä raitiovaunuja, joiden kokonaiskustannus on enintään 107,9 miljoonaa euroa. Hanke toteutetaan niin, että raitiovaunut tulevat liikenteeseen Raide-Jokerin valmistumisen edellyttämässä aikataulussa vuoteen 2021 mennessä

Merkittävänä yksittäisenä kaupungin omaisuuden myyntinä kaupunginvaltuusto hyväksyi 11.5.2016 kaupungin omistamien, nykyisin Metropolia Ammattikorkeakoulu Oy:n käytössä olevien kiinteistöjen kaupan ja kehittämisen. Samassa kokouksessa valtuusto hyväksyi Jätkäsaaren Bunkkerista järjestetyn toteutuskilpailun lopputulokseen perustuvan hankekokonaisuuden.

Kaupunginvaltuusto päätti 31.8.2016 Kruunusillat-hankkeen toteuttamisen Helsingin keskustan ja Laajasalon väliseksi raitiotieyhteydeksi. Hankkeen kokonaiskustannukset ovat enintään 259,2 miljoonaa euroa. Hanke sisältää Helsingin keskustan ja Laajasalon välisen raitiotieyhteyden siten, että perustetaan kaksi uutta raitiolinjaa: Kolmikulma - Haakoninlahti ja Rautatieasema - Yliskylä.

Kaupunginvaltuusto päätti 26.10.2016 Vartiosaarta ja sitä ympäröivää vesialuetta koskevan osayleiskaavan. Vartiosaaresta suunnitellaan omaleimainen ja tiiviisti rakennettu saaristokaupunginosa, jossa on sekä asumista että kaikkia helsinkiläisiä palvelevia virkistys- ja vapaa-ajan toimintoja. Vartiosaaren uusi 5 000 - 7 000 asukkaan merellinen kaupunginosa tukeutuu keskustasta Laajasalon kautta kulkevaan raitiotieyhteyteen.

Laajaa kansallista keskustelua herättänyt Guggenheim Helsinki -taidemuseohankkeen toteuttamista koskeva sopimus oli valtuuston käsittelyssä 30.11.2016. Kaupunginvaltuusto hylkäsi ehdotuksen.

1.1.5 Arvio merkittävimmistä riskeistä ja epävarmuustekijöistä sekä tulevasta kehityksestä

Taloudelliset ja strategiset riskit

Toimintaympäristön merkittävimmät riskit liittyvät muun muassa taloudellisen tilanteen epävarmuuteen ja sote- ja maakuntauudistuksien sekä valtion muiden toimenpiteiden epävarmuustekijöihin, joilla voi olla merkittäviä vaikutuksia Helsingin kaupunkiin. Merkittävimpänä epävarmuustekijänä on tunnistettu kuntien rahoituspohjan tulevat muutokset, joiden vaikutuksia on vaikea ennakoida tässä vaiheessa.

Sosiaali- ja terveystointia ollaan siirtämässä maakunnille vuoden 2019 alusta. Myös pelastustoimen ja ympäristöterveydenhuollon uudistusta valmistellaan valtion toimesta yhtä aikaa sote-uudistuksen kanssa niin, että nämä tehtävät siirtyisivät kunnilta maakunnille vuoden 2019 alusta. Hallitus on julkistanut 22.12.2016 sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen ja maakuntien perustamisen viimeisimmät lakiluonnokset.

Sote-järjestämislaki ja maakuntalaki on tarkoitus viedä eduskuntakäsittelyyn keväällä 2017 ja ne tulisivat voimaan kesällä 2017. Uudistuksista aiheutuvat tehtäväsiirrot konkretisoituvat lainsäädäntötyön edetessä ja niihin varaudutaan tarvittaessa organisaation yksityiskohtia suunniteltaessa. Johtamisuudistuksella varaudutaan sekä nykytilan jatkumiseen että kuntia koskeviin uudistuksiin.

Kaupungin johtamisuudistus asettaa vuonna 2017 omat haasteensa esimerkiksi kaupungin talouden seurannalle ja raportoinnille sekä toiminnan häiriöttömälle jatkuvuudelle. Johtamisuudistukseen liittyvä valmistelu ja muutokset ovat vaikuttaneet kaupungin toimintaan ja lisänneet tehtäviä merkittävästi. Tähän liittyviä riskitekijöitä on pyritty hallitsemaan huolellisella suunnittelulla sekä uudistuksen organisointi- ja toimintatavoilla.

Johtamisuudistuksessa riskienhallinta keskittyy uudistuksen tavoitteita ja sen läpivientiä uhkaavien riskien tunnistamiseen ja niiden hallintaan. Uudistuksen valmistelutapaan ja käytäntöihin liittyviä riskejä on arvioitu valmistelun eri vaiheissa. Johtamisuudistuksen valmistelutyössä riskienhallintaa toteutetaan osana työryhmien työskentelyä.

Vuosi 2016 oli Helsingin kaupungin taloudessa talousarviossa odotettua myönteisempi. Kaupungin toimintakate toteutui talousarviota parempana, ja verotulot kasvoivat talousarviossa ennakoitua enemmän. Myös korkomenot toteutuivat talousarviota pienempinä. Siten vuosikate toteutui noin 300 miljoonaa euroa sekä talousarviota että edellistä vuotta parempana.

Kaupungin kokonaismenotaso alitti talousarvion ja toteutui eräistä kertaluontoisista kirjauksista johtuen jopa hie- man edellistä vuotta pienempänä. Vertailukelpoisesti tarkastellen menokasvu jäi matalaksi, vain noin 0,5 prosenttiin.

Kaupungin tulorahoitus riitti poikkeuksellisen korkeiden maanmyyntitulojen ansiosta kattamaan investointitason. Vuonna 2016 toiminnan ja investointien rahavirta muodostui noin 159 miljoonaa euroa positiiviseksi.

Menokasvun rajoittaminen, tonttien ja rakennusten myyntitavoitteiden saavuttaminen sekä investointiraamin mukainen investointien ohjelmointi ovat välttämättömiä toimia kaupungin velkaantumiskehityksen rajoittamiseksi lähivuosina.

Riskien hallinta:

- Kaupunki on pyrkinyt vaikuttamaan valtion suunnittelemiin uudistuksiin ja ennakoimaan niiden vaikutuksia.
- Lainakannan kasvua hillitään, jotta vuosittaiset lainanhoitokustannukset eivät nouse liian korkeiksi.
- Taloudellisten riskien vaikutukset huomioidaan talousarvioprosessissa.
- Taloudelliseen epävarmuuteen liittyviä riskejä on pyritty vähentämään muun muassa strategiaohjelmaan sisältyvillä menojen kasvun hidastamista, tuottavuuden parantamista sekä investointien rahoitusta ja rajaamista koskevilla tavoitteilla.

Vuoden 2016 lopulla kaupungin toiminnassa havaittiin merkittävä väärinkäytösepäily. Opetusviraston tietotekniikkahankintoihin kohdistuu tilinpäätöshetkellä vakavia rikosepäilyjä, joita poliisi tutkii. Opetusvirasto on selvittänyt asiaa marraskuun 2016 alusta lähtien yhdessä kaupungin sisäisen tarkastuksen, oikeuspalvelujen ja poliisin kanssa. Tapahtuman vuoksi arvioidaan hankintaprosessien ja hankintojen valvonnan tilaa ja toteutetaan tarvittavat kehittämistoimenpiteet.

Operatiivisia ja muita riskejä

Kaupunkitasolla tarkasteltuna toiminnalliset tavoitteet toteutuivat useilla toimialoilla varsin hyvin.

Toimintaympäristön ja palvelutuotannon muutoksiin liittyvinä riskeinä on tunnistettu myös prosessi-, liiketoiminta- ja jatkuvuusriskejä. Toiminnan sujuvuuteen ja jatkuvuuteen liittyviä riskejä ovat henkilöstön eläköityminen ja muutuvat osaamistarpeet.

Sisäiset ja ulkoiset ICT-riskit tuovat haasteita prosessien häiriöttömälle jatkuvuudelle etenkin toiminnan kannalta kriittisten tietojärjestelmien ja palveluiden osalta. Johtamisuudistukseen liittyen ICT:hen kohdistuvien muutosten suunnittelussa ja toteutuksessa ensisijainen tavoite on toiminnan ja palvelujen jatkuvuuden turvaaminen.

Riskien hallinta:

- Kaupunki on valmistellut johtamisjärjestelmän uudistamista, jonka tavoitteena on myös vastata toimintaympäristön muutoksiin ja kehittää asukaslähtöisyyttä.
- Avainhenkilöriskejä pyritään hallitsemaan ennakoivalla henkilöstösuunnittelulla, toimivilla sijaisjärjestelyillä ja osaamisen kehittämisellä.
- Virastot ja liikelaitokset ovat tunnistaneet ne tietojärjestelmät, joihin kohdistuu kriittisiä muutos- tai kehittämistarpeita.

Kiinteistöihin ja turvallisuuteen kohdistuu muun muassa onnettomuus-, palo- ja vuotoriskejä. Vakuutusrahastosta ei ole vuoden 2016 aikana maksettu merkittäviä korvauksia, mutta metrovaunuille sattuneista kahdesta törmäysvahingoista tulee maksettavaksi vuoden 2017 aikana yhteensä noin miljoonan euron kustannukset.

Riskien hallinta:

- Kaupunki on varautunut henkilö- ja omaisuusriskeihin riskien ennaltaehkäisyn lisäksi vakuutusrahastolla ja vakuutuksilla.

Edellä esitettyjen lisäksi riskeinä on tunnistettu muun muassa henkilöstöön, maineeseen, palvelutarpeiden ja sisäisen ja ulkoisen palvelukysynnän muutoksiin sekä sopimuksiin liittyviä tekijöitä.

Arvio merkittävimmistä riskeistä pohjautuu pääosin vuoden 2017 talousarvion valmistelun yhteydessä tunnistettuihin tekijöihin sekä virastojen, liikelaitosten ja tytäryhteisöjen osavuosisikatsauksissa ja tilinpäätöstiedoissa raportoihin merkittävimpiin riskeihin sekä aiemmin tehtyihin arvioihin.

1.1.6 Ympäristötekijät

Helsingin kaupunki on ympäristön kannalta alueensa merkittävimpien toimijoiden joukossa. Helsingissä käytetyn energian ja muun kulutuksen aiheuttamat kasvihuonekaasupäästöt ovat noin seitsemän prosenttia koko Suomen hiilidioksidipäästöistä. Viikinmäen jätevedenpuhdistamo vastaa noin 800 000 asukkaan jätevesien puhdistuksesta.

Kaupungin oman toiminnan ympäristöasioiden hallintaa ohjaa kaupungin strategiaohjelma, ympäristöpolitiikka sekä ympäristönsuojelun osa-alueiden ohjelmat. Lisäksi virastoilla ja liikelaitoksilla on käytössään omia ympäristöjärjestelmiä ja -ohjelmia. Ekotukitoiminnan avulla ympäristöasiat tuodaan lähelle työntekijöiden arkea.

Kaupungin ympäristökulut (pl. Helen Oy ja HSY) ovat nousseet tasaisesti ja olivat vuonna 2016 yhteensä 99 miljoonaa euroa. Merkittävimpiä ympäristökuluja aiheuttivat alueiden puhtaanapito ja jätehuolto sekä ilmasto- ja ympäristöstävällisen liikkumisen edistäminen sekä maaperän puhdistaminen.

Kaupungin ympäristöinvestointien määrä vaihtelee vuosittain. Vuonna 2016 investointeja tehtiin 148 miljoonalla eurola. Suurimmat investoinnit liittyivät ilmastonsuojeluun, pilaantuneiden maiden kunnostuksiin ja ilmasto- ja ympäristöstävälliseen liikkumiseen. Ympäristötuotot vuonna 2016 olivat 7,6 miljoonaa euroa.

Tulevaisuudessa ympäristökustannuksia tulevat lisäämään ilmastomuutoksen hillintä ja siihen sopeutuminen, energiatehokkuuden velvoitteet, paikallisen ilmanlaadun parantaminen sekä meluntorjunta. Ympäristökulut ovat viime vuosina olleet noin 2-3 prosenttia kaupungin kaikista toimintakuluista.

Energia ja ilmastopolitiikka

Helsingin ilmastotyötä ohjataan valtuustotasolla strategiaohjelmalla, ympäristöpolitiikalla ja Helen Oy:n kehitysohjelman kautta. Lisäksi on laadittu useita sopimuksia ja julistuksia eri tahojen välille kuten valtiovallan kanssa tehty kaupungin energiatehokkuussopimus (KETS), Covenant of Mayors ja Compact of Mayors (kaupunginjohtajien ilmastopoliittiset tavoitteet) sekä kaupunginjohtajien ilmastoverkosto. Kaupungin ympäristöpolitiikassa on linjattu, että Helsinki on hiilineutraali kaupunki vuoteen 2050 mennessä.

Apulaiskaupunginjohtaja Pekka Saurin johtama Helsingin kaupungin ilmastotyöryhmä kokoontui ensimmäisen kerran keväällä 2016. Työryhmä vastaa Helsingin ilmastotyön koordinoinnista, seurannasta ja toteutuksen edistämisestä. Työryhmän tehtävänä on valmistella valtuustokauden 2017–2021 strategiaohjelmaan vuoteen 2030 tähtäävät ilmastopoliittiset tavoitteet ja niihin liittyvät toimenpiteet. Lisäksi se vastaa ilmastomuutokseen sopeutumista koskevien kaupungin linjausten laadinnasta.

Ilmansuojelu

EU:n ilmanlaatudirektiivin typpidioksidin vuosiraja-arvo ylittyy edelleen pakokaasupäästöjen takia Helsingin keskustan vilkasliikenteisissä katukuiluissa. Ylittymisen syynä ovat erityisesti dieselajoneuvojen päästöt ja dieselautojen osuuden kasvu. Suomi sai lisäaikaa vuosiraja-arvojen alittamiselle 1.1.2015 asti, mutta koska raja-arvo ylittyy edelleen, oli kaupungin laadittava uusi ilmansuojelusuunnitelma. Suunnitelman laadinnassa osallistettiin asukkaita ja sidosryhmiä.

Ympäristölautakunta hyväksyi ilmansuojelusuunnitelman 1.11.2016 ja se astui voimaan vuoden 2017 alusta. Uusi ilmansuojelusuunnitelma kattaa vuodet 2017–2024. Helsingin ilmanlaatua heikentävät myös katupöly ja päästöt tulisi-joista, joiden päästöjä vähentäviä toimenpiteitä sisältyy myös ilmansuojelusuunnitelmaan. Ilmansuojelusta on laadittu myös esite, jossa kuvataan ilmansaasteiden lähteitä sekä niiden terveysvaikutuksia. Esitteessä kerrotaan mitä kaupunki on sitoutunut tekemään ja mitä asukkaat voivat tehdä ilmanlaadun parantamiseksi.

Meluntorjunta

Viimeisimmän, vuonna 2012 valmistuneen meluselvityksen mukaan 282 060 helsinkiläistä asuu alueilla, joilla tieliikenteen aiheuttama melutaso ylittää päiväaikaan ohjearvotason 55 dB. Kaupunginhallituksen 2013 hyväksymässä meluntorjunnan toimintasuunnitelmassa esitetään tavoitteet meluhaittojen vähentämiseksi sekä toimenpideohjelma, jonka avulla melutilannetta pyritään parantamaan.

Melutasojen alentamiseksi ja melulle altistumisen vähentämiseksi on toteutettu vuosittain toimia: melua vaimentavia päällysteitä, melusteitä sekä hiljaisemman ajoneuvokaluston hankintaa julkiseen liikenteeseen. Määrärahojen puuttuessa kaikkia toimenpiteitä ei kuitenkaan saada toteutettua tavoiteaikataulussa. Erityisen haastavaa on ollut melusteiden rakentaminen ja valtion hallinnoimien maanteiden meluntorjunta. Melusuojausta on toteutettu ainoastaan valtion talousarviossa nimettyjen isojen liikenneverkon kehittämisinvestointien yhteydessä. Tavoitteena oleva melulle altistuvien asukkaiden määrän merkittävä vähentäminen ei ole kuitenkaan toteutettavissa melusteiden avulla. Maanteiden nopeusrajoitusten alentamisella saavutettaisiin merkittävä vähennys melulle altistuvien asukkaiden määrässä, mutta nämä toimenpiteet eivät ole edenneet.

Maaperän ja kaatopaikkojen kunnostaminen

Helsingissä otetaan käyttöön alueita, joiden maaperää joudutaan esirakentamaan ennen uutta käyttöä. Osa esirakentamisesta on pilaantuneen maan kunnostamista. Helsingin entiset kaatopaikat kunnostetaan ympäristönsuojelulainsäädännön mukaisesti.

Kaupunki varautuu tulevana vuosina Iso-Huopalahden kaatopaikan kunnostamiseen. Kaatopaikkojen jälkihoitoon on lisäksi tehty varaukset. Pilaantuneiksi arvioitujen alueiden kunnostusten määrärahatarpeet arvioidaan vuosittain kymmenelle seuraavalle vuodelle. Arvio tarkentuu siten aina vuosittain. Merkittävimmät puhdistamiskohteet vuonna 2016 olivat entiset satama-alueet eli Kalasataman ja Jätkäsaaren projektialueet. Vuosaaren kaatopaikan kunnostaminen on käynnissä.

1.1.7 Harmaan talouden torjunta

Harmaan talouden torjuntaa hankintojen yhteydessä koskevaan ohjeeseen on yksityiskohtaisesti kirjattu harmaan talouden torjuntaan tähtäävät menettelytavat. Harmaan talouden torjuntaa täydentävät osaltaan myös sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan ohjeen mukaiset käytännöt.

Virastot ja liikelaitokset ovat kiinnittäneet huomiota yhteistyökumppaneidensa velvoitteiden hoitoon ja hyödyntäneet valvonnassaan muun muassa verovelkarekisteriä ja tilaajavastuu.fi-palvelua. Palvelu on internetissä toimiva erityisesti työn tilaajalle suunnattu apuväline tilaajavastuulain edellyttämien tietojen selvittämiseen. Verohallinnon kanssa tehdään aktiivisesti yhteistyötä kaupungin hankintatietojen ja verohallinnon seulontatietojen analysoinnin kehittämiseksi.

Selonteko kaupungin sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan järjestämisestä

1.2 Selonteko kaupungin sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan järjestämisestä

Sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan järjestäminen

Kaupunginvaltuusto ohjaa hyväksymällään Helsingin kaupunkikonsernin sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan perusteet -asiakirjalla sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan järjestämistä ja edellyttää, että konsernin kaikissa toiminnoissa ja kaikilla organisaation tasoilla on riittävä sisäinen valvonta ja riskienhallinta.

Kaupunginhallitus vastaa sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan järjestämisestä. Kaupunginjohtaja, apulaiskaupunginjohtajat toimialoillaan sekä virastojen ja liikelaitosten johto vastaavat riittävän ja toimivan sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan toteuttamisesta.

Hallintokuntien sisäinen valvonta ja riskienhallinta on järjestetty perustuen johto- ja toimintasääntöihin, sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan kuvauksiin, toimintasuunnitelmiin, ydinprosessien kuvauksiin ja vastuiden määrittelyihin. Riskienhallinnan toteutumista seurataan osana toiminnan ja talouden seurantaprosessia.

Kaupunginkanslian johdolla toimiva, keskeisten virastojen ja liikelaitosten muodostama sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan koordinaatioryhmä ohjaa ja koordinoi kaupunkikonsernin riskienhallintaa.

Arvio sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan nykytilasta

Arvio perustuu hallintokuntien toiminnastaan hyväksymiin selontekoihin sekä sisäisen ja ulkoisen tarkastuksen arviointitietoihin. Hallintokunnat ovat arvioineet sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan järjestämistä ja toimivuutta hyödyntäen muun muassa toimintasuunnitelman toteutumisen arviointia, toimintajärjestelmä- ja laatuarviointeja ja kaupungin sisäisen valvonnan muistilistaa sekä riskienhallinnan kypsyyksensä.

Kaupungin sisäinen valvonta on arvioinnin mukaan tyydyttävällä tasolla ja tuottaa osin kohtuullisen varmuuden toiminnan tuloksellisuudesta, lain- ja hyvän hallintotavan mukaisuudesta, varojen ja omaisuuden turvaamisesta sekä johtamisen edellyttämän luotettavan toiminnallisen ja taloudellisen informaation riittävydestä.

Toteutuneet merkittävät riskit

Helsingin, Espoon, Vantaan ja Kauniaisten yhteinen esitys sote- ja aluehallintouudistuksen erillisratkaisusta pääkaupunkiseudulle ja sitä koskevan valmistelun aloittamisesta yhdessä valtioneuvoston kanssa ei saanut valtioneuvoston hyväksyntää. Ehdotuksessa keskeisiä tavoitteita olivat kansanvaltaisuuden, kunnallisen itsehallinnon ja läheisyysperiaatteiden toteutuminen.

Joulukuussa 2016 kaupunginvaltuusto hyväksyi Länsimetron tarkistetun hankesuunnitelman enimmäishinnan korottamisen siten, että Helsingin osuus kustannuksista on enintään 277,5 miljoonaa euroa. Korotuksen osuus on 107,1 miljoonaa euroa (noin 63 prosenttia) indeksikorjatun alkuperäisen hankesuunnitelman Helsingin osuuteen verrattuna. Samassa yhteydessä valtuusto hyväksyi hankkeelle myönnetyn omavelkaisen takausvaltuuden korottamisen 291,0 miljoonaan euroon. Riski Länsimetron liikennöinnin aloituksen viivästyttämisestä toteutui elokuussa 2016.

Tilikauden aikana sattui kaksi metro-onnettomuutta, joista aiheutui yhteensä noin miljoonan euron vahingot. Vahinkokustannukset tulevat myöhemmin vakuutusrahastosta korvattavaksi. Tapauksista on käynnissä olevien ulkopuolisten selvitysten (aluehallintovirasto ja onnettomuustutkintakeskus) valmistuttua arvioidaan mahdollisten lisätoimenpiteiden toteutus vastaavien riskien hallitsemiseksi.

Vuoden 2016 lopulla kaupungin toiminnassa havaittiin merkittävä väärinkäytösepäily. Opetusviraston tietotekniikka-hankintoihin kohdistuu tilinpäätöshetkellä vakavia rikosepäilyjä, joita poliisi tutkii. Opetusvirasto on selvittänyt asiaa marraskuun 2016 alusta lähtien yhdessä kaupungin sisäisen tarkastuksen, oikeuspalvelujen ja poliisin kanssa. Viraston johto on jo käynnistänyt korjaavat toimenpiteet hankintaprosessin läpinäkyvyyden ja kontrolloitavuuden

Selonteko kaupungin sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan järjestämisestä

parantamiseksi erityisesti tietotekniikkahankinnoissa. Tapahtuman vuoksi arvioidaan hankintaprosessien ja hankintojen valvonnan tilaa ja toteutetaan tarvittavat kehittämistoimenpiteet toimenpiteet näihin liittyvän sisäisen valvonnan kehittämiseksi.

Kaupunki sai vuoden lopussa tiedon, että kiinteistöviraston pitkäaikainen vuokralainen on haastamassa kaupungin käräjäoikeuteen päätetyn riitaisen vuokrajärjestelyn vuoksi. Haaste kaupungille tuli vuoden 2017 puolella. Korvausvaatimus tulee olemaan määrältään mitä todennäköisimmin merkittävä.

Sosiaali- ja terveysviraston puhelinyhteyksissä esiintyi toistuvia katkoja, jotka johtuivat teleoperaattorin järjestelmissä ilmenneistä häiriöistä.

Kaupunginmuseo joutui sulkemaan kesäkuussa sadevesivahingon vuoksi vasta avatun museon päätoimipisteen. Vesivahingosta aiheutui kaupungille yli miljoonan euron kustannukset.

Sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan kehittämiskohteet ja kehittäminen

Hallintokunnat ovat laatineet sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan kuvaukset. Kaupungin sopimustenhallintajärjestelmän käyttöönotto on edennyt suunnitelmien mukaisesti ja käyttöönotot ovat virastoissa ja liikelaitoksissa menossa. Sisäistä valvontaa ja riskienhallintaa on kehitetty hallintokunnissa mm. arvioimalla prosessien riskejä ja määrittelemällä niille hallintakeinoja, seuraamalla riskienhallintatoimenpiteiden vaikuttavuutta, päivittämällä riskienhallintasuunnitelmia sekä järjestämällä tietoturvakoulutuksia.

Kaupunginvaltuuston 16.11.2016 hyväksymässä hallintosäännössä määrätään sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan tehtävät ja vastuut. Kaupunginhallitus huolehtii kaupungin sisäisestä valvonnasta ja riskienhallinnan järjestämisestä sekä valvoo sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan toimeenpanoa. Kaupunginhallitus hyväksyy kaupunkikonsernin sisäistä valvontaa ja riskienhallintaa koskevat ohjeet sekä sisäisen tarkastuksen toimintaohjeen. Kaupunginkansliaan kuuluu suoraan kansliapäällikön alaisuudessa toimiva sisäinen tarkastus. Lauta- ja johtokunta vastaa toimialallaan sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan asianmukaisesta järjestämisestä ja toimeenpanon valvonnasta. Toimialajohtajat huolehtivat sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan tuloksellisesta toimeenpanosta vastuualueellaan.

Sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan perusteet valmistellaan 1.6.2017 aloittavan uuden kaupunginvaltuuston hyväksyttäviksi.

Sisäisen tarkastuksen järjestäminen

Sisäinen tarkastus avustaa kaupunginhallitusta ja kaupungin ylintä johtoa tarkastamalla ja arvioimalla virastojen ja liikelaitosten sekä tytäryhteisöjen sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan toimeenpanoa ja tuloksellisuutta kaupunginjohtajan hyväksymän tarkastussuunnitelman ja kaupungin johdolta saamiensa erillistoimeksiantojen perusteella.

Sisäinen tarkastuksen tekemät tarkastukset koskivat mm. hallinnon järjestämistä, taloushallinnon prosesseja, sijoituksia, investointihankkeita, tietotekniikkahankkeita, päätelaitteiden hankintoja ja poistoja, vahvoja käyttäjätunnuksia, turvallisuusjohtamista, ostopalveluhankintoja, vakuutusyhtiöiden täyskorvauslaskutusta, varaston hallintaa, jätehuoltoa sekä valtionkorvauksia.

Tarkastuskohteille on annettu kehittämissuosituksia, joiden toteuttamista seurataan 2017. Tarkastuskohteiden johto on käsitellyt tarkastusten havaintoja ja suosituksia ja ryhtynyt tarvittaviin toimenpiteisiin. Vuoden 2016 aikana on otettu käyttöön uusi väliseurantamenettely tarkastuksille, joissa sisäisen valvonnan on todettu olevan "ei hyväksyttävällä" tasolla. Tarkastusten tulokset on raportoitu kirjallisesti kaupunginjohdolle, asianomaisen tarkastuskohteen johdolle sekä annettu tiedoksi tarkastusvirastolle ja JHTT-tilintarkastajalle.

Tehtyjen tarkastusten perusteella voidaan kohtuullisella varmuudella todeta, että sisäinen valvonta toimii tyydyttävästi.

Tilikauden tuloksen muodostuminen ja toiminnan rahoitus alakohtineen

1.3 Tilikauden tuloksen muodostuminen ja toiminnan rahoitus alakohtineen

1.3.1 Tilikauden tuloksen muodostuminen

TULOSLASKELMA

1 000 euroa	01.01.–31.12.2016	01.01.–31.12.2015
Toimintatuotot	1 081 469	1 041 561
Valmistus omaan käyttöön	117 111	114 807
Toimintakulut	-4 266 066	-4 302 828
TOIMINTAKATE	-3 067 486	-3 146 460
Verotulot	3 205 605	3 067 915
Valtionosuudet	316 330	273 172
Rahoitustuotot	133 377	104 859
Rahoituskulut	-18 449	-34 371
VUOSIKATE	569 378	265 115
Poistot ja arvonalentumiset	-337 209	-385 695
Satunnaiset erät	238 012	139 182
TILIKAUDEN TULOS	470 180	18 601
Tilinpäätössiirrot	-5 141	10 232
TILIKAUDEN YLIJÄÄMÄ/ ALIJÄÄMÄ (-)	465 039	28 834

Kaupungin tilikauden tulos oli 470,2 miljoonaa euroa. Vuoden 2015 tulos oli 18,6 miljoonaa euroa ja vuoden 2014, joka oli viimeinen toimintavuosi ennen energia- ja satamatoimintojen siirtymistä kaupungin organisaatiosta omiksi yhtiöiksi, vertailukelpoinen tulos oli 188,5 miljoonaa euroa. Vuoden 2016 kaupungin tilikauden tulos oli myönteinen siihen nähden, että Helen Oy:ksi yhtiötettyjen energialiiketoimintojen tulovirta ei vuosina 2015 ja 2016 ollut enää kuluva vuosikymmenen alun kaltaisella laajuudellaan parantamassa kaupungin tulosta.

Vuoden 2016 tulos mahdollistui, kun toimintakate toteutui talousarviota parempana ja verotulot kasvoivat talousarviossa ennakoitua enemmän. Myös korkomenot olivat talousarviota pienemmät.

Kaupungin kokonaismenotaso alitti talousarvion ja menot toteutuivat eräistä kertaluontoisista kirjauksista johtuen jopa hieman edellistä vuotta pienempinä. Edellistä vuotta alempana toteutunut menotaso johtui kertaluonteisista kirjauksista kilpailukykyopimuksesta johtuvassa lomapalkkojen kirjaustavassa sekä HUS:n maksuosuuden ajoitukseen liittyvässä kirjauksessa. Vertailukelpoisesti tarkasteltuna menokasvu jäi matalaksi, vain noin 0,5 prosenttiin. Sosiaali- ja terveyspalveluiden menokasvu jäi verrattain matalaksi, 0,9 prosenttiin. Myös opetusviraston (kaupungin itse tuottamat opetus- ja koulutuspalvelut) menokasvu jäi suhteellisen matalaksi, 1,6 prosenttiin. Lisäksi useiden kaupunginjohtajan toimialalle varattujen keskitettyjen erien osalta menot toteutuivat vuotta 2015 matalampina ja tämä vaikutti keskeisesti siihen, että kaupungin menokasvu muodostui vuonna 2016 hyvin matalaksi.

Maksurahoituksen osuutta toimintamenoista kuvataan tunnusluvulla, joka lasketaan kaavasta: $100 \cdot \frac{\text{toimintatuotot}}{\text{toimintakulut} - \text{valmistus omaan käyttöön}}$.

Tunnusluku on kehittynyt seuraavasti:

	2016	2015	2014	2013	2012
Toimintatuotot toimintakuluista prosenttia	26,1	24,9	38,8	39,0	39,3

Tilikauden tuloksen muodostuminen ja toiminnan rahoitus alakohtineen

Verotulot toteutuivat 142 miljoonaa euroa talousarviota korkeampina ja vuoteen 2015 verrattuna verotuloja kertyi 4,5 prosenttia enemmän.

Vuosikate 569,4 miljoonaa euroa toteutui 300 miljoonaa euroa talousarviota korkeampana ja on poistotasoon (337,2 miljoonaa euroa) suhteutettuna 169 prosenttia.

Vuosikatteesta laskettavat tunnusluvut ovat kehittyneet seuraavasti:

	2016	2015	2014	2013	2012
Vuosikate, miljoonaa euroa	569,4	265,1	480,7	472,7	439,1
Vuosikate prosenttia poistoista	168,9	80,4	117,8	117,3	110,7
Vuosikate, euroa/asukas	896	422	773	772	726

Kiinteän omaisuuden myyntituloja tonttien osalta kirjautui kirjanpidollisesti 240,2 miljoonaa euroa. Tästä tuloutui 127 miljoonaa euroa vuonna 2016 loppujen jäädessä saamisiksi.

Tarkempaa erittelyä tuloslaskelman eristä on luvussa 2, Talousarvion toteutuminen sekä liikelaitosten ja rahastojen erillistilinpäätöksissä luvussa 5.

1.3.2 Toiminnan rahoitus

RAHOITUSLASKELMA

1 000 euroa	2016	2015
TOIMINNAN RAHAVIRTA		
Vuosikate	569 377	265 115
Satunnaiset erät	238 011	139 182
Tulorahoituksen korjauserät	-251 476	-151 427
	555 913	252 870
INVESTOINTIEN RAHAVIRTA		
Investointimenot	-662 960	-571 167
Rahoitusosuudet investointimenoihin	18 806	5 267
Pysyvien vastaavien hyödykkeiden luovutustulot	247 049	146 066 807
	-397 105	-419 834
TOIMINNAN JA INVESTOINTIEN RAHAVIRTA	158 808	-166 964
RAHOITUKSEN RAHAVIRTA		
Antolainauksen muutokset		
Antolainasaamisten lisäykset	-9 912	-23 305
Antolainasaamisten vähennykset	67 330	101 527
	57 418	78 222
Lainakannan muutokset		
Pitkäaikaisten lainojen lisäys	110 000	120 000
Pitkäaikaisten lainojen vähennys	-320 729	-116 641
	-210 729	3 359
Oman pääoman muutokset	0	0
Muut maksuvalmiuden muutokset		
Toimeksiantojen varojen ja pääomien muutokset	-5 900	-13 706
Vaihto-omaisuuden muutos	-2 247	-331
Saamisten muutos	-133 043	-11 382
Korottomien velkojen muutos	315 124	43 338
	173 934	17 919
RAHOITUKSEN RAHAVIRTA	20 623	99 500
RAHAVAROJEN MUUTOS	179 432	-67 463
Rahavarojen muutos		
Rahavarat 31.12.	1 119 863	940 431
Rahavarat 1.1.	940 431	1 007 894
	179 432	-67 463

Kaupungin investointien toteuma vuonna 2016 oli liikelaitosten investoinnit (lähinnä HKL-liikelaitoksen joukkoliikenneinvestointeja) huomioiden 663,0 miljoonaa euroa. Tämä on jonkin verran kahden edellisen vuoden investointitasoa enemmän.

Toiminnan ja investointien rahavirta toteutui 158,8 miljoonaa euroa positiivisena. Tämä summa kuitenkin sisältää sellaisia maanmyyntituloihin liittyviä kirjauksia noin 113 miljoonaa euroa, joita ei ole tilitetty vuoden 2016 aikana ja ne näkyvät saamisten lisäyksenä rahoituslaskelmassa. Tämä huomioiden toiminnan ja investointien rahavirta jää hieman alle 50 miljoonaan euroon.

Tilikauden tuloksen muodostuminen ja toiminnan rahoitus alakohtineen

Uusia pitkäaikaisia talousarviolainoja nostettiin vuoden aikana 50 miljoonaa euroa. Lisäksi HKL:lle nostettiin 60 miljoonan euron laina. Kaupungin lainakanta aleni tilapäisesti 1 371 miljoonaan euroon (sisältäen HKL:n rahalaitoslainat); pitkäaikaisia lainoja lyhennettiin yhteensä 321 miljoonaa euroa, ja uusia lainoja nostettiin edellä esitetyn jaotetun mukaisesti yhteensä 110 miljoonaa euroa. Lainakannan 211 miljoonan euron nettolyhennykset rahoitettiin ylijäämäisestä toiminnan ja investointien rahavirrasta sekä osaksi kassavaroista.

Kaupungin taseen rahat- ja pankkisaamiset erässä on edellisistä vuosista poiketen esitetty kirjauskäytännön muutoksen johdosta nyt myös kaupungin konsernitiliin kuuluvien yhteisöjen tilivarat. Kaupungin velka em. yhteisöille näiden varoista kaupungin konsernitilillä näkyy vastaavasti nyt vuoden 2016 rahoituslaskelmassa korottomien velkojen muutoksessa ja taseessa uutena eränä lyhytaikaisten velkojen lisäyksessä. Kaupungin konsernitilin saldo vuoden lopussa oli 410,6 miljoonaa euroa, josta kaupungin omia varoja oli 23,3 miljoonaa euroa.

Edellä mainittu huomioiden oli kaupungin rahavarojen muutos 179,4 miljoonaa euroa positiivinen. Kuitenkin kaupungin varsinaiset omat kassavarat vähenivät vuonna 2016 yhteensä 208,5 miljoonaa euroa. Tiedossa olevat myöhemmin tilittävät maanmyyntien rahasuoritukset vaikuttivat siihen, että kaupungin kassavaroja voitiin pienentää ja siten lainakantaa tilapäisesti alentaa.

Rahoituslaskelman tunnusluvut ovat kehittyneet seuraavasti:

	2016	2015	2014	2013	2012
Toiminnan ja investointien rahavirta, (kertymä v. 2012 - 2016), 1 000 euroa	221 907	-16 764	698 984	18 956	..
Toiminnan ja investointien rahavirran kertymä viideltä vuodelta, miljoonaa euroa, ilman vuoden 2014 liikelaitosten yhtiöittämisten kirjanpidollisia vaikutuksia	-157,5	-396,0	-387,3	-687,9	..
Investointien tulorahoitus, prosenttia	88,4	46,8	17,7	74,5	68,1
Lainanhoitokate	1,7	2,1	1,7	4,3	3,4
Kassan riittävyys, pv	79	70	44	63	46

Toiminnan ja investointien rahavirta- tunnusluku kertoo kuinka paljon rahavirrasta jää nettoantolainaukseen, lainojen lyhennyksiin ja kassan vahvistamiseen. Luvun ollessa negatiivinen menoja joudutaan kattamaan joko olemassa olevia kassavaroja vähentämällä tai ottamalla lisää lainaa.

Lainanhoitokate ilmaisee tulorahoituksen riittävyyden vieraan pääoman korkojen ja lyhennysten maksuun. Kunnan lainanhoitokykyä pidetään hyvänä, jos tunnusluvun arvo on yli 2. Vuonna 2016 lainanhoitokate oli 1,7. Vuonna 2016 tunnuslukua heikensi vuodelle 2016 ajoittuneet suuret lainojen lyhennykset. Kuitenkin kaupungin tulorahoitus oli aikaisempaa parempi ja se parantaa edellytyksiä vastata kaupungin lainasitoumuksista jatkossa.

Kassan riittävyys päivissä – tunnusluku kertoo kuinka monen päivän kassasta maksut voidaan kattaa vuoden viimeisen päivän rahavaroilla. Kassan riittävyys tunnuslukua tarkasteltaessa on huomioitava edellä mainittu konsernitilin kirjaustavan muutos.

1.4 Rahoitusasema ja sen muutokset

TASE

1 000 euroa	31.12.2016	31.12.2015
VASTAAVAA		
PYSYVÄT VASTAAVAT		
Aineettomat hyödykkeet		
Aineettomat oikeudet	17 632	19 824
Muut pitkävaikutteiset menot	82 188	84 037
Ennakkomaksut	2 651	1 064
	102 470	104 926
Aineelliset hyödykkeet		
Maa- ja vesialueet	3 216 006	3 142 539
Rakennukset	1 677 989	1 622 494
Kiinteät rakenteet ja laitteet	1 347 881	1 313 802
Koneet ja kalusto	265 378	172 955
Muut aineelliset hyödykkeet	12 243	12 056
Ennakkomaksut ja keskeneräiset hankinnat	346 862	311 150
	6 866 359	6 574 995
Sijoitukset		
Osakkeet ja osuudet	3 150 722	3 143 429
Muut lainasaamiset	1 951 425	2 008 843
Muut saamiset	546	546
	5 102 694	5 152 819
TOIMEKSIANTOJEN VARAT		
Valtion toimeksiannot	132 140	139 715
Lahjoitusrahastojen erityiskatteet	4 381	4 344
Muut toimeksiantojen varat	543 781	441 767
	680 301	585 825
VAIHTUVAT VASTAAVAT		
Vaihto-omaisuus		
Aineet ja tarvikkeet	10 260	9 451
Keskeneräiset tuotteet	7 110	5 675
Muu vaihto-omaisuus	89	87
	17 459	15 213
Saamiset		
Pitkäaikaiset saamiset		
Myyntisaamiset	0	65
Lainasaamiset	62	62
Muut saamiset	126 554	24 107
	126 616	24 235
Lyhytaikaiset saamiset		
Myyntisaamiset	53 304	58 020
Lainasaamiset	631	428
Muut saamiset	66 409	40 478
Siirtosaamiset	113 566	104 321
	233 909	203 247
Saamiset yhteensä	360 525	227 482
Rahoitusarvopaperit		
Sijoitukset rahamarkkinainstrumentteihin ¹⁾	0	554 000
Joukkovelkakirjalainasaamiset	20 000	20 000
	20 000	574 000
Rahat ja pankkisaamiset ¹⁾	1 099 863	366 431
VASTAAVAA YHTEENSÄ	14 249 672	13 601 691

1 000 euroa	31.12.2016	31.12.2015
VASTATTAVAA		
OMA PÄÄOMA		
Peruspääoma	2 972 407	2 972 407
Arvonkorotusrahasto	1 806 409	1 808 364
Muut omat rahastot	522 302	514 769
Muu oma pääoma	729 031	729 031
Edellisten tilikausien ylijäämä / alijäämä (-)	4 479 253	4 450 420
Tilikauden ylijäämä / alijäämä (-)	465 039	28 834
	10 974 440	10 503 823
POISTOERO JA VAPAAEHTOISET VARAUKSET		
Poistoero	66 103	52 195
Vapaaehtoiset varaukset	1 812	18 112
	67 916	70 307
PAKOLLISET VARAUKSET		
Eläkevaraukset	124 885	138 101
	124 885	138 101
TOIMEKSIANTOJEN PÄÄOMAT		
Valtion toimeksiannot	133 336	140 637
Lahjoitusrahastojen pääomat	4 381	4 344
Muut toimeksiantojen pääomat	515 003	419 164
	652 720	564 144
VIERAS PÄÄOMA		
Pitkäaikainen		
Lainat rahoitus- ja vakuutuslaitoksilta	1 248 518	1 253 826
Lainat muilta luotonantajilta	7 438	7 438
Saadut ennakot	300	13 118
Ostovelat	1 165	1 160
Liittymismaksut ja muut velat	7 552	105
	1 264 972	1 275 647
Lyhytaikainen		
Lainat rahoitus- ja vakuutuslaitoksilta	115 308	320 729
Saadut ennakot	11 381	11 582
Ostovelat	141 078	135 063
Liittymismaksut ja muut velat	512 437	169 677
Siirtovelat	384 535	412 618
	1 164 738	1 049 668
Vieras pääoma yhteensä	2 429 711	2 325 315
VASTATTAVAA YHTEENSÄ	14 249 672	13 601 691

¹⁾Vertailuvuoden tietoa on oikaistu henkilöstökassavarojen kirjauskäytännön muutoksen vuoksi.

Kaupungin taseen loppusumma vuonna 2016 kasvoi 648 miljoonaa euroa. Kasvua selittää suurelta osin Rahat ja pankkisaamiset –erän kasvu, jonka taustalla on muutos kaupungin konsernitiliä koskevassa kirjauskäytännössä. Poiketen vertailuvuodesta 2015, ko. tase-erä sisältää vuoden 2016 tilinpäätöksessä myös kaupungin tytäryhteisöjen varat konsernitilillä. Vastaavasti tytäryhteisöjen konsernitilivarat, yhteensä 403 miljoonaa euroa, näkyvät uutena eränä myös taseen vastattavaa –puolella, kaupungin lyhytaikaisena velkana tytäryhteisöille.

Kaupungin varsinaiset omat kassavarat vähenivät vuonna 2016 yhteensä 208,5 miljoonaa euroa. Kaupungin lainakanta (raha- ja vakuutuslaitoslainat) aleni 210,7 miljoonaa euroa. Uusia sijoituksia rahamarkkinainstrumentteihin ei vallitsevassa korkomarkkinatilanteessa tehty, ja kaupungin rahamarkkinasijoituksista vuoden aikana erääntyneet varat näkyvät vuoden 2016 luvuissa rahoissa ja pankkisaamisissa.

Lainoissa rahoitus- ja vakuutuslaitoksilla lyhytaikaisten lainojen osuus on edellistä vuotta pienempi. Lyhytaikaiset raha- ja vakuutuslaitoslainat muodostuvat kokonaisuudessaan pitkäaikaisten lainojen vuoden 2016 lyhennysmenoista. Lyhytaikaisten lainojen suurta osuutta vertailuvuonna 2015 selittää vuonna 2011 nostetun 200 miljoonan euron bullet-lainan erääntyminen vuonna 2016.

Taseen tunnusluvut, jotka ilmaisevat vakavaraisuutta, rahoitusvarallisuutta ja velkaantuneisuutta, ovat kehittyneet seuraavasti:

Taseen tunnusluvut	2016	2015	2014	2013	2012
Omavaraisuusaste, prosenttia	77,6	77,9	78,0	76,2	76,3
Suhteellinen velkaantuneisuus, prosenttia	52,5	52,5	45,6	44,4	40,5
Lainakanta, 31.12. miljoonaa euroa	1 371	1 582	1 569	1 515	1 201
Lainat, euroa/asukas	2 157	2 518	2 521	2 472	1 986
Lainasaamiset, 31.12. miljoonaa euroa	1 951	2 009	2 087	1 524	1 571

Omavaraisuusaste, joka kuvaa kunnan vakavaraisuutta, alijäämän sietokykyä ja kunnan kykyä selviytyä sitoumuksista pitkällä aikavälillä on pysynyt hyvällä tasolla koko tarkastelujakson. Omavaraisuuden yleisenä tavoitetasona pidetään kuntatalouden keskimääräistä 70 prosentin omavaraisuutta.

Suhteellinen velkaantuneisuus -tunnusluku kuvaa kuinka paljon kunnan käyttötuloista tarvittaisiin vieraan pääoman takaisinmaksuun. Mitä pienempi tunnusluvun arvo on sitä paremmin kunta selviytyy velan takaisinmaksusta tulorahoituksella. Suhteellinen velkaantuneisuus -tunnusluku on ollut nousussa vuoden 2012 jälkeen.

1.5 Kokonaistulot ja -menot

Kokonaistulot ja -menot -laskelma kuvaa kaupungin rahan lähteet ja käytön. Siihen on koottu yhteen kaikki tulot ja menot tuloslaskelmasta ja rahoituslaskelmasta. Kokonaistulojen ja -menojen erotus 5 miljoonaa euroa on sama kuin rahavarojen ja muiden maksuvalmiuden muutosten erotus.

TULOT	Miljoonaa euroa	MENOT	Miljoonaa euroa
Toiminta		Toiminta	
Toimintatuotot	1 081	Toimintakulut	4 266
Verotulot	3 206	Valmistus omaan käyttöön	-117
Valtionosuudet	316		
Korkotuotot	83	Korkokulut	18
Muut rahoitustuotot	51	Muut rahoituskulut	1
Satunnaiset tuotot	240	Satunnaiset kulut	2
Tulorahoituksen korjaukset		Tulorahoituksen korjaukset	
Pysyvien vastaavien hyödykkeiden luovutusvoitot	-240	Pysyvien vastaavien hyödykkeiden luovutustappiot	-2
		Pakollisten varausten muutos	13
Investoinnit		Investoinnit	
Rahoitusosuudet investointimenoihin	19	Investointimenot	663
Pysyvien vastaavien hyödykkeiden luovutustulot	247		
Rahoitustoiminta		Rahoitustoiminta	
Antolainasaamisten vähennykset	67	Antolainasaamisten lisäykset	10
Pitkäaikaisten lainojen lisäys	110	Pitkäaikaisten lainojen vähennys	321
Oman pääoman lisäykset		Oman pääoman vähennykset	
Kokonaistulot yhteensä	5 180	Kokonaismenot yhteensä	5 175

Täsmäytys:

Kokonaistulot – Kokonaismenot = 5 180 – 5 175 = 5

Muut maksuvalmiuden muutokset - Rahavarojen muutos = [174] + [179] = 5

Kokonaistulot ja – menot – laskelma on täsmäytettävissä rahoituslaskelmaan siten, että kokonaistulojen ja – menojen erotus on yhtä suuri kuin rahoituslaskelman Muut maksuvalmiuden muutokset ja Rahavarojen muutos – erien itseisarvojen summa silloin, kun mainitut erät rahoituslaskelmassa ovat erimerkkiset ja itseisarvojen erotus, kun ne ovat rahoituslaskelmassa saman merkkiset.

1.6 Kuntakonsernin toiminta ja talous

1.6.1 Yhdistelmä konsernitilinpäätökseen sisältyvistä yhteisöistä ja säätiöistä

Helsingin kaupungin konsernitilinpäätökseen on yhdistelty 83 kaupunkikonserniin kuuluvaa tytäryhteisöä. Konsernitilinpäätökseen sisältyy yhdisteltyjen tytäryhteisöjen kautta myös 36 alikonserniyhteisöä. Tilinpäätökseen on yhdistelty kaikki kuusi kuntayhtymää, joissa kaupunki on jäsenenä sekä kaikki 11 säätiötä, joissa kaupungilla on määräysvalta. Lisäksi konsernitilinpäätökseen on yhdistelty kaupungin yksi yhteisyhteisö ja 39 osakkuusyhteisöä.

Yksityiskohtainen luettelo konsernitilinpäätökseen yhdistellyistä yhteisöistä ja säätiöistä on konsernitilinpäätöksen liitetiedoissa.

1.6.2 Konsernin toiminnan ohjaus

Konserniohjauksen nykyinen toimintamalli on ollut käytössä jo vuodesta 2004 ja sitä on täydennetty perustamalla vuoden 2009 alusta kaupunginhallituksen konsernijaosto. Kaupunginvaltuusto hyväksyi konserniohjauksen välineeksi Helsingin kaupungin uuden konserniohjeen toukokuussa 2016. Voimassa oleva kaupungin hyvän hallintotavan ohjeistus eli Johtamisen ja hallinnon keskeiset periaatteet Helsingin kaupunkikonsernissa -ohje on hyväksytty kaupunginhallituksen konsernijaostossa syyskuussa 2009.

Konserniohjausta on kehitetty kaupunginhallituksen kehittämislinjausten ja kaupunginvaltuuston hyväksymän strategiaohjelman mukaisesti. Strategiaohjelman 2013–2016 mukaan kaupunkikonsernia johdetaan kokonaisuutena, konserniohjausta tehostetaan ja selkiytetään, omistajapolitiikkaa selkiytetään ja organisaatiota kehitetään asukkaiden palvelujen parantamiseksi. Osana strategiaohjelman mukaista kehittämistä hyväksyttiin kaupungin konserniohjeen uudistaminen sekä valmisteltiin Johtamisen ja hallinnon keskeiset periaatteet -ohjeen päivittämistä.

Konserniohjauksen toteuttamiseksi ja kaupunkikonsernin kokonaisedun mukaisen toiminnan edistämiseksi kaupunkikonsernin tytäryhteisöt noudattavat hyväksytyyn strategiaohjelman peruslinjauksia sekä konserniohjeen määräyksiä.

1.6.3 Olennaiset konsernia koskevat tapahtumat

Helen Oy jatkoi liiketoiminnan, palveluiden ja energiatuotannon kehittämistä uuden, keväällä 2016 hyväksytyyn strategian mukaisesti. Tavoitteena on kehittää uusiutuvan energian tuotantoa, asiakaslähtöisiä palveluita ja turvata toiminnan kilpailukyky markkinoilla.

Helen toi markkinoille myös uusia palveluita, kuten yritysasiakkaille suunnitellun, biokaasulla tuotetun kaukolämmön. Myös aurinkoenergiaan ja kysyntäjoustoon liittyviä ratkaisuja edistettiin aktiivisesti.

Salmisaareen tulevan suuren pellettilämpölaitoksen rakentamiseen liittyviä suunnittelu- ja valmistelutöitä jatkettiin. Kyseessä on yksi Suomen suurimmista uusiutuvan energian investoinneista, ja laitokseen tulee Suomen suurin pellettikattila. Pellettilämpölaitos valmistuu vuoden 2018 alussa.

Esplanadin puiston alle rakennettavan uuden lämpöpumppulaitoksen suunnittelu eteni aikataulun mukaisesti. Investointi kattaa kaksi jäähdytystä ja lämpöä tuottavaa, teollisen mittakaavan lämpöpumppua. Ne kasvattavat Esplanadin jäähdytyskeskuksen jäähdytystehon yhteensä 50 megawattiin. Investointi vähentää Helenin hiilidioksidipäästöjä arviolta 20 000 tonnia vuodessa. Uusi lämpöpumppulaitos on tarkoitus ottaa käyttöön kesäksi 2018.

Helsingin Satama Oy:n ylläpitämän Helsingin sataman kautta kulki kaikkiaan 11,56 miljoonaa laivamatkustajaa, mikä oli 3,1 prosenttia enemmän kuin edellisenä vuonna. Tallinnan ja Helsingin välillä kulki 8,74 miljoonaa matkustajaa (+4,0 prosenttia) ja Tukholman ja Helsingin välillä 2,34 miljoonaa matkustajaa (-0,7 prosenttia). Kansainvälisiä risteily-

matkustajia oli koko risteilykauden aikana 408 900 (-6,3 prosenttia). Joulukuussa 2016 Helsingin Sataman kautta kulki 931 100 matkustajaa, mikä oli 4,3 prosenttia enemmän kuin vuoden 2015 joulukuussa.

Helsingin Satama Oy:n varsinainen satamaliiketoiminta kehittyi vuoden 2016 aikana positiivisesti. Vuonna 2016 tavaraliikenteen määrä ylsi 11,6 miljoonaan tonniin (+1,9 prosenttia). Helsingin satamien kautta kuljetetun yksiköidyn tavaraliikenteen määrä oli vuonna 2016 oli lähes 10,6 miljoonaa tonnia (+1,8 prosenttia). Tuonnin osuus oli 5,0 miljoonaa tonnia (+3,8 prosenttia) ja viennin osuus 5,6 miljoonaa tonnia (0,0 prosenttia).

Vuoden 2016 aikana Helsingin Satama Oy neuvotteli enemmistöosuuden hankkimisesta Loviisan Satama Oy:n satamaliiketoiminnasta. Kauppa julkaistiin syksyllä ja toimeenpantiin vuoden vaihteessa 2016–2017.

Palmia Oy:n toiminta laajeni kilpailutuksissa voitettujen uusien sopimusten myötä Vantaalle, Espooseen, Turkuun, Lahteen, Nurmijärvelle ja Porvooseen. Kasvu ja laajentuminen jatkuvat vuonna 2017. Vuonna 2016 yhtiön liikevaihto kasvoi 4,8 prosentilla 77,9 miljoonasta eurosta 81,6 miljoonaan euroon.

Nykymuotoisen Olympiastadionin toiminta päättyi vuodenvaihteessa 2015/2016. Olympiastadionin perusparannus- ja uudistamishankeen maanrakennus- ja louhintaurakka käynnistyi maaliskuussa 2016 ja jatkuu syksyyn 2017 saakka. Rakennustekniseen projektihoitourakkaan sisältyi merkittävää kustannusnousua. Rakennuskustannusten nousuun oli kaksi pääsyytä. Rakentaminen, erityisesti pääkaupunkiseudulla, on voimakkaassa noususuhdanteessa, jonka johdosta tarjoushintaindeksi ja urakkatarjousten hinnat ovat nousussa. Toinen ja merkittävin syy on katsomoiden kattaminen ja rakennettavien näköesteettömien paikkojen kalleus. Suunnittelussa on ollut tavoitteena, että katsomoissa minimoidaan paikat, joilta katosten pylväät peittävät näköyhteyden kenttätapahtumiin. Valittu hankesuunnitelman mukainen toteutustapa varmistaa samalla sen, että stadionin kattaminen toteutetaan nykyaikaisten ja kansainvälisten vaatimusten mukaisesti.

Start Up Maria Oy perustettiin 5.4.2016. Yhtiön tarkoituksena on luoda edellytyksiä uudelle kasvuyrittäjyydelle sekä tukea kasvuyritysten kasvua ja kansainvälistymistä. Kaupungin omistusosuus yhtiöstä on 34 prosenttia.

Kaupungin omistusosuus Pääkaupunkiseudun Junakalusto Oy:stä kasvoi VR-Yhtymä Oy:n sekä Espoon, Kauniaisten ja Vantaan kaupunkien kanssa toteutetussa osakekaupassa. Kaupungin omistusosuus Pääkaupunkiseudun Junakalusto Oy:ssä on osakekaupan jälkeen 49,5 prosenttia.

Kaupungin kokonaan omistamat Asunto Oy Lågfants Bostads Ab, Asunto Oy Nederfants Bostads Ab, Asunto Oy Söderfants Bostads Ab ja Asunto Oy Västerfants Bostads Ab sulautuivat Keskinäinen Kiinteistöosakeyhtiö Villamonteen 31.12.2016.

Helsingin kaupunki osti Kiinteistö Oy Puroniitynlaakson koko osakekannan. Yhtiön toimialana on omistaa ja hallita rakentamatonta Långbacka-kiinteistöä. Yhtiö tullaan konsernijaoston päätöksen (24.10.2016 § 136) mukaisesti sulautamaan Keskinäinen Kiinteistöosakeyhtiö Villamonteen vuoden 2017 aikana.

Kaupunginhallitus päätti 29.3.2016, että kaupunki osallistuu Smart & Clean -projektia varten perustettavan Pääkaupunkiseudun Smart & Clean -säätiö sr -nimisen säätiön toimintaan ja rahoittamiseen.

Kiinteistöosakeyhtiö Kaapelitalon suurin hanke tilikauden 2016 aikana oli Kaapelitehtaan yhteyteen rakennettavan Tanssin talon hankesuunnitelman laatiminen. Työ käynnistyi vuoden alussa ja suunnitelma saatiin valmiiksi vuoden 2016 lopussa. Tilikaudella yhtiö alkoi valmistella yritysjärjestelyä, jonka myötä Lasipalatsin Mediakeskus Oy:stä on tarjottu tulla KOy Kaapelitalon tytäryhtiö vuoden 2017 alkupuolella.

Art and Design City Helsinki Oy Ab:n selvitystila saatiin päätökseen vuoden 2016 aikana.

Kaupungin omistusosuus Länsimetroa rakennuttavan Länsimetro Oy:n osakkeista on 15,6 prosenttia. Länsimetron liikennöinnin käynnistyminen viivästyi suunnitellusta aloitusajankohdasta 15.8.2016. Matkustajaliikenteen aloittamisesta ja liityntäliikenteeseen siirtymisestä päättää Helsingin seudun liikenne -kuntayhtymä.

1.6.4 Tytäryhteisöjen tavoitteiden toteutuminen

Kaupunginvaltuusto asetti osana konserniohjausta vuoden 2016 talousarviossa seuraaville tytäryhteisöille sitovia tavoitteita. Kolmea tytäryhteisöä lukuun ottamatta kaikki sitovat tavoitteet toteutuivat.

Yhtiö	Sitova tavoite	2016	Selite
Helen Oy	Omistajan päätöksen mukaisen kehitysohjelman toteuttaminen suunnitelman mukaisesti.	Toteutui	Vuoden 2016 merkittävimmät kehitysohjelman toteutukseen liittyvät toimenpiteet olivat: <ul style="list-style-type: none"> • Keväällä 2016 Helen solmi toimitussopimuksen Salmisaaren voimalaitosalueelle rakennettavasta pellettilämpölaitoksesta. Kyseessä on Suomen suurin pellettilämpölaitos. Lämpölaitos valmistuu vuoden 2018 alussa. • Suomen suurin aurinkovoimalaitos Kivikossa otettiin käyttöön huhtikuussa. • Elokuussa otettiin käyttöön Pohjoismaiden suurin sähkövarasto Suvilahdessa. • Kesällä Helen teki päätöksen rakentaa Esplanadin puiston alla sijaitsevaan jäähdytyskeskukseen uuden, suuren lämpöpumpplaitoksen, jonka tuotantokäyttö alkaa keväällä 2018. Investointi kattaa kaksi jäähdytystä ja lämpöä tuottavaa, teollisen mittakaavan lämpöpumppua. • Helen on toteuttanut yritysasiakkaille useita aurinkopaneeliratkaisuja ja tuonut markkinoille uusiutuvan biokaasun käyttöön perustuvan kaukolämpötuotteen.
Helsingin Satama Oy	Uuden Länsiterminaalin rakentamisen toteuttaminen suunnitelman mukaisesti.	Toteutui	Uuden Länsiterminaalin rakentamishanketta toteutettiin suunnitelman mukaisesti ja toteutuminen eteni aikataulussa sekä suunniteltujen kustannusten puitteissa.
Seure Henkilöstöpalvelut Oy	Hintojen nousu enintään kustannustason nousua vastaava.	Toteutui	Yhtiö ei nostanut hintoja vuonna 2016.
Palmia Oy	Yhtiö toimii liiketaloudellisesti kannattavasti.	Toteutui	Yhtiön toiminta vuonna 2016 oli kannattavuuden tunnusluvuilla mitattuna liiketaloudellisesti kannattavaa.
Metropolilab Oy	Yhtiö toimii liiketaloudellisesti kannattavasti.	Toteutui	Yhtiön toiminta vuonna 2016 oli kannattavuuden tunnusluvuilla mitattuna liiketaloudellisesti kannattavaa.
Finlandia-talo Oy	Yhtiö toimii liiketaloudellisesti kannattavasti huomioiden sen, että yhtiön toiminta-avustus vuonna 2016 pienenee 100 000 euroa.	Toteutui	Yhtiön toiminta vuonna 2016 oli kannattavuuden tunnusluvuilla mitattuna liiketaloudellisesti kannattavaa.
Helsingin kaupungin asunnot Oy	Kiinteistöjen ylläpitokustannusten nousu enintään ylläpitokustannuksia kuvaavan indeksin nousun suuruinen (vrt. Tilastokeskuksen kiinteistön ylläpidon kustannusindeksi).	Ei toteutunut	Helsingin kaupungin asunnot Oy:n ylläpitokustannusten nousu oli 4,81 prosenttia. Suurimmat kustannusten nousut olivat seuraavissa erissä: aluetasattavat korjaukset, tontinvuokrat ja lämmitys. Edellä mainituista tontinvuokrat ja lämmitys ylittivät budjetin, mutta korjauskustannukset jäivät alle budjetoidun.
Keskinäinen kiinteistöasakeyhtiö Helsingin Korkotukiasunnot	Kiinteistöjen ylläpitokustannusten nousu enintään ylläpitokustannuksia kuvaavan indeksin nousun suuruinen (vrt. Tilastokeskuksen kiinteistön ylläpidon kustannusindeksi).	Toteutui	Ylläpidonkustannusindeksi nousi edellisen vuoden vastaavaan ajanjaksoon verrattuna 1,3 prosenttia. Yhtiön ylläpitokustannusten muutos verrattuna edelliseen vuoteen oli +1,08 prosenttia.

Yhtiö	Sitova tavoite	2016	Selite
Kiinteistö Oy Auroranlinna	Kiinteistöjen ylläpitokustannusten nousu enintään ylläpitokustannuksia kuvaavan indeksinousun suuruinen (vrt. Tilastokeskuksen kiinteistön ylläpidon kustannusindeksi).	Toteutui	Ylläpidonkustannusindeksi nousi edellisen vuoden vastaavaan ajanjaksoon verrattuna 1,3 prosenttia. Yhtiön ylläpitokustannusten muutos verrattuna edelliseen vuoteen oli +0,7 prosenttia.
Kiinteistö Oy Helsingin Toimitilat	Kiinteistöjen ylläpitokustannusten nousu enintään ylläpitokustannuksia kuvaavan indeksinousun suuruinen (vrt. Tilastokeskuksen kiinteistön ylläpidon kustannusindeksi).	Toteutui	Ylläpidonkustannusindeksi nousi edellisen vuoden vastaavaan ajanjaksoon verrattuna 1,3 prosenttia. Yhtiön ylläpitokustannusten muutos verrattuna edelliseen vuoteen oli -2,9 prosenttia.
Kiinteistö Oy Kaapelitalo	Kiinteistöjen ylläpitokustannusten nousu enintään ylläpitokustannuksia kuvaavan indeksinousun suuruinen (vrt. Tilastokeskuksen kiinteistön ylläpidon kustannusindeksi).	Ei toteutunut	Kiinteistö Oy Kaapelitalon ylläpitokustannusten nousu oli 3,08 prosenttia. Yhtiön omien kiinteistöjen ylläpitokustannukset ovat kuitenkin pysyneet tavoitteen mukaisissa rajoissa ja tilinpäätöksen mukainen ylläpitokustannusten nousu yli kiinteistön ylläpidon kustannusindeksin johtuu pääasiallisesti yhtiön tiloissa ja alueella toteutettavien tapahtumien ja remonttien vesi-, lämmitys-, siivous- ja sähkökulumien läpilaskutuksesta sekä toissijaisesti kaupungille maksettavan Suvilahden tonttivuokran kasvusta.
Kiinteistöosakeyhtiö Helsingin Tennispalatsi	Kiinteistöjen ylläpitokustannusten nousu enintään ylläpitokustannuksia kuvaavan indeksinousun suuruinen (vrt. Tilastokeskuksen kiinteistön ylläpidon kustannusindeksi).	Ei toteutunut	Kiinteistöosakeyhtiö Helsingin Tennispalatsin ylläpitokustannusten nousu oli 3,3 prosenttia. Vuodet 2015 ja 2016 eivät ole täysin vertailukelpoisia keskenään ylläpitokustannusten osalta, koska vuonna 2015 Tennispalatsi oli mittavien muutostyöhankkeiden takia normaalikäytössä vasta syksyllä. Tämä vaikutti oleellisesti myös sähkön ja lämpöenergian kulutukseen. Lisäksi Tennispalatsin kävijämäärä vuonna 2016 oli 1,7 miljoonaa, kun taas vuoden 2015 kävijämäärä oli 1,4 miljoonaa. Kävijämäärien kasvu vaikutti myös korjauskustannusten kasvuun.

Helsingin kaupungin asunnot Oy:lle, Kiinteistöosakeyhtiö Helsingin Tennispalatsille ja Kiinteistö Oy Kaapelitalolle asetettiin kaupungin talousarviossa 2016 sitovaksi tavoitteeksi, että kiinteistöjen ylläpitokustannusten nousu on enintään ylläpitokustannuksia kuvaavan indeksinousun suuruinen. Viimeisin julkaistu kiinteistön ylläpidon kustannusindeksi on vuoden 2016 kolmannelta neljännekseltä. Kustannusindeksi nousi edellisen vuoden vastaavaan ajanjaksoon verrattuna 1,3 prosenttia. Tavoite ei toteutunut edellä mainittujen yhtiöiden osalta.

Helsingin kaupungin asunnot Oy:n ylläpitokustannusten nousu oli 4,81 prosenttia. Suurimmat kustannusten nousut olivat seuraavissa erissä: aluetasattavat korjaukset, tonttinvuokrat ja lämmitys. Edellä mainituista tonttinvuokrat ja lämmitys ylittivät budjetin, mutta korjauskustannukset jäivät alle budjetoidun.

Kiinteistöosakeyhtiö Helsingin Tennispalatsin ylläpitokustannusten nousu oli 3,3 prosenttia. Vuosien 2015 ja 2016 ylläpitokustannukset eivät ole täysin vertailukelpoisia keskenään, koska vuonna 2015 Tennispalatsi oli mittavien muutostyöhankkeiden takia normaalikäytössä vasta syksyllä. Tämä vaikutti oleellisesti myös sähkön ja lämpöenergian kulutukseen. Lisäksi Tennispalatsin kävijämäärä vuonna 2016 oli 1,7 miljoonaa, kun taas vuoden 2015 kävijämäärä oli 1,4 miljoonaa. Kävijämäärien kasvu vaikutti myös korjauskustannusten kasvuun.

Kiinteistö Oy Kaapelitalon ylläpitokustannusten nousu oli 3,08 prosenttia. Yhtiön omien kiinteistöjen ylläpitokustannukset ovat kuitenkin pysyneet tavoitteen mukaisissa rajoissa. Tilinpäätöksen mukainen ylläpitokustannusten nousu yli kustannusindeksin johtuu pääasiallisesti yhtiön tiloissa ja alueella toteutettavien tapahtumien ja remonttien vesi-, lämmitys-, siivous- ja sähkökulumien läpilaskutuksesta sekä toissijaisesti kaupungille maksettavan Suvilahden tonttinvuokran kasvusta.

1.6.5 Selonteko konsernivalvonnan järjestämisestä

Kaupunginvaltuuston 11.12.2013 hyväksymät sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan perusteet koskevat myös tytäryhteisöjä ja niiden hallituksia. Tämän lisäksi ohjeita annetaan kaupunginhallituksen 23.11.2015 hyväksymässä sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan ohjeessa.

Kaupunginvaltuuston 25.5.2016 hyväksymän konserniohjeen mukaan tytäryhteisöjen tulee ottaa sisäisessä valvonnassaan ja riskienhallinnassaan hyvän hallinto- ja johtamistavan mukaisesti huomioon kaupunkikonsernin sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan perusteet, sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan ohjeet sekä muut kaupunginkansli-
an antamat tarkentavat ohjeet ja määräykset. Tytäryhteisöissä sisäinen valvonta ja riskienhallinta kuuluvat kunkin yhteisön hallituksen ja toimitusjohtajan vastuulle. Tytäryhteisön hallituksen on huolehdittava siitä, että yhteisön toimintaan liittyvät riskit tunnistetaan, arvioidaan ja että niitä seurataan.

Konsernijohto valvoo tytäryhteisöjen toimintaa ja tuloksellisuutta säännöllisesti muun muassa seurantaraporttien avulla. Raporteissa esitetään kustakin tytäryhteisöstä toiminnan ja talouden kehittymistä koskevat tiedot yhteisöjen toimittamien osavuosikatsausten perusteella. Osavuosikatsauksissa tytäryhteisöt raportoivat myös merkittävimmistä riskeistään. Kaupunginvaltuuston talousarviossa asettamien sitovien ja muiden tavoitteiden toteutumisen seuranta ja raportointi on osa kunkin tytäryhteisön sisäistä valvontaa.

Keskitettyjä konsernitoimintoja on rahoitus- ja sijoitustoiminnassa sekä hankinnoissa. Tytäryhteisöt vastaavat itse toimintansa ja omaisuutensa vakuuttamisesta. Harmaan talouden torjunnassa tytäryhteisöt hyödyntävät muun muassa Tilaajavastuu.fi-palvelua ja osallistuvat kaupunkikonsernin ja Verohallinnon väliseen yhteistyöhön.

Konsernijohto on seurannut toiminnan ja talouden seurannan yhteydessä muun muassa seurantaraporttien avulla konserniyhteisöjen riskitilannetta. Riskienhallinta ja sisäinen valvonta on yhteisöjen koon ja toiminnan laajuuden kannalta toteutettu toiminnan vaatimalla tavalla, eikä siinä ole havaittu merkittäviä puutteita.

Voimassaolevan konserniohjeen mukaan kaupungin tytäryhteisöt ja -säätiöt jaetaan kahteen eri ryhmään eli salkkuun: markkinaehtoisesti toimiviin tytäryhteisöihin ja muihin tytäryhteisöihin. Kaupungin omistajaohjauksessa voidaan soveltaa erilaisia toimintaperiaatteita ja -tapoja markkinaehtoisesti toimivien tytäryhteisöjen ja muiden tytäryhteisöjen välillä esimerkiksi asettamalla erilaisia velvollisuuksia sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan suhteen. Kaupunginhallitus päättää tytäryhteisöjen sijoittamisesta salkkuihin osana tytäryhteisökohtaisia omistajastrategioita, jotka ovat valmistelussa kaupunginkansliassa.

1.6.6 Konsernitilinpäätös ja sen tunnusluvut

Helsingin kaupunkikonsernin vuoden 2016 vuosikate parani vuodesta 2015 noin 194 miljoonalla eurolla ollen 1 032 miljoonaa euroa. Helsingin kaupungin vuosikate kasvoi 304 miljoonaa euroa vuonna 2016 edelliseen vuoteen verrattuna. Näin ollen tytäryhteisöjen vaikutus kaupunkikonsernin vuosikatetta nostavasti ei yltänyt edellisen vuoden tasolle.

Kaupunkikonsernin toimintatuloja ja -menoja verrattaessa vuosien 2015 ja 2016 välillä on huomioitava, että Helsingin Bussiliikenne Oy:n toimintatulot (n. 75 miljoonaa euroa vuonna 2015) ja -menot (n. 71 miljoonaa euroa vuonna 2015) eivät ole enää mukana vuoden 2016 luvuissa vuonna 2015 tapahtuneen liiketoimintakaupan seurauksena. Toimintakatteessa tämän konsernin organisaatiomuutoksen vaikutus pääosin eliminoituu.

Konsernin toimintakate pysyi vuonna 2016 lähes edellisen vuoden tasolla. Helsingin kaupungin toimintakatteen parantuessa 78 miljoonalla eurolla oli tytäryhteisöjen vaikutus toimintakatteeseen vastaavasti edellistä vuotta heikompi. Suurin heikennys tytäryhteisöissä oli Helen Oy:n toimintakatteen heikkeneminen noin 30 miljoonalla eurolla.

Kaupunkikonsernin ylijäämä oli 598 miljoonaa euroa ja se kasvoi edellisestä vuodesta 316 miljoonaa euroa. Vuonna 2016 ylijäämän kasvu oli seurausta Helsingin kaupungin ylijäämän kasvusta.

Kaupunkikonsernin vuoden 2016 toiminnan ja investointien rahavirta oli -57 miljoonaa euroa negatiivinen. Helsingin kaupungin vaikutus kaupunkikonsernin toiminnan ja investointien rahavirtaan oli 159 miljoonaa euroa. Tytäryhteisöjen vuodesta 2015 noussut investointitaso heikensi konsernin toiminnan ja investointien rahavirtaa.

Kaupunkikonsernin lainakanta oli 4 940 miljoonaa euroa (7 772 e/as.) ja tästä Helsingin kaupungin lainakanta 1 371 miljoonaa euroa (2 157 e/as.). Helsingin kaupungin lainakanta pieneni ja tytäryhteisöjen lainakanta kasvaneesta investointitasosta johtuen kasvoi. Tytäryhteisöjen lainakannan kasvu kohdentui lähinnä kaupungin vuokra-asuntoja hallinnoiviin yhtiöihin.

Konsernin lainasaamiset olivat 479 miljoonaa euroa (753 e/as.) pysyen edellisen vuoden tasolla. Helsingin kaupungin lainasaamiset sekä rahoituslaskelmassa näkyvä antolainasaamisten vähennys eliminoituvat konsernirahoituslaskelmassa, sillä pääosa Helsingin kaupungin antolainoista on lainoja omille tytäryhteisöille.

HELSINGIN KAUPUNGIN KONSERNITULOSLASKELMA

1 000 euroa	01.01.-31.12.2016	01.01.-31.12.2015
Toimintatuotot	3 156 032	3 114 365
Toimintakulut	-5 604 281	-5 559 544
Osuus osakkuusyhteisöjen voitosta / tappiosta (-)	9 883	7 794
TOIMINTAKATE	-2 438 366	-2 437 385
Verotulot	3 205 605	3 067 915
Valtionosuudet	316 330	273 172
Rahoitustuotot ja -kulut		
Korkotuotot	16 755	19 519
Muut rahoitustuotot	14 314	16 692
Korkokulut	-73 753	-90 085
Muut rahoituskulut	-8 902	-11 985
	-51 586	-65 859
VUOSIKATE	1 031 983	837 843
Poistot ja arvonalentumiset		
Suunnitelman mukaiset poistot	-675 889	-658 686
Omistuksen eliminointierot	-451	14 003
Arvonalentumiset	-291	-976
	-676 631	-645 659
Satunnaiset erät	272 830	115 565
TILIKAUDEN TULOS	628 182	307 749
Tilinpäätössiirrot	-12 546	-470
Tilikauden verot	-10 906	-19 924
Laskennalliset verot	-8 052	-6 280
Vähemmistöosuudet	1 754	1 370
TILIKAUDEN YLIJÄÄMÄ/ ALIJÄÄMÄ (-)	598 432	282 445
Konsernituloslaskelman tunnusluvut		
Toimintatuotot/ Toimintakulut, prosenttia	56,3	56,0
Vuosikate/Poistot, prosenttia	152,6	127,0
Vuosikate, euroa/asukas	1 624	1 334
Asukasmäärä	635 600	628 200

HELSINGIN KAUPUNGIN KONSERNIRAHOITUSLASKELMA

1 000 euroa	2016	2015
TOIMINNAN RAHAVIRTA		
Vuosikate	1 031 983	837 843
Satunnaiset erät	272 830	115 565
Tilikauden verot	-10 906	-19 924
Tulorahoituksen korjaukset	-292 257	-120 047
	1 001 650	813 437
INVESTOINTIEN RAHAVIRTA		
Investointimenot	-1 505 347	-1 074 671
Rahoitusosuudet investointimenoihin	20 003	7 008
Pysyvien vastaavien hyödykkeiden luovutustulot	446 372	197 594
	-1 038 972	-870 069
TOIMINNAN JA INVESTOINTIEN RAHAVIRTA		
	-37 322	-56 632
RAHOITUKSEN RAHAVIRTA		
Antolainauksen muutokset		
Antolainasaamisten lisäys	-8 483	-9 853
Antolainasaamisten vähennys	7 939	14 164
	-544	4 311
Lainakannan muutokset		
Pitkäaikaisten lainojen lisäys	534 986	269 182
Pitkäaikaisten lainojen vähennys	-581 447	-168 807
Lyhytaikaisten lainojen muutos	-24 788	-30 345
	-71 249	70 030
Oman pääoman muutokset		
	24 671	19 186
Muut maksuvalmiuden muutokset		
Toimeksiantojen varojen ja pääomien muutokset	9 628	-17 661
Vaihto-omaisuuden muutos	-13 370	3 317
Saamisten muutos	-115 793	25 162
Korottomien velkojen muutos	-36 373	78 243
	-155 908	89 061
RAHOITUKSEN RAHAVIRTA		
	-203 030	182 588
RAHAVAROJEN MUUTOS		
	-240 352	125 956
Rahavarojen muutos		
Rahavarat 31.12.	1 257 711	1 498 063
Rahavarat 1.1.	1 498 063	1 372 107
	-240 352	125 956

Konsernin rahoituslaskelman tunnusluvut

Toiminnan ja investointien rahavirran kertymä 5 vuodelta, 1 000 euroa	-637 460	-639 593
Investointien tulorahoitus, prosenttia	69,5	78,5
Lainanhoitokate	1,7	3,6
Kassan riittävyys (pv)	59	79

HELSINGIN KAUPUNGIN KONSERNITASE

1 000 euroa	31.12.2016	31.12.2015
VASTAAVAA		
PYSYVÄT VASTAAVAT		
Aineettomat hyödykkeet		
Aineettomat oikeudet	51 771	56 849
Muut pitkävaikutteiset menot	233 348	240 701
Ennakkomaksut	13 008	8 195
	298 127	305 745
Aineelliset hyödykkeet		
Maa- ja vesialueet	3 286 803	3 213 124
Rakennukset	5 586 425	5 542 485
Kiinteät rakenteet ja laitteet	2 400 355	2 352 083
Koneet ja kalusto	1 235 869	1 140 282
Muut aineelliset hyödykkeet	20 113	20 191
Ennakkomaksut ja keskeneräiset hankinnat	1 094 832	724 059
	13 624 397	12 992 224
Sijoitukset		
Osakkuusyhteisöosuudet	245 148	244 504
Muut osakkeet ja osuudet	451 449	445 297
Muut lainasaamiset	478 671	475 906
Muut saamiset	2 120	2 117
	1 177 388	1 167 824
TOIMEKSIANTOJEN VARAT	536 330	455 667
VAIHTUVAT VASTAAVAT		
Vaihto-omaisuus	112 122	98 752
Saamiset		
Pitkäaikaiset saamiset	166 724	63 573
Lyhytaikaiset saamiset	390 968	376 391
	557 692	439 964
Rahoitusarvopaperit	25 269	496 434
Rahat ja pankkisaamiset	1 232 443	1 001 630
VASTAAVAA YHTEENSÄ	17 563 768	16 958 240

1 000 euroa	31.12.2016	31.12.2015
VASTATTAVAA		
OMA PÄÄOMA		
Peruspääoma	2 972 407	2 972 407
Säätöiden peruspääomat	5 815	5 815
Arvonkorotusrahasto	1 811 270	1 813 224
Muut omat rahastot	839 606	812 676
Muu oma pääoma	734 105	734 105
Edellisten tilikausien ylijäämä / alijäämä (-)	3 554 875	3 276 798
Tilikauden ylijäämä / alijäämä (-)	598 431	282 445
	10 516 509	9 897 470
VÄHEMMISTÖOSUDET	80 264	69 574
PAKOLLISET VARAUKSET		
Eläkevaraukset	125 976	140 137
Muut pakolliset varaukset	36 753	39 445
	162 729	179 582
TOIMEKSIANTOJEN PÄÄOMAT	657 523	567 232
VIERAS PÄÄOMA		
Pitkäaikainen		
Pitkäaikainen korollinen vieras pääoma	4 661 008	4 443 558
Pitkäaikainen koroton vieras pääoma	99 666	97 892
	4 760 674	4 541 450
Lyhytaikainen		
Lyhytaikainen korollinen vieras pääoma	279 017	567 717
Lyhytaikainen koroton vieras pääoma	1 107 052	1 135 215
	1 386 069	1 702 932
Vieras pääoma yhteensä	6 146 743	6 244 382
VASTATTAVAA YHTEENSÄ	17 563 768	16 958 240
Konsernitaseen tunnusluvut		
Omavaraisuusaste, prosenttia	60,3	58,8
Suhteellinen velkaantuneisuus, prosenttia	91,2	95,6
Kertynyt ylijäämä, euroa	4 153 306	3 559 243
Kertynyt ylijäämä, euroa/asukas	6 534	5 666
Konsernin lainakanta 31.12., 1 000 euroa	4 940 025	5 011 275
Konsernin lainakanta, euroa/asukas	7 772	7 977
Konsernin lainasaamiset 31.12., 1 000 euroa	478 671	475 906
Konsernin lainasaamiset, euroa/asukas	753	758

1.7 Tilikauden tuloksen käsittely

Helsingin kaupungin tilikauden tulos ennen varausten ja rahastojen muutoksia on 470 179 976,48 euroa. Tulokseen sisältyvät myös kaupungin liikelaitosten ja itsenäisinä taseyksikköinä käsiteltyjen rahastojen tulokset, jotka käsitellään niiden omissa kirjanpidoissa.

Kaupunginhallitus esittää tilikauden tuloksen käsittelystä seuraavaa:

- Helsingin kaupungin HKL-liikelaitoksen tilikauden ylijäämä, 2 615 370,07 euroa siirretään HKL-liikelaitoksen johtokunnan esityksen mukaisesti HKL-liikelaitoksen taseen omaan pääomaan.
- Helsingin kaupungin palvelukeskus -liikelaitoksen tilikauden ylijäämä, 6 880 717,80 euroa siirretään Helsingin kaupungin palvelukeskus -liikelaitoksen johtokunnan esityksen mukaisesti Helsingin kaupungin palvelukeskus -liikelaitoksen taseen omaan pääomaan.
- Helsingin kaupungin taloushallintopalvelu -liikelaitoksen (Talpa) ylijäämä, 347 818,71 euroa siirretään Taloushallintopalvelu -liikelaitoksen johtokunnan esityksen mukaisesti Helsingin kaupungin taloushallintopalvelu -liikelaitoksen taseen omaan pääomaan.
- Helsingin kaupungin henkilöstön kehittämispalvelut -liikelaitoksen (Oiva Akatemia) ylijäämä, 56 890,63 euroa siirretään Henkilöstön kehittämispalvelut -liikelaitoksen johtokunnan esityksen mukaisesti Helsingin kaupungin henkilöstön kehittämispalvelut -liikelaitoksen taseen omaan pääomaan.
- Helsingin kaupungin työterveys – liikelaitos (Työterveys Helsinki) ylijäämä, 456 942,71 euroa siirretään Helsingin kaupungin työterveys -liikelaitoksen johtokunnan esityksen mukaisesti Helsingin kaupungin työterveys -liikelaitoksen taseen omaan pääomaan.
- Asuntotuotantorahaston ylijäämä, 5 485 500,90 euroa, urheilu- ja ulkoilulaitosrahaston ylijäämä, 2 188,36 euroa, vakuutusrahaston ylijäämä, 1 792 439,38 euroa ja innovaatorahaston alijäämä, -1 650 473,68 euroa siirretään rahastojen sääntöjen mukaisesti niiden rahastopääomiin.

Kaupunginhallitus esittää lisäksi, että muun toiminnan tilikauden tulos käsitellään seuraavasti:

- Kamppi–Töölönlahti-alueen investointirahastosta tuloutetaan alueen investointeihin käytetty määrä 2 797 240 euroa.
- Asuntotuotantorahastoon siirretään asuntotuotantotoimikunnan esityksen mukaisesti Asuntotuotantotoimiston tilikauden tuloksesta, 9 485 500,00 euroa.
- Lähiörahastosta tuloutetaan toteutunutta käyttöä vastaava määrä, 4 785 064,30 euroa.
- Kallion virastotalon peruskorjausta varten tehdystä investointivarauksesta syntyneitä poistoeroa tuloutetaan 840 939,63 euroa.
- Muun toiminnan tilikauden ylijäämä varaus- ja rahastokirjausten jälkeen, 454 680 938,17 euroa, ehdotetaan kirjattavaksi kaupungin taseen omaan pääomaan edellisten tilikausien yli- /alijäämiin.

Talousarvion toteutuminen

2 Talousarvion toteutuminen

Kaupunginvaltuusto hyväksyy toiminnalliset ja taloudelliset tavoitteet. Toiminnassa ja taloudessa on noudatettava talousarviota. Kaupunginvaltuustoon nähden sitovaksi eräksi talousarviossa voidaan määritellä määräraha, tuloarvio tai toimintakate. Myös toiminnallisia tavoitteita voidaan määritellä sitoviksi. Sitovuus merkitsee sitä, että tavoitteesta ei voi poiketa ilman kaupunginvaltuuston päätöstä. Sitovat erät on merkitty tilinpäätöksessä sinisellä värillä varjostettuina.

2.1 Käyttötalouden toteutuminen

Käyttötalouden määrärahojen ja tuloarvioiden toteutuminen on pääluokittain seuraava:

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot						
Kaupunginjohtajan toimiala	28 879	0	28 879	25 201	-3 678	0
Rakennus- ja ympäristötoimi	314 181	0	314 181	319 701	5 520	0
Sosiaali-, terveys- ja varhaiskasvatustoimi	322 076	0	322 076	328 027	5 951	0
Sivistystoimi	59 178	0	59 178	65 361	6 183	0
Kaupunkisuunnittelu- ja kiinteistötoimi	764 478	0	764 478	775 363	10 885	-6 700
Tulot yhteensä	1 488 792	0	1 488 792	1 513 653	24 861	-6 700
Menot						
Kaupunginjohtajan toimiala	-275 656	0	-275 656	-194 923	80 733	-18 095
Rakennus- ja ympäristötoimi	-607 510	0	-607 510	-599 510	8 000	0
Sosiaali-, terveys- ja varhaiskasvatustoimi	-2 570 407	0	-2 570 407	-2 581 389	-10 982	-18 450
Sivistystoimi	-940 889	-48	-940 937	-938 235	2 702	-2 176
Kaupunkisuunnittelu- ja kiinteistötoimi	-335 499	0	-335 499	-326 180	9 319	-449
Menot yhteensä	-4 729 961	-48	-4 730 010	-4 640 237	89 773	-39 170
Toimintakate	-3 241 169	-48	-3 241 218	-3 126 584	114 634	-45 870
Poistot	-317 484	0	-317 484	-295 427	22 057	0
Tilikauden tulos	-3 558 653	-48	-3 558 702	-3 422 011	136 691	-45 870

Toimintatulot olivat 1 513,7 miljoonaa euroa ja kasvua edellisestä vuodesta noin 1,9 prosenttia mikä vastaa tavanomaista toimintatulojen kasvua. Suurin osa kasvusta on ulkoisten maanvuokratulojen kasvua.

Toimintamenot olivat 4 640,2 miljoonaa euroa (ilman tuloslaskelmaosaan kirjattavia eräitä tukia hallintokunnille) alit- taen talousarvion -89,8 miljoonalla eurolla ja ollen -39,3 miljoonaa euroa vuoden 2015 toteutuneen tason alapuo- lla. Edellistä vuotta alempana toteutunut menotaso johtui kertaluonteisista kirjauksista kilpailukykyso- pimuksista johtuvassa lomapalkkojen kirjaustavassa (sisältyy kaupunginjohtajan toimialalle) sekä HUS:n maksuosuuden ajoi- tukseen liittyvässä kirjauksessa. Nämä kirjaukset eliminoiden käyttötalouden toimintamenot toteutuivat vuonna 2016 hieman, noin 0,5 prosenttia, edellistä vuotta korkeampina.

Sosiaali- ja terveyspalveluiden menokasvu edellisestä vuodesta jäi verrattain matalaksi, 0,9 prosenttiin. Myös ope- tusviraston (kaupungin itse tuottamat opetus- ja koulutuspalvelut) menokasvu jäi suhteellisen matalaksi, 1,6 prosent- tiin. Lisäksi useiden kaupunginjohtajan toimialalle varattujen keskitettyjen erien osalta menot toteutuivat vuotta 2015 matalampina ja tämä vaikutti keskeisesti siihen, että kaupungin menokasvu muodostui vuonna 2016 hyvin matalaksi.

Toimintatulojen ja -menojen toteutumisesta ja poikkeamista talousarvioon verrattuna on kuvattu jäljempänä tässä luvus- sa virastoittain ja liikelaitoksittain.

1 KAUPUNGINJOHTAJAN TOIMIALA

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	28 879	0	28 879	25 193	-3 686	0
Menot	-275 656	0	-275 656	-194 923	80 733	-18 095
Toimintakate	-246 777	0	-246 777	-169 723	77 054	-18 095
Poistot	-7 238	0	-7 238	-6 836	402	0
Tilikauden tulos	-254 015	0	-254 015	-176 559	77 456	-18 095

1 01 VAALIT, KESKUSVAALILAUTAKUNNAN KÄYTETTÄVÄKSI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	-674	0	-674	-332	342	0
Toimintakate	-674	0	-674	-332	342	0
Tilikauden tulos	-674	0	-674	-332	342	0

Vuoden 2016 määrärahasta toteutettiin vuoden 2017 kuntavaalien valmistelut. Ennakoituja kustannuksia siirtyi vuoden 2017 puolelle esimerkiksi hankintojen kohdalla. Lisäksi vuoden 2016 määrärahoissa valmistauduttiin myös sähköisen äänioikeusrekisterin käytön huomattavaan laajenemiseen kuntavaaleissa, jolloin valtaosa hankinnoista olisi sijoittunut vuodelle 2016. Sähköisen äänioikeusrekisterin käyttö ei kuitenkaan laajentunut odotetusti, joten kyseiset määrärahat säästyivät.

1 02 KAUPUNGINVALTUUSTO, KAUPUNGINKANSLIAN KÄYTETTÄVÄKSI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	-2 256	0	-2 256	-2 042	214	0
Toimintakate	-2 256	0	-2 256	-2 042	214	0
Tilikauden tulos	-2 256	0	-2 256	-2 042	214	0

Kaupunginvaltuuston menot olivat edellisvuoden tasolla ja alittivat talousarvion 214 000 eurolla. Henkilöstökuluja oli edellisvuotta enemmän kokousten määrästä ja kestosta johtuen, toisaalta matkakuluja oli vähemmän, koska tilivuonna ei ollut valtuustoseminaaria tai pohjoismaista pääkaupunkikokousta..

1 03 TARKASTUSLAUTAKUNTA JA -VIRASTO

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	3	0	3	10	7	0
Menot	-2 059	0	-2 059	-1 917	142	0
Toimintakate	-2 056	0	-2 056	-1 907	149	0
Poistot	-8	0	-8	-5	3	0
Tilikauden tulos	-2 064	0	-2 064	-1 912	152	0
Suoritetavoitteet						
Henkilötyöpäivät	3 800	0	3 800	3 662	-138	0
Tehokkuus/taloudellisuus						
Arviointi- ja tarkastustyöhön käytettyjen työpäivien osuus henkilötyöpäivistä	73,5	0,0	73,5	73,8	0,3	0

	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Toiminnan laajuustiedot						
Tilintarkastuspäivät, ulkoisen tilintarkastajan toteutuneet tarkastuspäivät	390	0	390	390	0	0
Tarkastuskohteena olevat virastot ja liikelaitokset, lukumäärä	30	0	30	30	0	0
Konserniyhteisöt, lukumäärä	122	0	122	127	5	0
Resurssit						
Henkilöstön määrä	18	0	18	17	-1	0
Tarkastusta ja arviointia tekevän henkilöstön määrä	16	0	16	15	-1	0
Tuottavuus (2013=100)						
Tarkastus- ja arviointitoiminnan tuottavuuden kehittyminen	102,1	108,8	105,2	105,8	100,0	
Tilankäytön tehokkuuden mittari						
Tilojen kokonaispinta-ala (h ²)	560	602	602	602	602	

Tarkastustoimen vuoden 2016 toimintamenot toteutuivat arvioitua pienempinä. Talousarvion alitus johtui ennakoitua pienemmistä henkilöstömenoista. Konsernitarkastajan avointa vakanssia hoidettiin viraston sisäisin tehtäväjärjestelyin.

Tarkastustoimen menot olivat 3,01 euroa asukasta kohden. JHTT-tilintarkastuspalvelujen osuus tarkastustoimen toimintamenoista oli noin seitsemän prosenttia ja tarkastuslautakunnan osuus noin neljä prosenttia.

Tarkastusviraston tuottavuutta mitataan tulokorttiin pohjautuvalla tuottavuusindeksillä. Tuotosindeksi koostuu kuudesta osatekijästä, joista työpanosten käyttöön liittyvien tekijöiden painoarvo on 50 prosenttia, työn laatutekijöiden painoarvo 40 prosenttia ja henkilöstötekijöiden painoarvo 10 prosenttia. Panosindeksi on muodostettu julkisten menojen hintaindeksillä (kuntatalouden yleishallinto) deflatoiduista toimintamenoista.

Sitovat toiminnalliset tavoitteet toteutuivat seuraavasti:

- Arviointikertomus ja tilintarkastuskertomus valmistuvat 30.4.2016 mennessä.

Tavoitteet toteutuivat. Arviointikertomus hyväksyttiin 13.4.2016 ja tilintarkastuskertomus annettiin 26.4.2016.

Muut toiminnalliset tavoitteet toteutuivat seuraavasti:

- Uudesta kuntalaista johtuvat tarkastuslautakunnan laajenevat tehtävät hoidetaan ammattimaitoisesti kustannuksia ja henkilöresursseja kasvattamatta.
Tavoite toteutui. Arviointisuunnitelma toteutettiin ammattitaitovaatimukset täyttäen ja samalla talousarviomäärärahat alitettiin seitsemällä prosentilla.
- Kaupungin lakisääteinen tilintarkastus suoritetaan laadukkaasti ja kustannustehokkaasti sopimustarkistuksen mukaisten 390 tarkastuspäivän puitteissa.
Tavoite toteutui. Lakisääteinen tilintarkastus suoritettiin laadukkaasti hyvää tilintarkastustapaa noudattaen ja kustannustehokkaasti tilintarkastussopimuksen mukaisten 390 tarkastuspäivän ja sopimushintojen puitteissa.
- Energiasäästötavoite on kymmenen prosenttia vuoden 2010 kokonaisenergiankulutuksesta mukaan lukien aiempien vuosien säästötavoitteet. Tavoitteeseen sisältyvät sähkön ja kaukolämmön kulutus.
Tarkastusvirasto on vuokrannut toimitilansa kiinteistöviraston tilakeskukselta, joka seuraa energiankulutusta vain koko kiinteistön tasolla.

1 04 KAUPUNGINHALLITUS

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	10	0	10	56	46	0
Menot	-12 101	0	-12 101	-9 290	2 811	-10 000
Toimintakate	-12 091	0	-12 091	-9 227	2 864	-10 000
Tilikauden tulos	-12 091	0	-12 091	-9 227	2 864	-10 000

1 04 01 KAUPUNGINHALLITUS, KAUPUNGINKANSLIAN KÄYTETTÄVÄKSI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	0	0	0	8	8	0
Menot	-3 237	0	-3 237	-3 055	182	0
Toimintakate	-3 237	0	-3 237	-3 047	190	0
Tilikauden tulos	-3 237	0	-3 237	-3 047	190	0

Kaupunginhallituksen menot olivat edellisvuoden tasolla ja alittivat talousarvion 182 000 eurolla. Säästöä syntyi luottamushenkilöiden palkkioissa ja vuokratuloissa..

1 04 02 KÄYTTÖVARAT, KHN KÄYTETTÄVÄKSI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	0	0	0	56	56	0
Menot	-8 150	0	-8 150	-5 687	2 463	-10 000
Toimintakate	-8 150	0	-8 150	-5 631	2 519	-10 000
Tilikauden tulos	-8 150	0	-8 150	-5 631	2 519	-10 000

Määrärahaa käytettiin yleisiin käyttövaroihin, kaupungin viihtyisyyden ja turvallisuuden parantamiseen sekä monimuotoiseen tapahtumatuotantoon yhteensä 5,7 miljoonaa euroa.

Suurimmat yleisiin käyttövaroihin sisältyvät toteutuneet kustannukset olivat Helsinki 200 vuotta pääkaupunkina -juhlavuoden erillismääräraha nuorten syrjäytymistä ehkäiseviin toimenpiteisiin (noin 2,1 miljoonaa euroa), kaupunkiympäristön puhtaanapitoon liittyvän kesätyöntekijähankkeen kustannukset (0,7 miljoonaa euroa), Helsinki-mitalien hankintamenot (0,5 miljoonaa euroa), maahanmuuttajien työmarkkina-aseman parantamiseen kohdennetut menot (0,4 miljoonaa euroa), Taitaja 2017 -tapahtuman kustannukset (0,35 miljoonaa euroa), Moi Helsinki -tapahtumakokonaisuuden järjestämiseen Pekingissä (0,3 miljoonaa euroa) sekä eMBA-koulutuksen kustannukset (0,2 miljoonaa euroa).

Määrärahasta käytettiin vuoden 2016 laatupalkintokilpailun järjestämiseen sekä tiedepalkintoon ja tutkimusapurahoihin yhteensä 0,1 miljoonaa euroa.

1 04 03 VIERAANVARAISUUS, KAUPUNGINJOHTAJAN KÄYTETTÄVÄKSI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	10	0	10	0	-10	0
Menot	-556	0	-556	-437	119	0
Toimintakate	-546	0	-546	-437	109	0
Tilikauden tulos	-546	0	-546	-437	109	0

Menot alittivat talousarvion 119 000 eurolla ja edellisvuoden toteuman 73 000 eurolla. Tilaisuuksia, joissa kaupungin vieraanvaraisuutta osoitettiin, oli vähemmän, koska useat järjestäjät ovat tuomassa kansainvälisiä tilaisuuksia Helsinkiin itsenäisyyden juhlavuonna 2017.

1 04 04 VIRKAMATKAT, KAUPUNGINJOHTAJAN KÄYTETTÄVÄKSI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	-158	0	-158	-111	47	0
Toimintakate	-158	0	-158	-111	47	0
Tilikauden tulos	-158	0	-158	-111	47	0

Menot alittivat talousarvion 47 000 eurolla. Virkamatkojen toteutuma oli noin 10 prosenttia pienempi kuin vuonna 2015.

1 10 KAUPUNGINKANSLIA

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	27 516	0	27 516	20 054	-7 462	0
Menot	-205 501	0	-205 501	-178 181	27 320	-7 005
Toimintakate	-177 985	0	-177 985	-158 127	19 858	-7 005
Poistot	-7 230	0	-7 230	-6 813	417	0
Tilikauden tulos	-185 215	0	-185 215	-164 940	20 275	-7 005

1 10 01 KAUPUNGINKANSLIA

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	1 269	0	1 269	1 537	268	0
Menot	-62 679	-100	-62 579	-57 105	5 474	-705
Toimintakate	-61 410	-100	-61 310	-55 568	5 742	-705
Poistot	-480	0	-480	-474	6	0
Tilikauden tulos	-61 890	-100	-61 790	-56 042	5 748	-705

Määrärahaa oli käytettävissä 63,3 miljoonaa euroa sisältäen Helsinki Abroad Ltd Oy:n maksuosuuksiin ja Maria 0-1 startup-keskittymän toimintaan vuodelle 2016 myönnettyä ylitysoikeutta yhteensä 705 000 euroa. Kaupunginvaltuuston päätöksellä 15.2.2017 talousarvion käyttötarkoituksen muutoksella siirrettiin 100 000 euroa työsuhdematkalipuihin (talousarviokohta 1 10 06). Vuoden 2016 menot toteutuivat 57,1 miljoonan euron suuruisina ja käyttötalouden talousarviomäärärahaa syntyi menosäästöä 5,5 miljoonaa euroa. Tuloja kertyi 1,5 miljoonaa euroa.

Suurimmat menoerät olivat henkilöstömenot, 31,4 miljoonaa euroa (55 prosenttia) ja palvelujen ostot, 18,8 miljoonaa euroa (33 prosenttia menoista). Näissä kohdissa syntyivät myös suurimmat säästöt: henkilöstömenoissa 2,1 miljoonaa euroa ja palvelujen ostoissa 4 miljoonaa euroa. Henkilöstömenojen säästö koostui suurelta osin avointen vakanssien täyttämättä jättämisestä. Palvelujen ostojen säästöistä 88 prosenttia kohdentui asiantuntijapalveluiden hankintaan.

Strategia

Kaupunginkanslia ohjasi strategiaohjelman 2013–2016 toteuttamista. Kaupunginhallituksen johtamisen jaostolle valmisteltiin esitykset kaupungin johtamisjärjestelmän uudistamisesta ja uudesta hallintosäännöstä. Kaupunginvaltuusto päätti hallintosäännöstä 22.6.2016 ja 16.11.2016. Kaupungin asumisen ja siihen liittyvän maankäytön toteutusohjelma (AM-ohjelma) valmisteltiin. Kaupunginvaltuusto päätti AM-ohjelman ja asunto- ja maapoliittiset päämäärät ja tavoitteet 22.6.2016. Kanslia huolehti riskienhallinnasta, harmaan talouden torjunnasta ja laadun kehittämisestä.

Elinkeinopoliittikka ja elinkeinotoiminnan edistäminen

Kaupunginkanslia vastasi Maria 0-1 -nimisen startup-keskittymän perustamisesta, osallistui pääkaupunkiseudun Smart & Clean -säätiön perustamiseen ja toimintaan sekä otti käyttöön yritysvaikutusten arviointimallin. Brändikonsepti ja markkinointistrategia valmistuivat ja niiden jalkauttaminen aloitettiin kaupunkitasoisilla valmennuksilla. Yrittä-

yyden ekosysteemin arviointi käynnistyi, ja yritysneuvonnan kautta perustettiin 1 100 uutta yritystä. Kaupungin kansainvälistä tunnettuutta lisättiin mm. Pekingissä ja Taipeissa järjestetyillä onnistuneilla yritys yhteistyötapahtumilla.

Kaupunginkanslia valmisteli vuoden 2017 alussa voimaan astuneen työllisyydenhoidon kokonaisuudistuksen. Kaupunginkanslia vastasi kaupunginhallituksen 10 miljoonan euron kotoutumismäärärahan kokonaisuudesta ja oli mukana aikuisille maahanmuuttajille suunnatussa Stadin osaamiskeskus -pilotissa. Lisäksi edistettiin maahanmuuttajien työmarkkina-aseman parantamista kehittämällä maahanmuuttajien työllistymisen edistämisen toimintamallia ja järjestämällä kotouttavaa koulutusta.

Talous- ja konserniohjaus

Kaupungin talousarviota ja talousarvio sekä 10-vuotinen investointiohjelma valmisteltiin kaupunginvaltuuston strategiaohjelmassa päättämien talous- ja tuottavuustavoitteiden mukaisesti.

Konserniohjauksessa merkittävin asia oli uuden konserniohjeen valmistelu. Valtuusto hyväksyi konserniohjeen 25.5.2016. Yksikkö osallistui merkittäväällä panostuksella johtamisjärjestelmä uudistuksen valmisteluun. Uusi taloussuunnittelujärjestelmä otettiin käyttöön vuoden 2016 alussa.

Rahoitus

Uusia talousarviolainoja nostettiin 50 miljoonaa euroa ja lainoja HKL:lle 60 miljoonaa euroa. Muutoin lainanottoa lykättiin vahvan maksuvalmiuden turvin. Pitkäaikaisia lainoja lyhennettiin 320,7 miljoonalla eurolla. Kaupungin lainakanta (sis. HKL) oli vuoden lopulla 1 371,3 miljoonaa euroa. Euroopan investointipankin kanssa neuvoteltiin uusi 180 miljoonan euron rahoituksen puitesopimus HKL:n kalustohankintoihin.

Aluerakentaminen

Aluerakentamisprojekteina ohjattiin ja koordinoitiin 11 projektialueen suunnittelua ja toteuttamista sekä esikaupunkien ja keskustan kehittämistä. Vuoden aikana Helsinkiin valmistui 4 395 uutta asuntoa, aloitettiin 5 129 asunnon rakentaminen ja rakennuslupa sai 5 597 uutta asuntoa.

Kalasatamassa jatkettiin kauppakeskus Redin ja älykkään kaupungin rakentamista Fiksu Kalasatama -hankkeen mukaisesti. Isoisänsilta Mustikkamaalle valmistui ja Kalasataman peruskoulu aloitti toimintansa.

Jätkäsaarella asuntorakentaminen jatkui ennätyslaajuudessa. Uutta matkustajaterminaalia rakennettiin vastamaan sataman kasvavan liikenteen tarpeita.

Ensimmäiset asukkaat muuttivat Kuninkaantammen ja Honkasuon projektialueille. Myllypurossa käynnistyi Metropolia-ammattikorkeakoulun kampuksen rakentaminen.

Kruunuvuorenrannassa rakennettiin Gunillankallion ja Borgströminmäen alueita sekä tehtiin kunnallisteknisiä töitä Hopealaaksossa ja Haakoninlahdessa.

Pasilassa kauppakeskus Triplan rakennustekniset työt käynnistyivät ja aseman seudulla toteutettiin ja valmisteltiin rakennustöiden aikaisia liikennejärjestelyitä.

Täydennysrakentamisalueille rakennettiin vuoden aikana yhteensä 1 834 uutta asuntoa.

Sisäinen tarkastus

Vuoden aikana valmistui 31 tarkastusraporttia ja 6 muistiota. Asiakaspalautekyselyistä lasketun lisäarvoindeksin arvoksi saatiin 4,3 asteikolla 1–5. Toimenpidesuosituksen seurannassa todettiin, että tarkastuksissa vuonna 2015 annetuista suosituksista vuoden 2016 syyskuuhun mennessä oli toteutettu 61,5 prosenttia. Lisäksi sisäinen tarkastus teki ensimmäistä kertaa väliseurannan alkuvuoden aikana valmistuneista tarkastuksista, joissa tarkastuskohteen sisäinen valvonta ei ollut ollut hyväksyttävällä tasolla. Väliseurannassa todettiin annettujen toimenpidesuosituksen toteuttamisen olevan käynnissä. Vuoden loppupuolella käynnistyi korruptioepäily tutkinta opetusvirastossa.

Kaupungin henkilöstöasioiden ohjaaminen

Kaupungin henkilöstömäärän ja osaamisen hallintaa on tehostettu koko strategiakauden ajan parantamalla henkilöstösuunnittelua osana muun toiminnan suunnittelua. Tätä kehittämistyötä on voitu hyödyntää valmistauduttaessa vuoden 2017 organisaatiomuutokseen ja toimintaympäristön tuleviin muutoksiin. Henkilökunnan ammattitaidon ylläpitämisestä ja osaamisen kehittämisestä pidetään huolta henkilöstökoulutusten ja valmennusohjelmien avulla. Tällä strategiakaudella painotetaan erityisesti esimiestaitojen kehittämistä.

Kaupunki osallistui Kunta10-työhyvinvointikyselyyn. Tulosten perusteella henkilöstön työhyvinvointi on säilynyt hyvällä tasolla huolimatta meneillään olevista muutoksista ja siitä, että työmäärän koettiin kasvaneen. Työkykyjohtamisen tehostamisella pyrittiin vähentämään sairauspoissaoloja ja varhaista eläköitymistä. Työhyvinvointimäärärahalla rahoitettiin sekä koko kaupunkia koskevia että virastojen ja liikelaitosten omia kehittämishankkeita.

Organisaatiomuutosten onnistuminen edellyttää hyvin toimivaa henkilöstön osallistamista ja työnantajan ja työntekijöiden välistä yhteistoimintaa. Meneillään olevaa organisaatiomuutosta käsiteltiin laajasti yhteistoimintaelimissä ja virastojen omissa tilaisuuksissa. Muutostukiohjelma käynnistettiin tukemaan erityisesti esimiehiä ja niitä organisaatioita, joissa muutokset ovat erityisen merkittäviä.

Kaupungin viestintä ja osallistuminen

Kaupungin tuleva siirtyminen pormestari- ja toimialamalliin on ollut kaupungin viestinnässä keskeinen teema. Oikea-aikaisella ja avoimella viestinnällä on pyritty edistämään uudistuksen sujuvaa valmistelua ja toteuttamista. Uudistuksen myötä myös kaupungin viestintä organisoidaan uudelleen. Sitä on valmistellut osaltaan viestinnän teemaryhmä, johon on nimetty henkilöitä kaupunginkansliasta ja toimialoilta.

Viestintä on osallistunut kaupungin brändin ja uuden visuaalisen ilmeen luomiseen. Tavoitteena on yhtenäinen, vaikuttava ja taloudellinen tapa kertoa kaupungista ja sen palveluista. Viestinnän digitaalisista kanavista on pyritty muodostamaan entistä yhtenäisempi ja tavoittavampi kokonaisuus. Kaupungin läsnäolo sosiaalisen median kanavissa on selvästi vahvistunut.

Osana johtamisjärjestelmän uudistusta kaupunkilaisten kanssa laadittiin Helsingin uusi osallisuus- ja vuorovaikutusmalli. Kaupunki saa kaupunkilaisilta palautetta kaupungin yhteisen palautejärjestelmän kautta. Toimintavuonna saapui lähes 56 000 palautetta. Kokeiluprojekteissa kehitettiin ja tutkittiin palauteaineiston hyödyntämistä kaupungin toiminnassa. Asiakaspalvelua ja neuvontaa kehitettiin osana tulevaa Helsingin asiakaspalvelumallia. Parannettiin kaupungin neuvontapalveluiden teknistä valmiutta.

Kaupungintalossa kävi noin 400 000 vierailijaa. Virka-galleriassa esiteltiin monipuolisesti nykyvalokuvaa aiheina mm. rakkaus, yhteisöllisyys, suurkaupunkien yö ja Helsingin saaristoluonto sekä järjestettiin ilmaisia yleisötapahtumia. Toisinajattelijat-näyttely aloitti Suomi 100 -juhlavuoden Virka-galleriassa. Maahanmuuttajille suunnatussa monikielisessä Infopankki.fi-palvelussa oli 1,4 miljoonaa käyntiä. Maahanmuuttajien osallisuuteen kehitettiin uusia toimintatapoja yhteistyössä järjestöjen kanssa.

Hallinto

Vuonna 2015 käynnistynyt hallintomenettelyn kehittämisprojekti jatkui ja mm. pöytäkirjamuodollisuuksia parannettiin sekä laadittiin suunnitelmia ja järjestettiin koulutusta uuden kuntalain vastaanottamiseksi. Asianhallintaa kehitettiin yhteistyössä kaupunginarkiston kanssa mm. tiedonohjaussuunnitelman laatimisen osalta. Kaupungin ja kaupunginkanslian päätösvalmistelumenettelyä kehitettiin osana johtamisjärjestelmäuudistuksen valmistelua. Luottamushenkilöportaalin rakenne ja ulkoasu uudistettiin ja otettiin käyttöön uusia sähköisiä palveluja luottamushenkilöille.

Hallinnon tehostamista ja läpinäkyvyyttä toteutettiin kehittämällä sähköistä asianhallintajärjestelmää, Ahjoa. Vuoden 2016 alusta Ahjossa siirryttiin sähköiseen säilyttämiseen: järjestelmään sisältyviä pysyvästi säilytettäviä asiakirjatietoja säilytetään yksinomaan sähköisessä muodossa. Helmikuusta 2016 alkaen luottamushenkilöt ovat voineet tehdä aloitteita sähköisesti. Pöytäkirjojen sähköiseen nähtävään pitoon liittyen kuntalaisille tarkoitetun niin sanotun sähköisen ilmoitustaulun kehittäminen käynnistyi.

Kaupungin turvallisuussuunnitelman kärkihankkeita edistettiin ja toimeenpantiin yhteistyötahojen kanssa. Kaupungin ja poliisilaitoksen yhteistyönä toteuttaman turvallisuustutkimuksen tuloksia julkaistiin artikkelimuodossa Kvartti.fi-sivustolla yhteistyössä tietokeskuksen kanssa.

Kaupunkikonsernin valmiusohjeen jalkauttaminen ja Huovi-portaalin kaupunkitasoinen käyttöönotto toteutettiin järjestämällä virastoille ja liikelaitoksille varautumisen ja jatkuvuudenhallinnan valmennustilaisuuksia.

Sopimushallintajärjestelmän käyttöönotto eteni. Virastoille laadittiin käyttöönottosuunnitelmat ja järjestettiin pääkäyttäjäkoulutukset. Vuoden loppuun mennessä järjestelmään oli viety noin 2 600 sopimusta ja 317 sopimuskokonaisuutta.

Sitovat toiminnalliset tavoitteet toteutuivat seuraavasti:

- Tavoitteena on, että 60 prosenttia kaupunginvaltuuston ja -hallituksen päätettäväksi tulevista asioista käsitellään enintään 100 kalenteripäivässä.

Tavoite toteutui. 77,23 prosenttia kaupunginvaltuuston ja -hallituksen päätettäväksi tulevista asioista käsiteltiin enintään 100 kalenteripäivässä.

- Talouden ohjauksen tasapainotavoite: Pidetään emokaupungin käyttömenojen reaalikasvu asukasmäärän kasvun mukaisena vähennettynä vuotuisella yhden prosenttiin tuottavuuden parantamisen tavoitteella.

Tavoite toteutui. Tavoitteen mukainen käyttömenojen kasvu oli 1,12 prosenttia. Toteutunut kasvu oli -0,7 prosenttia.

1 10 02 KESKITETTY TIETOTEKNIikka

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	2 758	0	2 758	1 965	-793	0
Menot	-23 588	0	-23 588	-23 165	423	-900
Toimintakate	-20 830	0	-20 830	-21 200	-370	-900
Poistot	-6 000	0	-6 000	-4 450	1 550	0
Tilikauden tulos	-26 830	0	-26 830	-25 650	1 180	-900

Keskitetyn tietotekniikan 23,6 miljoonan euron käyttömenojen talousarviomäärärahasta jäi käyttämättä 0,4 miljoonaa euroa. Myönnettyä 0,9 miljoonan euron ylitysoikeutta ei käytetty. Suurimmat käyttömenojen kustannukset kohdentuivat keskeisten kaupunkiyhteisten järjestelmien kuten asian- ja dokumentinhallintajärjestelmän, taloushallinnon järjestelmien, sähköisen asioinnin, internet-palvelujen ja Helmen ylläpitoon sekä tietoteknisen perusinfrastruktuurin kuten tietoliikenneverkon ja työasema- ja kapasiteettipalvelujen hallintaan ja ylläpitoon.

1 10 03 ICT-PALVELUKESKUS

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	12 489	0	12 489	7 468	-5 021	0
Menot	-11 739	0	-11 739	-5 579	6 160	0
Toimintakate	750	0	750	1 889	1 139	0
Poistot	-750	0	-750	-1 889	-1 139	0
Tilikauden tulos	0	0	0	0	0	0

ICT-palvelukeskuksen palveluiden piiriin kuuluivat vuoden 2016 aikana kaupunginkanslia, sosiaali- ja terveysvirasto ja varhaiskasvatusvirasto. Toimintakulut ja poistot katettiin asiakasvirastojen ja keskitetyn tietotekniikan määrärahoista.

1 10 04 TYÖLLISYYSPOLITIikka

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	11 000	0	11 000	9 072	-1 928	0
Menot	-33 609	0	-33 609	-28 776	4 833	0
Toimintakate	-22 609	0	-22 609	-19 704	2 905	0
Tilikauden tulos	-22 609	0	-22 609	-19 704	2 905	0

Työllisyyspolitiikassa palkkatukityötä ja oppisopimusta toteutettiin kaupungin työpaikoilla palkkatuen avulla. Lisäksi kaupunki maksoi yrityksille ja muille yhteisöille Helsinki-lisiä työllistämisen- ja rekrytointitukena niiden ottaessa helsinkiläisiä työttömiä työsuhteeseen. Työttömille järjestettiin valmentavia tilaisuuksia, kurssitusta, koulutusta, yksilöllistä ohjausta sekä maahanmuuttajille kielikoulutusta. Nuorten työllisyyspalveluissa tarjottiin neuvontaa ja ohjausta nuorisotyöttömyyden ennaltaehkäisemiseksi. Pitkään työttömänä olleiden henkilöiden työllistymistä edistettiin aikuisten työllisyyspalveluiden lisäksi Työrasti-hankkeessa.

Työllisyyspalveluissa valmisteltiin palveluiden keskittäminen kaupunginkanslian elinkeino-osastolle vuoden 2017 alusta alkaen.

Määrärahaa jäi käyttämättä 4,8 miljoonaa euroa. Tämä johtui muun muassa seuraavista syistä: Oppisopimusten aloitusmäärät jäivät ennakoitua pienemmiksi ja yritykset hakivat Helsinki-lisiä arvioitua vähemmän. Valtio myönsi Kuntakokeiluhankkeen jatkona toteutettavaan Työrasti-hankkeeseen vähemmän määrärahaa kuin talousarviossa oli arvioitu. Lisäksi uusia hankkeita ei pystytty toteuttamaan toimintavuoden puitteissa. Kaupungin palkkatukityöhön alun perin varatut määrärahat käytettiin täysimääräisesti. Toimintavuoden aikana palkkatukityöhön siirrettiin muista palveluista käyttämättä jääneitä määrärahoja, mutta kaikkiin näihin lisäpaikkoihin ei saatu rekrytoitua työttömiä TE-toimiston kautta. Tuloja jäi saamatta johtuen palkkatuetun työnä toteutetun oppisopimuskoulutuksen aloitusmäärän vähenemisestä.

1 10 05 ELÄKKEET

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	-14 671	0	-14 671	-96	14 575	0
Toimintakate	-14 671	0	-14 671	-96	14 575	0
Tilikauden tulos	-14 671	0	-14 671	-96	14 575	0

Määräraha on varattu kaupungin oman eläkejärjestelmän mukaisiin menoihin sekä niihin eläkemenoihin, joita ei voida kohdistaa millekään hallintokunnalle. Menoja vähentää lakisääteisen eläkevastuuvakuutuksen purkaminen. Eläkkeet-talousarviokohdan määräraha toteutui noin 14,6 miljoonaa euroa talousarviota pienempänä. Tämä johtui maksettujen eläkkeiden määrän pienemisestä ja KuEL-eläkkeiden tasuserän ennakoitua suuremmasta vähennyksestä.

1 10 06 TYÖSUHDEMATKALIPPU

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	0	0	0	12	12	0
Menot	-2 800	100	-2 900	-2 855	45	0
Toimintakate	-2 800	100	-2 900	-2 843	57	0
Tilikauden tulos	-2 800	100	-2 900	-2 843	57	0

Määrärahalla tuettiin henkilöstön työsuhdematkalippuja tai vaihtoehtoisesti annettiin rahallista tukea polkupyörän hankintaan. Menot ylittivät talousarvion alun perin varatun määrärahan 55 000 eurolla. Ylityksen syynä on työsuhdematkalippujen suosion kasvaminen vuosittain. Määrärahan ylitys katettiin siirtämällä kaupunginkanslian talousarviokohdalta (1 10 01) työsuhdematkalippuihin 100 000 euron suuruinen määräraha.

1 10 07 TYÖMARKKINATUEN KUNTAOSUUS

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	-56 415	0	-56 415	-60 605	-4 190	-5 400
Toimintakate	-56 415	0	-56 415	-60 605	-4 190	-5 400
Tilikauden tulos	-56 415	0	-56 415	-60 605	-4 190	-5 400

Työmarkkinatuen kuntaosuuden kustannukset nousivat vuonna 2016 noin 9 prosenttia edellisvuoteen nähden ja talousarvio ylittyi noin 4,2 miljoonalla eurolla. Määrärahaan myönnettiin valtuuston päätöksellä (15.2.2017) ylitysoikeutta 5,4 miljoonaa euroa.

Kasvu oli maltillisempaa alemmissa maksuluokissa ja voimakkaampaa yli 1 000 päivää työttömyyden perusteella maksettua työmarkkinatukea saaneiden joukossa, joilla palvelutarve on usein työllisyyspalveluja laajempaa. Kuntaosuutta maksettiin kuukausittain keskimäärin 11 700 työttömästä. Määrä on noin 1 000 henkilöä suurempi kuin edellisenä vuonna.

Vuonna 2016 käynnistetty Työrasti-hanke on tarkoitettu työmarkkinatuen kuntaosuuden saajille. Hankkeen kautta palveluja tarjottiin ensimmäisenä toimintavuonna 500 henkilölle. Myös palkkatuetut työsuhteet Helsingin kaupungilla kohdistuivat aiempaa vahvemmin tälle kohderyhmälle. Pitkäaikaistyöttömyyden lisääntyminen myös vuonna 2016 on kuitenkin johtanut siihen, että työmarkkinatuen kustannusten kasvu on jatkunut.

1 14 KESKITETYSTI MAKSETTAVAT MENOT

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	0	0	0	637	637	0
Menot	-15 788	0	-15 788	32 761	48 549	0
Toimintakate	-15 788	0	-15 788	33 398	49 186	0
Tilikauden tulos	-15 788	0	-15 788	33 398	49 186	0

1 14 02 RYHMÄHENKIVAKUUTUS JA MATKAVAKUUTUS, KAUPUNGINKANSLIAN KÄYTETTÄVÄKSI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	-788	0	-788	-596	192	0
Toimintakate	-788	0	-788	-596	192	0
Tilikauden tulos	-788	0	-788	-596	192	0

Määrärahasta maksettiin ryhmähenkivakuutuksesta vastaavan Kevan hoitaman taloudellisen tuen maksut sekä virka- ja luottamusmiesten matkavakuutuksen maksut.

1 14 03 MENOVARAUS, KHN KÄYTETTÄVÄKSI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	-10 000	0	-10 000	-2 407	7 593	0
Toimintakate	-10 000	0	-10 000	-2 407	7 593	0
Tilikauden tulos	-10 000	0	-10 000	-2 407	7 593	0

Kaupunginhallitus kohdensi päätöksellään 21.3.2016 vuoden 2016 talousarvion 10 miljoonan euron määrärahan turvapaikanhakijoiden kotoutumisen edellytysten ja maahanmuuttajien hyvän kotouttamisen varmistamiseen. Määräraha jaettiin sosiaali- ja terveysviraston, varhaiskasvatusviraston, kaupunginkanslian, opetusviraston ja nuorisosiainkeskuksen käytettäväksi kotouttamispalvelut-työryhmän ehdotuksen mukaisesti.

Sosiaali- ja terveysviraston käyttöön osoitettiin 2,5 miljoonaa euroa vuodelle 2016 osaamiskeskuspilotin käynnistämiseen. Nuorisosiainkeskuksen käyttöön osoitettiin 0,9 miljoonaa euroa vuodelle 2016 monikulttuuriseen jalkautuvaan

työhön. Varhaiskasvatusviraston käyttöön osoitettiin 0,15 miljoonaa euroa lasten ja nuorten kotoutumisen tukemiseen. Opetusviraston käyttöön osoitettiin 4,8 miljoonaa euroa osaamiskeskuspilottiin ja 0,35 miljoonaa euroa lasten ja nuorten kotoutumisen tukemiseen. Kaupunginkanslian käyttöön osoitettiin 0,2 miljoonaa euroa osaamiskeskuspilottiin ja 1,1 miljoonaa euroa turvapaikanhakijoiden ja maahanmuuttajien osallisuusmahdollisuuksien lisäämiseen.

Hankkeiden käynnistämistä vuoden 2016 aikana ovat hidastuttaneet mm. tilojen hankintaan, kilpailuttamiseen ja vakanssien perustamiseen tarvittu aika. Hankkeiden toteutus jatkuu vuoden 2017 aikana.

1 14 04 JAKSOTETUT HENKILÖSTÖMENOT, KAUPUNGINKANSLIAN KÄYTETTÄVÄKSI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	0	0	0	637	637	0
Menot	-5 000	0	-5 000	35 764	40 764	0
Toimintakate	-5 000	0	-5 000	36 401	41 401	0
Tilikauden tulos	-5 000	0	-5 000	36 401	41 401	0

Määrärahaa kirjattiin hallintokuntien (lukuun ottamatta liikelaitoksia) lomapalkkojen ja niihin liittyvien henkilösivukulujen jaksotusten muutos. Jaksotettujen henkilöstömenojen poikkeama talousarviossa arvioidusta on seurausta siitä, että kilpailukyky sopimuksessa sovittiin lomarahojen vähentämisestä 30 prosentilla nykyisestä tasosta ajanjaksolla 1.2.2017–30.9.2019. Valtakunnallisen ohjeistuksen mukaan tilinpäätökseen kuluksi ja siirtovelaksi kirjataan se määrä, joka kunnalle aiheutuisi menona, mikäli lomapalkkavelka tulisi kerralla tilinpäätöspäivänä maksettavaksi. Koska vuonna 2016 kertyneet lomarahat maksetaan pääsääntöisesti vuoden 2017 kesällä 30 prosentilla vähennettyinä, lomarahojen jaksotuksessa on otettava huomioon kilpailukyky sopimuksen aiheuttama lomarahan leikkaus jo vuoden 2016 tilinpäätöksessä.

1 27 KUNNALLISVEROTUS, KAUPUNGINKANSLIAN KÄYTETTÄVÄKSI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	-18 427	0	-18 427	-16 775	1 652	0
Toimintakate	-18 427	0	-18 427	-16 775	1 652	0
Tilikauden tulos	-18 427	0	-18 427	-16 775	1 652	0

Menoihin kirjattiin valtion veloittamat verohallintolain 11 §:n mukaiset verotuksen toteuttamisesta aiheutuneet kustannukset.

1 35 HELSINGIN SEUDUN YMPÄRISTÖPALVELUT -KUNTAYHTYMÄN MAKSUOSUUDET, KAUPUNGINKANSLIAN KÄYTETTÄVÄKSI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	-2 071	0	-2 071	-2 071	0	0
Toimintakate	-2 071	0	-2 071	-2 071	0	0
Tilikauden tulos	-2 071	0	-2 071	-2 071	0	0

Helsingin seudun ympäristöpalvelut -kuntayhtymän (HSY) perussopimuksen mukaan kuntayhtymä rahoittaa toimintakulunsa vesihuolto- ja jätehuoltotoimintojen maksuilla, kuntaosuuksilla ja muilla tuloilla. Kuntayhtymä perii jäsenkunniltan maksuosuudet muista kuin vesihuollon tai jätehuollon tehtävistä aiheutuviin kustannuksiin.

1 39 MUU YLEISHALLINTO

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	1 350	0	1 350	4 436	3 086	0
Menot	-16 779	0	-16 779	-17 076	-297	-1 090
Toimintakate	-15 429	0	-15 429	-12 640	2 789	-1 090
Poistot	0	0	0	-18	-18	0
Tilikauden tulos	-15 429	0	-15 429	-12 658	2 771	-1 090

1 39 01 KAUPUNGIN HISTORIA, TIETOKESKUKSEN KÄYTETTÄVÄKSI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	-212	0	-212	-161	51	0
Toimintakate	-212	0	-212	-161	51	0
Tilikauden tulos	-212	0	-212	-161	51	0

Helsingin historiatoimikunnan talousarvion käyttötalouden menot toteutuivat 51 000 euroa talousarviota pienempänä. Vuonna 2016 historiatoimikunta julkaisi kaksi teosta. Ensin ilmestyi Anna-Maria Åströmin ja Laura Kolben Kaupunkilaisten Helsinki, Helsingin sotien jälkeisen historian nide 5. Toisena julkaistiin Helsingin vanhemman historian uudelleen kirjoittamisen osana Seppo Aallon Kronostaden – Estnässkatans Helsingfors historia 1640–1721 (ruotsinno).

1 39 02 OSUDET JA KORVAUKSET, KAUPUNGINKANSLIAN KÄYTETTÄVÄKSI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	-5 385	0	-5 385	-5 348	37	0
Toimintakate	-5 385	0	-5 385	-5 348	37	0
Tilikauden tulos	-5 385	0	-5 385	-5 348	37	0

Määrärahasta maksettiin maksuosuuksia Uudenmaan liitolle 3,1 miljoonaa euroa, Greater Helsinki Promotion Ltd Oy:lle 1,3 miljoonaa euroa sekä eräitä muita pieniä hankkeita.

1 39 05 YHTEISÖJEN TUKEMINEN, KHN KÄYTETTÄVÄKSI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	-1 800	0	-1 800	-1 593	207	0
Toimintakate	-1 800	0	-1 800	-1 593	207	0
Tilikauden tulos	-1 800	0	-1 800	-1 593	207	0

Määrärahasta maksettiin avustusta muun muassa Finlandia-talo Oy:lle, Jyty Helsinki ry:lle, Helsingin yhteisjärjestö JHL ry:lle, Ysäättille, Helsingin seudun kesäyliopistosäätiölle ja Helsingin kaupunginosayhdistykset ry:lle.

1 39 06 JÄSENMAKSUT, KAUPUNGINKANSLIAN KÄYTETTÄVÄKSI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	-3 237	0	-3 237	-3 326	-89	-90
Toimintakate	-3 237	0	-3 237	-3 326	-89	-90
Tilikauden tulos	-3 237	0	-3 237	-3 326	-89	-90

Suurimmat yksittäiset jäsenmaksut maksettiin Suomen Kuntaliitolle (1,9 miljoonaa euroa), KT Kuntatyöntajatjärjestölle (0,5 miljoonaa euroa) sekä Uudenmaan virkistysalueyhdistys ry:lle (0,4 miljoonaa euroa).

1 39 13 KEHITTÄMISHANKKEET, KAUPUNGINKANSLIAN KÄYTETTÄVÄKSI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	0	0	0	1 242	1 242	0
Menot	-2 000	0	-2 000	-1 646	354	-1 000
Toimintakate	-2 000	0	-2 000	-404	1 596	-1 000
Tilikauden tulos	-2 000	0	-2 000	-404	1 596	-1 000

Määrärahasta käytettiin 1,6 miljoonaa euroa. Käytettävissä oli edellisenä vuonna käyttämättä jääneiden määrärahojen perusteella myönnetty 1,0 miljoonan euron ylitysoikeus mukaan lukien yhteensä 3,0 miljoonaa euroa. Määrärahaa jäi käyttämättä 1,4 miljoonaa euroa. Merkittävimmin määrärahaa jäi käyttämättä Pesararadan suunnittelutyön viivästyttä. Määrärahaa käytettiin pääasiassa Pesararadan suunnittelun kustannuksiin.

1 39 15 KESKITETTY HANKETOIMINTA, KAUPUNGINKANSLIAN KÄYTETTÄVÄKSI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	1 350	0	1 350	3 194	1 844	0
Menot	-4 145	0	-4 145	-5 002	-857	0
Toimintakate	-2 795	0	-2 795	-1 808	987	0
Poistot	0	0	0	-18	-18	0
Tilikauden tulos	-2 795	0	-2 795	-1 826	969	0

Keskitetyn hanketoiminnan rahalla rahoitettiin kaupungin eri virastojen EU-hankkeita (sisältäen mm. 6Aika-hankkeet) sekä muita ulkopuolisella osarahoituksella toteutettuja hankkeita. Vuonna 2016 rahoitettiin yhteensä 42 hanketta, joista EU-rahoitteisia oli 40 hanketta ja muuta rahoitusta saavia 2 hanketta.

EU- ja muihin hankkeisiin käytettiin 5,0 miljoonaa euroa, joista EU-hankkeiden osuus oli 4,8 miljoonaa euroa. Tuloihin on kirjattu EU:lta ja muilta rahoittajilta saatuja tukia yhteensä 3,2 miljoonaa euroa. Tuloista EU-hankkeiden osuus oli 2,8 miljoonaa euroa. Tulojen ennakoitua suurempi määrä johtui hankkeiden menojen ja tukien kohdentumisesta eri toteumavuosille. Etenkin hankepartnerille välitettävien tukiosuuksien tuloutuminen ja edelleenmaksaminen eri kalenterivuonna aiheuttaa poikkeamia arvioista. Sitova toimintakate toteutui talousarviota parempana.

KUNNAN LIIKELAITOKSET

HELSINGIN KAUPUNGIN TALOUSHALLINTOPALVELU -LIIKELAITOS (TALPA)

1 000 euroa	Talousarvio	Toteutunut	Poikkeama
Tuloskehitys			
Liikevaihto	27 200	28 127	927
Liikelyijäämä/alijäämä	56	404	348
Tilikauden tulos	0	348	348
Peruspääoman tuotto (8 prosenttia)	56	56	0
Varsinaisen toiminnan rahavirta	230	554	324
Investointien rahavirta	-1 030	-165	865
Vaikutus maksuvalmiuteen	-800	390	1 190

	Talousarvio	Toteutunut	Poikkeama
Suoritetavoitteet			
Kirjanpito ja maksuliikenneosasto			
Manuaaliset kirjanpitoviennit, 1 000 kpl	180	161	-19
Automaattisesti täsmäytyvät tilioitteet, prosenttia	61	66	5
Laskutusosasto			
E-laskujen osuus lähtevistä laskuista, prosenttia	25	24	-1
Myyntilaskut ja myyntireskontralaskut, 1 000 kpl	1 250	1 288	38
Maksumuistutukset ja perintätoimeksiannot, 1 000 kpl	207	218	11
Automaattisesti täsmäytyneet ostolaskut, prosenttia	14	15	1
CM-järjestelmässä täsmäytyneet ostolaskut, prosenttia	8,5	9,4	0,9
Ostolaskut, 1 000 kpl	750	787	37
Palkkalaskentaosasto			
Sähköisesti ilmoitetut poissaolot, prosenttia	68	69	1
Sähköiset palkkalipukkeet, prosenttia	68	73	5
Palkka- ja palkkiolipukkeet, 1 000 kpl	780	777	-3
Resurssit			
Henkilötyövuodet	361	373	12
Tuottavuusmittari			
Tuottavuus (2015=100)	102	100	-2
Liikevaihto/henkilötyövuosi, 1 000 euroa	75	75	0
Tilojen tehokkuuden mittari			
Tilojen kokonaispinta-ala, m ²	7 061	6 959	-102
Hallintokunnan oma mittari			
Tilat, m ² /henkilötyövuosi	19,6	18,7	-0,9
Sitovat toiminnalliset tavoitteet			
Asiakastytyväisyys vähintään (asteikolla 1–5)	3,75	3,67	-0,08

Helsingin kaupungin taloushallintopalvelu -liikelaitoksella (Talpa) oli vuonna 2016 kaksi sitovaa tavoitetta, joista toinen toteutui: tilikauden tulos on 0 euroa. Talousarvioon verraten tilikauden tulos muodostui 347 818 euroa ylijäämäiseksi.

Sen sijaan toinen sitova tavoite eli asiakastytyväisyys vähintään 3,75 jäi hieman alle ollen 3,67. Asiakastytyväisyyskyselyn tavoite ei siis toteutunut. Asiakastytyväisyyskysely uudistettiin vuonna 2016. Uudistettu kysely ei ole täysin verrannollinen vanhaan, mikä osaltaan selittää tulosta.

Talousarviossa Talpan tuottavuudelle taloussuunnitelmakaudella asetettiin kahden prosentin vuosittainen kasvutavoite. Taloushallintopalvelun työn tuottavuus nousi kolme pistettä (100=>103) vuonna 2016. Kokonaistuottavuus ei noussut.

Johtamista ja esimiestyötä kehitettiin suunnitelmallisesti tukemaan Talpan tavoitteiden saavuttamista.

Taloushallintopalvelun palveluksessa oli vuoden 2016 lopussa yhteensä 405 työntekijää, joista vakinaisia oli 358 ja määräaikaisia 47. Henkilöstömäärä kasvoi edellisestä vuodesta 18 henkilöllä. Laskennallisia henkilötyövuosia toteutui 373, joka oli kahdeksan henkilötyövuotta enemmän kuin edellisenä vuonna.

Sekä osto- että myyntilaskujen määrä ylitti talousarviossa ennakoidun. Kaupungille osoitettuja ostolaskuja oli 787 000 ja kaupungin lähettämiä laskuja lähes 1,3 miljoonaa.

Talousarvion toiminnallisena tavoitteena oli nostaa automaattisesti täsmäytyneiden ostolaskujen määrää 14 prosenttiin kaikista käsitellyistä ostolaskuista. Tavoite ylittyi yhdellä prosenttiyksiköllä. Myös CM-järjestelmässä täsmäytyneiden ostolaskujen määrä ylitti tavoitteen ollen 9,4 prosenttia.

Automaattisesti täsmäytyvien tilotteiden määrä nousi peräti viisi prosenttiyksikköä enemmän talousarvioon verrattuna ollen 66 prosenttia.

Sen sijaan sähköisten e-laskujen osuus kaikista Talpan lähettämistä laskuista oli talousarviota alhaisempi, 24 prosenttia. Tämä siitähän huolimatta, että vuoden 2016 aikana toteutettiin kampanja, jossa paperisten laskujen liitteenä lähetettiin e-laskun eduista kertova kirje.

Talpan tavoitteena oli kuluneena vuonna tuottaa 780 000 palkka- tai palkkiolipuketta. Lipukkeita toteutui hieman suunniteltua vähemmän eli 777 000.

Sähköisten poissaoloilmoitusten osuuden kasvutavoite (68 prosenttia kaikista poissaoloilmoituksista) ylittyi yhdellä prosenttiyksiköllä.

Myös sähköisten palkkalaskelmien osuutta haluttiin edelleen kasvattaa 68 prosenttiin kaikista palkkalaskelmista. Tavoite ylittyi selvästi ja vuonna 2016 sähköisten palkkalipukkeiden osuus oli 73 prosenttia.

2 RAKENNUS- JA YMPÄRISTÖTOIMI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	314 181	0	314 181	319 701	5 520	0
Menot	-607 510	0	-607 510	-599 510	8 000	0
Toimintakate	-293 329	0	-293 329	-279 809	13 520	0
Poistot	-85 964	0	-85 964	-88 518	-2 554	0
Tilikauden tulos	-379 293	0	-379 293	-368 327	10 966	0

2 05 HELSINGIN KAUPUNGIN TUKKUTORI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	6 163	0	6 163	6 491	328	0
Menot	-9 172	0	-9 172	-8 500	672	0
Toimintakate	-3 009	0	-3 009	-2 009	1 000	0
Poistot	-350	0	-350	-63	287	0
Tilikauden tulos	-3 359	0	-3 359	-2 072	1 287	0

	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Suoritetaavoitteet						
Asiakastyytyväisyys (1–5)	3,4	0,0	3,4	3,5	0,1	0,0
Tehokkuus/taloudellisuus						
Toimitilojen käyttöaste vähintään, prosenttia	89	0	89	91	2	0
Toiminnan laajuustiedot						
Vuokratut tilat, tukkutorialue, m ²	17 300	0	17 300	17 802	502	0
Vuokratut tilat, kauppahallit, m ²	3 087	0	3 087	3 910	823	0
Resurssit						
Henkilöstön määrä	35	0	35	35	0	0
Tilankäytön tehokkuuden mittari						
Tilojen kokonaispinta-ala htm ²	20 387	21 713	21 239	20 993	20 014	
Toimitilojen käyttöaste vähintään, prosenttia	89	91	91	90	90	

Tuottavuus (2013=100)	TA 2016	2016	2015	2014	2013
Tuottavuus	70	75	100	92	95

Helsingin tukkutorin toiminta onnistui vuonna 2016 tavoitteiden ja talouden kannalta. Asiakastyytyväisyys mitattiin syyskuussa (asteikolla 1–5) ja sen tulos 3,5 ylitti tavoitteen (3,4). Vuokraustilanne oli hyvä koko vuoden niin halleissa kuin tukkutorin alueella Sörnäisissä. Tori- ja erityisesti kirpputoritoiminta oli aktiivista erityisesti koko kesäkauden. Sitovana tavoitteena ollut vuokrausaste saavutettiin.

Merkittävä toiminnallinen muutos oli tukkutorialueen investointimäärärahojen siirtyminen tilakeskukselle vuoden 2015 alussa ja kiinteistöjen siirtyminen vuoden 2016 alussa.

Halleissa ja toreilla perinteisen kaupankäynnin lisäksi kehitettiin ja järjestettiin markkinointikampanjoita ja tapahtumia ympäri vuoden asiakkaiden houkuttelemiseksi ja mielenkiinnon ylläpitämiseksi. Uusia toimijoita tuli markkinoille pop up -toiminnan kautta.

Erityistä huomiota sai kesällä Aalto-yliopiston opiskelijoiden designritelletthanke. Opiskelijat pystyttivät Fredrikintorille Helsinki Design Weekin aikana kukkakojut punavuorelaisten iloksi ja kokeilua jatkettiin muotoiluviikon jälkeenkin.

Perinteiset torikauppiat pystyttivät ensimmäisen kerran oman joulutorinsa Havis Amandan patsaan ympärille. Hietalahden hallissa järjestettiin viikonloppuisin Musaa & maistelua -iltoja samoin kuin Maiskiaiset tapahtumia Vanhassa kauppahallissa. Vanha kauppahalli säilytti edelleen asemansa kävijämäärältään Suomen 1. turistikohteena.

Hakaniemen hallin ja torin ympärillä tapahtui koko vuoden. Keskustelua käytiin vilkkaasti hallin peruskorjauksen aloittamisesta ja väistötilaratkaisusta. Hakaniemen kauppahallin väistötilan kilpailutusprosessi asiakirjoiheen julkistettiin Hilmassa syyskuun lopussa ja määräaika umpeutui 24.11.2016.

Tukkutorin Pakastamohanke Sörnäsissä saatiin virallisesti liikkeelle ja neuvottelut etenivät kaupungin rahoitusjohdon ja yrittäjien kanssa Keskinäisen kiinteistöyhtiön perustamisen valmisteluihin ja varsinaisen pakastamolaitoksen suunnitteluun.

Teurastamolla järjestettiin 28 tapahtumaa kesäkuukausien aikana. Kansainvälinen Sideways-tapahtuma järjestettiin toisen kerran ja viikonloppun aikana maksaneita kävijöitä oli 8 000 henkilöä. Muita suosittuja tapahtumia olivat torstaimarketit ja perjantai-iltojen musiikilliset tapahtumat. Vuoden päätti erityisen suosituksi noussut Teurastamon joulumarkkinat.

Tukkutorilla jatkettiin myös kaupungin ruokakulttuurin kehittämistä. Toista kertaa Tukkutorin järjestämät Stadin Silakkamarkkinat onnistuivat erinomaisesti runsaan yleisömäärän ja aurinkoisen sään johdosta. Silakkamarkkinoiden järjestelyihin saatiin kaupunginhallituksen avustus, mutta se ei riittänyt kattamaan kokonaan järjestelyistä aiheutuneita kuluja. Erityisesti elintarvikkeiden säilyttämiseen liittyvät määräykset ja vaatimukset sähkön ja veden suhteen aiheuttavat suuria kuluja.

Henkilöstössä tapahtui merkittäviä muutoksia vuoden aikana, mikä vaikutti yleisesti tukkutorin toimintaan. Uusi toimitusjohtaja aloitti maaliskuun alussa. Lisäksi keväällä aloitettu koko kaupunkia koskeva johtamisjärjestelmän uudistus on työllistänyt tukkutorin pientä henkilökuntaa.

2 08 HANKINTAKESKUS

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	15 567	0	15 567	15 786	219	0
Menot	-15 680	0	-15 680	-15 600	80	0
Toimintakate	-113	0	-113	186	299	0
Poistot	-50	0	-50	-1	49	0
Tilikauden tulos	-163	0	-163	185	348	0

	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Suoritavoitteet						
Kestävä kehitys						
Hankintakilpailutukset, joissa ympäristönäkökulma huomioitu hankintakriteereissä, prosenttia	55	0	55	51	-4	0
Tehokkuus/taloudellisuus						
Keskimääräinen työpanos/kilpailutus, htp	40,5	0	40,5	29,8	-10,7	0
Keskimääräinen työpanos/1 000 toimitusriviä, htp	16,0	0	16,0	16,2	0,2	0

	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Toiminnan laajuustiedot						
Hankintakilpailutusten määrä, kpl	120	0	120	141	21	0
Logistiikkakeskuksen toimitusrivien määrä, 1 000 kpl	400	0	400	415	15	0
Logistiikkakeskuksen varaston arvo, 1 000 euroa	900	0	900	1 082	182	0
Resurssit						
Henkilöstön määrä, 1.4.2015	54	0	54	51	-3	0
Toimitilat, m ²	4 168	0	4 168	4 168	0	0
Tilankäytön tehokkuuden mittari						
Tilojen kokonaispinta-ala, htm ²	4 168	4 168	4 168	4 168	4 168	
Tuottavuus (2013=100)						
(Tuottavuusmatriisi, jossa työpanosten tuottavuuden painoarvo 80 prosenttia ja asiakastytyväisyyden 20 prosenttia)	107	125	128	116	100	

Hankintakeskuksen myyntitulot toteutuivat 1,6 prosenttia suurempina ja toimintamenot 0,5 prosenttia pienempinä verrattuna talousarvioon. Toimintakate toteutui talousarviota parempana johtuen logistiikkakeskuksen suuremmasta tuotemyynnistä ja arvioitua pienemmistä henkilöstömenoista.

Hankintakeskuksen rooli kaupungin yhteishankintayksikkönä säilyi vakaana. Kilpailutuksia tehtiin yhteensä 141 (erillishankintoja 96 ja yhteishankintoja 44).

Hankintakeskuksen tuottavuusluku oli edellisvuotta hieman pienempi, mutta toteutui 17 prosenttia suurempana talousarviotavoitteeseen nähden. Logistiikkakeskuksen keskimääräinen työpanos 1 000 toimitusriviä kohden oli 5 prosenttia edellisvuotta parempi.

Sitovat toiminnalliset tavoitteet toteutuivat seuraavasti:

- 55 prosentissa hankintakeskuksen tekemistä hankinnoista huomioidaan ympäristönäkökulma.

Tavoitetta ei saavutettu. Toteuma oli 51 prosenttia. Vuonna 2015 hankintakeskuksen tavoitteena oli 50 prosenttia ja tämä tavoite saavutettiin. Vuoden 2016 yhteiskilpailutuksista suuri osuus oli tieto- ja teletekniikan palveluhankintoja kuten puhpalvelut, osaamiskeskus (konsulttipalvelu), menetelmä- ja kehityssopimuksia sekä terveydenhuollon tarvikkehankintoja (elektrodit, defibrillaattorit, ensiaputarvikkeet) sekä muita palveluhankintoja kuten optikko- tai henkilöarviointipalveluja. Hankintakeskus katsoo, että edellä mainittujen ympäristövaikutuksiin vaikuttamisen kannalta hyvin haastavien tavaroiden ja palveluiden suuri osuus selittää sen, ettei 55 prosentin tavoitteeseen päästy vuonna 2016.

- Asiakastytyväisyys 3,8 (asteikolla 1–5).

Tavoite toteutui. Asiakastytyväisyyskyselyn tulos oli 4,0.

Muut toiminnalliset tavoitteet toteutuivat seuraavasti:

- Hankintasuunnitelman laatiminen Helsingin kaupungin palvelut Oy:n tuottamille palveluille.
Tavoite toteutui, hankintasuunnitelma Helsingin kaupungin palvelut Oy:n tuottamille palveluille on laadittu.

2 09 YLEISTEN TÖIDEN LAUTAKUNTA JA RAKENNUSVIRASTO

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	74 039	0	74 039	73 165	-874	0
Menot	-127 688	0	-127 688	-122 707	4 981	0
Toimintakate	-53 649	0	-53 649	-49 542	4 107	0
Poistot	-78 842	0	-78 842	-82 933	-4 091	0
Tilikauden tulos	-132 491	0	-132 491	-132 475	16	0

Tilankäytön tehokkuuden mittari	TA 2016	2016	2015	2014	2013
Tilojen kokonaispinta-ala (h ²)	11 060	11 060	20 119	20 119	
Pinta-ala (h ²)/työntekijä	22,39	23,38	44,21	44,21	

Tuottavuus (2013=100)	TA 2016	2016	2015	2014	2013
Ylläpidon teettäminen	121	91	96	80	100
Investointien teettäminen	103	144	118	97	100
Pysäköinninvalvonta	101	*)	*)	*)	*)

*) Palveluosasto on rakentanut tuottavuusmittarin pysäköinninvalvonnan, asiakaspalvelun ja alueidenkäytön toiminnoille. Mittari saatiin valmiiksi joulukuussa 2014. Vuonna 2016 mittarin seuranta tarkoittaisi vuosien 2013 - 2016 tuloksien seurantaa, vuoden 2013 (=100) ollessa vertailuluku. Näin pitkän ajan seurantatietoa vuonna 2015 käyttöön otetuista mittareista ei ole saatavilla.

Toimintavuoden kokonaistulot olivat 0,9 miljoonaa euroa talousarviota pienemmät. Kokonaismenot olivat 5,0 miljoonaa euroa talousarviota pienemmät. Toimintakate eli kokonaistulojen ja -menojen erotus oli 4,1 miljoonaa euroa talousarviota parempi.

Käyttöomaisuuden poistot olivat 82,9 miljoonaa euroa. Poistot perustuvat poistosuunnitelmaan, jossa poistoajat on mitoitettu vastaamaan omaisuuden kulumista.

Tilikauden tulos oli -132,5 miljoonaa euroa.

Sitovat toiminnalliset tavoitteet toteutuivat seuraavasti:

- Rakennusviraston energiansäästötavoite 2016 on energiansäästöneuvottelukunnan ohjeistuksen mukaisesti 10 prosenttia vuoden 2010 kokonaisenergiankulutuksesta mukaan lukien aiempien vuosien säästötavoitteet.

Tavoite toteutui. Kokonaisenergiankulutus väheni vuoteen 2010 verrattuna 23,3 prosenttia.

- Helsingin katu- ja puistorakentamisessa muodostuvista maa-aineksista vähintään 80 prosenttia hyötykäytetään kaupungin rakennuskohteissa.

Tavoite toteutui. Maamassoista hyötykäytettiin 100 prosenttia. Massoja kulki kirjanpidon kautta 588 489 tonnia, 86 prosenttia hyötykäytettiin kaupungin sisäisesti ja 14 prosenttia meni ulos hyötykäyttöön.

- Asunto-ohjelman mukaisille tonteille rakennetaan katu sellaiseen vaiheeseen, että tontin rakentaminen on oikea-aikaisesti mahdollista.

Sitovan tavoitteen katsotaan toteutuneen, kun asuntotuotannon sujuvoittamiseen tarkoitettu mittari on kuvattu. Tavoite toteutui. Kaupunginkanslian kanssa käynnistettiin paikkatietopohjaisen asuntotuotantoreksiterin ja katuhankekisterin yhdistämisen selvitystyö. Tavoitteen seuranta varten muodostettiin mittari.

- Kävelyn, pyöräilyn ja joukkoliikenteen osuutta liikenteestä edistetään kehittämällä talvihoitoa. Tehdään tärkeimpien jalankulku- ja pyörätieyhteyksien verkostotarkastelu sisältäen yhteydet joukkoliikennepysäkeille koko kaupungissa. Kehitetään Helsingin olosuhteisiin sopivia talvihoitomenetelmiä pilotin avulla.

Tavoite toteutui. Verkostotarkastelu tehtiin ja talvihoitomenetelmiä pilotoitiin.

- Sähköisesti käytettävissä olevien asiointipalvelujen osuutta lisätään vuodesta 2014 vuoden 2016 loppuun mennessä 30 prosenttiyksiköllä.

Tavoite ei toteutunut. Muutoksessa tarvittava työmäärä ja kustannukset olivat odotettua suuremmat. Työ jatkuu vuonna 2017.

Tuottavuuden toteutuminen:

- Ylläpidon teettämisen mittarin osatekijöistä hinta per asukas pysyi lähes samana, ylläpidon teettämiskustannusten osuus nousi hieman, määrärahojen käyttöprosentti parani sekä asiakastytyväisyys nousi hiukan edellisvuoteen verrattuna.
- Investointien teettämisen mittarin osatekijöistä talousarvioennusteen osuvuus parani, hankinta- ja kumppanuusosaaminen sekä verkostotaidot pysyivät ennallaan ja rakennuttamismenojen osuus nousi.

2 09 01 KATU- JA VIHERALUEIDEN YLLÄPITO

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	63 586	0	63 586	64 573	987	0
Menot	-117 235	0	-117 235	-114 357	2 878	0
Toimintakate	-53 649	0	-53 649	-49 784	3 865	0
Poistot	-78 842	0	-78 842	-82 933	-4 091	0
Tilikauden tulos	-132 491	0	-132 491	-132 717	-226	0

Talousarvion toteutuminen

Käyttötalouden toteutuminen

Määrä- ja taloustavoitteet	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Ulkovalaistuksen energian kulutus, kWh/asukas	79,11	0,00	79,11	75,48	-3,63	0,00
Ylläpidettävä katuala, ha	2 125	0	2 125	2 088	-37	0
Ylläpidettävät sillat, m ²	318 778	0	318 778	317 565	-1 213	0
Yleiset käymälät, kpl	40	0	40	38	-2	0
Uudelleen päällystetty katuala, ha	45	0	45	62	17	0
Rakennetut puistot, ha	907	0	907	918	11	0
Pellot ja niityt, ha	1 180	0	1 180	1 055	-125	0
Metsäiset alueet, ha	4 739	0	4 739	4 641	-98	0
Katuvihreä, ha	491	0	491	456	-35	0
Ajoneuvojen varasto- ja lähisiirrot, kpl	16 000	0	16 000	14 645	-1 355	0
Ajoneuvojen siirtokehotukset, kpl	5 000	0	5 000	6 023	1 023	0
Pysäköintivirhemaksukehotukset, kpl	190 000	0	190 000	266 465	76 465	0
Pysäköintiautomaatit, kpl	550	0	550	573	23	0
Asiakaspalvelutapahtumat, kpl	125 000	0	125 000	134 884	9 884	0
Maankäyttöluvut ja maanvuokraukset, kpl	14 000	0	14 000	11 321	-2 679	0
Uudisrakennukset ja peruskorjaukset, m ²	50 000	0	50 000	76 376	26 376	0
Arkkitehtuuriosaston projekteille tehdyt tunnit	30 000	0	30 000	40 396	10 396	0

Toimintavuoden tulot olivat 1,0 miljoonaa euroa talousarviota suuremmat. Menot olivat talousarvioon nähden 2,9 miljoonaa euroa pienemmät.

Sääolosuhteet olivat suotuisat katujen ylläpidon toteuttamiselle. Vuoden aikana ei koettu vaikeuksia ylläpitoon liittyvien laadullisten tavoitteiden saavuttamisessa eikä ylläpitoon osoitettua määrärahaa ylitetty. Talvikausi alkoi jo marraskuussa, mutta talvi oli ylläpidon kannalta keskimääräistä helpompi. Kesällä satoi riittävän usein, joten kasvillisuus ei kärsinyt kuivuudesta ja ilmanlaatu säilyi hyvänä.

Katujen kokonaisvastuullista hoitoa laajennettiin lokakuun alusta kantakaupungin alueelle siirtämällä kiinteistöjen vastuut Ruskeasuo–Meilahti–Taka-Töölö-alueelta kaupungille.

Neljäsataa pysäköinnin lippuautomaattia uusittiin kevään 2016 aikana. Uusissa automaateissa maksuvälineenä käytetään korttia ja ajoneuvon rekisteritunnus syötetään järjestelmään maksutapahtuman yhteydessä. Tämä edistää kamera-auton käyttöönottoa pysäköinninvalvonnassa. Loppusyksystä aloitettiin lähimaksamisominaisuuden asentaminen uudistettuihin automaatteihin.

2 09 04 HKR RAKENNUKSET

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	10 453	0	10 453	8 592	-1 861	0
Menot	-10 453	0	-10 453	-8 350	2 103	0
Toimintakate	0	0	0	242	242	0
Tilikauden tulos	0	0	0	242	242	0

Talousarvioon verrattuna tulot olivat 1,9 miljoonaa euroa pienemmät. Menot olivat puolestaan 2,1 miljoonaa euroa talousarviota pienemmät. Talousarviossa tulojen ja menojen erotuksena syntyvä sitova toimintakate oli asetettu nollassi. Toimintakate oli 0,2 miljoonaa euroa talousarviota parempi.

HKR Rakennuttaja toiminnan kokonaisvolyyymi nousi vuonna 2016 edelliseen vuoteen verrattuna. Merkittävin muutos oli infrahankkeiden kokonaisvolyymin kasvu.

Suurin asiakas oli edelleen kiinteistöviraston tilakeskus, jonka suhteellinen osuus laskutuksesta oli 36 prosenttia. Rakennusviraston infrahankkeiden osuus kasvoi jo 33 prosenttiin. Muiden kaupungin virastojen ja laitosten sekä kaupungin yhtiöiden ja säätiöiden osuus oli yhteensä 30 prosenttia ja valtion ja yksityisten osuus 1 prosentti.

2 10 RAKENTAMISPALVELU (STARA)

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	203 354	0	203 354	207 613	4 259	0
Menot	-194 470	0	-194 470	-198 713	-4 243	0
Toimintakate	8 884	0	8 884	8 900	16	0
Poistot	-4 300	0	-4 300	-3 706	594	0
Tilikauden tulos	4 584	0	4 584	5 194	610	0

	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tehokkuus/taloudellisuus						
Liikevaihto/henkilö, 1 000 euro	144,0	0,0	144,0	146,5	2,5	0,0
Jalostusarvo/henkilö, 1 000 euroa	68,3	0,0	68,3	67,6	-0,7	0,0
Toiminnan laajuustiedot						
Liikevaihdon muutos, prosenttia	-6,8	0,0	-6,8	0,3	7,1	0,0
Investoinnit liikevaihdosta, prosenttia	1,7	0,0	1,7	1,6	-0,1	0,0
Resurssit						
Henkilöstön määrä (31.12.)	1 424	0	1 424	1 417	-7	0
Kannattavuus						
Käyttökate, prosenttia	4,3	0,0	4,3	4,1	-0,2	0,0
Liikelyljäämä liikevaihdosta, prosenttia	2,2	0,0	2,2	2,5	0,3	0,0

Tilankäytön tehokkuuden mittari	TA 2016	2016	2015	2014	2013
Indeksi (2013=80 355 htm ² kokonaispinta-ala)	101	101	99	99	100
Tuottavuus (2013=100)	TA 2016	2016	2015	2014	2013
Jalostusarvo/hlö	106	105	103	101	100

Talousarvion sitova toimintakate saavutettiin. Toimintavuoden tulot olivat 4,3 miljoonaa euroa suuremmat ja menot 4,2 miljoonaa euroa suuremmat kuin talousarviossa.

Tuottoja kertyi talousarviossa ennakoitua enemmän kaupungin muiden virastojen investoinneille tehdyistä töistä eli valmistuksesta omaan käyttöön. Vastaavasti tuotantoon liittyvien palvelujen kulut olivat talousarvioon verrattuna kasvaneet erä. Henkilöstömenoissa säästettiin talousarvioon verrattuna, ja muissa kululajeissa toteumat olivat melko lähellä talousarviota.

Staran kehittämishankkeita vietiin eteenpäin. Strategian mukaisista menestystekijöistä painopisteinä vuonna 2016 olivat asiakaslähtöisyys ja myyntihenkisyys sekä vahva talous ja kilpailukykyiset palvelukokonaisuudet. Staralle laadittiin asiakkuusstrategia, joka sisältää mm. asiakassegmentoinnin sekä toteutetun imago tutkimuksen. Laatu työhön

panostettiin yhteistyössä Laatukeskuksen kanssa toteutetussa Lean-koulutuksessa. Kaupunkitekniikan rakentamisen osastolla alennettiin kustannusrakenneselvityksen perusteella hintoja.

Logistiikkaosastolla tehtiin organisaatiomuutos. Tukipalveluiden ja hankinnan lisäksi osastoon sisältyvät kalusto-, materiaali- ja palveluratkaisut.

Staran tuottavuuden mittarina käytetään jalostusarvoa henkilöä kohden laskettuna. Vuoden 2016 indeksi oli 105, kun vuosi 2013=100. Tuottavuus on kehittynyt positiivisesti. Vertailuvuoteen nähden likipitään samansuuruinen jalostusarvo on saatu pienemmällä henkilöstömäärällä. Kustannustehokkuuteen on kiinnitetty huomiota henkilöstösuunnittelulla siten, ettei kaikkia vapautuneita vakansseja ole täytetty. Myös tietotekniikan tuomia mahdollisuuksia pyritään hyödyntämään mahdollisimman paljon.

Vuoden aikana varmistui Euroopan aluekehitysrahaston (EAKR) tuki Helsingin kaupungin, Tampereen kaupungin ja Tampereen yliopiston yhteiseen projektiin, joka tutkii massadatan hyödyntämistä kaupunkiympäristön ja -liikenteen kehittämisessä. Lisäksi Starassa on käynnissä kaksi Tekes-rahoitteista kalustoon liittyvää cleantech-hanketta ja yksi työ- ja elinkeinoministeriön rahoittama uusiutuvan polttoaineen cleantech-hanke.

Sitovat toiminnalliset tavoitteet toteutuivat seuraavasti:

- Energiansäästötavoite on 10 prosenttia vuoden 2010 energiankulutuksesta mukaan lukien aiempien vuosien säästötavoitteet. Tavoitteeseen sisältyvät sähkön- ja kaukolämmönkulutus.

Tavoite toteutui. Asetettu säästötavoite ylitettiin, kun säästö vuoteen 2010 verrattuna oli noin 19 prosenttia.

- Työhyvinvointia kehitetään siten, että sairauspoissaolojen määrä vähenee vuodesta 2015 vähintään 0,2 prosenttiyksikköä.

Tavoite toteutui. Vuoden 2016 sitova toiminnallinen tavoitearvo sairauspoissaoloprosentiksi on 5,31 prosenttia. Vuoden 2015 taso oli 5,51 prosenttia. Staran vuoden 2016 sairauspoissaoloprosentti oli 5,03. Siten Stara saavutti sitovan toiminnallisen tavoitteen.

- Tuottavuutta parannetaan alentamalla kiinteitä kustannuksia edelliseen vuoteen verrattuna.

Tavoite toteutui. Kiinteät kustannukset vähenivät 0,1 prosenttia (2015: 35,85 miljoonaa euroa ja 2016: 35,84 miljoonaa euroa).

2 35 PELASTUSTOIMI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	13 863	0	13 863	15 286	1 423	0
Menot	-52 359	0	-52 359	-52 276	83	0
Toimintakate	-38 496	0	-38 496	-36 990	1 506	0
Poistot	-2 122	0	-2 122	-1 742	380	0
Tilikauden tulos	-40 618	0	-40 618	-38 732	1 886	0

	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Suoritettavoitteet						
Turvallisuuspisteet	8 200	0	8 200	8 802	602	0
Väestönsuojeluharjoitukset	10	0	10	11	1	0
Tehokkuus/taloudellisuus						
Kaukolämmön kulutus (2010=100)	90	0	90	90	0	0
Sähkön kulutus (2010=100)	90	0	90	90	0	0
Toiminnan laajuustiedot						
Asukasluku	628 213	0	628 213	636 000	7 787	0
Palo- ja pelastustehtävät ilman ensivastetta	7 400	0	7 400	7 561	161	0
Ensivastetehtävät	900	0	900	998	98	0
Ensihoitotehtävät ensivaste mukaan lukien	54 600	0	54 600	60 695	6 095	0
Resurssit						
Vakanssit vuoden lopussa	693	0	693	688	-5	0
Palkansaajat keskimäärin tilikaudella	672	0	672	649	-23	0
Bruttokäyttömenot, 1 000 euroa	52 198	0	52 198	52 276	-78	0
Nettokäyttömenot, 1 000 euroa	38 335	0	38 335	36 990	1 345	0

Tuottavuusmittari	TA 2016	2016	2015	2014	2013
Bruttokäyttömenot, euroa/asukas	81,9	82,2	82,0	83,9	84,4
Nettokäyttömenot, euroa/asukas	60,1	58,2	56,6	58,6	66,1
Uusi tuottavuusindeksi, (2013=100)	101,9	107,7	105,5	103,1	100,0

Tilankäytön tehokkuuden mittari	TA 2016	2016	2015	2014	2013
Tilojen kokonaispinta-ala htm ²	173 624	177 750	173 624	173 624	178 465
Tilojen pinta-alamäärä (htm ²) suhteessa asiakasmäärään	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
Vuokrakustannukset, 1 000 euroa/vuosi	6 061	6 480	6 517	6 602	6 580
Toimipaikkojen määrä	10	10	10	10	11

Sitovat toiminnalliset tavoitteet toteutuivat seuraavasti:

- Onnettomuuksien ehkäisemiseksi sekä omatoimisen varautumisen kehittämiseksi kuntalaisiin sekä alueella toimiviin tahoihin kohdistetaan turvallisuuteen ja onnettomuusriskien hallintaan liittyviä toimenpiteitä. Vuoden 2016 turvallisuuspistekertymätavoite on vähintään 8 200.

Tavoite toteutui. Turvallisuuspisteitä kertyi 8 802.

- I-riskialueella pelastustoiminnan keskimääräinen lähtö- ja ajoaika kohteeseen ensimmäisellä 1+3 vahvuisella yksiköllä on enintään 6 minuuttia vähintään 60 prosentissa tehtävistä.

Tavoite ei toteutunut. Toteuma oli 54 prosenttia. Poikkeamalla ei riskianalyysin perusteella ollut vaikutusta turvallisuuteen.

- Ensihoidon tavoittamisviive on enintään 8 minuuttia vähintään 70 prosentissa kiireellisyysluokkien A ja B tehtävistä.

Tavoite ei toteutunut. Toteuma oli 67 prosenttia. Poikkeama johtuu kiireellisen ensihoidon runsaasta tehtävämäärästä suhteessa ensihoitoyksiköiden kapasiteettiin.

- Väestönsuojelun ja suuronnettomuuksien johto- ja erityishenkilöstöä koulutetaan vuosittain kymmenessä harjoituksessa.

Tavoite toteutui. Harjoituksia järjestettiin 11.

Muut toiminnalliset tavoitteet toteutuivat seuraavasti:

- Määräaikaisen valvonnan piirissä olevissa valvontakohteissa riskiluvun 3–5 saaneiden kohteiden osuus kaikista valvonnan piirissä olevista kohteista ei laske.
Tavoite toteutui. Tulos oli 85,5 prosenttia (83,3 prosenttia vuonna 2015).
- Maallikoiden havaitsemista kammioväriäpotilaista selviytyy vähintään 32 prosenttia.
Tavoite toteutui. Tulos oli 69 prosenttia.
- Ensihoitoyksiköiden tehtäväsidonaisuus ei nouse vuoteen 2015 verrattuna.
Tavoite ei toteutunut. Kuljettavien yksiköiden tehtäväsidonaisuus kasvoi yli neljällä prosenttiyksiköllä 50,8 prosenttiin. Johto- ja lääkäriyksikkö mukaan lukien sidonaisuus nousi 46,7 prosenttiin. Yli 11 prosenttia kasvanut tehtävämäärä sitoo yksiköt tehtäviin entistä pidemmäksi aikaa.
- Varhaisen tuen (VATU) -menettelyt toteutuvat 100 prosenttia.
Tavoite toteutui.
- Täydennyskoulutuksen määrä on vähintään sama kuin vuonna 2015.
Tavoite toteutui. Koulutuspäivien määrä ylitti vuoden 2015 tason 223 päivällä.
- Pelastuslaitos järjestää suuronnettomuuksien viranomaisyhteistyö- ja johtamisharjoituksen.
Tavoite toteutui.
- Pelastustoimialueen alueellinen pelastusliitto sekä sopimuspalokunnat tuottavat onnettomuuksien ehkäisyyn ja omatoimiseen varautumiseen liittyviä palveluja kuntalaisille enemmän kuin vuonna 2015.
Tavoite toteutui. Tulos ylittyi 51 prosentilla.
- Pelastustoiminnan tärkeimmille toiminnoille on määritelty kehittämissuunnitelmat.
Tavoite toteutui.

2.37 YMPÄRISTÖTOIMI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	1 195	0	1 195	1 360	165	0
Menot	-12 620	0	-12 620	-12 619	1	0
Toimintakate	-11 425	0	-11 425	-11 259	166	0
Poistot	-300	0	-300	-73	227	0
Tilikauden tulos	-11 725	0	-11 725	-11 332	393	0

	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tunnusluvut						
Asiantuntijatoiminta						
Tutkimukset, selvitykset, ohjelmat	48	0	48	62	14	0
Konsultointi	1 750	0	1 750	2 699	949	0
Kirjalliset lausunnot	835	0	835	775	-60	0
Valvonta						
Luvat ja ilmoitukset	1 740	0	1 740	1 775	35	0
Valvontatarkastukset ja näytteenotto	5 800	0	5 800	5 894	94	0
Asiakaspalvelu						
Neuvonta	16 150	0	16 150	12 605	-3 545	0
Tiedotus ja valistus	558	0	558	364	-194	0
Tuotteet yhteensä	26 881	0	26 881	24 174	-2 707	0

Tilankäytön tehokkuuden mittari	TA 2016	2016	2015	2014	2013
Tilojen kokonaispinta-ala (h ²)	3 489	3 489	3 489	3 489	3 489
Tilojen pinta-alamäärä (h ²) suhteessa asiakasmääriin	0,96	0,96	0,97	0,99	1,00
Tuottavuus (2013=100)	TA 2016	2016	2015	2014	2013
Tuottavuusindeksi	117,1	136,2	122,2	106,2	100,0

(Talousarvion hyväksymisen jälkeen suoriteseurantaa on korjattu siten, että neuvontaan budjetoiduista suoritteista 1 850 suoritetta on kirjattu konsultointiin.)

Tulot ylittivät kokonaisuudessaan talousarvion 14 prosentilla vuonna 2016. Maksutulot kertyi 15 prosenttia enemmän kuin talousarviossa oli ennakoitu. Uuden tupakkalain tultua voimaan elokuussa 2016 ensimmäistä kertaa ympäristöterveydenhuollon historiassa luovuttiin kustannusvastaavuuden periaatteesta, mikä johti valvontamaksujen korotukseen.

Käyttötalouden menot toteutuivat talousarvion mukaisesti.

Virasto osallistui kaupunginjohtajan vuoden 2016 laatupalkintokilpailuun ja sai onnistuneesta laatutyöstä Suomen Laatu yhdistyksen myöntämän Recognised for Excellence -tunnustuksen.

Liikenteen ympäristö- ja meluhaittojen pienentäminen sekä ilmanlaadun parantaminen olivat keskeisiä teemoja. Ympäristölautakunta hyväksyi kaupungille uuden ilmansuojelusuunnitelman vuosille 2017–2024. Ilmastokatu-hankkeen tuloksena kantakaupungin kerrostalossa käynnistyi ensimmäinen aurinkovoimala. Kaupungin ilmastotavoitteista valmisteltiin esitys valtuustokauden 2017–2021 strategiaohjelmaa varten.

Helsingin Itämeri-toimenpideohjelman toimenpiteistä on käynnissä jo lähes puolet. Itämeren suojelun ekonomian professori sai jatkokauden vuoteen 2021 asti. Kaupunki aloitti fosforineutraalisuuspilotin, jossa keskitytään yhdyskuntajätevesiin. Itämerihaasteeseen ja sen kumppaniverkostoon tuli noin 20 uutta kansainvälistä kumppania.

Luonnonsuojeluohjelma hyväksyttiin kaupunginvaltuustossa osana yleiskaavaa. Helsingin ja Tallinnan luontoa tehdään tunnetuksi Nattours-hankkeessa, jossa muun muassa kunnostetaan arvokkaiden luontokohteiden palveluvarustusta.

Koulujen sisäilmaongelmat puhuttivat kaupunkilaisia ja asia oli esillä myös mediassa. Kuluttajaturvallisuuden valvonta valtiollistettiin ja toimivalta siirrettiin Turvallisuus- ja kemikaalivirastoon (Tukes) 1.5.2016 alkaen.

Helsingin suuret yleiset uimarannat luokiteltiin erinomaisiksi (6 rantaa), hyviksi (5 rantaa) ja tyydyttäväksi (1 ranta). Huonoon luokkaan ei sijoittunut yksikään Helsingin yleisistä uimarannoista.

Ympäristökeskus uudisti ravintoloiden ja myymälöiden omavalvontaohjeet ja elintarvikeneuvonnassa kokeiltiin chat-palvelua. Norovirus aiheutti poikkeuksellisen laajoja epidemioita, joita ympäristökeskus selvitti yhteistyössä sosiaali- ja terveysviraston epidemiologisen toiminnan sekä Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) kanssa. Talousveteen liittyvä erityistilannesuunnitelma päivitettiin yhteistyössä Helsingin seudun ympäristöpalvelut -kuntayhtymän (HSY) vesihuollon sekä Espoon ja Vantaan terveydensuojeluviranomaisten kanssa. Ympäristökeskuksessa järjestettiin pääkaupunkiseudun yhteinen talousveden erityistilanteisiin liittyvä seminaari.

Sitovat toiminnalliset tavoitteet toteutuivat seuraavasti:

- Ilmastomuutokseen sopeutumista edistetään valmistelemalla ilmastonmuutoksen sopeutumisen toimintasuunnitelma yhteistyössä keskeisten virastojen ja laitosten kanssa vuoden loppuun mennessä.

Tavoite toteutui.

- Oiva-järjestelmän mukaisia elintarviketarkastuksia tehdään vähintään 2 600 kappaletta.

Toteutui. Tarkastuksia tehtiin 2 823 kappaletta.

- Terveystieteiden suojelussa, kuluttajaturvallisuudessa ja tupakkavalvonnassa tehdään 480 kappaletta suunnitelmalliseen valvontaan kuuluvaa tarkastusta.

Tavoite toteutui. Tarkastuksia tehtiin 494 kappaletta.

Muut toiminnalliset tavoitteet toteutuivat seuraavasti:

- Pilaantuneen maaperän kunnostamista koskevista ilmoituksista 80 prosenttia on ratkaistu 80 vuorokauden kuluessa ilmoituksen vireille tulosta.
Toteutui. Ratkaisut tehtiin 80 vuorokaudessa.
- Ympäristövalvonnan suunnitelmallisen valvonnan mukaisesta tarkastustavoitteesta (500 tarkastusta) tehdään vähintään 80 prosenttia, 400 kappaletta.
Tavoite toteutui. Tarkastuksia tehtiin 515 kappaletta.
- Luonnon monimuotoisuutta turvataan laatimalla ympäristölautakunnan käsiteltäväksi hoito- ja käyttösuunnitelmat kolmella alueella sekä valmistelemalla lautakunnan käsiteltäväksi rauhoitusesitykset kolmella alueella.
Tavoite ei toteutunut. Hoito- ja käyttösuunnitelmat laadittiin kahdella alueella. Rauhoitusesityksiä ei tehty yhtään.
- Oleskelutilojen, mm. päivähoitotilat, koulut, majoitustilat ja nk. hygieniaa edellyttävien huoneistojen käyttöönottoa koskevista ilmoituksista 80 prosenttia käsitellään alle 120 vuorokaudessa.
Tavoite toteutui. Käsittelyaika oli 110 vuorokautta.
- Yksittäisten ruokamyrkytyspäilyjen keskimääräinen käsittelyaika on enintään 6 vuorokautta.
Tavoite toteutui. Keskimääräinen käsittelyaika oli 5 vuorokautta.
- Elintarvikehuoneistoilmoitusten (uudet huoneistot ja toimijanvaihdokset) keskimääräinen käsittelyaika on enintään 5 vuorokautta.
Tavoite toteutui. Keskimääräinen käsittelyaika oli 2 vuorokautta.

Ympäristöä koskevat toiminnalliset tavoitteet

- Sitova energiasäästötaavoite: Ympäristötalon kokonaisenergiankulutus on 4 prosenttia alaisempi kuin vuoden 2014 kokonaisenergiakulutus mukaan lukien aiempien vuosien säästötaavoitteet.

Tavoite toteutui. Kokonaisenergiankulutus oli 4,13 prosenttia pienempi kuin vuonna 2014.

Viraston tuottavuus on edelleen hyvässä kasvussa. Erinomainen tulos toiminnassa ja pienentyneet menot saivat tilinpäätösvuonna tuottavuuden edelleen kasvamaan. Viraston keskimääräinen tulospalkkiototeuma oli 85,8 prosenttia.

2 42 HELSINGIN SEUDUN LIIKENNE -KUNTAYHTYMÄN MAKSUOSUUDET, KAUPUNGINKANSLIAN KÄYTETTÄVÄKSI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	-195 521	0	-195 521	-189 095	6 426	0
Toimintakate	-195 521	0	-195 521	-189 095	6 426	0
Tilikauden tulos	-195 521	0	-195 521	-189 095	6 426	0

Kuntayhtymän perussopimuksen mukaan kuntayhtymä rahoittaa toimintansa lipputuloilla, jäsenkuntien kuntaosuuksilla, valtion avustuksilla ja muilla tuloilla. Jäsenkunnille kohdistetaan kuntayhtymän eri tehtävistä aiheutuvat kulut palvelujen käytön mukaisesti. Lipputulot kohdistetaan kunnittain kuntakohtaisen lipputulokertymän perusteella. Kuntaosuuksilla katetaan kullekin kunnalle kohdistettujen kulujen ja tuottojen erotus.

Jäsenkunnat laskuttavat HSL:ltä erillisillä sopimuksilla joukkoliikenteen käyttöön osoitetusta joukkoliikenneinfraomaisuudesta käyttökorvausta. Joukkoliikenneinfraa koskevien sopimusten lähtökohta on, että HSL alkaa maksaa uudesta infra, kun uusi infra on otettu käyttöön. Helsingin vuoden 2016 kuntaosuus piti sisällään länsimetron infran käyttökorvausta yhteensä 6,2 miljoonaa euroa, joka on hyvitetty länsimetron käyttöönoton siirtymisen vuoksi.

KUNNAN LIIKELAITOKSET

HELSINGIN KAUPUNGIN LIIKENNELAITOS -LIIKELAITOS (HKL)

1 000 euroa	Talousarvio	Toteutunut	Poikkeama
Tuloskehitys			
Liikevaihto	179 345	160 493	-18 852
Liikelyjäämä/alijäämä	28 452	23 398	-5 054
Tilikauden yli-/alijäämä (-)	1	2 615	2 614
Varsinaisen toiminnan rahavirta	41 290	41 992	702
Investointien rahavirta	-209 928	-176 523	33 405
Rahoituksen rahavirta	168 758	134 590	-34 168
Vaikutus maksuvalmiuteen	120	59	-61
Peruspääoman tuotto (9 prosenttia)	8 442	8 442	0
Infran korkotulo	13 964	11 238	-2 726
Tuki kaupungilta	-16 555	-12 470	4 085
Netto	5 851	7 210	1 359
Pitkäaikaisen vieraan pääoman vähennys	1 988	1 988	0
Pitkäaikaisen vieraan pääoman korko	107	22	-85

	Talousarvio	Toteutunut	Poikkeama
Suoritavoitteet			
Paikkakilometrit			
Raitioliikenne, miljoonaa	618,0	612,0	-6,0
Metroliikenne, miljoonaa	2 606,1	2 119,4	-486,7
Yhteensä, miljoonaa	3 224,1	2 731,4	-492,7
Tehokkuus/taloudellisuus			
Liikelyjäämä, prosenttia	15,9	14,6	-1,3
Koko pääoman tuotto, prosenttia	3,3	2,9	-0,4
Sijoitetun pääoman tuotto, prosenttia	3,6	3,3	-0,3
Omavaraisuusaste, prosenttia	47,4	52,0	4,6
Paikkakilometrikustannus, euroa	0,062	0,066	0,004
Toiminnan laajuustiedot			
Liikevaihto, miljoonaa euroa	179,3	160,5	-18,8
Liikevaihto/henkilö, 1 000 euroa	153,6	138,0	-15,6
Liikevaihdon muutos, prosenttia	15,8	4,3	-11,5
Resurssit			
Henkilöstö keskimäärin	1 167	1 163	-4
Tuottavuus			
Tuottavuus (2013=100)	96	93	-3

Metroliikenteessä tehtiin 64,1 miljoonaa matkaa vuonna 2016 (2015: 62,9). Raitioliikenteessä matkoja tehtiin 56,6 miljoonaa (2015: 55,2).

Raitioliikenteen tarjoamat paikkakilometrit nousivat hieman edellisvuodesta ja niitä oli 612,0 miljoonaa kilometriä (2015: 594,8). Metroliikenteessä paikkakilometrejä kertyi 2 119,4 miljoonaa (2015: 2 165,5).

HKL:n uusi tavoiteohjelma hyväksyttiin johtokunnassa 12.5.2016. Tavoiteohjelma vuosille 2016–2024 luo perustan HKL:n toiminnan kehittämiseksi. Siinä määritellään HKL:n vuoden 2024 tavoitetila ja sen toteuttamiseen suuntaa-

vat strategiset tavoitteet ja näitä toteuttavat toimenpidekokonaisuudet. Tavoiteohjelma valmisteltiin yhteistyössä HKL:n johtokunnan, johtoryhmän, esimiesten, henkilöstön ja sidosryhmien kesken.

Länsimetron käyttöönotto siirtyi elokuusta 2016 vuodelle 2017. HKL oli valmistautunut länsimetron liikennöinnin käynnistämiseen vuoden 2016 aikana. HKL tulee vastaamaan myös länsimetron infran ylläpidosta.

Länsimetron varten hankittujen uusien metrojunien toimitus eteni vuoden 2016 aikana. Matkustajaliikenteessä oli 9 uutta junaa vuoden 2016 lopussa. Kaikkiaan uusia junia tulee 20 kappaletta.

Raide-Jokerin raitinfran toteutus eteni, kun hankesuunnitelma hyväksyttiin sekä Helsingin että Espoon kaupunginvaltuustoissa kesäkuussa 2016. Raide-Jokerin infrahankkeen kokonaisarvo on 275 miljoonaa euroa. HKL tulee vastaamaan Raide-Jokerin toteutusprojektista.

Raide-Jokerin kalustohankinnan hankesuunnitelma hyväksyttiin kaupunginvaltuustossa syyskuussa 2016. Kaluston hankesuunnitelma on arvoltaan 107 miljoonaa euroa.

Kruunusillat-hankkeen hankesuunnitelma hyväksyttiin Helsingin kaupunginvaltuustossa elokuussa 2016. Kruunusilltojen hankesuunnitelma käsittää koko raitiotieyhteyden Helsingin keskustasta Kaivokadulta Laajasalon keskukseen ja on arvoltaan 259 miljoonaa euroa.

Uusien Artic-raitiovaunujen toimitukset jatkuivat suunnitellusti vuonna 2016.

Variotram-raitiovaunujen, jotka hankittiin 2000-luvun alussa, elinkaaresta on käyty neuvotteluja vaunujen toimittajan (Bombardier) kanssa. Tutkimusten mukaan vaunujen korirakenne ei tule kestäämään koko suunniteltua elinkaarta. HKL:n ja Bombardierin neuvottelut vaunujen käytöstä ja mahdollisesta vaunusopimuksen purkamisesta jatkuivat vuonna 2017.

Helsingin kaupunkipyöräpalvelun ensimmäinen vaihe (500 pyörää ja 50 pyöräasemaa) otettiin käyttöön toukokuussa 2016. Palvelu sai alusta alkaen suuren suosion ja lisäksi ylitti sille ensimmäiselle vuodelle asetetut taloudelliset tavoitteet. Kaupunkipyöräpalvelulle myönnettiin myös kolme tunnustuspalkintoa, joiden mukaan palvelu on tehnyt kaupungin hauskemmaksi, edistänyt terveitä elämäntapoja ja kehittänyt älykästä kaupunkia.

HKL:n tilikauden liikevaihto oli 160,5 miljoonaa euroa (2015: 153,9). Liikevaihto muodostuu HSL:ltä laskutettavista liikennöintikorvauksista 81,9 miljoonaa euroa (2015: 78,7) ja infrakorvauksesta 65,5 miljoonaa euroa (2015: 63,0) sekä kaupungin infratuesta 12,5 miljoonaa euroa (2015: 12,0) ja muista myyntituotoista 0,7 miljoonaa euroa (2015: 0,2).

Kulut ennen liikelijäämää olivat 156,9 miljoonaa euroa (2015: 149,1) eli 5,3 prosenttia edellisvuotta enemmän.

Henkilöstökuluissa nousua oli 4,1 miljoonaa euroa eli 7,2 prosenttia edellisvuoteen verrattuna. Henkilöstökulujen nousu aiheutui pääosin 69 uuden metrovaunukuljettajan kouluttamisesta ja palkkaamisesta länsimetron liikennöintiä varten.

Palveluostojen kasvu edellisvuoteen verrattuna johtui kaupunkipyöräjärjestelmän palveluostoista 1,3 miljoonaa euroa (2015: 0). Suomenlinnan liikenteen henkilö- ja tavaraliikenteen korvauksia maksettiin 0,3 miljoonaa euroa edellisvuotta enemmän.

Poistotasoa nostivat uusien raitio- ja metrovaunujen, metrovarikon laajennuksen ja Myllypuron metroaseman peruskorjauksen siirtäminen valmiiseen omaisuuteen vuoden 2016 aikana. Myös elokuussa 2015 käynnistynyttä runkolinja 560:tä varten rakennettu infra vaikutti poistoihin koko vuoden 2016 ajalta.

Liikelijäämä oli 23,4 miljoonaa euroa (2015: 25,9) ja liiketulosprosentti 14,6 (2015: 16,9).

Tulos rahoituserien jälkeen eli ylijäämä ennen varausten muutoksia oli 1,1 miljoonaa euroa (2015: 2,4).

Uuden investointivaruksen lisäyksen ja edellisten tilikausien investointivaruksen purun nettovaikutus on 1,6 miljoonaa euroa vuonna 2016. Poistoeron ja investointivaruksen muutoksien jälkeen HKL:n tulos on 2,6 miljoonaa euroa (2015: 2,5).

HKL:n investoinnit olivat 176,5 miljoonaa euroa. Suurin yksittäinen investointikohde oli uudet metrovaunut, 77,8 miljoonaa euroa. Muita suuria investointeja olivat tällä hetkellä toimituksessa olevien Artic-vaunujen maksut, 29,3

miljoonaa euroa, Raide-Jokerin vaunujen ennakkomaksu, 15,1 miljoonaa euroa, 20 uuden Artic-vaunun ennakkomaksu, 5,5 miljoonaa euroa ja Myllypuron metroaseman peruskorjaus, 3,9 miljoonaa euroa. Lisäksi investoinniksi on kirjattu Siemensiltä lunastetut ratalaitteet ja ratalaitteiden kaapeloinnit, 14,3 miljoonaa euroa.

HKL nosti Pohjoismaiden Investointipankilta uutta lainaa 60,0 miljoonaa euroa vuonna 2016. HKL lyhensi kaupungin sisäisiä lainoja 2,0 miljoonalla eurolla ja ulkopuolelta nostettuja lainoja 10,0 miljoonalla eurolla.

HKL:n taseen loppusumma oli 873,5 miljoonaa euroa 31.12.2016 (31.12.2015: 754,6 miljoonaa euroa). Omavaraisuusaste oli 52,0 prosenttia (2015: 60,1 prosenttia).

Sitovat toiminnalliset tavoitteet toteutuivat seuraavasti:

- Tilikauden tulos vähintään nolla.

HKL saavutti tulostavoitteen. Tilikauden taloudellinen tulos oli 2,6 miljoonaa euroa.

- Raitio- ja metroliikenteen asiakastytyväisyys vähintään vuoden 2014 tasolla (raitio 2014: 4,01; metro 2014: 4,17).

Asiakastytyväisyyssuhteet saavutettiin sekä raitioliikenteessä että metroliikenteessä. Asiakastytyväisyyssuhteiden mukaan metro oli suosituin joukkoliikenteen kulkumuodoista. Raitioliikenteen matkustajat olivat toiseksi tyytyväisimpiä. Asiakastytyväisyys raitioliikenteessä oli 4,04 ja metroliikenteessä 4,19.

- Raitioliikenteen luotettavuus on 99,87 prosenttia (2014: 99,86 prosenttia) ja metroliikenteen 99,96 prosenttia (2014: 99,93 prosenttia).

Raitio- ja metroliikenteen luotettavuustavoitteet eivät toteutuneet. Raitioliikenteen luotettavuus oli 99,84 prosenttia ja metroliikenteessä 99,84 prosenttia. Metro- ja raitioliikenteen luotettavuudessa lasketaan lähteneet vuorot ja kokonaan ajamatta jääneet vuorot.

Raitioliikenteessä suurin yksittäinen poikkeus oli syyskuussa, jolloin henkilökuntapulan takia jäätin tavoitteesta. Kahtena yksittäisenä päivänä tuli akuutteja sairauspoissaoloja niin paljon, että lähtöjä jäi ajamatta. Myös ennalta arvaamattoman suuri määrä lakisääteisiä perhevapaita osui juuri kesälomien loppupäähän heikentäen syyskuun kuljettajatilannetta. Raitioliikenteen ajamattomista lähdöistä (HKL:n toiminnasta johtuneet) 42 prosenttia johtui teknisistä ongelmista, 28 prosenttia henkilöstöpuolelta, 18 prosenttia liikennehäiriöistä ja 12 prosenttia muista syistä. Metroliikenteessä tavoite saavutettiin viitenä kuukautena, pääosin alkuvuonna. Yksittäinen päivä heinäkuussa, kun öisen metro-onnettomuuden jälkeen ei ajettu koko päivänä Vuosaareen, aiheutti suuren laskun luotettavuuteen. Lokakuussa virtakiskovaurio aiheutti yhdenraiteenajon, jolloin vuoroja jouduttiin poistamaan liikenteestä. Metroliikenteen ajamattomista lähdöistä (HKL:n toiminnasta johtuneet) 61 prosenttia johtui liikennehäiriöistä, 27 prosenttia teknisistä ongelmista ja 12 prosenttia muista syistä.

- Metroasemat ovat siistit ja odottamisolosuhteet raitiovaunupysäkeillä ovat hyvät, tavoite 3,78 (2014: 3,76).

Asetettu tavoite saavutettiin. Metroasemien ja raitiovaunupysäkkien siisteyden tulos oli 3,80.

Selvitys tuottavuuden toteutumisesta vuonna 2016:

HKL:n tuottavuusmittarin suoritteena käytetään raitio- ja metroliikenteen paikkakilometrejä painotettuna liikennöinti- ja infrakorvauksilla. Panoksena mittarissa käytetään kokonaismenoja ennen liikeylijäämää.

HKL:n tuottavuusindeksi oli 93 vuonna 2016, tilinpäätöksessä 2015 indeksi oli 98. Vuoden 2016 talousarviossa tavoitteena oli 96.

Keskeinen syy tuottavuuden huonontumiseen on länsimetron aloituksen siirtyminen elokuulta 2016 vuoteen 2017. Länsimetron liikennöinnin käynnistyminen olisi lisännyt HKL:n suoritteita noin 15 prosentilla vuonna 2016. HKL on valmistautunut länsimetron käynnistymiseen mm. palkkaamalla uusia metrojunankuljettajia, laajentamalla metrovarikkoa ja hankkimalla uusia metrovaunuja. Nämä kulut ovat pääosin toteutuneet jo vuonna 2016, vaikka länsimetron liikenteen aloitus siirtyy vuoteen 2017.

HELSINGIN KAUPUNGIN PALVELUKESKUS - LIIKELAITOS

1 000 euroa	Talousarvio	Toteutunut	Poikkeama
Tuloskehitys			
Liikevaihto	93 495	96 529	3 034
Liikelylijäämä/alijäämä	830	6 961	6 131
Tilikauden ylijäämä/alijäämä (-)	750	6 881	6 131
Varsinaisen toiminnan rahavirta	1 400	7 470	6 070
Investointien rahavirta	-1 000	-281	719
Vaikutus maksuvalmiuteen	400	7 189	6 789
Peruspääoman tuotto (8 prosenttia)	80	80	0

	Talousarvio	Toteutunut	Poikkeama
Toiminnan laajuus			
Liikevaihdon muutos, prosenttia	1,0	2,2	1,2
Henkilöstön määrä, 31.12.	1 521	1 463	-58
Asiakastytyväisyys vähintään, (asteikolla 1–5)	3,5	3,6	0,1
Investoinnit liikevaihdosta, prosenttia	1,1	0,3	-0,8
Tehokkuus			
Liikevaihto/henkilö, 1 000 euroa	61,5	66,0	4,5
Tuottavuus (2011=100)			
Jalostusarvo/henkilö	102	115	13
Kannattavuus			
Liikelylijäämä liikevaihdosta, prosenttia	0,9	7,2	6,3
Sijoitetun pääoman tuotto, prosenttia	1,8	13,5	11,7
Rahoitusrakenne			
Omavaraisuusaste, prosenttia	75,2	78,5	3,3

Helsingin kaupungin Palvelukeskus-liikelaitos (Palvelukeskus Helsinki) aloitti toimintansa kunnallisena liikelaitokse-
na vuoden 2003 alussa Palmia-nimisenä. Liikelaitos jaettiin vuoden 2015 alusta kahteen itsenäiseen organisaati-
oon, Palmia Oy:ksi sekä Palvelukeskus-liikelaitokseksi.

Palvelukeskuksen toiminta-ajatuksena on tuottaa sekä kehittää monipuolisia palveluita kuten ateriapalveluita, puh-
taanapidon palveluita sekä puhelin- ja hyvinvointipalveluita Helsingin kaupungin virastoille ja liikelaitoksille. Palve-
lukeskuksen tehtäviin kuuluu myös kaupungin valmius-, päivittäistavara- ja pelastuspalvelusuunnitelmissa
määritellyt poikkeusolojen ruokahuoltotehtäviä.

Palvelukeskuksen tuotanto kilpailutetaan valtuuston päätöksen mukaisesti seuraavan neljän vuoden kuluessa hal-
litusti ja vaiheittain noin 32,5 prosenttiin opetusviraston ruokahuoltopalveluista sekä noin 20 prosenttiin sosiaali- ja
terveysviraston sekä varhaiskasvatusviraston ruokahuoltopalveluista. Kilpailutus alkoi sosiaali- ja terveysvirastossa
vuonna 2016 kotiteriapalveluista ja sidosyksikköluovutuksena Haartmanin sairaalan tuotannosta.

Palvelukeskus on varautunut mainittuihin kilpailutuksiin kehittämällä edelleen omaa toimintaansa, jotta kireässä
taloustilanteessa voidaan varmistaa palveluiden laadukas tarjonta sekä monipuolisuus asiakasvirastoja ja mui-
ta sidosryhmiä tyydyttävällä tavalla. Tähän liittyvänä palvelukeskuksen organisaatio on johtokunnan päätöksellä
2.12.2015 uudistettu 1.3.2016 alkaen.

Liikelaitoksen neljäntenätoista toimintavuotena jatkettiin edellisenä vuonna alkanutta työyhteisötaitojen kehittä-
mistä. Tavoitteena oli lisätä jokaisen Palvelukeskuksen työntekijän tietoisuutta ja ymmärrystä työyhteisötaitoista
ja niiden merkityksestä työyhteisöjen toimivuuteen, työn sujumiseen ja yhteistyöhön työntekijöiden ja esimies-
ten sekä asiakasvirastojen henkilöstön kanssa. Työyhteisötaitoja kehitettiin Parasta yhdessä -pelin avulla kaupun-
gin rahoittamassa tyhy-hankkeessa, joka jatkuu myös vuonna 2017. Aktiivinen työyhteisötaitojen parantaminen on

tuottanut myös tulosta. Joulukuussa 2016 julkaistussa Kunta10-työhyvinvointikyselyssä työyhteisö-mittarit nousivat koko Palvelukeskuksessa 15 sijaa ylöspäin verrattuna edelliseen kyselyyn.

Palvelukeskuksen liikevaihto oli noin 96,5 miljoonaa euroa. Henkilöstömäärä vuoden lopussa oli 1406 vakinaista ja 57 määräaikaista, yhteensä 1463 henkilöä. Peruspääoman suuruus oli noin 1 miljoona euroa, josta maksettiin suunnitelman mukaisesti peruspääoman tuottoa kaupungille 80 000 euroa (8 prosenttia).

Vertailukelpoinen liikevaihto kasvoi koko Palvelukeskuksessa noin 2,1 miljoonaa euroa edellisestä vuodesta. Kaupungin sisäisille asiakkaille myytävien, kilpailuttamattomien palvelujen yksikköhintojen ei korotettu.

Tilikauden aikana Palvelukeskuksen puhelin- ja hyvinvointipalveluiden Duetossa työskennellyt henkilökunta muutti vuokralaiseksi Elimäenkatu 15:een sekä viimeiset Läkkisenpäntiellä työskennelleet tukipalveluiden henkilöt siirtyivät Pakkalaan.

Strategisten tavoitteiden toteutuminen

Palvelukeskuksen strategia on johdettu kaupunkitason strategiasta. Palvelukeskuksen strategiana on ollut tuottaa taloudellisesti, kannattavasti ja laadukkaasti tukipalveluja Helsingin kaupunkikonsernin in house -tuottajan ominaisuudessa kasvattaen muun ohella kotona asuvien ikääntyvien asukkaiden tukipalveluja. Palvelujen saatavuuden parantaminen, asiakastyytyväisyyden parantaminen, palvelujen keskittäminen ja toiminnan tehokkuuden lisääminen ovat olleet Palvelukeskuksen strategisista tavoitteista. Vuoden 2016 aikana Palvelukeskuksen yksiköt jatkoivat strategiasta johdettujen toimintasuunnitelmien toteuttamista. Toiminnan tehokkuus ja tuottavuus ovat jatkaneet kehittymistään tilikauden aikana.

Palvelukeskuksen toimintaa ohjataan yhdistetyn tuloskortin ja vuosikellon avulla ja ne on integroitu johtoryhmän ja yksikönjohtajien työskentelyyn. Strategian jalkauttamista seurataan tuloskortin mittareilla. Mittareiden pohjana ovat asiakaspalautteet ja -kyselyt sekä tuottavuuden ja työhyvinvoinnin parantamiseen tähtäävät viime vuosien kehitysteemat.

Palvelukeskuksen roolia linjaamaan luotiin alkuvuodesta arvolupaus "Parasta yhdessä", joka näkyy luotettavuutena, luovuutena, vastuullisuutena ja yhdessä tekemisenä sekä sisäisessä työssä että sidosryhmätyössä. Samassa yhteydessä otettiin käyttöön Palvelukeskus Helsinki nimi erotuksena muihin palvelukeskuksiin. Nimi kytkee Palvelukeskuksen entistä tiiviimmin Helsingin kaupungin organisaatioon sisäisenä palvelun tuottajana.

Lyhyt katsaus yksiköittäin

Monipalvelut

Monipalvelut-yksikkö tarjoaa ruoka- ja yhdistelmäpalveluita Helsingin kaupungin kouluissa, päiväkodeissa ja hoitoalan paikoissa kuten sairaaloissa, monipuolisissa palvelukeskuksissa, senioritaloissa ja muissa asumisyksiköissä.

Organisaatiouudistuksen 1.3.2016 myötä monipalveluihin keskittyivät ruoka- ja yhdistelmäpalvelut. Uuden organisaation tavoitteena oli varmistaa mm. henkilöstön oikea-aikainen saatavuus työvoimapulan pahetessa alalla pääkaupunkiseudulla. Moniosaajuuteen panostaminen lisää taas henkilöstön mielenkiintoa oman urapolun kehittämiseen organisaatiossa. Molemmissa tavoitteissa onnistuttiin kohtuullisesti kuten asiakastyytyväisyyden ja työilmapiirin parantumisena ja sairaspöissaolojen vähentymisenä.

Toimintakauden aikana avautui uusia pisteitä, väistöön siirtyi normaalia enemmän toimintaa ja eräistä paikoissa toiminnot lopetettiin. Vuoden lopussa toimipaikkoja oli 563. Organisaatio alkoi myös varautua palveluiden tuleviin kilpailutuksiin, joista ensimmäisenä toteutui Haartmanin sairaalan ateriapalveluiden liikkeenluovutus HUS-Raviolin hoitoon 1.1.2017.

Päivittäin tarjottiin asiakkaille noin 100 000 ateriala. Marraskuussa aloitettiin myös kaupunginvaltuuston päätöksellä vuoden vegaaniruokakokeilu 20 päiväkodissa ja sen tuloksia sekä kustannuksia seurataan ja raportoidaan alkavana vuonna säännöllisesti. Yhteistyö varhaiskasvatuksen kanssa terveellisen ruoan puolesta sai huomionosoitusta voittamalla toistamiseen Luomu2016-palkinnon omassa sarjassaan. Opetusalalla yhteinen kehitystyö jatkuu etenkin kasvisruokailussa osallistamalla oppilaita sen kehittämiseen kouluruokailuraatitoiminnan avulla. Päiväkodeissa toteutettiin Sapere-ohjelmaa yhteistyössä varhaiskasvatuksen henkilökunnan kanssa. Ohjelman tavoitteena on rohkaista

lasta yksilölliseen aistimiseen sekä muodostamaan omia mielipiteitä ruuasta, ruoka-aineista ja ruokailusta. Hoitoalan toimipaikoissa keskityttiin toiminnan tehostamiseen keskittämällä tuotantoa ja yhtenäistämällä toimintatapoja.

Vuoden lopussa monipalvelut -tulosyksikössä osallistamalla oppilaita sen kehittämiseen kouluruokailuraatitoiminnan avulla. Päiväkodeissa toteutettiin Sapere-ohjelmaa yhteistyössä varhaiskasvatuksen henkilökunnan kanssa. Ohjelman tavoitteena on rohkaista lasta yksilölliseen aistimiseen sekä muodostamaan omia mielipiteitä ruuasta, ruoka-aineista ja ruokailusta. Hoitoalan toimipaikoissa keskityttiin toiminnan tehostamiseen keskittämällä tuotantoa ja yhtenäistämällä toimintatapoja. Vuoden lopussa Monipalvelut-yksikössä oli yli 1 200 työntekijää.

Tuotanto

Tuotanto-yksikkö tuottaa Helsingin kaupungin virastoille ja laitoksille noin 50 000 annosta, eli 10 000 kilogrammaa ruokaa päivässä. Tulevaisuuden haasteisiin vastaamista jatkettiin tiivistämällä organisaatiota edelleen ja varhaisen tuen malli otettiin käyttöön koko organisaatiossa. Kaikki asiakastiedot päivitettiin ja kuljetusreitit tehostettiin yhdessä kuljetusliikkeen kanssa. Suurin osa toimipaikoista siirtyi tilamaan tuotteet kiloina järjestelmän kautta. Tämä muutos vähensi virheitä merkittävästi ja tehosti toimintaa. Kotiateria-asiakkaiden määrät ovat edelleen vähentyneet. Kaikki kuumana toimitettavat kotiateriat ja dieettiasiakkaat siirtyivät Pakkalan tuotantoon 1.4.2016 alkaen. Aikaisemmin kuumat ateriat toimitettiin Myllypuron ravintokeskuksesta.

Organisaatio alkoi myös varautua palveluiden tuleviin kilpailutuksiin, joista ensimmäisenä toteutui tuotannossa valmistettavista kotiaterioista neljäsosa, joka tarkoittaa noin miljoonan euron liikevaihtoa ja viittä tuotannon kotiaterioissa työskentelevää henkilöä. Liikkeenluovutus tapahtuu 1.2.2017 Fazer Oyj:n hoitoon.

Puhelin- ja hyvinvointipalvelut

Yksikkö tuottaa 24 tuntia vuorokaudessa kaupungin keskitettyä asiakaspalvelua, kuten vaihdepalvelut virastoille ja liikelaitoksille. Erityisryhmien kuljetuspalvelujen toiminta on jatkanut kasvua ja sitä toteutetaan yhteistyössä sosiaali- ja terveysviraston sekä varhaiskasvatusviraston kanssa. Vanhusten turvpuhelinhälytyspalvelua ja kotona asuminen teknisiä tukipalveluita, kuten virtuaalihoitoa, on kehitetty yhteistyössä sosiaali- ja terveysviraston kotihoidon kanssa. Asiakasmäärät ovat kasvaneet tasaisesti ja virtuaalikäyntejä kertyy noin 20 000 kuukaudessa. Yksikön ylläpitämä kontaktien hallintajärjestelmä on käytössä suuressa osassa virastojen asiakaspalveluja. Uutena kanavana otettiin käyttöön kaupunkiyhteinen chat-palvelu. Help desk -palvelu ja koulutuspalvelut puhelinpalveluissa ovat vakiintuneet ja asiakasmäärä laajenee.

Tukipalvelut

Tukipalvelut-yksikkö tuottaa muille Palvelukeskuksen yksiköille hallinnollisia tukipalveluita. Tukipalvelujen prosessien sähköistämistä (päästöstenhallinta- ja tunnustenhallintaprosessit) on kehitetty kaupunkikonsernin ohjaamana. Tukipalveluiden HR vastasi kahden kaupungin rahoittaman työhyvinvointihankkeen vetämisestä, ne olivat Työyhteisötaitot-pelihanke ja Hyvinvointia keittiötyöhön -hanke. Tukipalvelut on ollut kiinteästi mukana valmistelemissa ja toteuttamassa keuhkokuumeen tapahtunutta organisaatiomuutosta. Rekrytointien määrä Palvelukeskuksessa lisääntyi noin 30 prosenttia edellisestä vuodesta.

Asiakkuus

Palvelukeskuksen organisaatiouudistuksen myötä 1.3.2016 perustettiin asiakkuus-yksikkö, johon keskitettiin asiakkuuden hoito, hankinnat ja logistiikka, ketjuohjaus ja viestintä. Yksikkö vastaa asiakkuuksien hoidosta, sopimuksesta, yhteisistä hankinnoista ja logistiikasta, liikelaitoksen ketjuohjauksen suunnittelusta, kehittämisestä ja koordinoimisesta ja laatu- ja ympäristöasioista sekä viestinnästä. Asiakkuus-yksikkö toimii tiiviissä yhteistyössä sekä sisäisten että ulkoisten asiakkaiden kanssa.

Yksikön toimintojen tiiviillä yhteistyöllä ja ketjuohjauksen koordinoimisella sekä välineiden kehittämisellä on pyritty tehostamaan Palvelukeskuksen prosesseja. Toimintavuonna panostettiin organisoitumisen vakiinnuttamiseen, työyhteisötaitoihin ja prosessien luomiseen. Yhteinen asiantuntijajalennus aloitettiin ja sitä jatketaan vuoden 2017 aikana. Suomi 100 -juhlavuoden suunnitteluun on osallistuttu ja sitä on suunniteltu yhdessä mm. Helsingin kaupungin ruokakulttuuristrategian kanssa.

Tavoitteiden toteutuminen

Laatutavoitteiden toteutuminen

Laadun kehittämistä jatkettiin mm. sisäisten auditointien avulla. Vuonna 2016 auditointiin hoitoalan toimipaikat ja päätettiin laajentaa sisäisiä auditointeja koskemaan myös päiväkotisiivousta vuodesta 2017 alkaen.

Ympäristötavoitteiden toteutuminen

Palvelukeskuksessa päätettiin ottaa käyttöön Ekokompassi-ympäristöjärjestelmä vuonna 2017 ja siihen siirtymistä alettiin valmistella vuoden 2016 aikana.

Toimintatavoitteiden toteutuminen

Palvelukeskus ylitti vuoden 2016 talousarvion mukaisen taloudellisen tavoitteen moninkertaisesti. Tavoite oli 0,75 miljoonan euron tilikauden ylijäämä. Tilikauden ylijäämäksi muodostui noin 6,9 miljoonaa euroa. Talousarvion tavoite ylittyi siis noin 6,13 miljoonalla eurolla.

Sitova toiminnallinen tavoite

Asiakastyytyväisyystulokset ylittivät asetetut tavoitteet. Sitovana tavoitteena asiakastyytyväisyydessä oli vähintään 3,5 asteikolla 1–5. Tavoite saavutettiin, sillä mittauksen tulos oli 3,63. Asiakkaiden toiveen mukaisesti asiakastyytyväisyyskysely loppukäyttäjille toteutetaan joka toinen vuosi, joten vuoden 2016 toteuma perustuu osin vuoden 2015 tehtyihin asiakaskyselyihin. Palvelukeskuksen asiakastyytyväisyyttä laskettaessa kyselyistä otetaan huomioon ns. kokonaistyytyväisyys palveluihin. Palvelukeskuksen asiakastyytyväisyys muodostuu kyselyjen tulosten keskiarvona painoarvot huomioiden. Painoarvojen lähtökohtana on Palvelukeskuksen liiketoimintayksiköiden samanlainen osuus lopputuloksesta.

Muut toiminnalliset tavoitteet

- Ensimmäisenä toiminnallisena tavoitteena oli saavuttaa vähintään 0,8 prosenttia liikeylijäämä liikevaihdosta. Tavoite ylitettiin. Palvelukeskuksen liikeylijäämä liikevaihdosta oli 7,2 prosenttia.
- Toisena toiminnallisena tavoitteena oli sijoitetun pääoman tuotto vähintään 1,8 prosenttia. Palvelukeskuksen sijoitetun pääoman tuotto oli 13,5 prosenttia. Tavoite ylitettiin.
- Kolmantena toiminnallisena tavoitteena oli henkilöstökulujen osuus (mukaan lukien työvoiman ostot) enintään 64 prosenttia liikevaihdosta. Tavoite toteutui. Palvelukeskuksen henkilöstökulujen osuus vuonna 2016 oli 53,0 prosenttia liikevaihdosta.
- Palvelukeskuksen peruspääoman tuotto, 80 000 euroa, toteutui suunnitelman mukaisesti.

Organisaatio ja tilintarkastajat

Helsingin kaupungin Palvelukeskus-liikelaitos kuuluu rakennus- ja ympäristötoimen apulaiskaupunginjohtajan rooliin, jota johtaa apulaiskaupunginjohtaja Pekka Sauri.

Palvelukeskuksen johtokunnassa vuonna 2016 puheenjohtajana on toiminut Toijonen Karita ja varapuheenjohtajana Larsson Tiina (21.1.2016 alkaen). Kaupunginhallituksen edustajina Luukkainen Hannele (Kok.) ja varaedustajana Peltonen Terhi (Kesk.).

JHTT-tilintarkastajana toimi KPMG Julkishallinnon Palvelut Oy ja vastuullisena tilintarkastajana JHTT, KHT Leif-Erik Forsberg.

Toimintaan liittyvät kaupungin yhtiöt

Palvelukeskuksen toimintaan liittyy kaksi kokonaan kaupungin omistuksessa olevaa yhtiötä: Kiinteistö Oy Ab Pakkalantie 30 ja Työmaahuolto Oy Ab. Kiinteistöyhtiö omistaa ja hallitsee Vantaalla sijaitsevaa ruokatuotantokiinteistöä, jossa osa liikelaitosta on vuokralaisena. Työmaahuolto Oy Ab hoitaa mainitun kiinteistön sekä sen koneiden ja laitteiden huoltoa ja korjausta.

3 SOSIAALI-, TERVEYS- JA VARHAISKASVATUSTOIMI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	322 076	0	322 076	328 027	5 951	0
Menot	-2 570 407	0	-2 570 407	-2 581 389	-10 982	-18 450
Toimintakate	-2 248 331	0	-2 248 331	-2 253 362	-5 031	-18 450
Poistot	-18 380	0	-18 380	-10 909	7 471	0
Tilikauden tulos	-2 266 711	0	-2 266 711	-2 264 271	2 440	-18 450

3 10 SOSIAALI- JA TERVEYSVIRASTO

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	283 139	0	283 139	285 986	2 847	0
Menot	-2 185 401	0	-2 185 401	-2 188 498	-3 097	-10 300
Toimintakate	-1 902 262	0	-1 902 262	-1 902 512	-250	-10 300
Poistot	-16 800	0	-16 800	-9 603	7 197	0
Tilikauden tulos	-1 919 062	0	-1 919 062	-1 912 115	6 947	-10 300

Koko sosiaali- ja terveysviraston menoihin oli vuoden 2016 talousarviossa varattu 2 185,4 miljoonaa euroa. Sosiaali- ja terveysviraston toteutuneet menot olivat 2 188,5 miljoonaa euroa, joka ylitti käytettävissä olleet määrärahat 3,1 miljoonalla eurolla. Tämä oli kuitenkin 79,7 miljoonaa euroa edellisvuotta vähemmän. Merkittävää menojen alentumista edellisvuoteen selittää HUSin vuoden 2015 ylijäämän palautus vasta vuonna 2016 (21 miljoonaa euroa) sekä työmarkkinatuen kuntaosuuden siirtyminen pois sosiaali- ja terveysviraston talousarviosta (vaikutus 56 miljoonaa euroa). Sosiaali- ja terveysviraston kokonaistalousarvio ylittyi 0,1 prosenttia.

3 10 01 SOSIAALI- JA TERVEYSPALVELUT

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	183 314	0	183 314	194 791	11 477	0
Menot	-1 475 291	450	-1 474 841	-1 474 729	112	0
Toimintakate	-1 291 977	450	-1 291 527	-1 279 938	11 589	0
Poistot	-16 800	0	-16 800	-9 602	7 198	0
Tilikauden tulos	-1 308 777	450	-1 308 327	-1 289 540	18 787	0

Suoritetaivoitteet	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Terveysneuvonta, terveydenhoitajakäynti ¹⁾	225 000	0	225 000	221 949	-3 051	0
Terveysneuvonta, terveydenhoitaja, muu asiointi ¹⁾	81 000	0	81 000	56 190	-24 810	0
Terveysneuvonta, lääkärikäynti ¹⁾	51 000	0	51 000	54 359	3 359	0
Terveysneuvonta, lääkäri, muu asiointi ¹⁾	1 000	0	1 000	1 577	577	0
Kouluterveydenhuolto, terveydenhoitaja, käynti ¹⁾	122 000	0	122 000	108 178	-13 822	0
Kouluterveydenhuolto, terveydenhoitaja, muu asiointi ¹⁾	11 000	0	11 000	14 361	3 361	0

Suoritetaivoitteet	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Opiskeluterveydenhuolto, terveydenhoitaja, käynti ¹⁾	50 000	0	50 000	46 240	-3 760	0
Opiskeluterveydenhuolto, terveydenhoitaja, muu asiointi ¹⁾	10 000	0	10 000	9 684	-316	0
Koulu- ja opiskeluterveydenhuolto, lääkärikäynti ¹⁾	21 000	0	21 000	23 224	2 224	0
Koulu- ja opiskeluterveydenhuolto, lääkäri, muu asiointi ¹⁾	3 000	0	3 000	2 547	-453	0
Lastensuojelun perhehoito, hoitovrk	327 000	0	327 000	324 022	-2 978	0
Lastensuojelun laitoshoido, hoitovrk	210 000	0	210 000	191 628	-18 372	0
Lähiverkostosijoitukset, hoitovrk	10 000	0	10 000	12 653	2 653	0
Kasvatus ja perheneuvonta, käynti	21 000	0	21 000	21 326	326	0
Lapsiperheiden kotipalvelu, käynti	34 000	0	34 000	23 615	-10 385	0
Kehitysvamma palvelun asumispalvelut, paikat	892	0	892	948	56	0
Kehitysvamma palvelun laitoshuolto, paikat	130	0	130	113	-17	0
Terveysaseman lääkärin vastaanotto, käynti ¹⁾	490 000	0	490 000	499 632	9 632	0
Terveysaseman lääkärin vastaanotto, muu asiointi ¹⁾	280 000	0	280 000	275 348	-4 652	0
Terveysaseman hoitajan vastaanotto, käynti ¹⁾	420 000	0	420 000	437 356	17 356	0
Terveysaseman hoitajan vastaanotto, muu asiointi ¹⁾	330 000	0	330 000	341 116	11 116	0
Hammashuolto, käynti ¹⁾	478 000	0	478 000	538 779	60 779	0
Hammashuolto, muu asiointi ¹⁾	2 000	0	2 000	2 266	266	0
Pkl-vastaanotto ¹⁾	50 000	0	50 000	55 249	5 249	0
Pkl-vastaanotto, muu asiointi ¹⁾	18 000	0	18 000	22 092	4 092	0
Sisätautien päivystyspoliklinikka, käynti ¹⁾	42 000	0	42 000	46 108	4 108	0
Terveyskeskuspäivystys, käynti ¹⁾	127 000	0	127 000	140 130	13 130	0
Terveyskeskuspäivystys, muu asiointi ¹⁾	2 000	0	2 000	1 239	-761	0
Psykiatrian avohoitokäynti ¹⁾	172 000	0	172 000	179 867	7 867	0
Psykiatrian avohoido, muu asiointi ¹⁾	50 000	0	50 000	63 014	13 014	0
Psykiatrian vuodeosastohoitopäivät	81 000	0	81 000	70 912	-10 088	0
Psykiatrian avohoitopäivät	73 000	0	73 000	76 229	3 229	0
Poliklininen päihdehuolto, as.käynnit vuoden aikana	60 000	0	60 000	60 879	879	0
Korvaushoido, käynnit vuoden aikana	130 000	0	130 000	132 056	2 056	0

Suoritettavat	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Päihdehuollon asumispalvelut, asumisvuorokaudet yht.	63 000	0	63 000	73 380	10 380	0
Päihdehuollon laitoshuolto, hoitovuorokaudet yht.	45 000	0	45 000	35 518	-9 482	0
Kotihoito, käynti ¹⁾	2 650 000	0	2 650 000	2 902 344	252 344	0
Kotihoito, muu asiointi ¹⁾	150 000	0	150 000	49 339	-100 661	0
Somaattinen sairaalahoito, päättyneet hoitojaksot	33 000	0	33 000	31 901	-1 099	0
lääkkäiden ympärivuorokautinen palveluasuminen, vrk	1 050 000	0	1 050 000	1 035 085	-14 915	0
lääkkäiden ympärivuorokautinen laitoshuolto, vrk	450 000	0	450 000	413 337	-36 663	0
Toimeentulotukiasiakastalouksia	45 000	0	45 000	45 408	408	0

¹⁾ Suorituksen sisältö on muuttunut. Entinen käynti on jaettu käynteihin ja muuhun asiointiin. Ei ennustetta uuden sisältöiselle suoritteelle.

Tilankäytön tehokkuuden mittari	TA 2016	2016	2015	2014	2013
Tilojen kokonaispinta-ala (h ²)	485 153	478 563	476 290	505 499	497 510
Tilojen pinta-alamäärä (h ²) suhteessa asiakasmäärään	1,0	1,0	1,0	1,08	1,08
Hallintokunnan oma mittari, tilat m ² /vakanssi	35,25	34,00	35,00	36,00	36,00
Tuottavuus (2013=100)	TA 2016	2016	2015	2014	2013
Tuottavuus (2013=100)	104,0	103,0	101,6	101,5	100

Sosiaali- ja terveyspalvelujen menoihin oli talousarviomuutoksien jälkeen varattu määrärahaa 1 474,8 miljoonaa euroa. Kaupunginvaltuusto päätti 20.1.2016 hyväksyä sopimuksen vanhuspsykiatrian konsultaatiopoliklinikan ja neuropsykiatrian konsultaatiotyöryhmän siirtämisestä liikkeenluovutuksena 1.3.2016 lukien sosiaali- ja terveysvirastosta Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin kuntayhtymälle. Kaupunginvaltuusto päätti 14.9.2016 vanhuspsykiatrian konsultaatiopoliklinikan ja neuropsykiatrian konsultaatiotyöryhmän määrärahojen siirrosta sosiaali- ja terveysviraston ja HUSin välillä. Sosiaali- ja terveyspalveluiden menot olivat 1 474,7 miljoonaa euroa, joka alitti käytettävissä olleet määrärahat 0,01 miljoonalla eurolla.

Sosiaali- ja terveyspalvelujen vuoden 2016 tulomääräraha oli 183,3 miljoonaa euroa. Toteutuneet tulot olivat 194,8 miljoonaa euroa, joten ne ylittivät 11,5 miljoonalla eurolla. Merkittävimmin ylittivät täyden korvauksen perusteella saadut korvaukset, jotka ylittivät budjetoidun 16,0 miljoonalla eurolla. Pääosa näistä tuloista liittyi vastaanotto- ja kotoutumislain mukaisiin korvauksiin.

Menolajeittain talousarvion ylittivät merkittävimmin palkat henkilöstösivukuluneineen, noin 11,5 miljoonaa euroa. Vuokrakuluissa ja muiden palvelujen ostoissa syntyi toisaalta säästöä noin 12,6 miljoonaa euroa.

Sitovat toiminnalliset tavoitteet toteutuivat seuraavasti:

- Koulutuksen ja työelämän ulkopuolella oleville nuorille tehdään vähintään 2 000 terveystarkastusta vuodessa.

Tavoite toteutui.

- Perhehoidon ja läheisverkostosisoitusvuorokausien suhteellinen osuus lasten sijaishuollossa kasvaa vuoteen 2015 verrattuna.

Tavoite toteutui.

- Vakiinnutetaan kokeilun perusteella 3-vuotiaiden terveystarkastukset ja hyvinvointitapaamiset eli "neuvola päiväkodissa" -toimintamalli (Yhteinen tavoite varhaiskasvatusviraston kanssa).

Tavoite toteutui.

- Potilas pääsee neljässä viikossa hoitoon terveysasemalle.

Tavoite toteutui.

- Päivystysosastojen kotiutusprosentti kasvaa vuoteen 2015 verrattuna ilman että mediaani hoitoajat pitenevät yli puolella vuorokaudella.

Tavoite toteutui.

- Kotona asuvien osuus 75 vuotta täyttäneistä nousee vuoteen 2015 verrattuna.

Tavoite toteutui.

- Laitoshoidossa olevien osuus 75 vuotta täyttäneistä laskee vuoteen 2015 verrattuna.

Tavoite toteutui.

- Sähköisen asioinnin käyttäjämäärä kasvaa vähintään 10 prosenttia vuoden 2015 tasosta.

Tavoite toteutui.

Muut toiminnalliset tavoitteet

- Terveysneuvonnan ja koulu- ja opiskelijaterveydenhuollon käynnit alittivat kokonaisuutena tarkastellen suunnitellun tason.
- Lapsiperheiden kotipalvelun toteutuneet suoritteet eivät ole vertailukelpoisia talousarviolukuun mm. palvelusetelikäyntien sekä hukka- ja peruuntuneiden käyntien käsittelyn osalta.
- Terveysneuvonnan lääkärin, lääkärin vastaanottokäynnin sekä terveydenhoitajan vastaanottokäynnin osalta toteumat ylittivät suunnitellun tason.
- Suun terveydenhuollon suoritettua määrää ylitti talousarvion yli 60 000 käynnillä. Suun terveydenhuollon hoitoon pääsy pysyi hyvänä vuoden 2016 aikana.
- Päivystystoiminnan volyymi kasvoi edellisvuodesta ja ylitti talousarviossa suunnitellun tason.
- Psykiatrian avohoitokäynnit lisääntyivät ja vuodeosastohoitopäivät vähenivät suunnitellusti.
- Polikliininen päihdehuolto ja korvaushoidon käynnit toteutuivat suunnitellusti. Päihdehuollon laitoshoidon väheni suunnitellusti avohoidon ollessa ensisijaista.
- Ikääntyneiden palveluissa palvelurakennemuutos eteni suunnitellusti. Yhä useampi 75 vuotta täyttäneistä asui kotona. Kotihoidon käyntimäärä ylitti selvästi talousarviossa suunnitellun tason. Kotihoidon muun asioinnin tilastoluku ei sisällä etähoidon suoritteita, joita oli Helsingin palvelukeskus -liikelaitoksen raporttien mukaan noin 175 000 kappaletta, jolloin suunnitelmaluku olisi ylittynyt selvästi. Ympäri vuorokautisessa hoidossa laitoshoidon osuus pieni ja palveluasumisen osuus kasvoi.

3 10 04 TOIMEENTULOTUKI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	93 902	0	93 902	90 599	-3 303	0
Menot	-176 898	0	-176 898	-177 020	-122	-200
Toimintakate	-82 996	0	-82 996	-86 421	-3 425	-200
Tilikauden tulos	-82 996	0	-82 996	-86 421	-3 425	-200
Suoritavoitteet						
Toimeentulotukiasiakastalouksia	45 000	0	45 000	45 408	408	0

Toimeentulotuen menoihin oli talousarviossa varattu 176,9 miljoonan euron määräraha. Talousarviokohdan menot olivat 177,0 miljoonaa euroa, joka ylitti käytettävissä olleet määrärahat 0,1 miljoonalla eurolla. Toimeentulotuen talousarviokohdalle myönnettiin ylitysoikeutta 0,2 miljoonaa euroa (kaupunginvaltuusto 15.2.2017). Toimeentulotuen tulomääräraha oli 93,9 miljoonaa euroa. Toteutuneet tulot olivat 90,6 miljoonaa euroa, joten ne alittivat budjetoidun noin 3,3 miljoonalla eurolla. Perustoimeentulotuen saajien määrä ylitti lievästi, noin prosenttia, talousarviossa suunnitellun tason.

Sitovat toiminnalliset tavoitteet toteutuivat seuraavasti:

- Ehkäisevän toimeentulotuen määrärahasta kohdennetaan vähintään 43 prosenttia lapsiperheille.

Tavoite toteutui.

3 10 05 TYÖLLISYDEN HOITAMINEN

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	230	0	230	84	-146	0
Menot	-6 018	0	-6 018	-5 800	218	0
Toimintakate	-5 788	0	-5 788	-5 716	72	0
Poistot	0	0	0	-1	-1	0
Tilikauden tulos	-5 788	0	-5 788	-5 717	71	0

Sitovat toiminnalliset tavoitteet toteutuivat seuraavasti:

- Kuntouttavaa työtoimintaa saa vähintään 1 800 henkilöä vuodessa.

Tavoite ei toteutunut. Kuntouttavaan työtoimintaan osallistui 1 772 asiakasta. Tilastotietoihin ei ehtinyt 19 asiakasta, koska heidän läsnäolotietonsa saatiin myöhässä. Sitovasta tavoitteesta jäätin ainoastaan yhdeksän asiakkaan verran, kun otetaan huomioon myöhässä tulleet läsnäololistat. Osallistujamäärä kasvoi edellisestä vuodesta 66 asiakkaalla.

3 10 06 HELSINGIN JA UUDENMAAN SAIRAANHOITAPIIRIN KUNTAYHTYMÄ

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	-519 229	-450	-519 679	-529 697	-10 018	-10 100
Toimintakate	-519 229	-450	-519 679	-529 697	10 018	-10 100
Tilikauden tulos	-519 229	-450	-519 679	-529 697	-10 018	-10 100

Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin toteuma oli yhteensä 529,7 miljoonaa euroa, mikä merkitsee talousarvion ylittymistä noin 10,0 miljoonalla eurolla. HUSin talousarviokohdalle myönnettiin ylitysoikeutta 10,1 miljoonaa euroa (kaupunginvaltuusto 15.2.2017).

Kaupunginvaltuusto päätti 20.1.2016 hyväksyä sopimuksen vanhuspsykiatrian konsultaatiopoliklinikan ja neuropsykiatrian konsultaatiotyöryhmän siirtämisestä liikkeenluovutuksena 1.3.2016 lukien sosiaali- ja terveystieteiden Hel-

singin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin kuntayhtymälle. Kaupunginvaltuusto päätti 14.9.2016 vanhuspsykiatrian konsultaatiopoliklinikan ja neuropsykiatrian konsultaatiotyöryhmän määrärahojen siirrosta sosiaali- ja terveysviraston ja HUSin välillä.

HUSin vuoden 2016 toteuma sisältää 29,3 miljoonaa euroa vuoden 2016 aikana syntynyttä ylijäämää. Vuoden 2016 toteuma sisältää myös HUSin valtuuston kesällä 2016 päättämän, vuoden 2015 ylijäämän palautuksen. Hyvitys oli Helsingin osalta suuruudeltaan 20,9 miljoonaa euroa.

3 10 07 ASIAKAS- JA POTILASTIETOJÄRJESTELMÄPALVELUHANKE - APOTTI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	5 693	0	5 693	512	-5 181	0
Menot	-7 965	0	-7 965	-1 252	6 713	0
Toimintakate	-2 272	0	-2 272	-740	1 532	0
Tilikauden tulos	-2 272	0	-2 272	-740	1 532	0

Apotti-talousarviokohdan menojen huomattava alittuminen johtuu toisaalta siitä, että vuoden 2016 talousarvio tehtiin sellaisessa vaiheessa, jolloin ei ollut vielä tarkkaa selvyyttä hankkeen vuodelle 2016 kohdistuvista kustannuksista ja käynnistymisajasta ja toisaalta markkinaoikeuteen tehdyn valituksen aiheuttamasta hankkeen viivästymisestä noin 8 kuukaudella. Toimintakate on talousarviota parempi.

3 20 VARHAISKASVATUSVIRASTO

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	38 937	0	38 937	42 041	3 104	0
Menot	-385 006	0	-385 006	-392 891	-7 885	-8 150
Toimintakate	-346 069	0	-346 069	-350 850	-4 781	-8 150
Poistot	-1 580	0	-1 580	-1 306	274	0
Tilikauden tulos	-347 649	0	-347 649	-352 156	-4 507	-8 150

	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Suoritettavoitteet						
Hoidossa olevat alle kouluikäiset lapset, 31.12.	36 899	0	36 899	36 892	-7	0
Omissa päiväkodeissa, 31.12.	22 052	0	22 052	22 540	488	0
Ostopalvelupäiväkodeissa, 31.12.	210	0	210	331	121	0
Perhepäivähoidossa, 31.12.	1 000	0	1 000	986	-14	0
Lasten kotihoidon tuki, lapset	8 900	0	8 900	8 553	-347	0
Yksityisenhoidontuki, lapset 31.12.	3 237	0	3 237	3 246	9	0
Kerhoissa, lapset 31.12. ¹⁾	1 500	0	1 500	1 236	-264	0

	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tehokkuus/taloudellisuus						
Käyttöaste	92,5	0,0	92,5	90,8	-1,7	0,0
Menot, euroa/ 1-6 v. Hki	9 812	0	9 812	10 063	251	0
Euroa/ lapsi omissa päiväkodeissa	11 861	0	11 861	11 776	-85	0
Euroa/ lapsi ostopalvelupäiväkodeissa ³⁾	14 592	0	14 592	11 431	-3 161	0
Euroa/ lapsi Perhepäivähoidossa	13 497	0	13 497	13 689	192	0
Euroa/ lapsi Lasten kotihoidontuella	6 163	0	6 163	6 369	206	0
Euroa/ lapsi yksityishoidontuella	6 856	0	6 856	6 898	42	0
Euroa/ lapsi kerhoissa ²⁾	2 500	0	2 500	2 500	0	0
¹⁾ osa kerholapsista saa myös kotihoidon tukea.						
²⁾ keskimääräinen hinta, koska vaihtelua on paljon kerhon koostumuksen mukaan.						
³⁾ yksikköhintaan sisältyvät myös maksusitoumukset, joiden määrä on kasvanut hieman vuodesta 2015, ja niiden yksikköhinta on huomattavasti halvempi kuin yksikköhinta €/lapsi ostopalvelupäiväkodeissa.						
Toiminnan laajuustiedot						
Päiväkotien määrä	276	0	276	275	-1	0
Leikkipuistojen määrä	67	0	67	64	-3	0
Resurssit						
Vakanssien määrä	5 864	0	5 864	5 726	-138	0
Henkilöstömäärä	6 040	0	6 040	6 056	16	0
Tilat, m ²	231 523	0	231 523	230 995	-528	0

Tilankäytön tehokkuuden mittari	TA 2016	2016	2015	2014	2013
Tilojen kokonaispinta-ala (htm ²)	231 523	230 995	230 599	225 112	223 711
Tilojen pinta-alamäärä (htm ²) suhteessa asiakasmäärään	9,4	9,3	9,6	9,6	9,9
Hallintokunnan oma mittari, tilatäyttö	100	100	97,3	97,5	99,4
Tuottavuusmittari (2013=100)	TA 2016	2016	2015	2014	2013
Varhaiskasvatusviraston tuottavuusmatriisilla mitattu tuottavuus	122	113	113	117	100

Varhaiskasvatusviraston menoihin oli talousarviossa varattu määrärahaa 385,0 miljoonaa euroa. Viraston menot olivat 392,9 miljoonaa euroa. Menot ylittivät käytettävissä olleet määrärahat 7,9 miljoonalla eurolla.

Menolajeittain tarkasteltuna ylitystä talousarvioon 2016 verrattuna aiheutui henkilöstömenoissa, palvelujen ostoissa sekä vuokratilakustannuksissa.

Varhaiskasvatusvirasto on hakenut ylitysoikeutta yhteensä 8,15 miljoonaa euroa. Varhaiskasvatuslautakunta käsiteli 3,1 miljoonan euron ylitysoikeuden hakemuksessaan 8.11.2016. Lisäksi virastokirjeellä 19.1.2017 haettiin lisää ylitysoikeutta 5,05 miljoonaa euroa talousarvion 2016 menoihin. Kaupunginvaltuusto myönsi ylitysoikeuden 15.2.2017.

Ylityksen perusteluina olivat päiväkotihoidossa olevien lasten kasvanut määrä ja varhaiskasvatuslain mukaisesta päiväkodin ryhmäkoon muutoksesta aiheutunut lisääntynyt sijaisten tarve. Menoylitys talousarvioon 2016 verrattu-

na perustui suoritteiden sijoittumiseen edullisemmista kalliimpiin hoitomuotoihin siten, että kotihoidon suoritteet vähenivät ja päiväkotihoidon kasvoivat. Varhaiskasvatuslain mukainen päiväkodin ryhmäkoon muutos on vaikuttanut sijaistarpeen lisääntymiseen, joten erityisesti työvoiman vuokrauspalvelujen käyttö lisääntyi vuoden 2016 aikana verrattuna vuoteen 2015. Toinen sijaisten käyttöä varhaiskasvatusvirastossa lisäävä tekijä on ollut vuoden aikana vakinaisen henkilöstön eli pätevien lastentarhanopettajien rekrytointiongelmat. Vuoden 2016 loppuun mennessä työvoiman vuokrauspalvelujen määrärahojen käyttö on kasvanut 6,3 prosenttia vuoteen 2015 verrattuna.

Päiväkodeissa (oma ja ostopalvelut) oli hoidossa 609 lasta enemmän kuin talousarviossa oli arvioitu. Perhepäivähoidossa olevien lasten määrä oli 14 lasta vähemmän talousarviosta. Kerhoissa olevien alle kouluikäisten lasten määrä jäi 264 lasta alle talousarvion. Lasten kotihoidon tuella oli 347 lasta vähemmän talousarviosta. Yksityisen hoidon tuella olevien lasten määrä ylitti 9 lapsella talousarvion.

Talousarviossa 2016 varhaiskasvatusviraston tulomääräraha oli 38,9 miljoonaa euroa. Tulot olivat 42,0 miljoonaa euroa, joten ne ylittyivät 3,1 miljoonalla eurolla. Maksutulot ylittyivät lasten määrän kasvusta ja 1.8.2016 voimaantulleiden asiakasmaksujen indeksitarkistusten vuoksi. Tuet ja avustukset ylittyivät erityispäivähoidon lasten pakolaiskorvauksista johtuen mm. valtionavustusten myöhentyneistä edellisvuosien maksatuksista varhaiskasvatusvirastolle.

Varhaiskasvatusviraston vuoden 2016 kaikki kolme sitovaa toiminnallista tavoitetta toteutuivat.

Sitovat toiminnalliset tavoitteet toteutuivat seuraavasti:

- Vakiinnutetaan kokeilun perusteella päiväkodeissa 3-vuotiaiden terveystarkastukset ja hyvinvointitapaamiset eli Neuvola päiväkodissa -toimintamalli. Tavoite on yhteinen sosiaali- ja terveysviraston kanssa.

Tavoite toteutui.

Kokeilu toteutettiin kahdella eteläisellä varhaiskasvatusalueella, joilla malli on vakiintunut vuoden 2016 aikana kaikkiin etelän alueiden päiväkoteihin. Kaikissa niissä eteläisen varhaiskasvatusalueiden päiväkodeissa, joihin muodostui vähintään kuuden lapsen ryhmä, neuvolan 3-vuotistarkastukset ja hammashoitajan tarkastukset toteutettiin Neuvola päiväkodissa -mallilla.

Neuvola päiväkodissa -toimintamallia tarjottiin vuoden 2016 aikana vaihtoehtona 3-vuotiaiden lasten yksilötarkastuksiin neuvolassa ja hammashoitolassa sovituisissa, alla luetelluissa, eteläisten varhaiskasvatusalueiden toimipisteissä.

- *Varhaiskasvatusalue Kampinmalmi-Lauttasaari-Töölö:*

Päiväkodit Ratikka, Päiväpirtti, Melkko, Pajalahti, Jaala, Kamppi, Laivuri, Leppäsuu, Kivelä, Itämeri, Lokki, Silkkiiukku, Telkkä.

- *Varhaiskasvatusalue Kallio-Ullanlinna-Vironniemi:*

Päiväkodit Luotsi, Pikkutylli, Franzenia, Kaleva, Tähtitorni, Kalasatama, Kallio, Linnunlaulu, Masto, Meripirtti, Rööperi.

Yhteistyössä sosiaali- ja terveysviraston johdon kanssa keväällä 2016 hyväksyttiin laajennussuunnitelma vuodelle 2017 sekä perustettiin työryhmä laajentamisen toteuttamista varten.

Suunnitelma Neuvola päiväkodissa -toimintamallin laajentamisesta Mellunkylän ja Malmi-Pukinmäen varhaiskasvatusalueille tehtiin vuoden 2016 loppuun mennessä, ja sen toteuttaminen käynnistyy keväällä 2017. Lisäksi perustettiin kaupunkitasoinen ohjausryhmä vuodelle 2017, joka kokoontui ensimmäisen kerran 19.12.2016. Lasten määrää kokeilussa pyritään kasvattamaan toimintamallin laajentamiseksi ja mallin käyttöönoton vakiinnuttamiseksi.

- Lapsilla on mahdollisuus aktiiviseen liikkumiseen vähintään kaksi tuntia päivässä.

Tavoite toteutui.

Kaikki varhaiskasvatusviraston päivähoito- ja leikkipuistoyksiköt ovat tehneet liikkumissuunnitelmat yhdessä lasten ja vanhempien kanssa. Suunnitelmassa on kuvattu, miten päivittäinen liikkuminen mahdollistuu. Liikkumisosaamista on jaettu yksiköiden kesken kaikilla varhaiskasvatusalueilla. Valitut toimenpiteet ovat olleet monipuolisia ja innovatiivisia (esim. erilaiset liikuntatapahtumat, verkostot ja hankkeet). Kaikki päivähoitoyksiköt ovat arvioineet liikkumissuunnitelman toteutumisen yhdessä lasten kanssa vuoden 2016 loppuun mennessä.

Monilla varhaiskasvatusalueilla on järjestetty vuoden 2016 aikana tilaisuuksia, joissa henkilöstö on päässyt jakamaan osaamistaan. Tilaisuudet ovat lisänneet innostusta uudelleen toimintaan. Lähes sata päivähoitoyksikköä on Helsingistä mukana valtakunnallisessa Ilo kasvaa liikkuen -ohjelmassa, jossa toimintaa lasten liikkumisen edistämiseksi kehitetään vaihteittain.

Vuoden 2016 kesäkuun alussa esikoululaiset pääsivät Kisahalliin liikkumaan. Tilaisuus järjestettiin yhdessä liikuntaviraston ja liikuntajärjestöjen kanssa ja toimintaan osallistui 3 000 esikoululaista.

Lapset ja lasten vanhemmat ovat osallistuneet suunnitteluun monin tavoin. Lapset ovat haastatelleet vanhempiaan, vanhemmat lapsiaan, on liikuttu yhdessä päivähoitoyksiköiden järjestämissä tilaisuuksissa ja lasten liikkumisesta on tullut sekä henkilökunnan että vanhempien yhteinen iloinen asia.

- Palvelut kehittyvät palvelustrategian mukaisesti siten, että yksityisen päivähoiton, osapäivähoidon ja kerhotoiminnan kattavuus kasvavat edelliseen vuoteen verrattuna.

Tavoite toteutui.

Sitovan toiminnallisen tavoitteen kattavuusluku oli 13,7 prosenttia laskettuna kaavalla: osapäiväryhmissä olevat lapset + kerholapset + yksityisen hoidon tuen piirissä olevat lapset/ kaikissa palvelumuodoissa olevat lapset * 100. Vastaava suhdeluku 31.12.2015 oli 12,9 prosenttia. Vuoden 2016 kattavuusluku on vuoden 2015 kattavuuslukua suurempi, joten tavoite toteutui.

Lisäksi varhaiskasvatusvirastolla oli vuonna 2016 kolme muuta toiminnallista tavoitetta, jotka kaikki toteutuivat.

Muut toiminnalliset tavoitteet

- Varhaiskasvatuspalveluja kehitetään asiakasperheiden kanssa käytävänä vuoropuheluna luomalla toiminnallisen osallistumisen malli vanhempaintilaisuuksiin.

Tavoite toteutui.

Tavoitteeksi otettiin vuoden 2016 aikana luoda ja ottaa päivähoitoyksiköissä käyttöön vanhempaintilaisuuksiin osallistumisen mallit, jotka kannustavat asiakasperheitä vuoropuheluun ja yhteistoimintaan. Vuoden 2016 kuluessa luotiin suuri määrä erilaisia toimintamalleja, jotka jaoteltiin neljän eri näkökulman alle. Näiden vanhempien kanssa luotujen vuorovaikutusmallien avulla voidaan jatkossa lisätä ymmärrystä siitä, mitä varhaiskasvatus on sekä tuottaa yhteisesti sisältöä toimipisteiden toteuttamaan varhaiskasvatukseen.

Tavoitteen toteutuminen on todennettu koostamalla esimiesten ja henkilöstön käyttöön erilaisia malleja vanhempien osallistumisesta. Malleista on myös tehty kirjalliset kuvaukset, jotka löytyvät varhaiskasvatusviraston intranetistä. Käytännöt on jaoteltu neljän eri näkökulman mukaan. Näkökulmien alle on jaoteltu yhteensä noin 80 erilaista käytäntöä ja ideaa, joilla varhaiskasvatuspalveluja on mahdollista jatkossa kehittää yhteistyössä lasten vanhempien kanssa.

Näkökulmat ovat:

1. Perheet hoitopäivän arjessa mukana (8 käytäntöä, 13 ideaa)
2. Vanhemmat voimavarana (7 käytäntöä, 16 ideaa)
3. Tutustuminen ja yhteishenki (5 käytäntöä, 8 ideaa)
4. Osallistuminen pedagogisiin sisältöihin (6 käytäntöä, 16 ideaa).

- Laaditaan varhaiskasvatusviraston tietotekniikkasuunnitelma, jossa kuvataan, miten varhaiskasvatusvirastossa toteutetaan Helsingin kaupungin tietotekniikkaohjelmaa.

Tavoite toteutui.

Tietoteknisen suunnitelman menetelmäksi valittiin varhaiskasvatusvirastossa tietotekniikan kokonaisarkkitehtuuri -työmuoto. Osana kokonaisarkkitehtuuria laadittiin viraston digiohjelma. Digiohjelman luonnosta käsiteltiin keväällä 2016 kaupunginhallituksen tietotekniikkajaostossa yhdessä opetusviraston digistrategian kanssa asiakirjoina, jotka ohjaavat uutta kasvatuksen ja koulutuksen toimialaa. Digiohjelmaluonnosta käsiteltiin varhaiskasvatuslautakunnassa 27.9.2016. Digiohjelmaan sisältyvät hankesuunnitelmat valmistuivat marraskuun 2016 aikana. Digiohjelman toteuttaminen aloitetaan suunnitelmien mukaisesti vuoden 2017 alusta.

Kokonaisarkkitehtuurityö valmistui vuoden 2016 aikana. Kokonaisarkkitehtuurityöhön liittyvät toiminnan, tietovarantojen, tietojärjestelmien ja teknisen alustan muutostarpeet ja niiden ratkaisumallit valmistuivat joulukuussa 2016 sekä kokonaisarkkitehtuuriraportti vuoden 2016 loppuun mennessä. Viraston johtoryhmä käsittelee kokonaisarkkitehtuurityön tilanteen joulukuussa 2016. Kokouksessa todettiin, että tulevilla kasvatuksen ja koulutuksen toimialalla on sovittu yhteiseksi digitalisaation tavoitteeksi palveluihin hakeutuminen.

Varhaiskasvatuksen kokonaisarkkitehtuurin tavoitteet on jaettavissa neljään pääluokkaan:

1. Asiakaskokemus - Monipuolisen ja luotettavan informaation välittäminen koteihin ja kodeista varhaiskasvatukseen. Avainasemassa sähköisen asiointin palvelut mukaan lukien mobiilipalvelut.
2. Uudet toimintamallit - Uudenlaisen pedagogiikan ja uusien työmuotojen hyödyntäminen. Avainasemassa sähköiset työtilat ja niihin kytkettävissä olevat digitaaliset välineet.
3. Prosessitehokkuus - Resurssien (henkilöstö, tilat, välineet) optimaalinen käyttö. Avainasemassa toiminnanohjauksen ja työaikasuunnittelun tietojärjestelmät.
4. Palvelut - Ajantasainen ja luotettava tieto merkittävänä osana palvelukokonaisuutta. Avainasemassa vuorovaikutteinen suunnitelma.

- Sujuvoitetaan uusien yksityisten varhaiskasvatuspalvelujen aloittamista Helsingissä.

Tavoite toteutui.

Alkuvuodesta 2016 laadittiin prosessikuvaukset uusien yksityisen varhaiskasvatuksen palvelujen muotoihin (yksityinen päiväkotitoiminta, perhepäivähoito, puistotähtitoiminta, palvelusetelikerho, työsopimussuhteiset hoitajat). Prosessikuvaukset toteutettiin yhteistyössä työntekijöiden kanssa, joiden työ sivuaa yksityistä varhaiskasvatusta. Prosessikuvaukset esiteltiin ja niistä keskusteltiin toimistopäälliköiden kokouksessa kesäkuussa 2016.

8.11.2016 pidettiin yhteinen tilaisuus varhaiskasvatusviraston sekä kaikkien Helsingin kaupungin virastojen kesken, jotka oman toimialansa puitteissa osallistuvat uuden yksityisen päiväkodin tai ryhmäperhepäiväkodin perustamiseen.

Näitä virastoja varhaiskasvatusviraston lisäksi ovat:

- rakennusvalvontavirasto
- kiinteistövirasto
- rakennusvirasto
- ympäristökeskus
- pelastuslaitos

Aluehallintovirastoon toimitettavaan ilmoitukseen uudesta yksityisestä päiväkodista tarvitaan lausunto tapaamiseen osallistuvilta virastoilta. Yhteisen tilaisuuden tavoitteena oli sujuvoittaa virastojen ja viranomaisten välistä yhteistyötä sekä selkiinnyttää kunkin viranomaisen roolia prosessissa tulevaisuudessa. Virastot päivittivät omalta osaltaan varhaiskasvatusviraston ohjeen yksityisen päiväkodin ja ryhmäperhepäiväkodin perustamiseen liittyen loppuvuoden 2016 aikana. Koko prosessin ajan on käyty vuoropuhelua myös yksityistä varhaiskasvatuspalvelua tuottavien yritysten kanssa.

Tuottavuutta parantavat toimenpiteet vuonna 2016

Varhaiskasvatusvirasto on kehittänyt palvelutuotantoaan jatkuvasti. Virastossa tehtiin vuoden 2016 aikana selvitys kerho- ja osapäivätoiminnan taloudellisuudesta osana viraston palvelurakennekokonaisuutta. Vuoden 2016 aikana edullisempien hoitomuotojen kuten yksityisen varhaiskasvatuksen, osapäivähoidon ja kerhotoiminnan kattavuus kasvoi 0,8 prosenttiyksikköä vuodesta 2015. Osapäiväryhmissä olevien lasten määrä kasvoi 335 lapsella vuodesta 2015 ja yksityisen hoidon tuella olevien lasten määrä kasvoi 153 lapsella verrattuna vuoteen 2015.

Tuottavuuteen vaikuttavia tekijöitä varhaiskasvatusvirastossa ovat olleet mm. loma-aikojen toiminnan suunnittelu- ja henkilöstöresursointi, työaika-suunnittelu ja sijaisten käytön periaatteiden noudattaminen. Kesän 2016 toiminnan suunnittelussa kiinnitettiin erityistä huomiota siihen, että henkilökunnan ja lasten loma-ajat vastasivat toisiaan. Talous- ja tilasuunnitteluun nivoutuva ennakkoiva henkilöstösuunnittelu on avainasemassa virastossa. Virastossa käyttöön otettu Aluekortti-työväline tukee tätä työtä. Aluekorttia kehitettiin edelleen ja sen käyttö vakiinnutettiin vuoden 2016 aikana. Aluekortti tukee palveluverkkoprosessin sujuvuutta ja vaikuttaa keskeisesti toiminnan sujuvuuteen varsinkin esimiesten työn kannalta.

Tilankäytön tehostamisessa toimenpiteinä olivat oman palveluverkon jatkuva kehittäminen, varhaiskasvatuspalveluiden keskittäminen isompiin toimipisteisiin ja uudishankkeiden toteuttaminen päiväkotien ja leikkipuistojen tilakonseptien mukaisesti. Varhaiskasvatusvirasto kehitti palvelutilaverkkoa yhteistyössä tilakeskuksen kanssa. Yhteistyö kaupunkisuunnitteluviraston kanssa korostui. Varhaiskasvatusvirastossa käydään palveluverkkokeskustelut kahdesti vuodessa.

Virastossa on tehty menestyksekkäästi työtä ruokahävikin pienentämiseksi kiinnittämällä huomiota ruokatilaushävikkiin, palveluntuottajan raaka-aineiden hävikkiin sekä energian- ja vedenkulutukseen. Työtä jatkettiin vuoden 2016 aikana ja haettiin uusia tapoja vähentää hävikkiä.

4 SIVISTYSTOIMI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	59 178	0	59 178	65 361	6 183	0
Menot	-940 889	-48	-940 937	-938 235	2 702	-2 176
Toimintakate	-881 711	-48	-881 759	-872 874	8 885	-2 176
Poistot	-28 951	0	-28 951	-27 454	1 497	0
Tilikauden tulos	-910 662	-48	-910 710	-900 330	10 380	-2 176

4 02 OPETUSVIRASTO

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	26 921	0	26 921	29 532	2 611	0
Menot	-685 096	0	-685 096	-680 960	4 136	0
Toimintakate	-658 175	0	-658 175	-651 428	6 747	0
Poistot	-14 268	0	-14 268	-12 752	1 516	0
Tilikauden tulos	-672 443	0	-672 443	-664 182	8 261	0

Sitovat toiminnalliset tavoitteet toteutuivat seuraavasti:

- Oppimistulokset ja hyvinvointi paranevat perusopetuksessa.

Mittarina oli, että peruskoulun päättötodistuksen saa suomenkielisissä peruskouluissa vähintään 98 prosenttia ja ruotsinkielisissä peruskouluissa vähintään 99 prosenttia kaikista peruskoulun päättävistä oppilaista. Tavoite toteutui. Suomenkielisissä peruskouluissa prosentti oli 99 sekä suomen- että ruotsinkielisissä peruskouluissa.

- Lukiokoulutuksessa oppilaiden ja opiskelijoiden oppimispolut ovat eheitä ja joustavia. Edistetään opiskelijoiden valmistumista kolmessa vuodessa.

Mittarina oli, että opiskelijat suorittavat keskimäärin vähintään 25 kurssia vuonna 2016. Tavoite saavutettiin kurssikeskimäärällä 25.

- Oppimistulokset ja hyvinvointi paranevat ammatillisessa koulutuksessa koulutus- ja nuorisotakuuta toteuttamalla.

Mittarina oli, että ammatillisessa peruskoulutuksessa otetaan käyttöön kaikki opetus- ja kulttuuriministeriön myöntämät 370 lisäkoulutuspaikkaa. Tavoite ei toteutunut.

Ammatillisen koulutuksen järjestämislupa oli vuonna 2016 enintään 8 730 opiskelijalle. Opiskelijamäärä lasketaan tammikuun 20. päivän ja syyskuun 20. päivän opiskelijamäärien painotettuna keskiarvona (kevät painoarvolla 7/12 ja syyskuu 5/12). Näin laskettu opiskelijamäärä jäi 19 opiskelijalla alle järjestämisluvan johtuen siitä, että alkuvuoden opiskelijamäärä oli ennakoitua pienempi, vaikka vuoden lopussa opiskelijamäärä oli 8 845 eli 115 opiskelijaa yli järjestämisluvan. Järjestämisluvan käyttöaste oli 99,8 prosenttia.

Muut toiminnalliset tavoitteet toteutuivat seuraavasti:

- Vahvistetaan monihallintokuntaista verkostoyhteistyötä lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi sekä syrjäytymisen ehkäisemiseksi.
Tavoite toteutui kaikkien kolmen mittarin osalta.
Mittarina oli, että
Alueellisten hyvinvoinnin koordinaatioryhmien toiminta on vakiintunutta ja säännöllistä: vähintään kolme kokousta ja yksi verkostoseminaari vuodessa. Lisäksi koordinaatioryhmät lähettävät toimintasuunnitelmansa Lasu-kollegiolla ja hyväksyvät alueella toimivien verkostojen toimintasuunnitelmat.
Kaupunkitasoinen ruotsinkielisten oppilashuoltoon liittyvien palveluiden koordinaatioryhmä kokoontuu ennen oppilashuollon ohjausryhmää valmistellakseen erityisesti ruotsinkielisiin palveluihin liittyviä kysymyksiä.
Liikkuva koulu -hankkeessa on mukana 100 prosenttia suomenkielisistä peruskouluista.
- Oppimistulokset ja hyvinvointi paranevat perusopetuksessa.
Mittarina oli, että peruskoulun 1.-luokkalaisista yleisopetukseen tulijoista 86 prosenttia suomenkielisissä ja 89 prosenttia ruotsinkielisissä kouluissa valitsee oman oppilaaksiottoalueensa koulun tai painotetun opetuksen.
6.-luokkalaisista yleisopetuksen oppilaista 75 prosenttia suomenkielisissä ja 81 prosenttia ruotsinkielisissä kouluissa valitsee oman oppilaaksiottoalueensa koulun tai aloittaa/jatkaa painotetussa opetuksessa.
Tavoite toteutui. Suomenkielisissä peruskouluissa prosentit olivat 88 ja 78 ja ruotsinkielisissä perusopetuksessa 95 ja 90.
- Globaali vastuu toteutuu koulujen ja hallinnon arjessa.
Mittarina oli, että kouluissa, oppilaitoksissa, ruotsinkielisissä päiväkodeissa ja opetusviraston hallinnossa kokonaisenergiankulutus vähenee vuonna 2016 yhteensä 8 prosenttia vuoden 2010 tasosta sääkorjattuna mukaan lukien aikaisempien vuosien säästötavoitteet.
Tavoite ei toteutunut. Kokonaisenergiankulutus vuonna 2016 väheni yhteensä 5,2 prosenttia vuoden 2010 tasosta sääkorjattuna mukaan lukien aikaisempien vuosien säästötavoitteet
- Palvelujen yksikkökustannukset lähenevät muiden suurimpien kaupunkien keskiarvoa.
Mittarina oli, että oppilaskohtaiset nettomenot ovat kaupungin tuottamissa opetus- ja koulutuspalveluissa keskimäärin enintään 9 111 euroa eli 6 euroa enemmän kuin vuonna 2015.
Tavoite toteutui. Nettomenot oppilasta ja opiskelijaa kohti olivat 9 050 euroa eli 55 euroa vähemmän kuin vuonna 2015.

4 02 02 KAUPUNGIN TUOTTAMAT OPETUS- JA KOULUTUSPALVELUT

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	26 451	0	26 451	29 035	2 584	0
Menot	-599 043	1 500	-597 543	-593 572	3 971	0
Toimintakate	-572 592	1 500	-571 092	-564 537	6 555	0
Poistot	-14 268	0	-14 268	-12 752	1 516	0
Tilikauden tulos	-586 860	1 500	-585 360	-577 289	8 071	0

Tunnusluvut	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Suomenkielinen perusopetus ja lukiokoulutus						
Esiopetus	113	0	113	107	-6	0
Perusopetus	36 357	0	36 357	36 320	-37	0
Perusopetuksen lisäopetus (10 lk)	84	0	84	59	-25	0
Esi- ja perusopetus yhteensä	36 554	0	36 554	36 486	-68	0

Tunnusluvut	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Lukiokoulutus	7 105	0	7 105	7 183	78	0
Valmistava opetus	52	0	52	38	-14	0
Valtionosuuteen oikeuttavat aineopiskelijat	364	0	364	351	-13	0
Lukiokoulutuksen opiskelijat yhteensä	7 521	0	7 521	7 572	51	0
Esi- ja perusopetus sekä lukiokoulutus yhteensä	44 075	0	44 075	44 058	-17	0
Ruotsinkielinen perusopetus ja lukiokoulutus						
Esiopetus	77	0	77	99	22	0
Perusopetus	3 388	0	3 388	3 326	-62	0
Perusopetuksen lisäopetus (10 lk)	11	0	11	10	-1	0
Esi- ja perusopetus yhteensä	3 476	0	3 476	3 435	-41	0
Lukiokoulutus	1 221	0	1 221	1 201	-20	0
Valtionosuuteen oikeuttavat aineopiskelijat	85	0	85	137	52	0
Lukiokoulutuksen opiskelijat yhteensä	1 306	0	1 306	1 338	32	0
Esi- ja perusopetus sekä lukiokoulutus yhteensä	4 782	0	4 782	4 773	-9	0
Ruotsinkielinen lasten päivähoito						
Hoidossa olevat alle kouluikäiset lapset	1 998	0	1 998	1 935	-63	0
Omissa päiväkodeissa	1 875	0	1 875	1 840	-35	0
Perhepäivähoidossa	123	0	123	95	-28	0
Ammatillinen koulutus						
Valtionosuuteen oikeuttava koulutus	8 730	0	8 731	8 712	25	0
Tekniikan ja liikenteen ala	4 418	0	4 418	4 400	-18	0
Matkailu-, ravitsemis- ja talousala	530	0	530	553	23	0
Sosiaali- ja terveysala	3 092	0	3 092	3 045	-47	0
Kulttuuriala	305	0	305	372	67	0
Maahanmuuttajien valmistava koulutus	267	0	267	0	-267	0
Ammatilliseen peruskoulutukseen ohjaava ja valmistava koulutus	119	0	119	342	223	0
Valtionosuuteen oikeuttava lisäkoulutus	185	0	185	168	-17	0
Maksullinen palvelutoiminta	300	0	300	317	17	0
Perusopetuksen lisäopetus	40	0	40	35	-5	0
Oppisopimuskoulutus	2 800	0	2 800	2 366	-434	0
Työpajatoiminta, opiskelijamäärä henkilötyövuosina	137	0	137	132	-5	0

Tunnusluvut	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Nettokustannukset, euroa/oppilas						
Suomenkielinen perusopetus ja lukiokoulutus	8 923	0	8 923	8 810	113	0
Esi- ja perusopetus	9 276	0	9 276	9 176	100	0
Lukiokoulutus	7 217	0	7 217	7 051	166	0
Ruotsinkielinen perusopetus ja lukiokoulutus	9 093	0	9 093	9 145	-52	0
Esi- ja perusopetus	9 474	0	9 474	9 711	-237	0
Lukiokoulutus	8 080	0	8 080	7 690	390	0
Ruotsinkielinen lasten päivähoito	9 851	0	9 851	10 039	-188	0
Ammatillinen koulutus						
Oppilaitokset yhteensä ¹⁾	11 901	0	11 901	11 397	504	0
Oppisopimuskoulutus	3 383	0	3 383	3 906	-523	0
Opetusvirasto						
Kaupungin tuottamat koulutuspalvelut, euroa/oppilas	9 111	0	9 111	9 050	61	0

¹⁾ Ei sisällä maksullista palvelutoimintaa

Tuottavuus (2013=100)	TA 2016	2016	2015	2014	2013
Opetusviraston kokonaistuottavuus	103,0	102,4	100,9	99,2	100,0
Suomenkielinen esi- ja perusopetus	103,8	103,2	102,0	100,3	100,0
Suomenkielinen lukiokoulutus	103,1	104,9	103,4	100,2	100,0
Ruotsinkielinen esi- ja perusopetus	103,2	103,3	103,1	100,4	100,0
Ruotsinkielinen lukiokoulutus	95,8	98,3	104,3	100,3	100,0
Ammatillinen koulutus	100,0	104,2	96,5	99,1	100,0

Tilankäytön tehokkuus, htm ² /oppilas	TA 2016	2016	2015	2014	2013
Yleissivistävä koulutus	11,92	11,8	12,0	12,5	12,8
Ammatillinen koulutus	18,97	19,9	20,1	17,2	17,0

Tulot ylittivät talousarvion 2,6 miljoonalla eurolla eli 9,8 prosenttia. Ennakoitua enemmän tuloja kertyi lähinnä perusopetukseen saadusta ulkopuolisesta rahoituksesta, kuten valtionavustuksista ryhmäkokojen pienentämiseen ja tasa-arvoa edistäviin hankkeisiin.

Kaupunginhallitus päätti helmikuun 2017 alussa opetusviraston esityksestä esittää edelleen kaupunginvaltuustolle, että talousarviokohdassa Kaupungin tuottamat palvelut säästyneitä määrärahoja siirretään käyttötarkoitusta muuttamalla 1,5 miljoonaa euroa kattamaan ylitys talousarviokohdassa Korvaukset ja avustukset muiden tuottamiin palveluihin.

Määrärahojen siirron ja käyttötarkoituksen muutoksen jälkeen käyttötalouden menot alittuivat noin 4,0 miljoonalla eurolla eli 0,7 prosenttia. Säästöjä kertyi pääasiassa vuokramenoissa ja palvelujen ostoissa. Palvelujen ostojen määrärahoja jäi käyttämättä lähinnä ammatillisessa koulutuksessa. Tämä johtui pääosin siitä, että oppisopimusten määrä jäi yli 400 oppisopimusta alle talousarviossa ennakoitun määrän.

4 02 11 KORVAUKSET JA AVUSTUKSET MUIDEN TUOTTAMIIN PALVELUIHIN

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	470	0	470	497	27	0
Menot	-85 743	-1 500	-87 243	-87 086	157	0
Toimintakate	-85 273	-1 500	-86 773	-86 589	184	0
Poistot	0	0	0	-2	-2	0
Tilikauden tulos	-85 273	-1 500	-86 773	-86 591	182	0

	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Oppilasmäärät						
Kotikuntakorvausten perusteena olevat oppilasmäärät						
Muiden koulutuksen järjestäjien esi- ja perusopetuksessa olevat helsinkiläiset oppilaat	8 834	0	8 834	8 750	-84	0
Ruotsinkielinen lasten päivähoito						
Hoidossa olevat alle kouluikäiset lapset						
Ostopalvelupäiväkodeissa	205	0	205	197	-8	0

Kaupunginhallitus päätti helmikuun 2017 alussa opetusviraston esityksestä esittää edelleen kaupunginvaltuustolle, että talousarviokohdassa Kaupungin tuottamat palvelut säästyneitä määrärahoja siirretään käyttötarkoitusta muuttaneen 1,5 miljoonaa euroa kattamaan ylitys talousarviokohdassa Korvaukset ja avustukset muiden tuottamiin palveluihin. Ylitys johtui pääosin siitä, että opetusviraston määrärahoista maksettavien perusopetuksen kotikuntakorvausten perusosaa nostettiin vuodelle 2016 enemmän kuin hintatason nousun verran. Talousarviota laadittaessa varauduttiin ainoastaan peruspalvelujen hintaindeksiennusteen mukaiseen nousuun. Perusopetuksen kotikuntakorvaukset ylittivät talousarviovarauksen noin 3,8 miljoonalla eurolla. Lisäksi iltapäivätoiminnan avustukset ylittivät talousarviovarauksen noin 0,4 miljoonalla eurolla johtuen siitä, että paikkatarjontaa lisättiin syksyllä 2016 kaupunginhallituksen edellyttämällä tavalla. Kokonaisylitys jäi kuitenkin edellä todettuun 1,3 miljoonaan euroon johtuen siitä, että muut korvaukset jäivät noin 2,5 miljoonaa euroa ja avustukset noin 0,4 miljoonaa euroa talousarviossa ennakoitua pienemmiksi. Määrärahojen siirron ja käyttötarkoituksen muutoksen jälkeen menot alittuivat noin 160 000 euroa vuonna 2016.

4 02 13 TYÖLLISYYDEN HOITAMINEN

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	-310	0	-310	-302	8	0
Toimintakate	-310	0	-310	-302	8	0
Poistot	0	0	0	0	0	0
Tilikauden tulos	-310	0	-310	-302	8	0
Tunnuksluvut						
Opiskelijämäärä, henkilötyövuosina	137	0	137	132	-5	0

Työllisyyden hoitamisen menot toteutuivat 97,4 prosenttisesti.

4 04 METROPOLIA AMMATTIKORKEAKOULU OY:N TUKEMINEN, KHN KÄYTETTÄVÄKSI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	-1 440	0	-1 440	-1 440	0	0
Toimintakate	-1 440	0	-1 440	-1 440	0	0
Tilikauden tulos	-1 440	0	-1 440	-1 440	0	0

4 11 SUOMENKIELINEN TYÖVÄENOPISTO

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	2 117	0	2 117	2 336	219	0
Menot	-15 066	0	-15 066	-15 408	-342	-344
Toimintakate	-12 949	0	-12 949	-13 072	-123	-344
Poistot	-100	0	-100	-98	2	0
Tilikauden tulos	-13 049	0	-13 049	-13 170	-121	-344

	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Suoritavoitteet						
Opetustunnit	102 500	0	102 500	104 498	1 998	0
Tehokkuus/taloudellisuus						
Menot/asukas, euroa	24	0	24	24	0	0
Toimintakate/opetustunti (ilman järjestöille myönnettäviä avustuksia)	-129	0	-129	-124	5	0
Toiminnan laajustiedot						
Kurssilaiset, ilmoittautuneet opiskelijat	78 000	0	78 000	82 783	4 783	0
Opiskelutunnit, säännölliset opiskelijat	1 320 000	0	1 320 000	1 343 017	23 017	0
Kokeileva, Integroiva, Strateginen opetus	12 500	0	12 500	16 788	4 288	0
Resurssit						
Tilat m ²	17 422	0	17 422	18 055	633	0
m ² /asukas	0,028	0	0	0	0	0
Asukkaat	628 213	0	628 213	636 000	7 787	0
Vakituisen henkilöstön määrä	105	0	105	105	0	0
Tuntipalkkaisen henkilöstön opetustunnit	87 965	0	87 965	90 198	2 233	0

Tuottavuusmittari (2013=100)	TA 2016	2016	2015	2014	2013
Tuottavuus (2013=100)	111	152,3	97,7	96,7	100,0

Toimintavuoden tulot ylittivät talousarvion 0,22 miljoonaa eurolla johtuen ennakoitua suuremmasta ulkopuolisesta rahoituksesta. Menot ylittivät myös talousarvion yhteensä 0,34 miljoonaa eurolla johtuen ulkopuolisin varoin rahoitettavista hankkeista ja kaupungin kirjauskäytännöstä koskien lomapalkkavarauksista. Suomenkielisen työväenopiston johtokunta esitti kaupunginhallitukselle ja edelleen kaupunginvaltuustolle 0,34 miljoonaa euron ylitysoikeutta vuodelle 2016.

Sitova toiminnallinen tavoite 102 500 opetustuntia ylittyi lähes 2 000 tunnilla johtuen erityishinnoiteltujen kurssien ja maksupalvelukurssien määrän lisäämisestä.

Maunula-talo otettiin käyttöön vaiheittain joulukuussa 2016 ja tammikuussa 2017. Nuorisoasiainkeskus muutti taloon ensimmäisenä, tämän jälkeen avautui kirjasto ja viimeisenä suomenkielinen työväenopisto kurssien alettua tammikuun puolivälissä 2017. Osa vuodelle 2016 luvatuista kalustetöistä siirtyi vuonna 2017 toimitettaviksi. Opisto teki tähän perustuen investointien ylitysesityksen vuodelle 2017.

Laatujärjestelmää kehitettiin systemaattisesti, itsearviointi suoritettiin kattavasti, prosesseja kuvattiin ja mittareita kehitettiin vuonna 2016.

Tuottavuusmatriisi otettiin käyttöön vuoden 2016 alussa ja tavoitteiden toteutumista seurattiin neljästi talousarvion toteutumisennusteiden yhteydessä.

4 12 RUOTSINKIELINEN TYÖVÄENOPISTO

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	531	0	531	559	28	0
Menot	-3 283	0	-3 283	-3 113	170	0
Toimintakate	-2 752	0	-2 752	-2 554	198	0
Poistot	-21	0	-21	-43	-22	0
Tilikauden tulos	-2 773	0	-2 773	-2 597	176	0

	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Suoritetavoitteet						
Opetustunnit	22 500	0	22 500	22 792	292	0
Tehokkuus/taloudellisuus						
Menot, euroa/ruotsink. asukas	93,80	0,00	93,80	86,00	-7,80	0,00
Netto euroa/pidetyt tunnit	-122,31	0	-122	-112	10	0
Toiminnan laajuustiedot						
Osallistujat, ilmoittautuneet opiskelijat	18 300	0	18 300	16 512	-1 788	0
Opintonsa loppusuorittaneiden maahanmuuttajien määrä	15	0	15	18	3	0
Resurssit						
Henkilöstö, kuukausipalkkaiset	27	0	27	27	0	0
Henkilöstö, tuntiopettajat	250	0	250	305	55	0
Tilat, m ²	3 807	0	3 807	3 807	0	0

Tuottavuusmittari (2013=100)	TA 2016	2016	2015	2014	2013
Ilmoittautuneet opiskelijat x Opetustunnit/tilikauden tulos	92,5	100,1	95,7	107,9	100,0
Tilankäytön tehokkuus	TA 2016	2016	2015	2014	2013
Tilojen kokonaispinta-ala htm ²	3 807	3 807	3 807	3 807	3 807
Tilojen pinta-alamäärä htm ² suhteessa asiakasmäärään	9,5	9,5	9,5	9,5	9,5

Ruotsinkielisen työväenopiston käyttötalouden toimintamenot alittuivat 170 000 eurolla vuonna 2016 johtuen pääasiassa siitä, että perusparannuksesta johtuvan muuton kustannukset olivat ennakoitua edullisemmat. Työväenopisto muutti kunnostuksen ajaksi osoitteeseen Sturenkatu 2. Toimintatulot toteutuivat noin 30 000 euroa parempana ulko-polisella rahoituksella rahoitettavien hankkeiden vuoksi vuonna 2016.

Ruotsinkielisen työväenopiston sitova toiminnallinen tavoite opetustuntien määrästä ylittyi 1,3 prosenttia. Tavoite saavutettiin toimivan ilmoittautumisjärjestelmän ja tehostetun markkinoinnin ansiosta.

Tilinpäätösvuonna ruotsinkielinen työväenopisto painotti toiminnassaan palvelujen tarjontaa lapsille, perheille, uusille nuorille kurssilaisille, maahanmuuttajille, työttömille ja eläkeläisille.

4 15 KAUPUNGINKIRJASTO

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	2 701	0	2 701	3 284	583	0
Menot	-36 944	0	-36 944	-38 484	-1 540	-1 657
Toimintakate	-34 243	0	-34 243	-35 200	-957	-1 657
Poistot	-1 030	0	-1 030	-1 060	-30	0
Tilikauden tulos	-35 273	0	-35 273	-36 260	-987	-1 657

	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Suoritavoitteet						
Lainat, 1 000 kpl	8 800	0	8 800	9 285	485	0
Kirjastokäynnit, 1 000 kerta	6 500	0	6 500	6 280	-220	0
Verkkokäynnit, 1 000 kerta	8 000	0	8 000	8 544	544	0
Käynnit yhteensä, 1 000	14 500	0	14 500	14 823	323	0
Tehokkuus/taloudellisuus						
Menot/laina, euroa	4,20	0,00	4,20	4,14	0,06	0
Menot/käynnit, euroa	2,55	0,00	2,55	2,60	-0,05	0
Menot/asukas, euroa	58,54	0,00	58,54	60,51	-1,97	0
Tulot/laina, euroa	0,31	0,00	0,31	0,35	0,04	0
Tulot/asukas, euroa	4,28	0,00	4,28	5,16	0,88	0
Toimintakate/laina, euroa	-3,89	0,00	-3,89	-3,79	0,10	0
Toimintakate/asukas, euroa	-54,26	0,00	-54,26	-55,35	-1,09	0
Aineistomenot/laina, euroa	0,38	0,00	0,38	0,35	0,03	0
Aineistomenot/asukas, euroa	5,25	0,00	5,25	5,04	0,21	0
Lainat/kokoelma	4,72	0,00	4,7	5,1	0,4	0
Kokoelma/asukas	2,96	0,00	3,0	2,9	-0,1	0
Kirjastokäynnit/ m ²	177	0,00	177	171	-6	0
Toiminnan laajuus						
Aukiolotunnit	102 000	0	102 000	106 848	4 848	0
Lainat/aukiolotunti	86	0	86	87	1	0
Käynnit/aukiolotunti	142	0	142	139	-3	0
Käynnit/henkilötyövuosi	31 522	0	31 522	32 224	702	0
Aukiolotunnit/ 1 000 asiakas	162	0	162	168	6	0
Lainat/henkilötyövuosi	19 130	0	19 130	20 184	1 054	0
Henkilötyövuodet/ 1 000 asiakas	0,73	0	0,73	0,72	-0,01	0
Tuotannontekijämäärä (31.12.)						
Kirjastot, kpl	37	0	37	37	0	0
Kirjastoautot, kpl	2	0	2	2	0	0
Laitoskirjastot, kpl	10	0	10	9	-1	0
Kokoelma, 1 000 kpl	1 865	0	1 865	1 820	-45	0
Resurssit						
Henkilötyövuosi	460	0	460	460	0	0
Tilat, m ²	36 707	0	36 707	36 707	0	0

Tuottavuusmittari (2013=100)	TA 2016	2016	2015	2014	2013
Tuottavuus (2013=100)	108	107	104	102	100
Tilankäytön tehokkuus	TA 2016	2016	2015	2014	2013
Tilojen kokonaispinta-ala htm ²	36 707	36 707	36 395	36 794	36 794
Tilojen pinta-alamäärä htm ² suhteessa asiakasmäärään	177	171	169	174	178

Kaupunginkirjaston tulot ylittivät talousarvion 22 prosentilla vuonna 2016. Kaupunginkirjasto sai ennakoitua enemmän ulkopuolista rahoitusta keskuskirjastotehtäviin ja erilaisiin tietoyhteiskuntapalvelujen kehittämishankkeisiin. Ulkopuolista rahoitusta kaupunginkirjasto sai noin 0,92 miljoonaa euroa enemmän kuin talousarviossa oli ennakoitu. Suurimpia rahoittajia olivat opetus- ja kulttuuriministeriö sekä Pohjoismaiden ministerineuvosto (Norden).

Käyttömenot olivat vuonna 2016 yhteensä 38,5 miljoonaa euroa. Käyttötalouden menot ylittyivät noin 1,5 miljoonalla eurolla. Ylititys johtui ulkopuolisella rahoituksella toteutettavien hankkeiden kustannusvaikutuksista. Ylitäsoikeutta kaupunginkirjasto haki noin 1,7 miljoonaa euroa.

Menot asukasta kohden olivat 60,51 euroa vuonna 2016. Menot nousivat edellisvuodesta 0,17 euroa (60,34 euroa asukasta kohden). Tuloja asukasta kohden kertyi 5,16 euroa, kun tavoite oli 4,28 euroa. Aineiston hankintaan asukasta kohden käytettiin 5,04 euroa. Tavoite oli 5,25 euroa.

Molemmat kaupunginkirjastolle asetetut sitovat toiminnalliset tavoitteet toteutuivat vuonna 2016. Aukiolotunteja kertyi 106 848, kun tavoite oli 102 000 tuntia. Käyntejä yhteensä (sisältäen kirjastokäynnit ja verkkokäynnit) oli 14,8 miljoonaa, kun tavoite oli 14,5 miljoonaa käyntiä. Kirjastokäyntien määrä oli 6,3 miljoonaa ja verkkokäyntejä 8,5 miljoonaa.

Helmetin e-aineiston kokonaislainauksessa ylitettiin ensi kertaa miljoonan raja yhteensä 1 045 000 latauksella sisältäen e-kirjojen, e-äänikirjojen, e-lehtien, verkkomusiikin ja -elokuvien latauskerrat.

Kokoelmaa päivitettiin aineistohankinnoilla ja vanhan kokoelman poistoilla. Uutta aineistoa hankittiin 148 633 kappaletta ja vanhaa aineistoa poistettiin 167 075 kappaletta. Kokoelma ylitti vuoden lopussa 1,8 miljoonan kappaleen rajan.

Palvelujen kehittäminen ja tuottaminen yhteistyössä asukkaiden kanssa jatkui. Asukkaat olivat mukana keskustakirjaston perhekirjasto-mallin sekä aulan toiminnan suunnittelussa. Vaikutusmahdollisuutta aineistovalintaan laajennettiin nuorten aineistoon ja peleihin. Maunula-talon asukasyhteistyö otettiin osaksi pysyvää toimintaa. Tämä malli on esimerkkinä muille vastaaville hankkeille. Kirjastossa parannettiin erityisesti lasten palveluja, tässäkin osallistuvia menetelmiä käyttäen.

Kirjastoverkkoon kuului vuoden lopussa 37 kirjastoa, 9 laitoskirjastoa, kaksi kirjastoautoa sekä koti- ja palvelukirjasto. Töölön kirjasto avautui elokuussa laajan peruskunnostuksen jälkeen ja Maunulan kirjasto siirtyi uuteen Maunula-taloon joulukuussa 2016.

4 16 HELSINGIN TAIDEMUSEO

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	667	0	667	1 613	946	0
Menot	-6 891	0	-6 891	-7 730	-839	0
Toimintakate	-6 224	0	-6 224	-6 117	107	0
Poistot	-130	0	-130	-112	18	0
Tilikauden tulos	-6 354	0	-6 354	-6 229	125	0

	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Suoritetavoitteet						
Kävijämäärä yhteensä	145 000	0	145 000	253 522	108 522	0
Uusien julkisen taiteen hankkeiden käynnistäminen	2	0	2	2	0	0
Näyttelyt	17	0	17	18	1	0
Tehokkuus/taloudellisuus						
Menot/asukas, euroa	10,23	0,00	10,23	10,23	0,00	0,00
Toiminnan laajuustiedot						
Näyttelyiden laajuus						
Näyttelykävijät	145 000	0	145 000	253 522	108 522	0
Verkkokävijät	150 000	0	150 000	287 000	137 000	0
Yhteensä	295 000	0	295 000	540 522	245 522	0
Kokoelmien laajuus						
Karttuva kokoelma	6 214	0	6 214	6 214	0	0
Julkiset veistokset	193	0	193	195	2	0
Julkinen taide ja prosenttiperiaate-teokset	284	0	284	281	-3	0
Deponoinnit (muille mus.)	37	0	37	37	0	0
Muut (myös lahj.)	2 371	0	2 371	2 432	61	0
Yhteensä	9 099	0	9 099	9 159	60	0
Aukiolotunnit	2 424	0	2 424	2 395	-29	0
Resurssit						
Tilat, m ²	7 157	0	7 157	7 392	235	0
Henkilöstön määrä (vakinaiset)	66	0	66	63	-3	0

Tuottavuusmittari (2013=100)	TA 2016	2016	2015	2014	2013
Tuottavuus (2013=100) (näyttelykäynnin kustannus)	148,6	259,9	97,1	97,3	100,0
Tilankäytön tehokkuus	TA 2016	2016	2015	2014	2013
Tilojen kokonaispinta-ala htm ²	7 157	7 392	7 446	5 395	5 395
Tilojen pinta-alamäärä htm ² suhteessa asiakasmäärään	0,94	0,56	1,53	1,12	1,13
Tilakustannukset/kävijä	12,97	8,09	14,09	9,94	9,87

Taidemuseon kaupunginvaltuustoon nähden sitova toimintakate ylittyi 107 000 eurolla johtuen ennakoitua suuremmasta kävijämäärästä peruskorjatussa taidemuseossa Tennispalatsissa. Lisäksi museokaupan myynti toteutui suunnitellusti.

Sitova toiminnallinen tavoite, 145 000 kävijää, ylittyi noin 109 000 kävijällä johtuen siitä, että Ai Weiwei@Helsinki ja Yayoi Kusama: In Infinity -näyttelyt houkuttelivat ennakoitua enemmän kävijöitä laajennetuissa Tennispalatsin tiloissa.

Taidemuseon toiminnallinen ei-sitova tavoite, 17 näyttelyä, ylittyi yhdellä näyttelyllä. Uusien julkisten hankkeiden käynnistämisen tavoite, kaksi hanketta, toteutui talousarvion mukaisesti.

4 17 KULTTUURITOIMI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	1 256	0	1 256	1 805	549	0
Menot	-43 410	0	-43 410	-43 765	-355	-175
Toimintakate	-42 154	0	-42 154	-41 960	194	-175
Poistot	-383	0	-383	-313	70	0
Tilikauden tulos	-42 537	0	-42 537	-42 273	264	-175

Toimintavuoden aikana asukaslähtöistä, alueellista kulttuuri- ja tapahtumatoimintaa kehitettiin ja vahvistettiin. Kulttuuritarjonnassa huomioitiin kasvava väestö, maahanmuuttajien lisääntyvä osuus, väestön ikääntyminen ja asuinalueiden erot hyvinvoinnissa. Avustusjärjestelmän uudistamista selvitettiin ja se tuotiin päätöksentekoon. Uusin periaattein ja prosessein jaetut taiteen ja kulttuurin tuet vaikuttavat Helsingin kulttuurikenttään vuonna 2018. Taiteen perusopetuksen alueellisesta saatavuudesta tehtiin kattava selvitys. Monikulttuurisen kulttuurikeskus Caisan uuden tilan etsiminen jatkui.

Viraston sitovien tavoitteiden uudistustyö vuodelle 2017 saatettiin loppuun ja sitovia tavoitteita kehitettiin suunnitellusti enemmän laadulliseen ja strategiasta johdettuun suuntaan.

Virasto kantoi osansa Helsingin johtamisjärjestelmän uudistustyöstä. Kaupunkitasoisissa työryhmissä rakennettiin uudistuvaa Helsinkiä valtuuston päätösten mukaisesti.

4 17 01 KULTTUURIKESKUS

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	748	0	748	988	240	0
Menot	-13 445	0	-13 445	-13 575	-130	-175
Toimintakate	-12 697	0	-12 697	-12 587	110	-175
Poistot	-383	0	-383	-313	70	0
Tilikauden tulos	-13 080	0	-13 080	-12 900	180	-175

	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tunnusluvut						
Taide- ja kulttuuriopetus erityisesti lapsille						
Opetustuntien määrä yhteensä	12 000	0	12 000	16 471	4 471	0
Kurssien määrä yhteensä, kpl	1 100	0	1 100	1 363	263	0
Oppilasmäärä yhteensä	11 000	0	11 000	19 685	8 685	0
Kulttuuritoiminta toimipaikoissa						
(Stoa, Vuotalo, Malmitalo, Kanneltalo, Annantalo)						
Esitysten lukumäärä saleissa	1 200	0	1 200	1 328	128	0
Taidenäyttelyiden lukumäärä	120	0	120	109	-11	0
Tehokkuus/taloudellisuus						
Kulttuurikeskuksen menot/asukas, euroa	21,31	0,00	21,31	21,34	-0,03	0
Kulttuurikeskuksen tulo/asukas, euroa	1,19	0,00	1,19	1,55	0,36	0
Toimintakate/asukas, euroa	-20,12	0,00	-20,12	-19,79	0,33	0

	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Toiminnan laajustiedot						
Kävijöitä toimipaikkojen tilaisuuksissa	225 000		225 000	358 225	133 225	0
Näyttelyt, kpl	150 000	0	150 000	240 358	90 358	0
Esitykset, kpl	75 000	0	75 000	117 867	42 867	0
Artist in Residence, käyttöpäivät keskimäärin (majoitustilat)	220	0	220	248	28	0
Tilojen vuokraukset taiteilijoille, kpl	30	0	30	31	1	0
Käsiteltyjä avustuksia, kpl	990	0	990	1 180	190	0
Myönnettyjä avustuksia, kpl	400	0	400	628	228	0
Resurssit						
Henkilöstö	113	0	113	109	-4	0
Tilat, m ²	17 585	0	17 585	17 585	0	0

Tuottavuusmittari (2013=100)	TA 2016	2016	2015	2014	2013
Tuottavuus (uud. laskettu/skaalattu v. 2013)	116	105	99	102	100
Tilankäytön tehokkuus					
Tilat yhteensä htm ²	19 554,5	17 585	17 585	17 585	17 585
Tilojen pinta-alamäärä htm ² suhteessa asiakasmäärään	1,24	0,05	0,04	0,05	0,04

Kulttuurikeskuksen käyttötalouden toimintatulot toteutuivat talousarviota parempana vuonna 2016 johtuen vuonna 2016 toteutetuista useista yhteistyöprojekteista, joihin saatiin viraston ulkopuolista rahoitusta muun muassa opetus- ja kulttuuriministeriöltä, Lähiöprojektilta (KSV) ja opetusvirastolta.

Käyttötalouden menot ylittyivät 130 000 eurolla johtuen ulkopuolisella rahoituksella rahoitettavista hankkeista. Kaupunginvaltuusto myönsi kulttuurikeskukselle ylitysoikeutta 175 000 euroa vuodelle 2016.

Sitovat toiminnalliset tavoitteet toteutuivat seuraavasti:

Kulttuurikeskuksen sitovat toiminnalliset tavoitteet ovat kulttuuritoiminnan osalta

- Esitysten lukumäärä saleissa – tavoite 1 200 esitystä
- Taide- ja kulttuuriopetuksen osalta opetustuntien määrä – tavoite 12 000 tuntia

- Esitysten määrää seurataan toimipaikkojen saleissa: Stoa (2 kappaletta), Malmitalo, (2 kappaletta), Vuotalo (1 kappale), Kanneltalo (1 kappale), Annantalo (1 kappale) ja Caisa (1 kappale)

Esitysten lukumäärä saleissa saavutettiin ja toteuma oli 1 328 kappaletta.

Salitapahtumien lisäksi tuotettiin aiempaa enemmän talojen ulkopuolisia alueellisia projekteja.

Taide- ja kulttuuriopetuksen erityisesti lapsille suunnattujen opetustuntien määrä saavutettiin ja toteuma oli 16 471 tuntia.

- Savoy-teatteri ja siihen kuuluva Espan lava ovat nettobudjetoitu yksikkö. Sen sitova toiminnallinen tavoite on järjestettävien esitysten lukumäärä. Vuonna 2016 tämä tavoite oli 320.

Savoy-teatterin ja Espan lavan sitova tavoite toteutui. Kulttuuri- ja taidetilaisuuksia oli yhteensä 415.

Myös Savoy-teatterisalin kävijätavoite saavutettiin. Kävijöitä oli 89 451.

Energiatehokkuutta ja ympäristöä koskevat tavoitteet

- Kulttuurikeskus laatii vuosittain ympäristöraportin. Energian säästö on mukana tavoitteena kaikessa toiminnassa. Sähköisen viestinnän osuutta on lisätty edelleen kehittämällä viraston sähköisiä palveluita. Viime vuoden aikana viraston kulttuuritalojen nettisivut uudistettiin responsiivisiksi sekä talojen kokoustilojen varaukset ja vuokranmaksu hoidetaan syksyn uudistuksen myötä sähköisesti maksukaistan kautta. Viraston esitystekninen kalusto on jo pääosin päivitetty energiatehokkaaseen led-tekniikkaan. Vuokralaisilta, kaupungin avustuksen saajilta sekä kaupunkitapahtumien järjestäjiltä edellytetään jätteiden lajittelua sekä kestävän kehityksen periaatteella tuotettujen astioiden käyttöä.

Muut toiminnalliset tavoitteet

- Kulttuurikeskuksen ja varhaiskasvatusviraston yhteisenä tavoitteena vuodelle 2016 oli Snadeille artsumpi Stadi -hanke, jolla kokeiltiin uusia taidekasvatuksen toimintamalleja päiväkodeissa alueilla, joilla on alhainen taiteen perusopetuksen saatavuus. Kuusi eri alojen työllistettyä taitelijaa työskenteli valittujen alueiden päiväkodeissa ja leikkipuistoissa toteuttaen taideprojekteja yhdessä lasten kanssa. Yhteistyöhankkeiden vaikutusta arvioidaan virastojen kesken vuoden 2017 alussa.

4 17 02 SAVOY-YKSIKKÖ

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	508	0	508	817	309	0
Menot	-1 391	0	-1 391	-1 625	-234	0
Toimintakate	-883	0	-883	-808	75	0
Tilikauden tulos	-883	0	-883	-808	75	0
Suoritettavatavoitteet						
Savoy-teatterin ja Esplanadin lavan esitykset yhteensä	320	0	320	415	95	0
Omat esitykset, kpl	30	0	30	17	-13	0
Yhteisesitykset, kpl	150	0	150	250	100	0
Ulkopuolisten järjestämät esitykset, kpl	140	0	140	148	8	0

	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tehokkuus/taloudellisuus						
Savoy-yksikön menot/asukas, euroa	2,20	0,00	2,20	2,55	-0,35	0
Tulot/asukas, euroa	0,81	0,00	0,81	1,28	0,47	0
Toimintakate/asukas, euroa	-1,40	0,00	-1,40	-1,27	0,13	0
Toiminnan laajuustiedot						
Savoy-teatterin käytönpäivät	210	0	210	218	8	0
Savoy-teatterin kävijät	60 000	0	60 000	89 451	29 451	0
Resurssit						
Henkilöstö	12	0	12	12	0	0
Tilat m ²	1 969,5	0	1 970	1 970	0	0

Tuottavuusmittari (2013=100)	TA 2016	2016	2015	2014	2013
Tuottavuus (2013=100)	101	159	112	128	100

Espan lavan toimintaa kehitettiin teemoittamalla tapahtumia ja viestimällä aiempaa laajemmin erimerkiksi sosiaalisessa mediassa. Savoy-teatteri sai digitaalisen elokuvaalustan ja teatterin ohjelmatarjontaa laajeni usealla elokuvafestivaalilla, joista suurimpia olivat DocPoint sekä Rakkautta ja Anarkiaa. UMon kanssa aloitetut säännölliset ilmaiset lounaskonsertit

olivat menestys. Samoin olivat syksyn oopperatuotannot Los Elementos ja Bollywood KaBoom. Taloudellisesti menestyksellinen vuosi rakentui tasapainoisesti vuokratilaisuuksista, omista ja yhteistuotannoista. Erityistä kiitosta saaneita tapahtumia olivat lisäksi mm. Helsinki Lit, Louisa Lyyen, Nina Myan, Helsinki-Cotonou Ensemblen konsertit sekä Reuben Kayen kabaree Too Much is Never Enough.

Tuottavuuslukuja seurattaessa on muistettava Savoy-teatterin toiminnassa tapahtunut esityslajien lisäys. Elokuvateatteridigitalisoinnin ansiosta salissa on ollut paljon elokuvaesityksiä. Tällä on painoarvoa tuottavuusluvun muotoutumisessa. Toimialamalliin siirryttäessä on luontevaa tarkastella elokuvaesitysten painoarvoa osana tuottavuusmatriisia.

4 17 03 YHTEISÖJEN TUKEMINEN

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	-12 813	0	-12 813	-12 811	2	0
Toimintakate	-12 813	0	-12 813	-12 811	2	0
Tilikauden tulos	-12 813	0	-12 813	-12 811	2	0

Kulttuuri- ja kirjastolautakunnalla oli käytettävissään yhteisöjen tukemiseen 12 813 000

euroa. Yhteisöjen tukemiseen tarkoitettuja avustushakemuksia saapui 1 124 kappaletta ja avustusta myönnettiin 602 hakijalle. Määrärahaa käytettiin 12 810 750 euroa (käyttöprosentti 99,98).

4 17 04 AVUSTUKSET TEATTERILAIN PIIRIIN KUULUVILLE AMMATTITEATTEREILLE

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	-4 158	0	-4 158	-4 151	7	0
Toimintakate	-4 158	0	-4 158	-4 151	7	0
Tilikauden tulos	-4 158	0	-4 158	-4 151	7	0

Kulttuuri- ja kirjastolautakunnalla oli käytettävissään avustuksiin teatterilain piiriin kuuluville ammattiteattereille 4 158 000 euroa. Määrärahaa käytettiin 4 151 466 euroa (käyttöprosentti 99,84). Avustushakemuksia saapui 56 ja avustusta myönnettiin 26 hakijalle.

4 17 05 AVUSTUS SUOMEN KANSALLISOOPERAN SÄÄTIÖLLE, KHN KÄYTETTÄVÄKSI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	-3 694	0	-3 694	-3 694	0	0
Toimintakate	-3 694	0	-3 694	-3 694	0	0
Tilikauden tulos	-3 694	0	-3 694	-3 694	0	0

4 17 06 AVUSTUS HELSINGIN TEATTERISÄÄTIÖLLE, KHN KÄYTETTÄVÄKSI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	-7 909	0	-7 909	-7 909	0	0
Toimintakate	-7 909	0	-7 909	-7 909	0	0
Tilikauden tulos	-7 909	0	-7 909	-7 909	0	0

4 18 KAUPUNGINMUSEO

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	491	0	491	507	16	0
Menot	-8 527	0	-8 527	-8 515	12	0
Toimintakate	-8 036	0	-8 036	-8 008	28	0
Poistot	-200	0	-200	-323	-123	0
Tilikauden tulos	-8 236	0	-8 236	-8 331	-95	0

	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Suoritettavat						
Näyttelyt ja julkaisut	9	0	9	17	8	0
Annetut lausunnot ja muistiot	450	0	450	783	333	0
Kokoelmien laajuus (objektimäärä)						
Kulttuurihistoriallinen kokoelma	453 698	0	453 698	453 318	-380	0
Valokuvat	970 837	0	970 837	974 383	3 546	0
Taide	6 105	0	6 105	6 166	61	0
Arkeologiset kokoelmat	92 142	0	92 142	93 106	964	0
Kokoelmista avattuna Finna-tiedonhakupalvelun kautta tietokannoittain	41 320	0	41 320	51 502	10 182	0
Tehokkuus/taloudellisuus						
Menot/asukas, euroa	13,57	0,0	13,57	13,55	0,02	0
Toiminnan laajuustiedot						
Asiakkaiden lukumäärä, joista	370 000	0	370 000	1 049 073	679 073	0
Näyttelykävijöitä	130 000	0	130 000	401 181	271 181	0
Muita asiakkaita	10 000	0	10 000	19 355	9 355	0
Verkkokävijöitä	230 000	0	230 000	628 537	398 537	0
Resurssit						
Henkilöstön määrä (vakituiset)	72	0	72	66	-6	0

Tuottavuusmittari (2013=100)	TA 2016	2016	2015	2014	2013
Tuottavuus (2013=100)	61,2	134	86	79	75
Tilankäytön tehokkuus	TA 2016	2016	2015	2014	2013
Tilojen kokonaispinta-ala htm ²	14 037	18 735	15 064	15 017	15 017
Tilojen pinta-alamäärä htm ² suhteessa asiakasmäärään	0,035	0,047	0,033	0,032	0,033

Kaupunginmuseon sitova toimintakate ylittyi noin 30 000 eurolla. Kaupunginmuseon toimintatuotot toteutuivat 97-prosenttisesti suhteessa talousarvioon. Tulotavoitetta ei saavutettu uuden kaupunginmuseon rakennushankkeen myöhästymisen ja kesäkuisen sadevesivahingon vuoksi. Nämä aikaansaivat sen, etteivät museon ulosvuokrattavat tilat olleet käytettävissä suunnitelman mukaisesti. Ulkopuolisia avustuksia saatiin 11 306 euroa.

Toimintakulut toteutuivat 99,7 prosenttisesti. Palvelujen ostot ylittyivät, sillä kokoelmakeskuksen rakennushanke viivästyi ja muuttoaikataulua jouduttiin kirimään kiinni. Aineet ja tarvikkeet ylittyivät johtuen uuden museon päätoimipisteen suunniteltua suuremmasta varustelutarpeesta. Henkilöstökulut alittuivat johtuen kokoelmakeskusmuuton aika-tilamuutoksista, ja vuokratulot toteutuivat suunniteltua pienempinä rakennushankkeen myöhästymisen vuoksi.

Kaupunginmuseon tuottavuustoteuma oli 134. Tuottavuustavoite ylittyi asiakasmäärän ollessa lähes kolminkertainen suhteessa ennakoituun asiakasmäärään.

4 19 ORKESTERITOIMINTA

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	1 611	0	1 611	1 425	-186	0
Menot	-12 905	0	-12 905	-12 073	832	0
Toimintakate	-11 294	0	-11 294	-10 648	646	0
Poistot	-210	0	-210	-18	192	0
Tilikauden tulos	-11 504	0	-11 504	-10 666	838	0

Orkesterin sitovana tavoitteena vuonna 2016 oli esittää 44 maksullista sinfoniakonserttia Musiikkitalossa. Sinfoniakonsertteja esitettiin 46, mikä ylitti tavoitteen kahdella konsertilla. Viihdekonsertteja esitettiin 2, lastenkonsertteja 23 ja kamarimusiikkikonsertteja 4. Omien sinfoniakonserttiensa lisäksi orkesteri esitti Helsingin juhlaiviikoilla neljä tilauskonserttia sekä teki kiertuematkan Espanjaan, jossa esitettiin kolme konserttia.

Orkesterin konserteissa kävi yhteensä 111 441 kuulijaa. Konserteista tehtiin 15 HKO Screen -verkkolähetystä, jotka tavoittivat yhteensä yli 20 000 katsojaa. YLE Radio 1 teki orkesterin konserteista yhdeksän suoraa radiolähetystä. Näiden lisäksi Susanna Mälkin ylikapellimestarikauden avajaiskonsertti esitettiin suorana televisiolähetysenä Yle Teemalla.

Pääkaupunkiseudun koululais- ja muut erityisryhmät käyttivät aktiivisesti mahdollisuutta käydä orkesterin julkisissa kenraaliharjoituksissa ja konserteissa. Orkesteri jatkoi yhteistyötä pääkaupunkiseudun musiikkiopistojen kanssa järjestämällä Musiikkitalossa Pieni alkusoitto -nimisiä tapahtumia. Musiikkiopistojen oppilaat esiintyivät ennen orkesterin konserttien alkua opettajiensa johdolla lämpiössä puolen tunnin ajan. Lastenkonserteissa kävi yhteensä 9 725 lasta ja heidän vanhempansa. Lastenkonsertteja järjestettiin yhteensä 23.

Orkesteri seuraa tuottavuuskehitystä mm. Musiikkitalossa järjestettyjen maksullisten konserttien täyttöasteella. Vuonna 2016 täyttöaste oli 89,1 prosenttia, joka oli 0,9 prosenttiyksikköä tavoitetta heikompi. Täyttöaste on sekä kansallisesti että kansainvälisesti mitattuna erinomainen.

4 19 01 KAUPUNGINORKESTERI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	1 581	0	1 581	1 287	-294	0
Menot	-12 770	0	-12 770	-11 955	815	0
Toimintakate	-11 189	0	-11 189	-10 668	521	0
Poistot	-210	0	-210	-18	192	0
Tilikauden tulos	-11 399	0	-11 399	-10 686	713	0

	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tunnusluvut						
Sinfoniakonsertit	44	0	44	46	2	0
Viihdekonsertit	4	0	4	2	-2	0
Lasten- ja koululaiskonsertit	5	0	5	23	18	0
Tilauskonsertit	3	0	3	4	1	0
Ulkomaiset konsertit	3	0	3	3	0	0
Kamarimusiikkikonsertit	5	0	5	4	-1	0
Avoimet kenraaliharjoitukset	20	0	20	28	8	0
Tehokkuus/taloudellisuus						
Täyttöaste, prosenttia	90	0	90	89	-1	0
Toiminnan laajuustiedot						
Kokonaiskuulijamäärä	110 000	0	110 000	111 441	1 441	0
Resurssit						
Toimiston henkilökunta	12	0	12	12	0	
Orkesterin henkilökunta	102	0	102	102	0	

Orkesterin käyttötalouden tuloja kertyi 1,3 miljoonaa euroa ja menot olivat noin 12,0 miljoonaa euroa. Menot alittuivat 815 000 eurolla johtuen ennakoitua pienemmistä palvelujen ostoista Helsingin Musiikkitalo Oy:ltä sekä siitä, että Helsingin Musiikkitalo Oy ei perinyt suunniteltua lisävuokraa investointeja varten. Sen lisäksi säästöä syntyi myös palkkakustannuksissa sekä aineiden, tarvikkeiden ja tavaroiden ostoissa.

4 19 02 KAUPUNGINORKESTERI, KÄYTTÖVARAT, KHN KÄYTETTÄVÄKSI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	30	0	30	138	108	0
Menot	-135	0	-135	-118	17	0
Toimintakate	-105	0	-105	20	125	0
Poistot	0	0	0	0	0	0
Tilikauden tulos	-105	0	-105	20	125	0

Talousarviokohta on varattu nettobudjetoituna toimivan orkesterin konserttievailuihin. Orkesteri teki kiertuematkan Espanjaan, jossa esitettiin yhteensä kolme konserttia San Sebastianissa, Zaragozassa ja Alicantessa. Konserttien kokonaiskuulijamäärä oli noin 4 200.

4 21 KORKEASAAREN ELÄINTARHA

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	4 555	0	4 555	4 834	279	0
Menot	-8 136	-48	-8 184	-8 445	-261	0
Toimintakate	-3 581	-48	-3 629	-3 611	18	0
Poistot	-1 216	0	-1 216	-1 229	-13	0
Tilikauden tulos	-4 797	-48	-4 845	-4 840	5	0

	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Suoritetavoitteet						
Kävijämäärä	530 000	0	530 000	479 394	-50 606	0
Sitova toiminnallinen tavoite						
Aukiolotunnit	2 793	0	2 793	2 818	-25	0
Tehokkuus/taloudellisuus						
Toimintakate/asukas, euroa	5,67	0,0	5,7	5,6	0,1	0,0
Toiminnan laajuustiedot						
Lajimäärä	170	0	170	155	-15	0
Pinta-ala, ha	24	0	24	24	0	0
Resurssit						
Henkilöstön määrä	76	0	76	76	0	0

Tuottavuusmittari (2013=100)	TA 2016	2016	2015	2014	2013
Toimintakate/aukiolotunti	1 282,13	1 282	1 272	1 205	1 235
Tilankäytön tehokkuus	TA 2016	2016	2015	2014	2013
Tilojen kokonaispinta-ala htm ²	10 301	10301	10 301	10 301	0

Vuoden 2016 alusta alkaen Korkeasaaren eläintarha on myynyt pääsyliput myös vesiteitse saapuville asiakkaille. Pääsylippujen myyntiä koskevasta uudistuksesta on aiheutunut ennakoitua suurempia kustannuksia laivarannan toiminnoissa. Nämä kustannukset on katettu Korkeasaaren eläintarhan käyttötalousmenoista. Lisäksi käyttötalouden määrärahoja on käytetty Hämärätalon ja Vuohipihan toteutukseen sekä tarhojen kunnostustöihin vuonna 2016. Toi-

mintakatteen alitus vältettiin määrärahaa siirtämällä ja käyttötarkoitusta muutamalla talousarviokohdasta 8 09 23 Irtaimen omaisuuden perushankinta 48 500 euroa talousarviokohtaan 4 21 Korkeasaaren eläintarha.

Helsingin kaupungin vuoden 2016 talousarviossa Korkeasaaren eläintarhalle on asetettu yksi sitova toiminnallinen tavoite, 2 793 vuosittaista aukiolotuntia. Vuosittaisten aukiolotuntien määrä ylittyi 25 tunnilla johtuen tapahtumapäivien pidennetyistä aukioloista.

Tuottavuuden mittarina on aukiolotunnin hinta, jonka toteuma oli tavoitteen mukaisesti 1 282 euroa.

4 31 NUORISOTOIMI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	1 676	0	1 676	1 750	74	0
Menot	-31 179	0	-31 179	-30 963	216	0
Toimintakate	-29 503	0	-29 503	-29 213	290	0
Poistot	-650	0	-650	-568	82	0
Tilikauden tulos	-30 153	0	-30 153	-29 781	372	0

	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Suoritavoitteet						
Käyntikertoja, kpl	1 410 000	0	1 410 000	1 427 565	17 565	0
Nuorten pienryhmät	1 900	0	1 900	2 131	231	0
Toiminnan tuottamiseen osallistuneet nuoret	1 300	0	1 300	2 711	1 411	0
Tehokkuus/taloudellisuus						
Toimintakate/käyntikerta, euroa	-20,92	0,00	-20,92	-20,46	0,46	0
Menot/ 0-28-vuotiaat, euroa	148,73	0,00	148,73	145,55	-3,18	0
Avustukset järjestöille ja nimikkotilojen vuokrat/ 0-28-vuotiaat, euroa	11,21	0,00	11,21	10,97	-0,24	0
Resurssit						
Henkilöstön määrä	344	0	344	347	3	0

Tuottavuusmittari (2013=100)	TA 2016	2016	2015	2014	2013
Tuottavuus (2013=100)	98	99	104	98	100
Tilankäytön tehokkuus	TA 2016	2016	2015	2014	2013
Tilojen kokonaispinta-ala htm ²	40 253	40 341	39 721	40 090	40 592
Tilojen pinta-alamäärä htm ² suhteessa asiakasmäärään	1,02	0,90	0,86	0,92	0,92
Hallintokunnan oma mittari					
Pinta-ala/ työntekijä hallinnossa	38,27	38,27	37,35	37,27	49,15

Vuonna 2016 myönnettiin ensimmäistä kertaa loma-aikojen leiriavustusta, yhteensä 629 939 euroa. Avustuksilla järjestettiin yhteensä 336 leiriä.

Nuorten vaikuttamisjärjestelmä Ruudin toiminta arvioitiin vuoden 2016 aikana. Arviointi kannustaa laajentamaan nuorten mahdollisuuksia vaikuttaa kaupungin kaikilla toimialoilla sekä korostaa nuorten vaikuttamisen monimuotoisuutta. Ruutibudjettia toteutettiin 43 yläkoulussa. Ruutibudjettiin osallistui kaikkiaan 12 459 nuorta.

Maahanmuuttajanuorten Helsinki -hankkeen suunnittelu alkoi tammikuussa 2016 yhteistyössä palvelumuotoilutoimisto Palmun kanssa. Hankkeelle kerättiin yhteissuunnittelutiimit eri alojen ammattilaisista, jotka työssään kohtavat säännöllisesti maahanmuuttajanuoria. Vuoden aikana käynnistyi useita pilotteja.

Alueellisissa nuorisotyöyksiköissä kuvattiin nuorten toimintaympäristöä ja nuorten tosiasiallisia mahdollisuuksia. Yksiköiden tekemien kuvausten ja kootun tilastotiedon avulla yksiköille valittiin profiilit. Alueyksiköiden toiminnan resursoinnissa sekä toiminnan sijoittelussa otettiin huomioon hyvinvointierot.

Nuorisoasiainkeskuksen henkilökunta haastatteli runsaat 1 500 nuorta eri puolilla Helsinkiä syyskuussa. Haastattelusta esiin nousseita asioita käsiteltiin alueilla osana vuoden 2017 toiminnan suunnittelua. Haastattelujen tuloksia nuorten kokemista mahdollisuuksista on raportoitu nuorten hyvinvointikertomuksen kokemustieto-osiossa.

Helsingin kaupunki otti kesällä 2015 käyttöön 9.-luokkalaisille tarkoitetun kesäsetelin, joka laajennettiin kokeilujen jälkeen koko ikäluokalle. Vuonna 2016 kesäseteli jaettiin yhteensä 5 167 nuorelle. Setelin avulla 1 295 ysiluokkalaista eli 25 prosenttia ikäluokasta sai kesätöitä. Kesäseteli mahdollisti nuorille yli 800 uutta työpaikkaa.

Kulttuurista nuorisotyötä toteutettiin yhteistyössä muun muassa Helsingin taidemuseon, kulttuurikeskuksen ja kaupunginkanslian elinkeino-osaston sekä lukuisten muiden kulttuuritoimijoiden kanssa. Kesällä toteutettiin projekti, jossa 24 kesätöihin palkattua nuorta suunnitteli kolmen viikon ajan yhdessä nuoriso-ohjaajien ja kuuden eri taidemuseon kanssa tapoja, joilla Helsingin keskustassa sijaitsevien taidemuseoiden tiloja voidaan avata nuorille. Helsingin taidemuseo HAMin kanssa toteutettiin syksyllä projekti, jossa nuorisoasiainkeskuksen ohjaaja työskenteli vaikeassa elämäntilanteessa olevien nuorten kanssa HAMin tiloissa ja työskentely pohjautui HAMissa esillä olevaan taiteeseen.

Nuorten yhteisöasumisen kokeilu toteutettiin yhdessä Helsingin kaupungin asunnot Oy:n kanssa Kannelmäessä entisessä nuorisokodissa. Kokeilussa oli mukana yksitoista nuorta. Kausiasumisen kokeilu toteutettiin Vartiosaaressa kaupungin eri toimijoiden välisenä yhteistyönä. Seitsemän nuorta asui ja työskenteli Vartiosaaressa kahden kuukauden ajan. Vanhusten ja nuorten yhteisasumiskokeilu toteutettiin kaupungin palvelutalo Rudolfissa. Yhteensä viisi nuorta on asunut palvelutalossa ja viettänyt aikaa palvelutalon vanhusten kanssa. Malli on alkanut levitä Suomessa.

Henkilöstöä on tuettu organisaatiomuutoksessa panostamalla yhteisten käytäntöjen luomiseen. Johtamista kehitettiin kaikille esimiehille suunnatulla valmennuksella. Nuoriso-ohjaajien tehtäväkuvat ja vaativuuden arvioinnit päivitettiin.

Vuonna 2016 nuorisoasiainkeskus sai käyttöönsä kaksi uutta nuorisotilaa, Viikin nuorisotalon ja Maunula-talon nuorisotilat. Kesällä toimintakeskus Happi suljettiin toistaiseksi sisäilmaongelmien vuoksi ja toiminnot siirrettiin väliaikaisesti tiloihin. Myös Roihuvuoren ja Malminkartanon nuorisotalojen toiminta siirtyi väliaikaisesti tiloihin kosteus- ja sisäilmasyiden vuoksi. Vuonna 2016 luovuttiin osasta Hietaniemenkadun hallintotiloja ja Pihlajiston nuorisotiloista.

Nuorisoasiainkeskuksen verkkopalveluja on kehitetty tukemaan digitaalista työtä. Digitaalisen työotteen kehittämiseksi järjestettiin koulutuksia ja digitaalisen työotteen kehittämissuunnitelman toimenpiteitä testattiin nuorisotaloilla rajatuissa kehittämissuunnitelmissa.

Tuottavuuden kasvuun on pyritty lisäämällä tilojen järjestökäyttöä. Toimitilojen järjestökäyttö pysyi samalla tasolla edelliseen vuoteen nähden huolimatta siitä, että merkittäviä toimitiloja oli sisäilmakorjausten takia pois käytöstä. Yksi tuottavuuden parantamiseen tähtäävä keino on yhteistilojen lisääminen muiden hallintokuntien kanssa. Tämä tavoite toteutui Maunula-talossa.

Nuorten vastuutehtävien osuutta toiminnan tuottamisessa lisättiin ottamalla ”toiminnan tuottamiseen osallistuvat nuoret” uudeksi sitovaksi tunnusluvuksi. Tavoitteena oli 1 300 nuorta ja lopullinen toiminnan tuottamiseen osallistuneiden nuorten määrä oli 2 711.

4 41 LIIKUNTATOIMI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	16 076	0	16 076	17 340	1 264	0
Menot	-80 146	0	-80 146	-80 082	64	0
Toimintakate	-64 070	0	-64 070	-62 742	1 328	0
Poistot	-10 700	0	-10 700	-10 883	-183	0
Tilikauden tulos	-74 770	0	-74 770	-73 625	1 145	0

	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Suoritettavat, 1 000 kpl						
Laitostoiminnan käyntikerrat	3 832	0	3 832	3 948	116	0
Ulkokenttätöiminnan käyntikerrat	4 352	0	4 352	3 402	-950	0
Uimarantatoiminnan käyntikerrat	902	0	902	734	-168	0
Liikunnanohjauksen käyntikerrat	650	0	650	632	-18	0
EasySport käyntikerrat	40	0	40	65	25	0
FunAction käyntikerrat	15	0	15	25	10	0
Leirinnän yöpymiskerrat	92	0	92	88	-4	0
Kalastusluvut, kpl	7 000	0	7 000	7 771	771	0
Tehokkuus/taloudellisuus						
Menot/asukas, euroa	127,01	0,00	127,01	125,92	1,09	0
Tulot/asukas, euroa	25,48	0,00	25,48	27,26	1,78	0
Toimintakate/asukas, euroa	-101,54	0,00	-101,54	-98,65	2,89	0
Resurssit						
Henkilöstön määrä yhteensä	482	0,00	482	534	52	0

Tuottavuusmittari (2013=100)	TA 2016	2016	2015	2014	2013
Käyntikertaa kohti	106	93	99	101	100
Aukiolotuntia kohti	111	103	101	98	100
Tilankäytön tehokkuus	TA 2016	2016	2015	2014	2013
Tilojen kokonaispinta-ala htm ²	194 204	194 204			

Liikuntatoimi jatkoi kokonaisuudessaan nettobudjetoituna yksikkönä vuonna 2016. Liikuntatoimen vuoden 2016 tulot olivat yhteensä 17,3 miljoonaa euroa. Tulot ylittivät talousarviovuoden noin 1,3 miljoonalla eurolla johtuen pääasiassa siitä, että vuonna 2016 toteutettiin hinnastouudistus. Liikuntatoimen käyttömenot olivat noin 80,1 miljoonaa euroa toteutuen lähes talousarvion mukaisesti.

Liikuntatoimi saavutti talousarviossa olevan sitovan toimintakate tavoitteensa. Toimintakate oli 1,3 miljoonaa euroa talousarviota parempi.

Tuottavuusindeksi oli 93 käyntikertaa kohti laskettuna (vertailuvuosi 2013=100). Aukiolotuntia kohti laskettu indeksi oli 103. Tuottavuusindeksi käyntikertaa kohden saadaan jakamalla suoriteindeksi (käyntikertaindeksi) menoindeksillä. Tuottavuus aukiolotuntia kohden lasketaan jakamalla aukiolotunti-indeksi menoindeksillä. Indeksien kehitykseen vaikuttavat useat osatekijät kuten poistojen määrä, ja aukiolotunteihin seurojen hoitoon annetut liikuntatilat.

Liikuntaviraston tuottavuutta tarkasteltaessa huomionarvoista on, että tuottavuuslaskentaan ei ole sisällytetty seurakenttien kävijöitä, joita vuonna 2016 oli peräti 1,2 miljoonaa (902 000 kävijää vuonna 2015). Mikäli nämä käyntikerrat laskettaisiin tuottavuuslaskentaan mukaan, tuottavuusindeksi käyntikertaa kohti olisi olennaisesti parempi, 105. Tuottavuutta on pyritty liikuntavirastossa lisäämään tarkastelemalla toimipisteiden aukioloaikoja, kesä- ja talvikausien pituuksia ja henkilökunnan määrää ja palvelutasoa suhteessa käytettävissä oleviin taloudellisiin resursseihin.

Sitovat toiminnalliset tavoitteet toteutuivat seuraavasti:

- Palveluiden asiakastyytyväisyys on 3,6 (asteikko 1-5)
Tavoite toteutui. Toteutetun asiakastyytyväisyyskyselyn tulos oli 4,07.
- Monitoimi- ja uimahalleissa on 1 800 000 käyntikertaa.
Tavoite toteutui. Monitoimihalleissa oli 1 848 712 käyntikertaa.
- Kaikista kaupungin peruskouluista 85 prosenttia on Liikkuvia kouluja
Tavoite toteutui. Kaupungin peruskouluista 99 prosenttia oli Liikkuvia kouluja.

4 55 TIETOKESKUS

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	576	0	576	376	-200	0
Menot	-7 866	0	-7 866	-7 257	609	0
Toimintakate	-7 290	0	-7 290	-6 881	409	0
Poistot	-43	0	-43	-55	-12	0
Tilikauden tulos	-7 333	0	-7 333	-6 936	397	0

	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Suoritettavatavoitteet						
Julkaisut, kpl	68	0	68	91	23	0
Ajantasainen julkaisukalenteri	11	0	11	16	5	0
Helsinki Region Infoshare (HRI) -palvelussa avattujen uusien tietoaineistojen määrä kpl	50	0	50	140	90	0
Laaja tietopalvelutehtävä, kpl	1 250	0	1 250	1 394	144	0
Tutkijapalvelu kaupunginarkistossa, tutkijakäynnit, kpl	1 650	0	1 650	1 720	70	0
Tutkijoiden tilaamat asiakirjat, kpl	7 200	0	7 200	5 135	-2 065	0
Luennot, koulutus- ja konsulttipalvelut, kpl	1 400	0	1 400	1 243	-157	0
Resurssit						
Henkilömäärä	81	0	81	80	-1	0
Toiminnan laajuustiedot						
Tietokeskuksen verkkosivut (www.hel.fi/tietokeskus), käyntejä/vuosi	51 000	0	51 000	53 125	2 125	0
Sinetti-arkistotietojärjestelmä, käyntejä/vuosi	61 000	0	61 000	48 859	-12 141	0
HRI-palvelusta ladattujen tietoaineistojen määrä/vuosi	21 000	0	21 000	24 870	3 870	0
Helmen Yhteiset-palvelut/ kohdassa ja julkaistava ja ylläpidettävä tieto, teemojen lkm	18	0	18	18	0	0
Ylläpidettävät sähköiset tietopalvelut, kpl	11	0	11	12	1	0
Helsinki Region Infoshare (HRI) -palvelussa käyntejä, kpl/vuosi	76 000	0	76 000	221 750	145 750	0

Tuottavuusmittari (2013=100)	TA 2016	2016	2015	2014	2013	
Tuottavuus (2013=100)	102,4	107,1	108,7	107,6	100	
Tilankäytön tehokkuus	TA 2016	2016	2015	2014	2013	
Tilojen kokonaispinta-ala htm ²						
Toimisto	2 455,5	2 455,5	2 455,5	2 455,5	2 455,5	0
Arkistotilat	4 762	4 762	4 762,0	4 762,0	4 762	0
Konservointi	96,5	96,5	96,5	96,5	96,5	0
Varasto	96	96	96,0	96,0	96	0
Tilojen pinta-alamäärä htm ² suhteessa asukasmäärään	0,85	1,82	0,85	0,88		
Hallintokunnan oma mittari						
Tilat per asukasmäärä	0,0121	0,0117	0,0199	0,0121		
Tilakustannukset per asiakas	220,92	278,46	220,92	227,75	228,20	
Arkistotilat per täyt. hyllymetri	0,307	0,275	0,307	0,315	0,316	
Arkistotilat per asukasmäärä	0,0074	0,0075	0,0073	0,0072	0,0072	

Tietokeskuksen toimintatuotot olivat 376 000 euroa ja tämän lisäksi tietokeskus haki EU -hankerahaa 309 000 euroa, joka on tuloutettu talousarviokohdalle 1 39 15, Keskitetty hanketoiminta, kaupunginkanslian käytettäväksi. Käyttötalouden menot alittuivat noin 610 000 eurolla johtuen muun muassa henkilöstön sijaisuuksien, eläköitymisen ja muun vaihtuvuuden tuomista lyhyistä viiveistä vuonna 2016.

Tietokeskuksen sitovat toiminnalliset tavoitteet toteutuivat.

Keväällä 2016 valmistunut Tietoa Stadista – Helsingin kaupungin tilasto- ja tutkimusohjelma 2016–2018 hyväksyttiin kaupunginhallituksessa kesäkuussa. Ohjelma ohjaa tilasto- ja tutkimustoimintaa seuraavan kolmen vuoden ajan.

Kaupunginarkiston toimintaa puolestaan ohjaa edellisenä vuonna hyväksytty Asiakirjahallinnan kehittämisohjelma vuosille 2015–2017.

Kaupunginjohtajan asettama ja tietokeskuksesta johdettu Tutkimustoiminnan koordinointi -työryhmä sai työnsä päätökseen keväällä 2016.

Vuonna 2016 julkaistiin kaikkiaan kahdeksan Suomen kuuden suurimman kaupungin sosiaalipalveluja sekä päivähoitoa palveluja ja kuluja vertailevaa raporttia (ns. Kuutostyöryhmän vertailut: lasten päivähoito, lastensuojelu, aikuissosiaalityö, vammaispalvelut, kehitysvammahuolto ja päihdehuolto). Lastensuojelun palveluja ja kustannuksia vertaileva raportti julkaistiin lokakuun alussa. Kokonaisuus rahoitettiin osallistujakaupunkien yhteistyönä.

Alueellisen tiedon julkaisu Helsinki alueittain julkaistiin keväällä painettuna versiona. Samalla Helsingin ja Helsingin seudun laaja Aluesarjat-tilastotietokanta avattiin tiedon hyödyntäjien ja sähköisiä palveluja kehittävien käyttöön avoimena ohjelmistorajapintana.

Laajalle yleisölle ja Helsingissä vieraileville matkailijoille suunnattu taskutilastojen sarja Tilastotietoa Helsingistä julkaistiin kaikkiaan kuudella eri kielellä.

Alkuvuodesta valmistui pitkittäisaineistoihin perustuva maahanmuuttajien toimeentulotuen käyttöä kartoittava tutkimus. Hankkeessa vertailtiin toimeentulon käyttöä eri maahanmuuttajaryhmien välillä. Lisäksi keväällä valmistui pohjoismaisen Nodes-yhteistyöhankkeen tuottamaan aineistoon perustuva tutkimus, jossa kartoitetaan, mistä tekijöistä asukkaiden tyytyväisyys omiin asuinalueisiinsa muodostuu sekä mitkä tekijät vaikuttavat muuttopäätöksiin.

Helsinkiä väestöryhmien hyvinvointia kuvaavaa tilasto- ja indikaattoritietoa on ryhdytty kokoamaan uudelle tietokantasivustolle nimeltään Helsingiläisten hyvinvoinnin tietokanta (www.hyvinvointitilastot.fi). Aiemmin julkaistun nuorten hyvinvointitietokantakokonaisuuden lisäksi tietokannassa on nyt tarjolla myös helsinkiläisten lasten hyvinvointia kuvaavaa tietoa.

Tietokeskus päivitti toukokuussa yhteistyössä opetusviraston kanssa kouluille jaettavan positiivisen diskriminaation määrärahan perusteena olevat indikaattorit.

Helsingin seudun suunnat -julkaisun (HSS) 20-vuotispäivää vietettiin marraskuussa. HSS:ssä ja sen verkkosivustolla julkaistaan neljännesvuosittain päivittyvää indikaattoritietoa mm. aluetaloudesta, asunto- ja toimitilamarkkinoista sekä työmarkkinoista seudullisesti.

Avoimen datan edistäjänä Helsinki Region Infoshare -palvelu (HRI) toteutti laajan aineistojen yhdistämisen ja yhtenäistämistyön, jossa parannettiin aineistojen saatavuutta.

Avoimeen dataan ja sen hyödyntämiseen liittyvän 6Aika-kärkihankkeen puitteissa järjestettiin useita yrityksille suunnattuja koulutus- ja tiedotustilaisuuksia. Tietokeskuksesta osallistuttiin lisäksi aktiivisesti mm. kansallisen avoimen datan portaalin kehittämistyöhön.

Tietokeskus sai kesäkuussa Suomen Akatemialta rahoitusosuuden Elinkeinoelämän tutkimuslaitoksen konsortiohankkeeseen Ammattirakenteen muutos haastaa osaamisen (2016–2019). Tietokeskuksen tutkimus keskittyy maahanmuuttajien työllisyyden tutkimukseen Helsingin alueella.

Kaupunginarkiston sähköisen säilyttämisen tukipalvelu yhdessä kaupunginkanslian hallinto-osaston kanssa laati kaupunkiyhteisiä tiedonohjaussuunnitelman kuvauksia Ahjon tietoaineistolle ja tuki- ja ylläpitotehtäville. Tämä työ on keskeinen edellytys Ahjon uuden version käyttöönotolle. Kaupunginarkiston asiantuntijat ovat osallistuneet kaupunkiyhteisen tiedonohjausjärjestelmän hankinnan valmisteluun ja toteutukseen.

Kaupunginarkiston asiakirjojen tilauksissa siirryttiin verkkopalvelun käyttöön. Arkistotietojärjestelmän optinen haku parantaa merkittävästi tietojen käytettävyyttä digitoiduista päätösasiakirjoista, joita on yli 600 000 sivua.

KUNNAN LIKELAITOKSET

HELSINGIN KAUPUNGIN HENKILÖSTÖN KEHITTÄMISPALVELUT -LIKELAITOS (OIVA AKATEMIA)

1 000 euroa	Talousarvio	Toteutunut	Poikkeama
Tuloskehitys			
Liikevaihto	4 000	4 042	42
Liikelyijäämä/alijäämä (-)	39	69	30
Tilikauden ylijäämä/alijäämä (-)	27	57	30
Peruspääoman tuotto, (8 prosenttia)	12	12	0
Varsinaisen toiminnan rahavirta	67	82	15
Investointien rahavirta	-50	-39	11
Vaikutus maksuvalmiuteen	17	43	26

	Talousarvio	Toteutunut	Poikkeama
Määrä- ja taloustavoitteet			
Opintopäivät	30 500	28 368	-2 132
Konsulttipäivät	1 573	1 321	-252
Liikevaihdon muutos, prosenttia	2,5	-14,8	-17,3
Liikelyijäämä, prosenttia	0,7	1,7	1,0
Sijoitetun pääoman tuotto, prosenttia	11,0	18,4	7,4
Liikevaihto/henkilö, 1 000 euroa	158	184	26
Resurssit			
Henkilöstö keskimäärin	26	22	-4
Tuottavuusmittari			
Tuottavuus (2013=100)	99	90	-9
Tilankäytön tehokkuuden mittari			
Toimitilat/henkilö	20,4	23,6	3,2

Helsingin kaupungin henkilöstön kehittämispalvelut -liikelaitoksen johtokunta kokoontui kuusi kertaa toimintavuoden aikana.

Liikelaitoksen JHTT-tilintarkastajana toimii tilintarkastusyhteisö KPMG julkishallinnon palvelut ja vastuullisena tilintarkastajana JHTT, KHT Leif-Erik Forsberg.

Oiva Akatemian toiminta-ajatuksena on tuottaa kehittämis-, koulutus- ja konsultointipalveluja Helsingin kaupunkikonsernille. Palveluratkaisuja tuotetaan kaupungin strategisten linjausten mukaisesti joko omana tuotantona tai yhteistyössä sisäisten ja ulkopuolisten verkostokumppaneiden kanssa.

Palvelut jakautuivat kolmeen ryhmään: johdon ja esimiesten palvelut, työyhteisö- ja organisaatiopalvelut sekä koulutukset. Palveluryhmistä liikevaihdoltaan suurimmat olivat koulutukset ja johdon ja esimiesten palvelut. EMBA-valmennuksen kolmas ryhmä valmistui marraskuussa. Johdon ja esimiesten kaupunkitasoisina valmennuksina jatkuivat Johtamisen erikoisammattitutkinto ja lähiesimiesten valmennukset, Lähiesimiesten ammattitutkinto sekä viides Ovi-valmennusohjelma asiantuntijasta esimieheksi. Esimiesten valmennuksia toteutettiin myös virastokohtaisina. Kaupungin naisjohtajille tarkoitettu mentorointiohjelmista toinen päättyi alkuvuonna. Mentorointia toteutettiin myös esimiesten valmennusohjelmissa sekä erillisinä toimenpiteinä yksittäisille johtajille ja esimiehille.

Johdon konsultointi ja valmentaminen kohdistuivat virastojen, osastojen ja yksiköiden johtoryhmien kehittämiseen, toiminnan kehittämiseen sekä johtajan ja esimiehen tai pienryhmien valmennukseen. Työyhteisökohtaisia kehittämissankkeita toteutettiin asiakastarpeiden mukaisesti.

Johtamisuudistukseen liittyvinä kehittämistoimenpiteinä olivat keskijohdon verkostotilaisuudet, palvelumuotoiluhankkeet ja virastojen kehittämis- ja yhteistyötilaisuudet.

Palvelumuotoilun menetelmiä hyödynnettiin sekä sisäisten palveluiden että kuntalaispalveluiden kehittämisessä. Oiva Akatemia kilpailutti palvelumuotoilijat ja kilpailutuksen perusteella tehtiin kahden vuoden puitesopimus palveluiden toimittajaorganisaatioiden kanssa. Puitesopimusta hyödyntäen toteutettiin 27 palvelumuotoiluhanketta yhteensä 334 000 eurolla. Näistä hankkeista 10 oli johtamisuudistukseen liittyviä palvelumuotoiluhankkeita. Koulutuksissa painottuivat Lean-, tuottavuus- ja projektijohtaminen. Näitä toteutettiin avoimina ja virastokohtaisina ryhminä.

Oiva Akatemian liikevaihto oli 4 041 912 euroa. Liikevaihto pieneni edellisvuoteen verrattuna noin 700 000 euroa. Tähän vaikuttivat mm. EMBA-ryhmien päättymisen sekä sosiaali- ja terveystoimen tilausten väheneminen.

Kehittämisen painopisteinä Oiva Akatemiassa olivat muutostukeen liittyvien palveluiden kehittäminen ja henkilöstön osaamisen kehittäminen kaupungin uudistuvien palvelutarpeiden mukaisiksi. Vuoden 2014 Kunta10-tulosten pohjalta jatkettiin työyhteisön toimivuuteen ja johtamiseen liittyvien asioiden kehittämistä. Tulosten kehittyminen näkyi kaikilla mitattavilla alueilla: työ, työyhteisö, johtaminen ja työssä jatkaminen. Kokonaissijoitus Kunta10:ssä nousi 47:stä 76:een.

Kaupunginvaltuuston Oiva Akatemialle asettamat tavoitteet vuonna 2016 olivat asiakastyytyväisyys 3,95 (asteikolla 1–5) ja toiminnan taloudellinen tulos 27 000 euroa. Koulutusten ja valmennusten asiakastyytyväisyys oli 4,11 eli tavoite saavutettiin. Myös taloudellinen tulostavoite saavutettiin.

Asiakastyytyväisyyttä koskevan sitovan toiminnallisen tavoitteen dokumentointi hoidettiin eTaika-koulutushallintajärjestelmässä. Oiva Akatemian taloudellinen tulos liikelaitoksen seitsemäntenä tilikautena oli 56 890 euroa eli talousarvion mukainen tulostavoite ylitettiin. Oiva Akatemian liikevaihto ja muut tuotot olivat 4 183 785 euroa, joka ylitti talousarvion 83 000 eurolla. Kulut nousivat talousarvioon verrattuna 69 000 euroa. Eniten kasvoivat palveluiden ostot, 364 000 eurolla. Palveluiden ostojen suurimmat erät olivat ICT-koulutuksiin, palvelumuotoiluhankkeisiin sekä sosiaali- ja terveystoimen ammatilliseen koulutukseen liittyvät ostot. Henkilöstökulut olivat 310 000 euroa pienemmät kuin talousarviossa.

Sijoitetun pääoman tuotto prosentti oli 18,41 samoin kuin kunnan sijoittaman pääoman tuotto. Voittoprosentti oli 1,41 prosenttia liikevaihdosta. Oiva Akatemian omavaraisuusaste oli 47,69 prosenttia ja suhteellinen velkaantuneisuusaste oli 12,26 prosenttia. Liikelaitoksella ei ollut pitkäaikaista vierasta pääomaa.

Oiva Akatemian peruspääoman suuruus on 155 485 euroa. Peruspääomasta maksettiin tilikauden aikana korkoa Helsingin kaupungille 12 000 euroa.

Vuodelle 2016 oli budjetoitu investointeja varten 50 000 euroa. Investointeja tehtiin 38 723 eurolla. Vuodelle 2016 suunnitellut työvälineisiin ja tietojärjestelmiin liittyvät investoinnit toteutettiin suunnitelman mukaisesti. Tietotekniikkaluokkien siirto Yrityslinnan tiloista Toinen Linja 7:ään toteutettiin, joten investointeihin sisältyi myös uusiin tiloihin tarvittavia kalusto-, kone- ja laitehankintoja.

Oiva Akatemian johtokunta esittää, että tilikauden voitto 56 890 euroa siirretään edellisten tilikausien ylijäämäksi.

Opintopäivien määrällisenä toiminnallisena tavoitteena oli 30 500 päivää. Opintopäiviä toteutettiin vuoden aikana 28 368 päivää. Konsulttipäivien määrällinen tavoite oli 1 570 päivää ja toteuma 1 321 päivää. Opintopäivien määrä jäi tavoitteesta sen vuoksi, että kehittäminen kohdistui pienempiin yksiköihin ja isoja massatilaisuuksia oli aiempaa vähemmän.

Oiva Akatemian tuottavuutta mitataan tuottavuusindeksillä, jossa vaikuttavina tekijöinä ovat opintopäivien ja konsulttipäivien määrä, toteutuneet kulut sekä henkilöstön määrä. Tuottavuusindeksitavoite tälle tilikaudelle oli 99 ja toteutunut tuottavuusindeksi oli 90. Liikevaihdon määrä henkilöä kohden oli 184 000 euroa.

Sisäisessä valvonnassa ja riskienhallinnassa noudatetaan kaupungin ohjeistusta, lakeja ja asetuksia. Sisäinen valvonta ja riskienhallinta ovat osa liikelaitoksen päivittäistä johtamista. Toiminnan sisäinen valvonta on koko johdon vastuulla. Talouden raportoinnin vastuu oli Controllerilla 31.7.2016 asti. Kehittämispäällikkö vastasi raportoinnista 1.8.2016 alkaen apunaan asiakaskoordinaattori. Toiminnan valvonnasta vastaavat kaikki esimiehet.

Oiva Akatemia on arvioinut sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan järjestämistä, toimeenpanoa ja toimivuutta toiminnan yhteydessä sekä johtoryhmän toimesta. Liikelaitoksessa on arvioitu johdon toimintatapaa, organisaation rakennetta, ammatillista osaamista, henkilöstöresursointia sekä hallinnon toimivuutta ja prosesseja.

Arvioinnin perusteella Oiva Akatemia esittää, että sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan tila on hyvä. Tuloksissa todetaan, että Oiva Akatemian hallinto ja johtaminen sekä ammatillinen osaaminen ovat hyvällä tasolla. Jatkuva kehittäminen ja tulevaisuuden tarpeisiin vastaaminen on kuitenkin erittäin tärkeää liikelaitoksen toiminnassa.

Oiva Akatemian johto on arvioinut merkittävimmiksi riskeiksi ja epävarmuustekijöiksi henkilöstön osaamisen ja asiantuntemuksen ylläpitämisen sekä oikeanlaisen osaamisen ja asiakastarpeiden yhteensovittamisen erilaisissa asiakashankkeissa. Liikelaitoksessa on kehitetty henkilöstön osaamista tulevaisuuden asiakastarpeita ennakoiden ja panostettu erityisesti osaamisen ja tiedon jakamisen käytäntöihin sekä henkilökohtaiseen ammatilliseen kehittymiseen. Eläköityneiden henkilöiden tilalle ei ole palkattu uutta henkilöstöä. Nykyisen henkilöstön tehtäviä on muotoiltu uudeen ja tarpeen mukaan täydennetty ulkopuolisten kumppaneiden osaamisella.

Merkittävä riski Oiva Akatemian toiminnassa on sosiaali- ja terveystoimen toimialan mahdollinen poistuminen kaupungista. Tämä vaikuttaa liikelaitoksen toimintaan merkittävästi. Ostojen vähenemistä on tapahtunut jo kuluneena tilikautena. Kaupungin johtamisuudistus on näkynyt liikelaitoksen toiminnassa siten, että kehittämistoiminta on ollut vähäisempää kuluneena vuonna. Pääpaino on ollut kaupungin rakenteisiin ja hallintoon liittyvässä uudistuksessa.

Talouden ja toiminnan seurantavälineinä toimivat koulutuksenhallintajärjestelmä eTaika, Laske-kirjanpitojärjestelmä, Tasku-talousjärjestelmä ja Business Objects -raportointijärjestelmä sekä asiakkuudenhallintajärjestelmä. Järjestelmistä otetaan raportit kuukausittain. Johtoryhmä seuraa raportointia. Kaupungin strategia, arvot ja eettiset periaatteet ohjaavat asiakastyötä ja koko liikelaitoksen toimintaa. Henkilöstöä on koulutettu yhteisissä tilaisuuksissa kaupungin käytänteisiin.

Talousarvion toteutuminen

1 000 euroa	Talousarvio	Toteutunut	Poikkeama
Tuloslaskelman toteutuminen			
Liikevaihto	4 000	4 042	42
Liiketoim. muut tuotot	100	142	42
Varsinaiset kulut	4 021	4 090	69
Poistot	40	25	-15
Liikelyli/alijäämä	39	69	30
Rahoitustuotot/kulut	12	12	0
Tilikauden yli/alijäämä	27	57	30

Talousarvion tulostavoite 27 000 euroa ylitettiin. Tilikauden ylijäämä oli 56 890,63 euroa, joka ylittää tulostavoitteen 29 890,63 eurolla.

1 000 euroa	Talousarvio	Toteutunut	Poikkeama
Rahotuslaskelman toteutuminen			
Toiminnan rahavirta			
Liikelyli/alijäämä	39	69	30
Poistot	40	25	-15
Rahoitustuotot/kulut			
Korvausperuspääomalle	12	-12	0
Muut	0	0	0
Investointien rahavirta			
Investointimenot	50	39	-11
Toiminnan ja investointien			
Rahavirta	27	43	16
Rahoituksen rahavirta	0	-337	-337
Rahavarojen muutos	27	-294	-321

Tilikauden rahavarojen muutokseksi muodostui 293 000 euroa alijäämää.

Tämä johtui pääasiallisesti ostovelkojen huomattavasta pienentymisestä edellisvuoteen verrattuna.

Investointien toteutuminen

Vuodelle 2016 oli budjetoitu talousarviossa investointivaroja 50 000 euroa. Näistä käytettiin 38 722,96 euroa. Vuodelle 2016 suunnitellut työvälineiden, koneiden ja kaluston investoinnit toteutettiin suunnitelman mukaisesti.

Muiden tavoitteiden toteutuminen

	Talousarvio	Toteutunut	Poikkeama
Sitova tavoite			
Asiakastytyväisyys	3,95	4,11	0,16
Muut toiminnalliset tavoitteet			
Opintopäivät	30 500	28 368	- 2 132
Konsulttipäivät	1 570	1 321	- 249

Asiakastytyväisyys oli 4,11, asteikolla 1-5, mikä ylitti tavoitteen 0,16 yksikköä. Opintopäivien ja konsulttipäivien määrä alitti tavoitteet.

HELSINGIN KAUPUNGIN TYÖTERVEYS -LIIKELAITOS

1 000 euroa	Talousarvio	Toteutunut	Poikkeama
Tuloskehitys			
Liikevaihto	16 017	16 872	855
Liikelyijäämä/alijäämä (-)	40	497	457
Tilikauden ylijäämä/alijäämä (-)	0	457	457
Poistot	70	34	-36
Peruspääoman tuotto, (8 prosenttia)	40	40	0
Varsinaisen toiminnan rahavirta	70	491	421
Investointien rahavirta	-31	-16	15
Vaikutus maksuvalmiuteen	39	475	436

	Talousarvio	Toteutunut	Poikkeama
Toiminnan laajuus			
Liikevaihdon muutos, prosenttia		5,3	5,3
Henkilöstön määrä	144	144	0
Investoinnit liikevaihdosta, prosenttia	0,2	0,1	-0,1
Tehokkuus			
Liikevaihto/henkilö, 1 000 euroa	111	117	6
Kirjanpidon myynti/asiakasmäärä	394	420	26
Tuottavuus (2013=100)			
Jalostusarvo/henkilö	104	101	-3
Kannattavuus			
Liikelyijäämä liikevaihdosta, prosenttia	0,2	2,9	2,7
Sijoitetun pääoman tuotto, prosenttia		68,2	68,2
Suoritettavat			
Esimieskonsultaatiot	3 500	4 277	777
Työpaikkaselvitykset	560	512	-48
Vastaanotto ja etäkontaktit	230 000	242 226	12 226
Asiakasmäärä	41 000	41 000	0,0

Helsingin kaupungin työterveys -liikelaitos (Työterveys Helsinki) aloitti toimintansa 1.1.2016. Liikelaitoksen toiminta nivoutuu kaupungin strategiaan tavoitteisiin, jotka liittyvät sairauspoissaolojen ja työkyvyttömyyseläkkeiden määrän vähentämiseen sekä varhaiseläkemaksujen alenemiseen.

Palveluiden vaikuttavuutta on tehostettu asiakasprofiloinnin ja hoitopolkujen toimintamallilla. Palveluiden saatavuus ja sujuvuus parantuivat digitaalisen eTyöterveys-palvelukanavan myötä. Työterveys Helsingissä kehitettiin ja otettiin käyttöön ensimmäisenä suomalaisena työterveyshuoltona suositukset sairauspoissaolojen kirjoittamiseen. Näiden seurauksena työterveydestä kirjoitetut sairauspoissaolopäivät vähenivät merkittävästi.

Työterveys Helsingin asiakkaina ovat kaikki Helsingin kaupungin virastot ja liikelaitokset (30 asiakasta) sekä osa tytäryhteisöistä (21 asiakasta). Liikevaihdosta 11 prosenttia koostuu palveluiden myynnistä osakeyhtiöille.

Toiminnalliset tavoitteet saavutettiin lukuun ottamatta työpaikkaselvitysten lukumäärää (toteuma 91 prosenttia).

Talousarvioon verrattuna tilikauden tuotot olivat 7 prosenttia ja menot 4 prosenttia talousarviota paremmat. Tilikauden tulos muodostui ylijäämäiseksi eli talousarvion tulostavoite saavutettiin.

Sitovat toiminnalliset tavoitteet toteutuivat seuraavasti:

- Työterveyden sitovana toiminnallisena tavoitteena on lisätä palveluita, joilla hallitaan työkykyriskejä. Tavoitteena on 1 600 työterveysneuvottelua (henkilölukumäärää) vuonna 2016 (vuoden 2015 toteuma 2 632 kappaletta). Tavoite liittyy strategiaohjelman päämääriin sairauspoissaolojen ja työkyvyttömyyseläkkeiden vähentämisestä.

Tavoite toteutui, työterveysneuvotteluja oli 1 610.

Tuottavuuden laskentamalli sisältää tuotetun palvelun suhteutettuna aiheutuneisiin kustannuksiin (sekä oman toiminnan että ostopalveluiden kustannukset). Vertailulukuna 100 on vuosi 2013. Tuottavuusindeksi vuoden 2016 osalta on 101. Talousarvion tuottavuustavoitetta ei saavutettu.

5 KAUPUNKISUUNNITTELU- JA KIINTEISTÖTOIMI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	764 478	0	764 478	775 363	10 885	-6 700
Menot	-335 499	0	-335 499	-326 180	9 319	-449
Toimintakate	428 979	0	428 979	449 183	20 204	-7 149
Poistot	-176 951	0	-176 951	-161 710	15 241	0
Tilikauden tulos	252 028	0	252 028	287 473	35 445	-7 149
Tuottotavoite	-252 716	0	-252 716	-252 716	0	0
Tilikauden ylijäämä/alijäämä (-)	-688	0	-688	34 757	35 445	-7 149

5 11 KAUPUNKISUUNNITTELUKOKOONLASKU

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	470	0	470	463	-7	0
Menot	-26 685	0	-26 685	-25 685	1 000	-88
Toimintakate	-26 215	0	-26 215	-25 222	993	-88
Poistot	-1 901	0	-1 901	-2 257	-356	0
Tilikauden tulos	-28 116	0	-28 116	-27 479	637	-88

	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tehokkuus/taloudellisuus						
Kaupunkisuunnittelun menot, euroa/asukas	41	0	41	40	-1	0
Kaupunkisuunnittelun menot, euroa/kaavoitettu kokonaiskerrosala, k-m ²	20	0	20	22	2	0
Toiminnan laajuustiedot						
Kaavoituksen mahdollistamat asunnot, kpl	5 500	0	5 500	8 100	2 600	0
Kaavoitettu kokonaiskerrosala, 1 000 k-m ²	1 000	0	1 000	1 276	276	0
Joukkoliikenne-etuudet sisältävien tulosuuntien määrä liikennevaloliittymissä, kpl	80	0	80	16	-64	0

Tuottavuusmittari (2013=100)	TA 2016	2016	2015	2014	2013
Tuottavuus (2013=100)	106	108	106	104	100
Tilankäytön tehokkuus	TA 2016	2016	2015	2014	2013
Tilojen kokonaispinta-ala htm ²	9 387	9 387	9 387	9 387	9 387

Virastolla oli vuonna 2016 käytettävissään määrärahoja yhteensä 26,8 miljoonaa euroa, johon sisältyi ylitysoikeutta vuodelta 2015 yhteensä noin 0,1 miljoonaa euroa. Virastossa käytettiin vuonna 2016 määrärahoja 25,7 miljoonaa euroa. Käyttämättä jäi noin miljoona euroa.

Viraston kokonaistuottavuus kasvoi edellisvuodesta ja sitovat toiminnalliset tavoitteet toteutuivat lukuun ottamatta joukkoliikenteen kuljetusosuutta aamuliikenteessä keskustaan, joka kasvoi vain 0,1 prosenttiyksikköä edellisvuoden toteutuksesta. Tavoite oli 0,2 prosenttiyksikköä.

Yleiskaava valmisteltiin vuoden aikana päätöksentekoon. Kaavasta saadut lausunnot ja muistutukset käsiteltiin kaupunkisuunnittelulautakunnassa syyskuussa 2016. Östersundomin suunnittelua jatkettiin.

Kaupunkisuunnittelulautakunta käsitteli vuonna 2016 lausunto- ja muistutusvaiheen jälkeen tarkistettuja asemakaavan muutosehdotuksia 39 kappaletta, jotka sisälsivät 732 512 kerrosneliometriä (k-m²) asuntokaavoja sekä 152 456 kerrosneliometriä toimitilakaavoja. Lisäksi poikkeamis päätökset sisälsivät asuntokerrosalaa 16 122 kerrosneliometriä ja toimitilakerrosalaa 40 113 kerrosneliometriä. Täydennysrakentamiseen kaavoitettiin kerrosalasta 36 prosenttia.

Suurimpia asuntokaavoja olivat Kalasataman Verkkosaaren pohjoisosa, Koskelan sairaalan ja pesuloiden alue, Kruunuvuori, Herttoniemen yritysalueen Puusepänkatu, Munkkiniemen Lapinmäentie 1, Länsi-Pasilan Pöllölaakso ja Kuninkaantammenkallio. Roihupellon kampus oli suurin julkisen palvelun kaava. Lisäksi valmisteltiin Malmin kaavarunko, Vartiosaaren osayleiskaava, viher- ja virkistysalueiden strateginen kehityskuva (Vistra) sekä Raide-Jokerin toteuttamisen vaatimat tekniset asemakaavat.

Liikennesuunnittelussa tehtiin Helsingin liikennesuunnittelua ohjaavia kehittämishankkeita ja niiden täytäntöönpanoja. Kaupunkisuunnittelulautakunta hyväksyi keväällä Raide-Jokerin yleissuunnitelman ja loppusyksystä suurimman osan ratayhteyden liikennesuunnitelmista. Lisäksi lautakunnassa hyväksyttiin Kruunusilltojen raitiotieyhteyden yleissuunnitelma jatkosuunnittelun pohjaksi. Molempien pikaraitiotiehankkeiden osalta valtuusto hyväksyi hankkeiden rakentamisen ja niiden toteutusta lähdettiin valmistelemaan yhteistyössä muiden hallintokuntien kanssa.

Vuoden aikana Laiturilla oli kaksi liikenneaiheista näyttelyä, joista ensimmäinen liittyi raitioiteihin ja jälkimmäinen pyöräliikenteen edistämiseen ja sen uuteen suunnitteluohteseen.

Sitovat toiminnalliset tavoitteet toteutuivat seuraavasti:

- Yleiskaavaehdotus valmistellaan päätöksentekoon.

Tavoite toteutui.

- Laaditaan strategiaohjelman mukaisesti asemakaavoja noin 5 500 asunnon rakentamisen mahdollistamiseksi pääosin raideliikenteen palvelualueelle (500 000 k-m²).

Tavoite toteutui. Toteuma oli noin 8 100 asuntoa (732 512 k-m²). Kaavoitetusta asuinkerrosalasta 78 prosenttia sijoittui nykyisen raideliikenteen palvelualueelle ja mikäli tarkasteluun otetaan mukaan jo päätetyt Raide-Jokeri ja Kruunusillat, niin 88 prosenttia asuinkerrosalasta sijoittuu raideliikennevyöhykkeelle.

- Asemakaavoitetusta asuntokerrosalamäärästä on täydennysrakentamista vähintään 150 000 k-m², mikä tarkoittaa noin 1 650 asuntoa.

Tavoite toteutui. Toteuma oli noin 2 900 asuntoa (261 709 k-m²), joka on noin 36 prosenttia kaavoitetusta kokonaisasuntokerrosalasta.

- Joukkoliikenteen kuljetusosuus aamuliikenteessä keskustaan kasvaa 0,2 prosenttiyksikköä edellisvuoden toteumasta ja joukkoliikenteen osuus poikittaisliikenteessä kasvaa 0,2 prosenttiyksikköä edellisvuoden toteumasta.

Kuljetusosuus keskustaan ei toteutunut. Toteuma 74,38 prosenttia, kasvua oli vain 0,1 prosenttiyksikköä. Kuljetusosuus poikittaisliikenteessä toteutui. Toteuma oli 22,88 prosenttia, kasvua noin 1,6 prosenttiyksikköä.

Joukkoliikenteen kuljetusosuus (74,38 prosenttia) syksyn 2016 aamuliikenteessä keskustaan on korkein vuodesta 1986 yhtäjaksoisesti jatkuneella seurantajaksolla. Edellisenä vuonna tapahtunut kasvu oli varsin merkittävä 1,26 prosenttiyksikköä. Vuodesta 2011 joukkoliikenteen osuus on kasvanut 1,9 prosenttiyksikköä, kun tavoiteasetannan mukainen kasvu olisi ollut yhden prosenttiyksikön.

Vuonna 2016 matkustajamäärät vähenivät edellisvuodesta joukkoliikenteessä Helsingin sisäisessä bussiliikenteessä ja lähiliikenteen junissa. Matkustajamäärät kasvoivat seutubusseissa, kauko- ja tilausbussiliikenteessä, metrossa ja kaukojunissa. Yhteensä joukkoliikenteen matkustajien määrä kasvoi 1,7 prosenttia vuonna 2016.

- Malmin lentokenttäalueen asemakaavoituksen käynnistäminen: Fallkullanpuiston asemakaava, lentokenttärakennuksen ja hangaarin suojelukaava sekä Malmin raitiotie- ja liikenneyhteydet Kivikon ja Tattariharjun välillä.

Tavoite toteutui. Hankkeet käynnistyivät osallistumis- ja arviointisuunnitelmilla, jotka olivat kaupunkisuunnittelulautakunnassa seuraavasti: Tattarisilta lokakuussa 2016, Fallkullan tila ja lentoaseman rakennukset joulukuussa 2016.

Muut toiminnalliset tavoitteet toteutuivat seuraavasti:

- Laaditaan yleiskaavan toteuttamishjelmaluonnos yhdessä kaupunginkanslian, kiinteistöviraston ja rakennusviraston kanssa.
Tavoite toteutui. Yleiskaavan toteuttamishjelman luonnos oli kaupunkisuunnittelulautakunnassa marraskuussa 2016.
- Turvataan yritysten toimintaedellytykset ja elinkeinoelämän toimivuus laatimalla riittävästi ja oikea-aikaisesti toimitilakaavoja kaupunkirakenteen ja saavutettavuuden kannalta hyvillä paikoilla.
Tavoite toteutui. Toimitilaa kaavoitettiin 152 456 kerrosalaneliometriä, josta 76 prosenttia sijoittuu olemassa olevalle tai sellaiselle raideliikennevyöhykkeelle, joissa raideyhteyden toteuttamisesta on tehty hankesuunnitelman hyväksymispäätös.
- Keskusta-alueiden kävely-ympäristön toiminnallinen ja kaupunkikuvallinen laatu paranee. Vuonna 2016 kehitetään seurantamenetelmä laadun mittaamiseksi.
Tavoite toteutui. Seurantamenetelmä laadun mittaamiseksi valmistui.
- Jalankulku-, pyöräily- ja joukkoliikennematkojen yhteenlaskettu osuus kaikista matkoista kasvaa verrattuna vuoden 2014 tasoon (77,02 prosenttia vuonna 2014).
Tavoite toteutui. Toteuma oli 77,43 prosenttia eli kasvua oli 0,41 prosenttia.
- Liikenneonnettomuuksissa loukkaantuneiden ja kuolleiden kokonaismäärän vähenemistrendi on vähintään 2 prosenttia vuodessa.
Tavoite toteutui. Toteutunut vähennys oli 6,7 prosenttia.
- Yhteistyössä muiden hallintokuntien kanssa tuetaan toimia, jotka edistävät pyöräilyä. Tavoitteena on pyöräilyn lisääminen ja turvallisuuden edistäminen.
Tavoite toteutui. Vuonna 2016 toteutettiin pyöräliikenteen edistämiseen liittyvä näyttely Laiturilla ja virastojen yhteinen pyöräliikenteen koordinoitiryhmä jatkoi toimintaansa. Pyöräliikenteen suunnitteluhje valmistui ja siihen liittyvä koulutus toteutettiin.

5 21 KIINTEISTÖTOIMI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	739 770	0	739 770	739 873	103	-6 700
Menot	-285 292	0	-285 292	-277 991	7 301	-361
Toimintakate	454 478	0	454 478	461 882	7 404	-7 061
Poistot	-174 555	0	-174 555	-159 019	15 536	0
Tilikauden tulos	279 923	0	279 923	302 863	22 940	-7 061
Tuottotavoite	-252 000	0	-252 000	-252 000	0	0
Tilikauden ylijäämä/alijäämä (-)	27 923	0	27 923	50 863	22 940	-7 061

Toimintavuoden tulot olivat 0,1 miljoonaa euroa talousarviota suuremmat. Menot olivat puolestaan 7,3 miljoonaa euroa talousarviota pienemmät. Toimintakate oli siten 7,4 miljoonaa euroa talousarviota parempi.

Sitovat toiminnalliset tavoitteet toteutuivat seuraavasti:

- Kaikki sitovat toiminnalliset tavoitteet toteutuivat.

Sitovista taloudellisista tavoitteista jäi toteutumatta tilakeskuksen toimintakate, joka toteutui 6,6 miljoonaa euroa talousarviota pienempänä.

Muut toiminnalliset tavoitteet toteutuivat seuraavasti:

- Rakentamiskelpoiseksi kunnostetun maan määrää, geoteknisestä suunnittelusta johtuvien vahinkojen määrää ja kaupungin palvelurakennusten sääkorjattua lämpöenergian kulutusta koskevat toiminnalliset tavoitteet saavutettiin.
- Kiinteistöviraston kokonaistuottavuus laski edelliseen vuoteen nähden 0,5 prosenttiyksikköä (vuonna 2015 tuottavuuden lasku oli 2,4 prosenttiyksikköä edelliseen vuoteen verrattuna). Kokonaistuottavuuden kehitys johtui pääosin kiinteistöhoidon kustannusten epäsuotuisasta kehityksestä suhteessa yleiseen kustannustason kehitykseen. Maanluovutukseen liittyvät suoritteet kasvoivat merkittävästi edellisvuodesta, mutta muilta osin suoritelmäärät laskivat edellisestä vuodesta. Tilakeskuksen osalta vuokrattavissa olevien tyhjen tilojen määrä kasvoi 27 prosentilla edellisestä vuodesta. Lisäksi tilakeskuksen omassa ylläpidossa olevien tilojen yksikkökustannukset nousivat keskimäärin 5,4 prosenttia, joka ylitti yleisen kiinteistöjen hoidon ylläpitoindeksin kehittymisen (indeksi oli vastaavana aikana noin 1,3 prosenttia).

5 21 01 KIIINTEISTÖVIRASTO

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	253 670	0	253 670	267 507	13 837	0
Menot	-21 786	0	-21 786	-21 569	217	0
Toimintakate	231 884	0	231 884	245 938	14 054	0
Poistot	-9 555	0	-9 555	-9 509	46	0
Tilikauden tulos	222 329	0	222 329	236 429	14 100	0
Tuottotavoite	-156 000	0	-156 000	-156 000	0	0
Tilikauden ylijäämä/alijäämä (-)	66 329	0	66 329	80 429	14 100	0

	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Elinvoimainen Helsinki						
Luovutettu asuntorakennusoikeus, kem ²	325 000	0	325 000	378 199	53 199	0
Toimiva Helsinki						
Vapautuvien vuokra-asuntojen markkinointiaika, keskiarvo pv.	5	0	5	3,1	-2	0
Tyhjen tilojen osuus tilakannasta, prosenttia ¹⁾	4	0	4	3,7	0	0
Maanmittaustoimintaan liittyvien keskeisten palvelujen toimitusaika, keskiarvo enintään pv.	19	0	19	16	-3	0
Kaupungin tuella rakennettujen hissien määrä, kpl	60	0	60	76	16	0
Tasapainoinen talous ja hyvä johtaminen						
Ulkoiset maanvuokrat, miljoonaa euroa	200	0	200	207,2	-7,2	0
Sairauspoissaolo, prosenttia	3,0	0,0	3,0	3,2	0,2	0,0
Koulutuspäivät / hlö	3,8	0,0	3,8	3,1	-0,7	0,0

	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Muut tavoitteet						
Rakentamiskelpoiseksi tutkittu ja kunnostettu maa (5v. keskiarvo), ha	15	0	15	26	11	0
Geoteknisestä suunnittelusta johtuvia, yli 0,5 miljoonaa euron vahinkoja ei toteudu pohja- ja kalliorakentamisessa, vahinkojen määrä, kpl	0	0	0	0	0	0
Kaupungin palvelurakennusten sääkorjattu lämpöenergian kulutus, kWh/brm ² /v	142,0	0,0	142,0	141,0	-1,0	0
Toiminnan laajuustiedot						
Maaomaisuus Helsingissä, ha	15 370	0	15 370	15 395	25	0
Maaomaisuus muissa kunnissa, ha	5 600	0	5 600	5 595	-5	0
Pohjatutkimusprofileja tietokannassa, kpl	261 000	0	261 000	261 949	949	0
Rekisteröityjä kiinteistöjä ja rasitteita, kpl	500	0	500	560	60	0
Uudisrakennusmittauksia, kpl	650	0	650	617	-33	0
Ara-asunnon hakijat ilman asunnonvaihtajia	22 000	0	22 000	12 523	-9 477	0
Välitetyt ara-vuokra-asunnot, kpl	2 300	0	2 300	2 661	361	0
Tiloja vuokrauksessa, 1 000 m ²	2 970	0	2 970	2 673	-297	0
Tiloja ylläpidossa, 1 000 m ²	1 870	0	1 870	1 821	-49	0
Resurssit						
Henkilömäärä, 31.12.	468	0	468	472	4	0
Tilojen kokonaispinta-ala, htm ²	11 528	0	11 528	10 491	-1 037	0
josta yksityisiltä vuokrattu	6 979	0	6 979	6 979	0	0
Tilojen pinta-ala suhteessa asiakasmäärään ²⁾	0,93	0,00	0,93	0,84	-0,09	0,00

¹⁾ Tyhjiin tilojen laskennassa käytetään ulkopuolisen, riippumattoman Kiinteistötaloustutkimuslaitoksen (KTI) mukaista laskentatapaa.

²⁾ Käytetty tilakeskuksen asiakasmääriä ja verrattu suhteessa vuoden 2012 tasoon.

Tuottavuus (2013=100)	TA 2016	2016	2015	2014	2013
Tuottavuus (2013=100)	106	99	100	101	100

Kiinteistöviraston käyttötalouden tulotavoite ylittyi 13,8 miljoonalla eurolla talousarvioon nähden. Maanvuokratulot olivat 241 miljoonaa euroa (223 miljoonaa euroa vuonna 2015). Tästä ulkoisten vuokrien osuus oli 207,2 miljoonaa euroa, joka ylitti sitovana tavoitteena olleen 200 miljoonaa euroa. Maankäyttö- ja rakennuslain mukaisesti toteutuminen toi kaupungille runsaan 22 miljoonan euron tulot sekä ilmaisuovutuksina 1,3 miljoonan euron arvosta yleisiä alueita.

Maanhankinta, maan luovutus ja maankäyttö- ja rakennuslain mukaiset

Toimintavuosi oli rakentamisen osalta edellisiin vuosiin verrattuna erittäin aktiivinen. Talouden heikosta yleisilanteesta huolimatta vuokra- ja omistusasuntojen kysyntä on ollut hyvää ja asuntotuotanto vilkasta. Asuntorahastojen ja -sijoittajien aktiivisuus markkinoilla on pitänyt sääntelemättömän vapaarahoitteisen asuntotuotannon kysyntää korkeana. Uusia asuntohankkeita käynnistettiin runsaasti.

Kaupunki luovutti tontteja asuntorakentamista varten yli 4 000 asuntoa vastaavan määrän. Asuinrakennusoikeuden luovutusmäärässä vuosi 2016 oli ennätysellinen. Asuinrakennusoikeutta luovutettiin noin 378 000 kerrosalaneliömetriä. Tästä määrästä 52 prosenttia luovutettiin vuokraamalla ja 48 prosenttia myymällä. Luovutetun asuinrakennusoikeuden

merkittävä määrä ja myydyn asuinrakennusoikeuden epätavallisen suuri osuus johtui huomattavalta osalta Kalasataman asuntotornien tonttimyyneistä, jotka olivat yhteensä noin 103 000 kerrosalaneliometriä. Sitova tavoite luovutetun asuntorakennusoikeuden määrän osalta, 325 000 kerrosalaneliometriä, ylitettiin.

Maanmyyntitulot olivat 238 miljoonaa euroa, joten tavoitteena ollut 100 miljoonaa euroa ylittyi merkittävästi. Merkittävien myyntikokonaisuus oli Kalasataman keskuksen asuntotornit, joista saatiin myyntituloja yhteensä noin 94 miljoonaa euroa. Keski-Pasilan ensimmäisen vaiheen myynti (Tripla) toi kaupungille 46 miljoonan euron tulot. Lisäksi myytiin suuri määrä pienempiä tontteja eri puolilta Helsinkiä, yhteensä noin 100 miljoonan euron arvosta.

Maankäyttösopimuksia solmittiin eri puolilla kaupunkia yhteensä 17, joista kaupunki tulee saamaan asemakaavojen vahvistuessa tuloja ja maata yhteensä vajaan 32 miljoonan euron edestä ja ilmaislouvuksena yleisiä alueita 2,6 miljoonan euron edestä. Maankäyttösopimusten toteutuminen toi kaupungille runsaan 22 miljoonan euron tulot sekä ilmaislouvuksina 1,3 miljoonan euron arvosta yleisiä alueita. Sopimusalueet käsittivät 174 000 kerrosalaneliometriä rakennusoikeutta.

Vuonna 2016 toteutui kolme täydennysrakentamiskorvaukseen oikeutettua hanketta. Yhden miljoonan euron korvaukset mahdollistivat 3 900 kerrosalaneliometrin rakennusoikeuden toteutumisen. Korvaus oli keskimäärin 247 euroa kerrosalaneliometriä kohden. Korvauksena maksettiin noin 44 prosenttia kaavamuutosten tuomasta arvonnoususta.

Maa-alueiden ja rakennusten ostoon käytettiin yhteensä vajaat 18 miljoonaa euroa, joilla hankittiin yhteensä 91 hehtaaria maata. Maanhankinnasta noin 7,3 miljoonaa euroa kohdistui Östersundomiin, josta 10 kaupalla hankittiin yhteensä 32 hehtaaria maata. Östersundomista on vuodesta 2008 lähtien hankittu yhteensä noin 597 hehtaaria maata. Hankintojen myötä kaupungin omistusosuus alueella on noussut 31 prosentista 60 prosenttiin ja kaupungin maanomistus ylitti 1 500 hehtaarin rajapyykin.

Esirakentaminen, pohjatutkimukset

Merkittävimmät pilaantuneiden maiden puhdistamiskohteet olivat Kalasataman ja Jätkäsaaren projektialueet.

Tonttiosasto osallistui aktiivisesti uusien projektialueiden rakentamisen valmisteluun sekä poikkihallinnollisten työryhmien työskentelyyn. Samoin osasto osallistui sekä koko kaupunkia koskevan yleiskaavan että Östersundomin yhteisen yleiskaavan valmisteluun. Tonttiosastolla laadittiin vuoden aikana osaston toiminnan kehittämissuunnitelma, joka toimii tulevina vuosina tonttiosaston (tai sitä vastaavan uuden organisaation) kehittämisen ohjeena ja perustana tonttiosaston tuottavuuden ja riskienhallinnan parantamiseksi.

Asuminen

Valtion tukemien vuokra-asuntojen uustuotanto jäi vähäiseksi, vain 130 asuntoa valmistui. Samalla peruskorjauksissa tarvittavien väistöasuntojen määrä oli korkealla tasolla, jolloin kokonaistarjonta jäi 2 600 asuntoon. Luku sisältää peruskorjausten aiheuttamat asunnonvaihdot, joten ulkoinen tarjonta jäi pieneksi. Tarjonnan odotetaan paranevan vuonna 2017, jolloin uustuotannon määrä on merkittävästi suurempi. Kysyntä on vakiintunut noin 13 500 asunnonhakijaan.

Kaupungin vuokra-asuntojen markkinointiin liittyvä sitova tavoite korkeintaan 5 päivää saavutettiin. Markkinointiajan keskiarvo oli noin 3 päivää.

Kiinteistöviraston asunto-osasto hoiti Helsingin, Vantaan ja Kuuma-kuntien (Espoota ja Keravaa lukuunottamatta) asumisoikeuden viranomaistehtävät.

Työsuhdeasuntojen tarjonta pysyi edellisten vuosien tasolla, noin 640 asuntoa. Vapaarahoitteisia vuokra-asuntoja välitettiin hieman yli 300.

Asuntolautakunta puolsi korkotukea yhteensä 2 271 asunnolle, joista 1 441 oli suunnattu ns. erityisryhmille. Asumisoikeusasuntojen korkotukea puollettiin 391 asunnolle. Korkotukea puollettiin siis yhteensä 2 662 asunnon rakentamiseen tai peruskorjaukseen.

5 21 03 TILAKESKUS

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	486 100	0	486 100	472 366	-13 734	-6 700
Menot	-261 900	0	-261 900	-254 808	7 092	0
Toimintakate	224 200	0	224 200	217 558	-6 642	-6 700
Poistot	-165 000	0	-165 000	-149 510	15 490	0
Tilikauden tulos	59 200	0	59 200	68 048	8 848	-6 700
Tuottotavoite	-96 000	0	-96 000	-96 000	0	0
Tilikauden ylijäämä/alijäämä (-)	-36 800	0	-36 800	-27 952	8 848	-6 700

Tilakeskuksen sitova toimintakatetavoite ei toteutunut.

Toimintavuoden tulot toteutuivat 13,7 miljoonaa euroa talousarviota pienempinä. Menot olivat 7,1 miljoonaa euroa talousarviota pienemmät. Toimintakatteeksi muodostui 217,6 miljoonaa euroa, joka alittaa 6,6 miljoonalla eurolla talousarviossa sitovaksi tavoitteeksi asetetun toimintakatteen. Tilakeskukselle myönnettiin oikeus alittaa sitova toimintakate 6,7 miljoonalla eurolla (kaupunginvaltuusto 15.2.2017).

Vuoden 2016 talousarviossa opetusvirastolta, varhaiskasvatustalostolta sekä sosiaali- ja terveystalostolta perittäviä sisäisiä tilavuokria alennettiin yhteensä 5 miljoonalla eurolla, joka edellytettiin katettavaksi tilakeskuksen toimintaa ja omaa tilojen käyttöä tehostamalla. Lisäksi tilavuokrien indeksikorotuksen jääminen toteutumatta aiheutti arviolta 5 miljoonan euron lisätavoitteen toiminnan tehostamiseen. Näistä toiminnan taloudellisista tuottavuus- ja tehostamistavoitteista tilakeskus pystyi saavuttamaan kiinteistöjen ylläpidossa, henkilöstömenoihin sekä aineissa ja tarvikkeissa tapahtuneista merkittävistä säästötoimenpiteistä huolimatta vain 3,5 miljoonaa euroa.

Tilojen vajaakäyttöasteen 4 prosentin sitova tavoite saavutettiin. Toteuma oli 3,7 prosenttia.

Tilakeskus on mukana kuntien aurinkosähköjärjestelmien yhteishankinnassa. Kiinteistölautakunta päätti yhteishankintaan osallistumisesta marraskuussa 2016. Aurinkosähköjärjestelmälle sopivia kohteita ovat mm. Finlandia-talo sekä Torpparinmäen, Hiidenkiven ja Resson peruskoulut. Aurinkosähköjärjestelmä on tulossa Keinitien ala-asteelle perusparannuksen yhteydessä. Yliskylän päiväkodin uudisrakennukseen on suunnitteilla sekä aurinkosähkö- että maalämpöjärjestelmät, joten kohteesta on tulossa pitkälti energiaomavarainen. Aurinkosähköä suunnitellaan myös Jätkäsaaren peruskouluun.

Vuonna 2016 kaupungin palvelurakennusten sisäilmaongelmien hoito keskitettiin tilakeskukseen. Tilakeskuksen kuuden sisäilma-asiantuntijan ryhmällä oli vuoden 2016 aikana hoidettavanaan noin 300 kohdetta. Rakennuskannan vanhetessa rakenteiden vauriot lisääntyvät, ja toisaalta samaan aikaan esimerkiksi rakennusten energiatehokkuudelle asetetaan yhä tiukempia vaatimuksia. Tilakeskus tiedottaa tiloissa tehtävistä sisäilmatutkimuksista, niiden tuloksista ja sisäilmaa parantavista korjauksista tilojen käyttäjille. Käyttäjille on pidetty myös tiedotustilaisuuksia ja annettu sisäilmakoulutusta kaupungin työntekijöille.

5 21 05 AVUSTUKSET ASUINTALOJEN HISSIEN RAKENTAMISEEN

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	-1 606	0	-1 606	-1 614	-8	-361
Toimintakate	-1 606	0	-1 606	-1 614	-8	-361
Tilikauden tulos	-1 606	0	-1 606	-1 614	-8	-361
Tilikauden ylijäämä/alijäämä (-)	-1 606	0	-1 606	-1 614	-8	-361

Määrärahaa käytettiin yhteensä 1,6 miljoonaa euroa. Määrärahaa oli käytettävissä edellisenä vuonna käyttämättä jääneiden määrärahojen perusteella myönnetty ylitysoikeudet mukaan lukien yhteensä noin 2 miljoonaa euroa.

Hissiaavustus on kaupungin oma avustus, jolla rahoitetaan 10 prosenttia jälkiasennetun hissien kustannuksista silloin, kun Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA on myöntänyt 50 prosentin avustuksen. Hissien avulla parannetaan asuntokannan laatutasoa ja edistetään mm. vanhusväestön selviytymistä pidempään omassa kodissaan. Vuoden aikana avustettiin yhteensä 76 hissien rakentamista, joten hissiaavustuksia koskeva sitova tavoite, 60 jälkiasennettua hissiä, saavutettiin.

5 22 ASUNTOTUOTANTOTOIMISTO

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	15 359	0	15 359	22 969	7 610	0
Menot	-14 643	0	-14 643	-12 808	1 835	0
Toimintakate	716	0	716	10 161	9 445	0
Poistot	-45	0	-45	-61	-16	0
Tilikauden tulos	671	0	671	10 100	9 429	0
Tuottotavoite	-716	0	-716	-716	0	0
Tilikauden ylijäämä/alijäämä (-)	-45	0	-45	9 384	9 429	0

	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Toiminnan laajuus						
ARA-tuotanto: käynnistyspäätöksiä asuntoja, kpl	1 407	0	1 407	1 150	-257	0
Muu uudistuotanto: käynnistyspäätöksiä asuntoja, kpl	93	0	93	268	175	0
Uudistuotanto yhteensä: käynnistyspäätöksiä, asuntoja, kpl	1 500	0	1 500	1 418	-82	0
Peruskorjaus: käynnistyspäätöksiä asuntoja, kpl	815	0	815	555	-260	0
Resurssit						
Henkilöstön määrä	76	0	76	75	-1	0

Tilankäytön tehokkuuden mittari	TA 2016	2016	2015	2014	2013
Tilojen kokonaispinta-ala, ht m ²	1 787	1 787	1 787	1 787	1 787
Tilojen pinta-alamäärä (ht m ²) suhteessa asiakasmäärään	0,38	0,38	0,38	0,38	0,38

Asuntotuotantotoimiston vuoden 2016 toimintakate oli 9,5 miljoonaa euroa parempi kuin talousarviossa asetettu sitova tavoite. Toimintakatetavoitteen ylittävä osa siirrettiin asuntotuotantorahastoon.

Asuntotuotantotoimiston tulot olivat pääasiassa rakennuttajapalkkioita. Toteutuneet korkomenot olivat huomattavasti talousarviota pienemmät. Tämä johtui alhaisesta korkotasosta ja hankkeiden rakentamisen aloitusajankohtien siirtymisestä eteenpäin.

Rakentamisen riskien rahoittamiseen käytettiin vuonna 2016 asuntotuotantorahastosta 0,4 miljoonaa euroa.

Vuoden aikana valmistui yhteensä 482 asuntoa, joista vuokra-asuntoja oli 130, asumisoikeusasuntoja 260 ja hitas-omistusasuntoja 92. Peruskorjauksia valmistui yhteensä 196 asunnossa.

Sitovat toiminnalliset tavoitteet toteutuivat seuraavasti:

- Asuntotuotantotoimisto sitoutuu rakennuttamaan asuntotuotantotoimikunnalle varattujen rakentamiskelpoisten tonttien puitteissa AM-ohjelman mukaisen kaupungin oman asuntotuotannon, jonka määrä vuonna 2016 on 1 500 asuntoa.

Tavoite saavutettiin. Vuonna 2016 käynnistyi yhteensä 1522 uuden asunnon rakennuttaminen. Näistä vuokra-asuntoja oli 607, asumisoikeusasuntoja 563 ja hitas-omistusasuntoja 352.

- Toimisto rakennuttaa siltä tilattavat kaupungin kiinteistöyhtiöiden peruskorjaukset, joille saadaan rahoitus.

Tavoite saavutettiin. Vuonna 2016 käynnistyi 555 asunnon peruskorjaus.

Tuottavuusindeksin kehitys

Asuntotuotantotoimiston tuottavuutta mitataan indeksillä, joka perustuu uudis- ja korjausrakentamisen määrään ja hallintamuotoon sekä henkilöstön määrään. Indeksi kuvaa rakenteilla olevan tuotannon määrää suhteessa työpanokseen.

Tuottavuus lasketaan uudis- ja korjausrakentamisen osatuottavuuksina. Uudis- ja korjausrakentamisessa otetaan huomioon sekä kahden edellisen vuoden että kuluvan vuoden käynnistyneet hankkeet. Tuottavuuden kehitystä verrataan vuoden 2013 indeksiin (=100).

Vuoden 2016 tuottavuutta mittaava kokonaisindeksi oli 107,7. Edelliseen vuoteen verrattuna tuottavuus pysyi samalla tasolla huolimatta siitä, että aiemmin tuottavuusindeksin laskennassa mukana ollut teknisten tarkastajien osaindeksi poistui tuottavuuslaskelmasta. Sekä uudisrakentamisen että peruskorjaustoiminnan tuottavuuden kasvu korvasivat teknisten asiantuntijoiden poistumisen indeksilaskennasta.

Tuottavuusindeksin laskennassa käytetyt henkilötyövuodet (66,4) nousivat 2,4 henkilöllä edelliseen vuoteen verrattuna. Tuotantomäärä kasvoi kuitenkin suhteessa enemmän verrattuna henkilöstön määrän lisäykseen.

Tuottavuuden osaindeksien kehitys

Vuoden 2016 uudistuotannon osatuottavuusindeksiin lasketaan vuosina 2014–2016 käynnistynyt tuotanto. Suurin painoarvo (95 prosenttia) on kahden viimeisimmän vuoden käynnistyspäätöksillä. Kahtena viimeisimpänä vuonna tehtiin käynnistyspäätökset 2 460 asunnon tuotannosta kun edellisen vuoden indeksilaskelmassa vastaava luku oli 2 172. Osaindeksiin laskettavan painotetun uudistuotannon neliömäärä kasvoi 8,2 prosenttia ja osaindeksiin laskettavan henkilöstön määrä kasvoi 12,4 prosenttia.

Myös peruskorjauksille lasketun osatuottavuusindeksin osalta tehokkuus parani edellisvuoteen verrattuna. Indeksilaskelmaan laskettavan tuotannon painotettu neliömäärä kasvoi 4,4 prosenttia samalla kun peruskorjauksen osaindeksiin laskettavan henkilöstön määrä väheni 4,6 prosenttia.

5 31 RAKENNUSVALVONTAVIRASTO

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	8 879	0	8 879	12 058	3 179	0
Menot	-8 879	0	-8 879	-9 696	-817	0
Toimintakate	0	0	0	2 362	2 362	0
Poistot	-450	0	-450	-373	77	0
Tilikauden tulos	-450	0	-450	1 989	2 439	0
Tilikauden ylijäämä/alijäämä (-)	-450	0	-450	1 989	2 439	0

	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Suoritettavoitteet						
Lupapäätökset, kpl	3 500	0	3 500	2 443	-1 057	0
Uudisrakentamista koskevat lupapäätökset, kpl	650	0	650	423	-227	0
Uudisrakentamisen lupapäätökset, asuntoja, kpl	5 000	0	5 000	5 327	327	0
Käyttötarkoituksen muutokset, asuntoja, kpl	500	0	500	270	-230	0
Uudisrakentamisen lupapäätökset, toimistot, liiketilat, julkiset tilat, kem ²	200 000	0	200 000	351 424	151 424	0
Uudisrakentamisen lupapäätökset, teollisuus ja varastotilat, kem ²	90 000	0	90 000	19 786	-70 214	0
Uudisrakentamisen lupapäätökset, muut, kem ²	7 500	0	7 500	4 506	-2 994	0
Eriyissuunnitelmat, kpl	35 000	0	35 000	43 215	8 215	0
Katselmukset, kpl	15 000	0	15 000	14 323	-677	0
Uudisrakentamisen määrä, miljoonaa m ³	3,8	0	3,8	4,057	0,26	0
Sitova toiminnallinen tavoite						
Lupien (80 prosenttia) käsittelyaika						
Kuukausia	1,40	0,00	1,40	0,97	-0,43	0,00
Viikkoja	6,0	0	6,0	4,1	-1,9	0
Resurssit						
Henkilöstön määrä (vakanssit)	119	0	119	123	4	0
Tilat, m ²	3 130	0	3 130	3 130	0	0
Henkilötyövuodet	108	0	108,0	110,80	2,80	0

Tuottavuusmittari (2015=100)	TA 2016	2016	2015	2014	2013
Tuottavuus (2015=100)	105,00	101,25	100,0		
Tilankäytön tehokkuus	TA 2016	2016	2015	2014	2013
Tilojen kokonaispinta-ala htm ²	3 130	3 130	3 130	3 130	3 130
Tilat m ² / henkilötyövuodet	28,98	28,24	28,77	29,01	29,50

Vuoden 2016 toimintakate oli 2,4 miljoonaa euroa, kun talousarvion sitova toimintakatetavoite oli 0 euroa. Tulot toteutuivat noin 3,2 miljoonaa euroa talousarviota suurempina ja menot noin 0,8 miljoonaa euroa suurempina.

Vuonna 2014 alkanut rakentamisen korkeasuhdanne jatkui. Eriyisesti asuntorakentaminen on jatkunut vilkkaana. Vuonna 2016 myönnettyihin lupiin sisältyi yhteensä 5 597 asuntoa. Valmistuneita asuntoja oli 4 395.

Viraston kokonaistuottavuus nousi edellisvuodesta ja tuottavuusindeksi oli 101,25 (2015=100). Tuottavuusmittaristo uudistettiin vuoden 2015 aikana ja ensimmäinen varsinainen mittausvuosi oli 2016. Vuoden 2015 pistearvo on laskettu pohjatedoksi. Mittariston tavoitetasoja kiristettiin huomattavasti aiemmasta vuosina 2010–2015 käytössä olleesta tuottavuusmittaristosta.

Teknisten lupien käsittelyssä siirryttiin sähköiseen lupamenettelyyn maaliskuussa 2016. Lokakuussa menettely laajeni kaikkien lupakäsittelyyn lukuun ottamatta rakennuslautakunnan päätöksiä edellyttäviä lupia. Lautakunnan lupien osalta sähköinen käsittely otetaan käyttöön alkuvuodesta 2017.

Arkistolaitos määräsi toukokuussa 2016 kaikkien kunnallisten organisaatioiden pysyvästi säilytettävät rakennusvalvonnan asiakirjat säilytettäväksi yksinomaan sähköisesti niin pitkältä ajanjaksolta kuin ne ovat sähköisessä muodossa. Viraston käyttöönotto valtakunnallinen Lupapiste.fi-järjestelmä mahdollistaa sähköisen arkistoinnin.

Rakennusasioissa tehtävien päätösten subdelegointi laajeni kaupunkikuvaosastolla. Osaston esimiehet eivät enää tee lupapäätöksiä yksittäisissä hankkeissa kuin poikkeustapauksissa. Samassa yhteydessä osaston yksikköjako tarkistettiin. Yksikköjen uusiksi nimiksi valittiin kantakaupunkiyksikkö ja lupayksikkö. Kahdella muulla osastolla päätösvallan subdelegointi on toteutettu aiempina vuosina.

Viraston 7. kerrokseen toteutettiin uusi monitoimitila. Tilan avulla voidaan testata nykyaikaista monitilatyöskentelyä ja siten valmistautua uuteen kaupunkiympäristön toimialan yhteiseen toimitaloon.

Rakennusvalvontavirasto sai vuoden 2015 työhyvinvointimittarin tuloksen perusteella 1 500 euron suuruisen palkinnon. Virasto oli parantanut tulostaan tasaisesti eri osa-alueilla.

Pääkaupunkiseudun kuntien (Helsinki, Espoo, Vantaa, Kauniainen) rakennusvalvonnan yhteistyö on ollut tiivistä. Yhteistyötä on laajennettu koskemaan myös kuntien kaavoitustointia.

Tulospalkkiotavoitteiden kokonaistoteuma oli 74,66 prosenttia (vuonna 2015 toteuma oli 94,16 prosenttia).

Sitovat toiminnalliset tavoitteet toteutuivat seuraavasti:

- Saapuneista lupahakemuksista vähintään 80 prosenttia käsitellään 6 viikossa (=1,4 kk).

Tavoite toteutui, 87,6 prosenttia saapuneista lupahakemuksista käsiteltiin 6 viikossa. Lupahakemuksista 80 prosenttia käsiteltiin 4,1 viikossa.

2.2 Tuloslaskelmaosan toteutuminen

2.2.1 Helsingin kaupungin tuloslaskelman toteutumisvertailu

Koko kaupungin tuloslaskelman toteutumisen sisältö on kuvattu toimintakertomuksessa luvun 1.3.1 yhteydessä.

1 000 euroa	Toteutunut 2015	Talousarvio 2016	Toteutunut 2016	Poikkeama 2016	TA-muutos 2016
Toimintatulot					
Myyntitulot	310 712	301 564	329 068	27 504	0
Maksutulot	213 374	208 907	227 627	18 720	0
Tuet ja avustukset	116 477	118 893	112 333	-6 560	0
Vuokratulot	345 695	361 021	359 202	-1 819	-6 700
Muut toimintatulot	55 303	38 721	53 239	14 518	0
	1 041 561	1 029 106	1 081 469	52 363	-6 700
Valmistus omaan käyttöön	114 807	114 412	117 111	2 699	0
Toimintamenot					
Palkat	-1 374 275	-1 393 044	-1 349 744	43 300	-1 716
Henkilösivumenot	-463 447	-475 334	-446 240	29 094	-566
Palvelujen ostot	-1 658 468	-1 653 593	-1 640 090	13 503	-24 233
Aineet, tarvikkeet ja tavarat	-185 398	-165 045	-193 134	-28 089	0
Avustukset	-428 572	-438 620	-443 696	-5 076	-5 961
Vuokramenot	-180 877	-195 678	-186 065	9 613	0
Muut toimintamenot	-11 791	-14 722	-7 097	7 625	-6 694
	-4 302 828	-4 336 036	-4 266 066	69 970	-39 170
TOIMINTAKATE	-3 146 460	-3 192 518	-3 067 486	125 032	-45 870
Verotulot ja valtionosuudet					
Verotulot	3 067 915	3 063 400	3 205 605	142 205	0
Valtionosuudet	273 172	300 000	316 330	16 330	0
	3 341 087	3 363 400	3 521 935	158 535	0
Rahoitustulot ja -menot					
Korkotulot	86 161	85 047	82 825	-2 222	0
Muut rahoitustulot	18 699	52 299	50 551	-1 748	0
Korkomenot	-22 176	-36 983	-18 006	18 977	0
Muut rahoitusmenot	-12 196	-1 800	-442	1 358	0
	70 488	98 563	114 928	16 365	0
VUOSIKATE	265 115	269 445	569 377	299 932	-45 870
Poistot ja arvonalentumiset ja satunnaiset erät					
Suunnitelman mukaiset poistot	-329 573	-359 658	-337 209	22 449	0
Arvonalentumiset	-56 122	0	0	0	0
Satunnaiset erät	139 181	141 105	238 012	96 907	0
	-246 514	-218 553	-99 197	119 356	0
TILIKAUDEN TULOS	18 601	50 892	470 180	419 288	-45 870
Poistoeron muutos	3 067	3 087	-13 908	-16 995	0
Varausten muutos	-2 116	-3 192	16 300	19 492	0
Rahastojen lisäys	-6 861	0	-17 176	-17 176	0
Rahastojen vähennys	16 143	9 900	9 643	-257	9 419
	10 233	9 795	-5 141	-14 936	9 419
TILIKAUDEN YLI- / ALIJÄÄMÄ (-)	28 834	60 687	465 039	404 352	-36 451

2.2.2 Talousarvion tuloslaskelmaosan toteutumisvertailu

Talousarvion tuloslaskelmaosan toteutumisvertailu eroaa virallisesta tuloslaskelmasta siten, että se ei sisällä kunnallisten liikelaitosten ja itsenäisinä taseyksikköinä käsiteltujen rahastojen tuloja ja menoja eikä siinä ole eliminoitu kaupungin sisäisiä eriä.

Toimintatulot olivat 1 513,6 miljoonaa euroa ja kasvua edellisestä vuodesta noin 1,9 prosenttia mikä vastaa tavanomaisista toimintatulojen kasvua. Suurin osa kasvusta on ulkoisten maanvuokratulojen kasvua.

Toimintamenot olivat 4 657,5 miljoonaa euroa (Sivun 36 käyttötalousosan toteumataulukossa ei ole huomioitu avustuksia Helsingin Väylälle ja eräille hallintokunnille) alittaen talousarvion -95 miljoonalla eurolla ja ollen -40 miljoonaa euroa vuoden 2015 toteutuneen tason alapuolella. Edellistä vuotta alempana toteutunut menotaso johtui kertaluonteisista kirjauksista kilpailukykysovimuksesta johtuvassa lomapalkkojen kirjaustavassa sekä HUS:n maksuosuuden ajoitukseen liittyvässä kirjauksessa. Nämä kirjaukset eliminoiden käyttötalouden toimintamenot toteutuivat vuonna 2016 hieman, noin 0,5 prosenttia, edellistä vuotta korkeampina.

Kaupungin strategian tavoitteena on, että velkaantumiskehitystä hidastetaan pitämällä emokaupungin käyttömenojen reaalikasvu asukasmäärän kasvun mukaisena vähennettynä vuotuisella 1 prosentin tuottavuuden parantamisen tavoitteella. Vuonna 2015 strategiatavoitteen mukaiset toimintamenot toteutuvat -0,8 prosenttia kun tavoitteen mukaan menokasvun olisi voinut olla 1,12 prosenttia.

Sosiaali- ja terveystalouden menokasvu jäi verrattain matalaksi, 0,9 prosenttiin. Myös opetusviraston (kaupungin itse tuottamat opetus- ja koulutuspalvelut) menokasvu jäi suhteellisen matalaksi, 1,6 prosenttiin. Lisäksi useiden kaupunginjohtajan toimialalle varattujen keskitettyjen erien osalta menot toteutuivat vuotta 2015 matalampina ja tämä vaikutti keskeisesti siihen, että kaupungin menokasvu muodostui vuonna 2016 hyvin matalaksi.

Toimintakate toteutui 120 miljoonaa euroa talousarviota parempana ja parani merkittävästi myös edellisestä vuodesta. Kun huomioidaan yllä mainitut lomapalkkakajaksotuksiin sekä HUS:n maksuosuuden ajoitukseen liittyvät kertaluonteiset kirjaukset, niin toimintakate toteutui vuonna 2016 edellisen vuoden tasolla.

Vuosikate 513,2 miljoonaa euroa toteutui 289,2 miljoonaa euroa talousarviota korkeampana.

HELSINGIN KAUPUNGIN TALOUSARVION TULOSLASKELMAOSAN TOTEUTUMISVERTAILU

1 000 euroa	Toteutunut 2015	Talousarvio 2016	Toteutunut 2016	Poikkeama 2016	TA-muutos 2016
Toimintatulot					
Myyntitulot	264 848	257 716	265 988	8 272	0
Maksutulot	219 960	212 412	234 035	21 623	0
Tuet ja avustukset	118 289	120 480	113 281	-7 199	0
Vuokratulot	718 795	749 776	731 440	-18 336	-6 700
Muut toimintatulot	54 104	39 987	55 318	15 331	0
	1 375 996	1 380 371	1 400 062	19 691	-6 700
Valmistus omaan käyttöön	109 586	108 421	113 592	5 171	0
Toimintamenot					
Palkat	-1 278 758	-1 285 323	-1 243 119	42 204	-1 716
Henkilösivumenot	-435 499	-442 759	-414 450	28 309	-566
Palvelujen ostot	-1 823 728	-1 842 559	-1 806 484	36 075	-24 233
Aineet, tarvikkeet ja tavarat	-159 748	-156 346	-166 795	-10 449	0
Avustukset	-440 386	-456 924	-457 078	-154	-5 961
Vuokramenot	-546 041	-555 334	-556 617	-1 283	0
Muut toimintamenot	-13 184	-13 578	-12 979	599	-6 694
	-4 697 344	-4 752 823	-4 657 522	95 301	-39 170
TOIMINTAKATE	-3 211 762	-3 264 031	-3 143 868	120 163	-45 870
Verotulot ja valtionosuudet					
Verotulot	3 067 915	3 063 400	3 205 605	142 205	0
Valtionosuudet	273 172	300 000	316 330	16 330	0
	3 341 087	3 363 400	3 521 935	158 535	0
Rahoitustulot ja -menot					
Korkotulot	84 043	82 697	80 727	-1 970	0
Muut rahoitustulot	38 193	74 893	70 175	-4 718	0
Korkomenot	-18 064	-31 200	-15 465	15 735	0
Muut rahoitusmenot	-12 149	-1 800	-346	1 454	0
	92 023	124 590	135 091	10 501	0
VUOSIKATE	221 348	223 959	513 158	289 199	-45 870
Poistot ja arvonalentumiset					
Suunnitelman mukaiset poistot	-290 173	-317 484	-295 427	22 057	0
Arvonalentumiset	-56 122	0	0	0	0
	-346 295	-317 484	-295 427	22 057	0
Satunnaiset erät					
Satunnaiset tulot	139 775	141 105	239 529	98 424	0
Satunnaiset menot	-593	0	-1 517	-1 517	0
	139 182	141 105	238 012	96 907	0
TILIKAUDEN TULOS	14 235	47 580	455 743	408 163	-45 870
Poistoeron muutos	841	0	841	841	0
Rahastojen lisäys	-2 833	0	-9 485	-9 485	0
Rahastojen vähennys	9 114	9 900	7 582	-2 318	9 419
	7 122	9 900	-1 062	-10 962	9 419
TILIKAUDEN YLI- / ALIJÄÄMÄ (-)	21 357	57 480	454 681	397 201	-36 451

2.2.3 Tuloslaskelmaosan tuloarvioiden ja määrärahojen toteutuminen

7 TULOSLASKELMAOSA

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	3 530 890	0	3 530 890	3 681 262	150 372	9 419
Menot	-55 862	0	-55 862	-42 565	13 297	0
Netto	3 475 028	0	3 475 028	3 638 697	163 669	9 419

7 01 TOIMINNAN RAHOITUS

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	3 363 400	0	3 363 400	3 521 936	158 536	0
Netto	3 363 400	0	3 363 400	3 521 936	158 536	0

7 01 01 VEROTULOT

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Kunnallisvero	2 535 000	0	2 535 000	2 586 063	51 063	0
Yhteisövero	308 000	0	308 000	397 315	89 315	0
Kiinteistövero	220 000	0	220 000	221 854	1 854	0
Koiravero	400	0	400	373	-27	0
Tulot	3 063 400	0	3 063 400	3 205 605	142 205	0
Netto	3 063 400	0	3 063 400	3 205 605	142 205	0

Verotuloja kertyi vuonna 2016 yhteensä 3 205,6 miljoonaa euroa eli kokonaisverotulot toteutuivat 142,2 miljoonaa euroa talousarviota parempina. Vuoteen 2015 nähden verotuloja kertyi 137 miljoonaa euroa eli 4,5 prosenttia enemmän.

Kunnallisveroja kertyi 2 586,1 miljoonaa euroa eli 51,1 miljoonaa euroa talousarviota enemmän. Vuoden 2015 toteumaan nähden toteuma on 105,2 miljoonaa euroa eli 4,2 prosenttia enemmän. Työllisyystilanne sekä palkkasumman kasvu on vuoden 2016 aikana kehittynyt hieman 2016 talousarvion valmistelun yhteydessä tehtyä ennustetta paremmin. Lisäksi vuoden 2015 verotuksen valmistumiseen liittyvä ennakkotilitysten ja toteutuvan verotuksen oikaisuun liittyvä maksuunpanotilitys toteutui ennakoitua pienempänä ja se selittää tilitysarvion nousun talousarviosta ja verrattain hyvän prosentuaalisen kasvun edellisestä vuodesta.

Yhteisöveroja arvioidaan kertyvän 397,3 miljoonaa euroa eli 89,3 miljoonaa euroa talousarviota enemmän. Sen sijaan vuoden 2015 toteumaan nähden yhteisöverotuloja kertyi 24,8 miljoonaa euroa eli 6,7 prosenttia enemmän. Yhteisöveroennusteen muutos vuodesta 2015 on seurausta kahdesta muutostekijästä. Valtio pienensi vuodelle 2016 kuntien saamaa jako-osuutta yhteisöveron tuotosta 5 prosenttiyksikköä. Kuntien saama yhteisöveron jako-osuus vuonna 2016 on 30,92 prosenttia. Kuitenkin Helsingin kuntakohtainen jako-osuus nousi vuodeksi 2016 verrattuna vuoteen 2015 (23,14 prosentista 26,70 prosenttiin) ja tämä kompensoi Helsingin osalta valtakunnallisesti tehdyn kuntien yhteisöveron jako-osuuden leikkauksen vaikutuksen ja nosti vuoden 2016 tilitykset kasvuun. Kuntakohtaisen jako-osuuden nousu on seurausta siitä, että vuoden 2014 valmistuneen verotuksen (valmistui lokakuun lopussa 2015) Helsingin veropohjan kasvu oli yhteisöverojen osalta maan keskimääräistä myönteisempi. Helsingin kuntakohtainen jako-osuus on muutamassa vuodessa noussut alle 20 prosenttiyksikön tasolta nykyiselle tasolle pääasiassa rahoituspalvelusektorin maksamien yhteisöverojen pysyessä aikaisemmalla tasolla samaan aikaan kun muiden toimialojen maksamat yhteisöverot ovat pienentyneet. Lisäksi eräät peliteollisuuden yritykset ovat maksaneet aikaisempaa enemmän yhteisöveroja.

Kiinteistövero kertyi 221,9 miljoonaa euroa eli 1,9 miljoonaa euroa talousarviota enemmän ja 3,5 prosenttia eli 7,6 miljoonaa euroa vuoden 2015 kertymää enemmän.

Koiraveroa perittiin 50 euroa koiralta. Koiraveroa kertyi 0,4 miljoonaa euroa eli jokseenkin saman verran kuin edellisnäkin vuonna.

7 01 03 VALTIONOSUUEDET

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	300 000	0	300 000	316 331	16 331	0
Netto	300 000	0	300 000	316 331	16 331	0

Valtionosuusjärjestelmän mukainen kirjanpitoon kirjattava peruspalvelujen valtionosuus oli verotuloihin perustuva valtionosuuden tasaus (-265,4 miljoonaa euroa) mukaan lukien 319,0 miljoonaa euroa. Muut opetus- ja kulttuuritoimen valtionosuudet olivat -2,7 miljoonaa euroa. Yhteensä vuotta 2016 koskevat valtionosuudet olivat siis 316,3 miljoonaa euroa. Valtionosuuksia kertyi 16,3 miljoonaa euroa enemmän kuin talousarviossa arvioitiin ja 43,1 miljoonaa euroa edellistä vuotta enemmän.

7 02 RAHOITUS- JA SIIJOITUSTOIMINTA

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	157 590	0	157 590	150 903	-6 687	0
Menot	-55 862	0	-55 862	-33 079	22 783	0
Netto	101 728	0	101 728	117 824	16 096	0

Vuoden 2011 lokakuussa käynnistynyt markkinakorkojen lasku jatkui edelleen. Markkinakorkojen laskun taustalla olivat suurelta osin Euroopan Keskuspankin tilapäiset Euroalueen talouden elvyttämiseen tähtäävät toimenpiteet. Ennakoitua matalampi korkotaso sekä uuden lainanoton toteutuminen arvioitua vähäisempänä ja vuoden loppuun painotuen heijastuivat kaupungin korkomenoihin, jotka toteutuivat arvioitua pienempinä.

7 02 01 KOROT, KAUPUNGINKANSLIAN KÄYTETTÄVÄKSI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot						
Asuntorakennustoiminnan tukemiseen myönnettyjen antolainojen korot	7 600	0	7 600	7 126	-474	0
Muiden antolainojen korot	1 200	0	1 200	1 120	-80	0
Rakennusaikaisen luoton korot	800	0	800	0	-800	0
Muut korot	1 500	0	1 500	1 340	-160	0
Helen Oy:n lainojen korot	24 000	0	24 000	23 583	-417	0
Helsingin Satama Oy:n lainojen korot	11 100	0	11 100	11 139	39	0
HKL:n lainojen korot	100	0	100	22	-78	0
Helsingin seudun ympäristöpalvelut -kuntayhtymän lainojen korot	36 397	0	36 397	36 397	0	0
Tulot yhteensä	82 697	0	82 697	80 727	-1 970	0
Menot						
Ottolainojen korot	-30 200	0	-30 200	-15 346	14 854	0
Tilapäisluoton korot	-1 000	0	-1 000	-124	876	0
Menot yhteensä	-31 200	0	-31 200	-15 470	15 730	0
Netto	51 497	0	51 497	65 257	13 760	0

7 02 02 MUU RAHOITUS, KAUPUNGINKANSLIAN KÄYTETTÄVÄKSI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot						
Muut rahoitustulot	50	0	50	312	262	0
Osingot	48 000	0	48 000	45 747	-2 253	0
HKL:n infratulo	13 964	0	13 964	11 238	-2 726	0
Tulot yhteensä	62 014	0	62 014	57 297	-4 717	0
Menot						
Muut rahoitusmenot	-1 800	0	-1 800	-341	1 459	0
Menot yhteensä	-1 800	0	-1 800	-341	1 459	0
Netto	60 214	0	60 214	56 956	-3 258	0

7 02 03 TUET ERÄILLE HALLINTOKUNNILLE, KAUPUNGINKANSLIAN KÄYTETTÄVÄKSI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot						
Hankintakeskukselle maksettava tuki	-1 807	0	-1 807	-1 807	0	0
HKL:lle maksettava tuki	-16 555	0	-16 555	-12 470	4 085	0
Menot yhteensä	-18 362	0	-18 362	-14 277	4 085	0
Netto	-18 362	0	-18 362	-14 277	4 085	0

7 02 04 PERUSPÄÄOMIEN TUOTOT

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot						
HKL:n peruspääoman tuotto	8 442	0	8 442	8 442	0	0
HUS-peruspääoman tuotto	4 249	0	4 249	4 249	0	0
Palvelukeskuksen peruspääoman tuotto	80	0	80	80	0	0
Oiva Akatemian peruspääoman tuotto	12	0	12	12	0	0
Taloushallintopalvelun peruspääoman tuotto	56	0	56	56	0	0
Työterveys Helsingin peruspääoman tuotto	40	0	40	40	0	0
Tulot yhteensä	12 879	0	12 879	12 879	0	0
Netto	12 879	0	12 879	12 879	0	0

7 02 05 TUET HELSINGIN VÄYLÄ OY:N RAHOITUSKULUIHIN, KAUPUNGINKANSLIAN KÄYTETTÄVÄKSI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	-4 500	0	-4 500	-2 991	1 509	0
Netto	-4 500	0	-4 500	-2 991	1 509	0

7 03 RAHASTOINTI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	9 900	0	9 900	7 582	-2 318	9 419
Menot	0	0	0	-9 486	-9 486	0
Netto	9 900	0	9 900	-1 904	-11 804	9 419

7 03 06 KAMPPI-TÖÖLÖNLAHTI RAHASTO

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	4 900	0	4 900	2 797	-2 103	1 688
Netto	4 900	0	4 900	2 797	-2 103	1 688

Rahastosta tuloutettiin investointiosan Kamppi-Töölönlahti-alueen investointeja vastaava rahamäärä 2,8 miljoonaa euroa. Alueella ei ollut tontinmyyntejä.

7 03 07 ASUNTOTUOTANTORAHASTO

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	0	0	0	-9 486	-9 486	0
Netto	0	0	0	-9 486	-9 486	0

7 03 09 LÄHIÖRAHASTO

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	5 000	0	5 000	4 785	-215	7 731
Netto	5 000	0	5 000	4 785	-215	7 731

Rahastosta tuloutettiin investointiosan kohdan 8 29 03 Lähiörahastosta rahoitettavat hankkeet investointeja vastaava rahamäärä 4,8 miljoonaa euroa.

7 05 POISTOEROT

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	0	0	0	841	841	0
Netto	0	0	0	841	841	0

2.3 Investointiosan toteutuminen

8 INVESTOINTIOSA

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	141 105	0	141 105	265 605	124 500	0
Menot	-468 285	48	-468 237	-485 941	-17 704	-155 397
Netto	-327 180	48	-327 132	-220 336	106 796	-155 397

Investointitulot eli pysyvien vastaavien myyntitulot olivat 265,6 miljoonaa euroa, jotka koostuivat kiinteän omaisuuden myynnistä, 240,2 miljoonaa euroa sekä rakennusten ja osakkeiden myynneistä, 6,5 miljoonaa euroa, valtion-osuuksista ja avustuksista, 18,7 miljoonaa euroa sekä muista pääomatuloista, 0,2 miljoonaa euroa.

Investointimenoihin ilman liikelaitoksia käytettiin 485,9 miljoonaa euroa. Investointimenoihin oli käytettävissä talousarviossa varatun 468,2 miljoonan euron ja kaupunginvaltuuston eri perusteilla myöntämien 155,4 miljoonan euron ylitysoikeuksien jälkeen yhteensä 623,6 miljoonaa euroa. Investointeihin käytettävissä olleista määrärahoista käytettiin 78 prosenttia.

Talousarvion lukutasoilla suurimmat investoinnit tehtiin talonrakennuksessa, 194,8 miljoonaa euroa, kadut, liikenneväylät ja radat -luvussa, 112,6 miljoonaa euroa sekä kiinteässä omaisuudessa 89,9 miljoonaa euroa.

8 01 KIIINTEÄ OMAISUUS

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	100 000	0	100 000	240 187	140 187	0
Menot	-82 524	2 500	-80 024	-89 934	-9 910	-32 193
Netto	17 476	2 500	19 976	150 253	130 277	-32 193

Talousarvion 100 miljoonan euron myyntitavoite saavutettiin kokonaismäärän ollessa 240,2 miljoonaa euroa.

Määrärahaa käytettiin 89,9 miljoonaa euroa. Menoihin oli käytettävissä 112,2 miljoonaa euroa, joka muodostui talousarviomuutosten jälkeisestä 80,0 miljoonasta eurosta sekä eri perusteilla myönnettyistä yhteensä 32,2 miljoonan euron ylitysoikeuksista.

8 01 52 KIIINTEÄN OMAISUUDEN MYYNTI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	100 000	0	100 000	240 187	140 187	0

Kiinteän omaisuuden myyntitavoite oli talousarviossa 100 miljoonaa euroa. Maanmyyntituloja kertyi 240,2 miljoonaa euroa. Tavoitteen ylittyminen johtuu erityisesti kahden suuren vuosia valmistelussa olleen kiinteistökaupan, Kalasataman keskuksen asuntotornien, noin 94 miljoonaa euroa sekä Keski-Pasilan ensimmäisen vaiheen myyntien (Tripla) noin 46 miljoonaa euroa tulojen ajoittuessa samalle vuodelle. Lisäksi myytiin suuri määrä pienempiä tontteja eri puolilta Helsinkiä, yhteensä noin 100 miljoonan euron edestä.

Maanmyyntituloista osa toteutuu vuonna 2016 vain kirjanpidollisina. Isoimmissa tonttikaupoissa myyntitulot tuloutuvat kaupungille vaihteittain useamman vuoden kuluessa, mutta kirjanpidollisesti myyntitulot kirjataan tuloiksi kauppohen toteutumisvuonna. Maanmyyntituloja tuloutettiin vuonna 2016 yhteensä 127 miljoonaa euroa.

8 01 01 KIIINTEISTÖJEN OSTOT JA LUNASTUKSET, KHN KÄYTETTÄVÄKSI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	-6 500	3 490	-3 010	-8 401	-5 391	-6 400

Määrärahaa käytettiin 8,4 miljoonaa euroa. Käytettävissä oli määrärahasiirtojen ja ylitysoikeuksien jälkeen yhteensä 9,4 miljoonaa euroa. Merkittävin kiinteistön hankinta tapahtui kaupungin vaihtaessa Herttoniemenrannassa ja Lautasaassa sijaitsevat kiinteistöt Kruunuvuorenrannassa sijaitsevaan kiinteistöön. Samanarvoisten kiinteistöjen vaihtoon tarvittiin määrärahaa 6,4 miljoonaa, joka myönnettiin ylitysoikeutena. Lisäksi Östersundomista ostettiin kiinteistö 2,0 miljoonalla eurolla.

8 01 02 ESIRAKENTAMINEN, TÄYTTÖTYÖT JA ALUEIDEN KÄYTTÖNOTON EDELLYTTÄMÄT TOIMENPITEET, KHN KÄYTETTÄVÄKSI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Töölönlahden esirakentaminen	-2 500	240	-2 260	-2 058	202	-334
Muu esirakentaminen	-9 000	3 380	-5 620	-4 995	625	-1 795
Alueiden käyttöönoton edellyttämät selvitykset ja toimenpiteet	-8 500	-5 820	-14 320	-11 784	2 536	-1 857
Länsisataman esirakentaminen	-11 500	-4 820	-16 320	-22 120	-5 800	-7 247
Kalasadama, esirakentaminen ja maaperän puhdistus	-18 000	5 580	-12 420	-14 037	-1 617	-6 794
Kruunuvuorenrannan esirakentaminen	-11 524	6 000	-5 524	-2 651	2 873	-883
Kuninkaantammen esirakentaminen	-4 000	0	-4 000	-4 107	-107	-240
Pasilan esirakentaminen	-3 000	-2 060	-5 060	-9 134	-4 074	-4 530
Menot yhteensä	-68 024	2 500	-65 524	-70 886	-5 362	-23 680

Määrärahoja käytettiin 70,9 miljoonaa euroa. Edellisenä vuonna käyttämättä jääneiden määrärahojen perusteella myönnetyn 23,7 miljoonan euron ylitysoikeuden kanssa käytettävissä oli 89,2 miljoonaa euroa. Näistä määrärahoista jäi käyttämättä 18,3 miljoonaa euroa, koska kaikkia esirakentamiskohteita ei päästy aloittamaan suunnitellusti. Suurimmat esirakentamiskohteet sijaitsivat Länsisatamassa 22,1 miljoonaa euroa, Kalasadamassa, 14,0 miljoonaa euroa ja Pasilassa, 9,1 miljoonaa euroa. Pääasiassa täydennysrakentamisen edellytyksien luomiseksi käytettiin Muuhun esirakentamiseen ja Alueiden käyttöönoton edellyttämiin selvityksiin ja toimenpiteisiin käytettiin määrärahaa yhteensä 16,8 miljoonaa euroa.

8 01 03 KIIINTEISTÖJEN HANKINTA, RAKENTAMISKELPOISEKSI SAATTAMINEN SEKÄ KAAVOITUSKORVAUKSET, KKK:N KÄYTETTÄVÄKSI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Pieneköiden kiinteistöjen ostot ja lunastukset sekä kaavoituskorvaukset	-4 000	-6 140	-10 140	-8 190	1 950	-985
Tonttien rakentamiskelpoiseksi saattaminen	-1 500	0	-1 500	-1 493	7	0
Täydennysrakentamiskorvaukset ja korvausinvestoinnit, Kkk:n käytettäväksi	-2 500	2 650	150	-964	-1 114	-1 128
Menot yhteensä	-8 000	-3 490	-11 490	-10 647	843	-2 113

Määrärahaa käytettiin 10,6 miljoonaa euroa. Määrärahaa oli käytettävissä määrärahasiirtojen ja ylitysoikeuksien jälkeen yhteensä 13,6 miljoonaa euroa. Pienehköjen kiinteistöjen oston käyttöön käytettiin 8,2 miljoonaa euroa. Suurin osa maanhankinnasta kohdistui Östersundomiin. Tontteja saatettiin rakentamiskelpoiseksi 1,5 miljoonalla eurolla. Täydennysrakentamiskorvauksia ja korvausinvestointeja maksettiin kolmeen täydennysrakentamiskohteeseen yhteensä 1,0 miljoonaa euroa.

8 02 TALONRAKENNUS

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	-189 427	0	-189 427	-194 844	-5 417	-37 750
Netto	-189 427	0	-189 427	-194 844	-5 417	-37 750

Määrärahan käyttö oli yhteensä 194,8 miljoonaa euroa. Edellisenä vuonna käyttämättä jääneiden määrärahojen perusteella myönnettyjen ylitysoikeuksien jälkeen käytettävissä oli 227,2 miljoonaa.

8 02 01 TILAKESKUKSEN UUDIS- JA LISÄRAKENNUSHANKKEET, KLK:N KÄYTETTÄVÄKSI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Opetustoimen uudisrakennushankkeet	-6 070	-1 830	-7 900	-8 367	-467	-950
Muut tilakeskuksen uudisrakennushankkeet	-24 330	-3 198	-27 528	-19 986	7 542	-4 572
Uudisrakennushankkeiden tarveselvitykset, hanke- ja muu suunnittelu	-1 200	-306	-1 506	-1 321	185	0
Sosiaali- ja terveystoimen uudisrakennushankkeet	-1 250	744	-506	-1 603	-1 097	-1 894
Varhaiskasvatusviraston uudisrakennushankkeet	-10 640	4 590	-6 050	-7 401	-1 351	-2 400
Menot yhteensä	-43 490	0	-43 490	-38 678	4 812	-9 816

Määrärahaa käytettiin 38,7 miljoonaa euroa. Talousarviossa varattujen ja eri perusteilla myönnettyjen ylitysoikeuksien kanssa määrärahaa oli käytettävissä yhteensä 53,3 miljoonaa euroa. Määrärahaa jäi käyttämättä 14,6 miljoonaa euroa muutaman ison hankkeen aloituksen ovat siirtyessä vuodelle 2017.

Suurimmat valmistuneet uudisrakennushankkeet ovat Staran Jätkäsaaren työtukikohta, Maunulatalo ja lasten päiväkotit Alppikylä. Merkittävimmät rakentamiskorvausvaiheessa olevat hankkeet ovat Keskustakirjasto sekä Jätkäsaaren peruskoulun luokat 1-2 ja lasten päiväkotit.

8 02 02 TILAKESKUKSEN KORJAUSHANKKEET, KLK:N KÄYTETTÄVÄKSI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Opetustoimen korjaushankkeet	-86 370	-9 544	-95 914	-101 299	-5 385	-12 596
Muut tilakeskuksen korjaushankkeet	-32 890	11 876	-21 014	-22 247	-1 233	-6 367
Korjausrakennushankkeiden tarveselvitykset, hanke- ja muu suunnittelu	-2 400	1 198	-1 202	-1 124	78	0
Sosiaali- ja terveystoimen korjausrakennushankkeet	-8 630	980	-7 650	-7 184	466	-950
Varhaiskasvatusviraston uudisrakennushankkeet	-4 980	-4 510	-9 490	-9 711	-221	-1 200
Menot yhteensä	-135 270	0	-135 270	-141 565	-6 295	-21 113

Määrärahaa käytettiin 141,6 miljoonaa euroa. Talousarvioon varattujen 135,3 miljoonan euron lisäksi kaupunginvaltuusto myönsi ylitysoikeutena edellisenä vuonna käyttämättä jääneiden määrärahojen perusteella 21,1 miljoonaa euroa eli yhteensä käytettävissä oli 156,4 miljoonaa euroa. Määrärahaa jäi käyttämättä 14,8 miljoonaa euroa mm. eräiden hankkeiden aloitusten siirtymisen vuoksi.

Suurimmat valmistuneet korjaushankkeet ovat Grundskolan Norsenin, Roihuvuoren ala-asteen, Pihlajamäen ala-asteen, Oulunkylän ala-asteen ja Vuosaaren ala-asteen perusparannukset.

Merkittävimpiä käynnissä olevia korjauskohteita ovat Roihuvuoressa Prinsessantiellä ja Vallilassa Teollisuuskadulla sijaitsevien ammatillisten koulutusyksikköjen perusparannukset ja muutostyöt. Hoplaxskolanin Solnantien toimipisteen, Ruotsinkielisen työväenopiston ja Kaisaniemen ala-asteen perusparannukset aloitettiin vuonna 2016.

8 02 04 KAUPUNGINTALON KORTTELIEIEN KEHITTÄMINEN, KHN KÄYTETTÄVÄKSI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	-5 680	0	-5 680	-8 579	-2 899	-3 900

Määrärahaa käytettiin 8,6 miljoonaa euroa. Talousarvioon varattujen 5,7 miljoonan euron ja edellisenä vuonna käyttämättä jääneiden määrärahojen perusteella myönnettyjen 3,9 miljoonan euron kanssa käytettävissä oli 9,6 miljoonaa euroa. Merkittävin hanke on osoitteessa Sofiankatu 4 sijaitsevien tilojen muutos- ja perusparannustyöt torikortteleiden elävöittämiseksi.

8 02 05 PELASTUSTOIMEN RAKENNUKSET, PELASTUSLAUTAKUNNAN KÄYTETTÄVÄKSI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Pelastustoimen korjaushankkeet	-4 987	0	-4 987	-6 022	-1 035	-2 921
Menot yhteensä	-4 987	0	-4 987	-6 022	-1 035	-2 921

Määrärahaa käytettiin 6,0 miljoonaa euroa. Edellisenä vuonna käyttämättä jääneiden määrärahojen perusteella myönnettiin ylitysoikeutena 2,9 miljoonaa euroa, jonka jälkeen käytettävissä oli 7,9 miljoonaa euroa. Haagan pelastusaseman peruskorjaus ja väistötilojen palauttaminen alkuperäiseen käyttöön valmistuivat. Keskuspelastusaseman viemärikorjauksen hankesuunnittelu aloitettiin. Malmin pelastusaseman korvaavien tilojen kiireellinen suunnittelu ja rakentaminen käynnistettiin.

8 03 KADUT, LIIKENNEVÄYLÄT JA RADAT

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	-107 668	0	-107 668	-112 607	-4 939	-55 397
Netto	-107 668	0	-107 668	-112 607	-4 939	-55 397

Katujen, liikenneväylien ja ratojen investointeihin käytettiin 112,6 miljoonaa euroa. Edellisenä vuonna käyttämättä jääneiden määrärahojen perusteella myönnettyjen 55,4 miljoonan euron ylitysoikeudet mukaan lukien käytettävissä oli 163,1 miljoonaa euroa. Käyttämättä jäi yhteensä 50,5 miljoonaa euroa. Määrärahoja jäi käyttämättä hankkeiden viivästymisen vuoksi joukkoliikenteen kehittämisessä, katujen peruskorjauksessa, liikennejärjestelyissä, jalankulun ja pyöräilyn väylissä, liityntäpysäköinnissä, liikenneviraston yhteishankkeissa sekä aluerakentamisen projektialueilla.

Projektialueiden (Kamppi-Töölönlahti, Jätkäsaari, Kalasatama, Kruunuvuorenranta, Kuninkaankolmio) katujen määrärahat oli talousarviossa esitetty yhtenä talousarviokohtana, joka oli osoitettu kaupunginhallituksen käyttöön. Myös Yhteishankkeet Liikenneviraston kanssa ja Liityntäpysäköinnin määrärahat oli osoitettu kaupunginhallituksen käyttöön.

8 03 08 UUDISRAKENTAMINEN, YLEISTEN TÖIDEN LAUTAKUNNAN KÄYTETTÄVÄKSI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Eteläinen suurpiiri	-580	358	-222	-222	0	0
Läntinen suurpiiri	-1 140	359	-781	-781	0	0
Keskinen suurpiiri	-320	-155	-475	-475	0	0
Pohjoinen suurpiiri	-1 160	-1 134	-2 294	-2 294	0	0
Koillinen suurpiiri	-4 591	1 552	-3 039	-3 039	0	0
Kaakkoinen suurpiiri	-1 500	427	-1 073	-1 073	0	0
Itäinen suurpiiri	-4 700	-1 032	-5 732	-5 732	0	0
Östersundomin suurpiiri	-300	159	-141	-141	0	0
Meluesteet	-600	296	-304	-822	-518	-518
Ranta-alueiden kunnostus	-1 000	-1 443	-2 443	-2 443	0	0
Joukkoliikenteen kehittäminen	-4 500	613	-3 887	-1 618	2 269	0
Menot yhteensä	-20 391	0	-20 391	-18 640	1 751	-518

Määrärahoja käytettiin 18,6 miljoonaa euroa. Edellisenä vuonna käyttämättä jääneiden määrärahojen perusteella myönnettiin ylitysoikeutena 0,5 miljoonaa euroa, jonka jälkeen käytettävissä oli 20,9 miljoonaa euroa. Määrärahaa jäi käyttämättä 2,3 miljoonaa euroa mm. joukkoliikenteen kehittämishankkeiden myöhennyttä.

Uudisrakentamisen määrärahoja käytetään projektialueiden ulkopuoliseen katurakentamiseen mm. Isonnevan, Alppikylän ja Risupadontien alueella sekä Tapulikaupungin pohjoisosassa, Citymarketin alueella Itäkeskuksessa, Tankovainion alueella ja Aurinkolahden alueella. Rantarakentamisen pääkohteina olivat Oulunkylä-Savelan ja Vartiokylänlahden tulvarakenteiden toteutus. Meluesteitä toteutettiin Kirkonkyläntielle välillä Tapaninvainion tie-Vanha Tapanilantie. Joukkoliikenteen kehittämisen pääkohteet olivat runkolinja 560 Valimotie-Tapaninkylän liittymän liikennejärjestelyt ja runkolinja 500 aiheuttamien liikennejärjestelyjen suunnittelu koko reitin matkalla Munkkivuoresta Herttoniemeen. Joukkoliikenteen kehittämisen määrärahaa jää käyttämättä, koska suurimmat hankkeet (Runkolinja 500 ja Reijolankadun raitiotie) ovat vasta suunnitteluvaiheessa.

8 03 09 PERUSPARANTAMINEN JA LIIKENNEJÄRJESTELYT, YLEISTEN TÖIDEN LAUTAKUNNAN KÄYTETTÄVÄKSI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Katujen peruskorjaukset	-10 700	0	-10 700	-5 789	4 911	-3 900
Siltojen peruskorjaukset	-6 000	0	-6 000	-7 623	-1 623	-1 800
Päällysteiden uusiminen	-5 000	0	-5 000	-4 875	125	0
Liikennejärjestelyt	-3 300	0	-3 300	-2 413	887	0
Jalankulun ja pyöräilyn väylät	-9 000	0	-9 000	-10 992	-1 992	-6 592
Menot yhteensä	-34 000	0	-34 000	-31 692	2 308	-12 292

Määrärahoja käytettiin 31,7 miljoonaa euroa. Käytettävissä oli edellisenä vuonna käyttämättä jääneiden määrärahojen perusteella myönnettyjen 12,3 miljoonan euron ylitysoikeuksien kanssa yhteensä 43,6 miljoonaa euroa. Määrärahaa jäi käyttämättä yhteensä 14,6 miljoonaa euroa hankkeiden viivästymisen vuoksi katujen peruskorjauksessa, liikennejärjestelyissä ja jalankulun ja pyöräilyn väylissä.

Katujen peruskorjauskohdeista suurin oli ulkovalaistuksen saneeraus, joka sisältää myös Helsinki Led -hankkeen toteutuksen. Uudelleen päällystäminen toteutettiin täysimääräisesti päällystysohjelman mukaisesti. Määrärahaa jää käyttämättä, koska Reijolankadun katujärjestelyt kiskoja rakentamiseksi siirtyvät vuoteen 2017, Erottajankatu on vasta suunnitteluvaiheessa ja Mannerheimintien betonipäällysteen poisto Meilahdessa siirtyy vuodelle 2017 HKL:n kiskoalueen korotuksen yhteydessä tehtäväksi. Iso-Roobertinkadun saneeraus on siirretty yrittäjien toivomuksesta alkavaksi vasta terassikauden jälkeen.

Siltojen peruskorjaukset toteutuivat lähes suunnitellusti ja vain pieniä viimeistelyjä jäi vuoden vaihteen yli. Siltojen peruskorjauskohteina olivat Malmin aseman ylikulkusilta, Haagan risteyssilta Nurmijärventien yli, Viikintien eteläinen ylikulkusilta, Viikintien itäinen silta Vantaanjoen yli ja Itäväylän pohjoinen silta Siilitien yli.

Suurimmat yksittäiset liikennejärjestelyhankkeet olivat Siilitien ja Kettutien kiertoliittymän toteuttaminen sekä Oulunkylän liikenneturvallisuuden parantaminen. Lisäksi toteutettiin pieniä hidaste- ja liikennejärjestelyhankkeita eri puolilla kaupunkia.

Jalankulun ja pyöräilyn väylistä huomattavimmat olivat Helsinginkadun, Munkinpuiston ja Lauttasaarentien pyöräilyväylien sekä Pohjoisbaanan välillä Pasila-Käpylä rakentaminen. Suunnittelukohteista merkittävin oli erillinen Vuosaaren jalankulun ja pyöräilyn silta nykyisen Vuosaarensillan ja metrosillan väliin. Lisäksi kunnostettiin pääraitiverkostoa kaupungin eri osissa, erityisesti suojateiden reunatukimadalluksia ja pinnoitteita. Määrärahaa jäi käyttämättä, koska Mechelininkadun rakentaminen alkaa valitusprosessin vuoksi vasta vuonna 2017.

8 03 10 YHTEISHANKKEET LIIKENNEVIRASTON KANSSA, KHN KÄYTETTÄVÄKSI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Kehä I (Kivikontie)	0	1 190	1 190	-4 149	-5 339	-11 299
Vihdintie	0	0	0	-399	-399	-400
Tuusulanväylä	-450	0	-450	0	450	-600
Porvoonväylä	-700	0	-700	-702	-2	-474
Kehä I (Espoon raja - Vihdintie)	0	-1 010	-1 010	-2 685	-1 675	-2 799
Kehä I (Hämeenlinnan väylä)	0	-180	-180	-398	-218	-330
Kehä I (meluntorjunta)	-300	0	-300	-300	0	0
Tiehankeiden suunnittelu	-250	0	-250	-141	109	0
Menot yhteensä	-1 700	0	-1 700	-8 774	-7 074	-15 902

Määrärahaa käytettiin yhteensä 8,8 miljoonaa euroa. Määrärahaa oli käytettävissä yhteensä 17,6 miljoonaa euroa sisältäen edellisenä vuonna käyttämättä jääneiden määrärahojen perusteella myönnetty 15,9 miljoonan euron ylitysoikeudet. Määrärahaa jäi käyttämättä 8,8 miljoonaa euroa.

Liikenneviraston yhteishankkeista Kehä I:n ja Kivikontien eritasoliittymä sekä Vihdintien osuus Haagan ja Kehä III:n välillä valmistuivat. Kehä I:n osuus Vihdintien ja Espoon rajan välissä sekä Kehä I:n ja Hämeenlinnanväylän eritasoliittymän toteutukset jatkuivat. Meluesteet valmistuivat Porvoonväylälle Jakomäen kohdalle. Kehä I:n meluvalin rakentaminen ylijäämämassojen hyötykohteena Sepänmäen kohdalla käynnistyi. Tuusulanväylän vaihtopysäkit Yhdyskunnantien kohdalla siirtyivät ainakin vuoteen 2017 Liikenneviraston puuttuvan rahoituksen vuoksi. Eniten määrärahaa jäi käyttämättä Kehä I:n ja Kivikontien eritasoliittymän hankkeelta, koska liittymän rakentaminen tuli valtion ja kaupungin toteutussovimuksessa hyväksytyä kaupungin rahoitusosuutta 5,9 miljoonaa euroa halvemmaksi.

8 03 13 MUUT KADUNPIDON INVESTOINNIT, YLEISTEN TÖIDEN LAUTAKUNNAN KÄYTETTÄVÄKSI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Täytemaan vastaanottoaikat	-500	217	-283	-269	14	0
Lumen vastaanottoaikat ja hiekkasiilot	-350	176	-174	-174	0	0
Yleiset käymälät	-150	-393	-543	-543	0	0
Menot yhteensä	-1 000	0	-1 000	-986	14	0

Talousarviossa varattu 1,0 miljoonaa euroa käytettiin lähes kokonaan. Suurin menoerä käytettiin massojen hyötykäyttöhankeiden suunnitteluun ja toteutukseen. Lumen vastaanottoaikkojen ja hiekkasiilojen osalta kehittämis- ja kunnostusta jatkettiin. Yleisten käymälöiden vaatimaa kunnallistekniikkaa toteutettiin suunnitellun mukaisesti.

8 03 20 LIITYNTÄPYSÄKÖINTIPAIKAT, KHN KÄYTETTÄVÄKSI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	-1 477	0	-1 477	-104	1 373	0

Määrärahaa käytettiin 0,1 miljoonaa euroa. Talousarviossa varatusta 1,5 miljoonasta eurosta jäi käyttämättä 1,4 miljoonaa euroa, koska Pohjois-Haagan aseman seudun liikennejärjestelyhanke oli vasta katusuunnitteluvaiheessa.

8 03 30 PROJEKTIALUEIDEN KADUT, KHN KÄYTETTÄVÄKSI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Kamppi-Töölönlahti	-1 550	0	-1 550	-282	1 268	0
Kamppi-Töölönlahti-alueiden kadut	-1 550	0	-1 550	-282	1 268	0
Jätkäsaari	-5 000	0	-5 000	-6 024	-1 024	-2 425
Hernesaaren ja Telakkarannan kadut ja rantarakenteet	0	0	0	0	0	0
Jätkäsaaren kadut ja rantarakenteet	-5 000	0	-5 000	-6 024	-1 024	-2 425
Kalasadama	-7 500	1 300	-6 200	-13 210	-7 010	-15 100
Sörnäisten liikennetunneli	0	0	0	0	0	-500
Kalasadaman kadut ja rantarakenteet	-7 500	1 300	-6 200	-13 210	-7 010	-14 600
Kruunuvuorenranta	-5 500	-3 800	-9 300	-9 484	-184	-760
Itäväylä/Herttoniemen liittymä	-1 000	0	-1 000	-1 750	-750	-760
Kruunuvuorenrannan raitiotiesilta	-1 500	-1 300	-2 800	-2 238	562	0
Kruunuvuorenrannan kadut ja rantarakenteet	-3 000	-2 500	-5 500	-5 496	4	0
Pasila	-20 600	2 500	-18 100	-18 609	-509	-7 350
Ilmala ja Länsi-Pasila, kadut ja rakenteet	-270	-2 130	-2 400	-1 899	501	0
Keski-Pasila, kadut ja rakenteet	-19 340	4 630	-14 710	-16 047	-1 337	-7 100
Pohjois-Pasila, kadut ja rakenteet	-200	0	-200	-96	104	0
Pasilan konepaja-alue	-790	0	-790	-567	223	-250
Kuninkaankolmio	-4 100	0	-4 100	-4 113	-13	-1 050
Kuninkaantammen alue	-3 630	0	-3 630	-4 113	-483	-1 050
Honkasuon alue	-470	0	-470	0	470	0
Uudet projektialueet ja muu täydennysrakentaminen	-4 850	0	-4 850	-689	4 161	0
Uudet projektialueet ja muu täydennysrakentaminen	-4 850	0	-4 850	-689	4 161	0
Menot yhteensä	-49 100	0	-49 100	-52 411	-3 311	-26 685

Projektialueiden katujen rakentamiseen käytettiin 52,4 miljoonaa euroa. Edellisenä vuonna käyttämättä jääneiden määrärahojen perusteella myönnettyjen 26,7 miljoonan euron ylitysoikeuksien kanssa käytettävissä oli yhteensä 75,8 miljoonaa euroa. Eniten määrärahaa käytettiin Keski-Pasilassa, Kalasatamassa ja Jätkäsaarella. Määrärahaa jäi käyttämättä yhteensä 23,4 miljoonaa euroa viivästyneiden hankkeiden vuoksi. Eniten määrärahaa jäi käyttämättä Kalasatamassa, Keski-Pasilassa ja talousarvion ala-kohdassa Uudet projektialueet ja muu täydennysrakentaminen.

Kamppi-Töölönlahti – alueen pääkohteet olivat Baanaan liittyvät muutostyöt ratakuilun kohdalla.

Länsisataman projektialueen katujen rakentaminen Jätkäsaarella keskittyi Länsisatamankadun, Atlantinkadun ja Saukonpaadenrannan sekä Saukonlaituri itä asemakaava-alueen katujen rakentamiseen. Lisäksi viimeistelytöitä tehtiin Hietasaarenkujan poikkikaduilla. Hyväntoivonpuiston tukimuuriurakka alkoi.

Kalasatamassa katujen rakentaminen keskittyi Kalasataman keskuksen, Sörnäistenniemen ja Sompassaaren katujen rakentamiseen. Isoisänsilta valmistui Kalasataman ja Mustikkamaan välille. Määrärahaa jää käyttämättä, koska koko alueen rakentaminen on käynnistynyt arvioitua hitaammin ja kauppakeskus Redin rakentuminen on viivästynyt.

Kruunuvuorenrannassa rakentaminen keskittyi Koirasaarentien länsiosan, Hopealaakson, Kaitalahden katusaneerauksen ja Haakoninlahti I pohjoisosan katujen toteuttamiseen, jolla mahdollistetaan talorakentamisen alkaminen kantakaupungin vastarannalla. Itäväylän ja Suunnittelijankadun eritasoliittymän mahdollistava tukimuuriurakka valmistui ja varsinainen eritasoliittymän urakka käynnistyi. Kruunusiltaojen osalta kaupunginvaltuusto hyväksyi hanke-suunnitelman 31.8.2016 välille keskusta - Laajasalo ja hankkeen rakennussuunnittelu käynnistyi välillä Nihti - Kruunuvuori. Lisäksi käynnistettiin raitiotiehanke edellyttämä yleissuunnitelman laadinta Hakaniemen alueelle.

Pasilan alueen katurakentaminen eteni Konepajan alueella ja Ilmalassa. Keski-Pasilan keskuksen katurakentaminen keskittyi Teollisuuskadun ja Veturitien rakentamiseen. Keski-Pasilan ratapihankortteleiden yleissuunnittelu käynnistyi. Keski-Pasilaan määrärahoja jää käyttämättä, koska yksityisen rakentajan kokonaisvastuurakentamis-urakkaan sisältyvät työt ovat viivästyneet.

Pohjois-Pasilassa maaliikennekeskuksen alueelle on tulossa asemakaavamuutos, ja yleissuunnittelu käynnistyi.

Kuninkaankolmion alueella pääpaino rakentamisessa oli Kuninkaantammen keskuksen alueella. Honkasuon alueella ei ollut katurakentamishankkeita.

8 05 VÄESTÖNSUOJAT

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	100	0	100	0	-100	0
Menot	-994	0	-994	-467	527	-167
Netto	-894	0	-894	-467	427	-167

8 05 53 VÄESTÖNSUOJAKORVAUKSET

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	100	0	100	0	-100	0

8 05 08 VÄESTÖNSUOJAT, PELASTUSLAUTAKUNNAN KÄYTETTÄVÄKSI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Väestösuojien korjaushankkeet	-994	0	-994	-467	527	-167
Menot	-994	0	-994	-467	527	-167

Määrärahaa käytettiin 0,5 miljoonaa euroa. Niemenmäen väestönsuojan paineoven uusiminen ja kanavointityö valmistuivat. Laakson väestönsuojan EMP-tilan jäädytysjärjestelmä ja Nervanderinkadun väestönsuojan hissien peruskorjaus valmistuivat. Roihupellon väestönsuojan energiansäästökorjaushanke toteutettiin. Niemenmäen väestönsuojan viemäri- ja lattikorjaus jatkuu edelleen vuonna 2017.

8 06 PUISTORAKENTAMINEN

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	-9 351	0	-9 351	-9 852	-501	-2 900

Määrärahaa käytettiin yhteensä 9,9 miljoonaa euroa. Käytettävissä oli edellisenä vuonna käyttämättä jääneiden määrärahojen perusteella myönnetty 2,9 miljoonan euron ylitysoikeudet mukaan lukien 12,3 miljoonaa euroa. Määrärahaa jäi hankkeiden viivästymisen vuoksi käyttämättä 2,4 miljoonaa euroa.

8 06 08 UUDET PUISTOT JA PUISTOJEN PERUSKORJAUKSET, YLEISTEN TÖIDEN LAUTAKUNNAN KÄYTETTÄVÄKSI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	-6 691	0	-6 691	-6 041	650	0

Määrärahaa käytettiin 6,0 miljoonaa euroa. Talousarvioon varatuista 6,7 miljoonan euron määrärahoista jäi käyttämättä 0,7 miljoonaa euroa. Merkittävimmät uudisrakennuskohteet olivat Hermanninpuisto, Maarianmaanpuisto, Viikinojanpuiston koira-aitaus ja Kastellinpuisto. Huomattavimmat peruskorjauskohteet olivat Leikkipuisto Tuorinniemi, Itsenäisyydenpuisto, Nokianpuisto ja puistojen ulkovalaistuksen peruskorjaus.

8 06 30 PROJEKTIALUEIDEN PUISTOT, KHN KÄYTETTÄVÄKSI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Kamppi-Töölönlahti-alueen puistot	-800	0	-800	-457	343	-1 280
Jätkäsaaren puistot	-500	0	-500	-1 581	-1 081	-1 100
Kalasataman puistot	-940	0	-940	-1 368	-428	-460
Kruunuvuorenrannan puistot	0	0	0	0	0	-60
Pasilan puistot	-150	0	-150	-95	55	0
Kuninkaankolmion puistot	-270	0	-270	-310	-40	0
Menot yhteensä	-2 660	0	-2 660	-3 811	-1 151	-2 900

Määrärahaa käytettiin 3,8 miljoonaa euroa. Projektialueiden puistojen rakentamiseen oli käytettävissä yhteensä 5,6 miljoonaa euroa, josta 2,9 miljoonaa euroa oli edellisenä vuonna käyttämättä jääneiden määrärahojen perusteella myönnettyjä ylitysoikeuksia. Määrärahaa jäi käyttämättä 1,7 miljoonaa euroa pääasiassa Kamppi-Töölönlahti-alueen puistoista.

Kamppi-Töölönlahti-alueella Töölönlahden puiston pohjoisosa valmistui. Lisäksi määrärahaa käytettiin Jätkäsaaren Hyväntoivonpuiston rakentamiseen, Kalasatamanpuiston leikkipaikan rakentamiseen, Konepajanpuiston suunniteltuun Pasilassa sekä Helene Schjerfbeckin puiston rakentamiseen Kuninkaantammen alueella.

8 07 LIIKUNTARAKENTAMINEN, LIIKUNTALAUTAKUNNAN KÄYTETTÄVÄKSI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	-9 844	0	-9 844	-8 500	1 344	-1 182

8 07 08 LIIKUNTAPAIKKOJEN SUUNNITTELU, RAKENTAMINEN JA PERUSPARANNUKSET

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Urheilulaitokset ja -kentät	-1 850	460	-1 390	-661	729	-204
Ulkoilualueiden ja -puistojen rakennustyöt	-400	-76	-476	-185	291	-9
Ulkoilutiet ja kuntoradat	-200	28	-172	-71	101	-13

Talousarvion toteutuminen

Investointiosan toteutuminen

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Liikuntapaikkojen perusparannukset	-5 194	-494	-5 688	-6 403	-715	-821
Venesatamat	-1 800	-18	-1 818	-966	852	-52
Suunnittelu	-400	100	-300	-214	86	-83
Menot yhteensä	-9 844	0	-9 844	-8 500	1 344	-1 182

Määrärahaa käytettiin 8,5 miljoonaa euroa. Edellisenä vuonna käyttämättä jääneiden määrärahojen perusteella keskenräisiin hankkeisiin myönnettiin yhteensä 1,2 miljoonaa euroa ylitysoikeutta, jolloin määrärahaa oli käytettävissä yhteensä 11,0 miljoonaa euroa.

Merkittävimmin investoitiin liikuntapaikkojen perusparannuksiin, joita olivat Oulunkylän liikuntapuiston huoltorakennuksen pihakannen ja katon peruskorjaus, Velodromin tekonurmen peruskorjaus, Myllypuron liikuntapuiston pesäpallokentän uudisrakennus sekä Töölön kishallin eri osien peruskorjaustyöt.

8 08 08 KORKEASAAREN RAKENNUSTEN JA TARHOJEN SUUNNITTELU, RAKENTAMINEN JA PERUSPARANNUKSET, YLEISTEN TÖIDEN LAUTAKUNNAN KÄYTETTÄVÄKSI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	-2 526	0	-2 526	-1 380	1 146	-83

Määrärahaa käytettiin 1,4 miljoonaa euroa. Käytettävissä oli 2,6 miljoonaa euroa mukaan lukien edellisenä vuonna käyttämättä jääneiden määrärahojen perusteella myönnetty ylitysoikeus. Määrärahaa jäi käyttämättä 1,2 miljoonaa euroa.

Toimintavuonna keskityttiin tulevien vuosien hankkeiden suunnitteluun ja valmisteluun. Merkittävimmät hankkeet olivat uuden vastaanottorakennuksen tarveselvitys ja Ilvestarhan hankesuunnitelma.

8 09 IRTAIMEN OMAISUUDEN PERUSHANKINTA

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	1 005	0	1 005	109	-896	0
Menot	-54 744	-3 952	-58 696	-56 757	1 939	-13 605
Netto	-53 739	-3 952	-57 691	-56 648	1 043	-13 605

8 09 03 TARKASTUSVIRASTO

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	-41	0	-41	-40	1	0

Määrärahaa käytettiin kalustohankintoihin 40 000 euroa eli talousarviossa varatut määrärahat kokonaisuudessaan.

8 09 06 PELASTUSTOIMI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	1 005	0	1 005	109	-896	0
Menot						
Paloautot	-1 130	-814	-1 944	-653	1 291	-26
Ensihoitoautot	-290	39	-251	-877	-626	-894
Muut hankinnat	-1 594	775	-819	-976	-157	-721
Öljyntorjuntakalusto	-1 145	0	-1 145	-1 447	-302	-1 213
Menot yhteensä	-4 159	0	-4 159	-3 953	206	-2 854
Netto	-3 154	0	-3 154	-3 844	-690	-2 854

Käytettävissä oli edellisenä vuonna käyttämättä jääneiden määrärahojen perusteella myönnetty 2,9 miljoonan euroa ylitysoikeus mukaan lukien 7,0 miljoonaa euroa, josta käytettiin 4,0 miljoonaa euroa. Käyttämättä jäi 3,0 miljoonaa euroa, koska mm. ajoneuvojen toimitus on siirtynyt vuodelle 2017. Santahaminan öljyntorjuntavarikon laiturit sekä kolme D-luokan öljyntorjunnan työvenettä valmistuivat. Lisäksi hankittiin laitteita sekä tehtiin tarpeellisia korvaushankintoja.

8 09 07 YMPÄRISTÖKESKUS

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	-154	0	-154	-74	80	0

Määrärahaa oli käytettävissä 0,2 miljoonaa euroa, josta käytettiin 0,1 miljoonaa euroa. Määrärahalla toteutettiin elintarvikenäytteenoton sähköinen järjestelmä sekä elintarvikekohteiden tiedonkeruuohjelma elintarvikenäytteenoton osittaista automatisointia varten. Lisäksi toteutettiin mm. luontotietojärjestelmän vaatimusmäärittely ja tietokannan vaihto.

8 09 10 KAUPUNGINKANSLIA

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Kaupunginkanslia	-505	0	-505	-435	70	-326
Keskitetty tietotekniikka	-11 326	0	-11 326	-11 143	183	-4 050
ICT-palvelukeskus	-3 048	0	-3 048	-4 273	-1 225	-1 225
Menot yhteensä	-14 879	0	-14 879	-15 851	-972	-5 601

Määrärahaa käytettiin yhteensä 15,9 miljoonaa euroa. Talousarvion alakohtaan sisältyvät viraston irtaimen omaisuuden perushankintojen lisäksi kaupungin keskitetyn tietotekniikan ja ICT-palvelukeskuksen määrärahat. Yhteensä investointeihin oli käytettävissä 20,5 miljoonaa euroa, joka sisältää 5,6 miljoonaa euroa edellisenä vuonna käyttämättä jääneiden määrärahojen perusteella myönnettyä ylitysoikeutta.

Viraston irtaimen omaisuuden perushankintoihin oli käytettävissä 0,8 miljoonaa euroa ylitysoikeuksineen. Määrärahaa jäi käyttämättä 0,4 miljoonaa euroa, koska osa suunnitelluista hankinnoista siirtyi vuodelle 2017.

Keskitetyn tietotekniikan irtaimen omaisuuden hankintaan ylitysoikeuksineen käytettävissä olleista 15,4 miljoonan euron määrärahoista käytettiin 11,1 miljoonaa euroa. Käyttämättä jäi noin 4,2 miljoonaa euroa. Merkittävin viivästynyt hanke oli henkilöstöhallinnon järjestelmä (HR-hanke). Keskeiset määrärahan käyttökohteet olivat tietoliikenneverkon uudistaminen, Ahjo-järjestelmän jatkokehittäminen, taloushallinnon tilauksesta maksuun hankekokonaisuus sekä palvelin- ja työasemal palvelujen hankinnat.

ICT-palvelukeskuksen irtaimen omaisuuden hankintaan talousarviossa käytettävissä olleet 4,3 miljoonaa euroa käytettiin kokonaan asiakasvirastojen työasemien hankintaan ja lähiverkon laitteiden uudistamiseen.

8 09 11 HANKINTAKESKUS

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	-50	0	-50	-22	28	0

Määrärahaa käytettiin 22 000 euroa logistiikkakeskuksen uuden pakkaamoalueen varustamiseen.

8 09 12 RAKENNUSVIRASTO

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	-1 054	0	-1 054	-1 133	-79	-206

Määrärahaa käytettiin 1,1 miljoonaa euroa. Määrärahaa oli käytettävissä edellisenä vuonna käyttämättä jääneiden määrärahojen perusteella myönnetty ylitysoikeus mukaan lukien 1,3 miljoonaa euroa.

Määrärahaa käytettiin hankerekisterin ja ulkovalaistuksen järjestelmien kehittämiseen, infrahankkeiden kustannusjärjestelmän lisenssimaksuihin, alueidenkäytön uuden yleisten alueiden tapahtumien hallintajärjestelmän kehittämiseen, pysäköinnin mobiilimaksamisen uudistamiseen sekä ketteräkioskien myyntipaikkojen varausjärjestelmän kehittämiseen.

8 09 13 RAKENTAMISPALVELU (STARA)

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Työkoneiden ja autojen hankinta	-2 735	0	-2 735	-2 735	0	0
Muut hankinnat	-657	0	-657	-657	0	0
Menot yhteensä	-3 392	0	-3 392	-3 392	0	0

Talousarviossa varattu 3,4 miljoonan euron määräraha käytettiin kokonaan. Määrärahalla hankittiin koneita ja kalustoa kuten kuorma-autoja, traktoreita ja muita työkoneita sekä mm. työmaatiloja ja nostimia.

8 09 14 OPETUSVIRASTO

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tietotekniikkapalvelut ja kehittäminen	-6 214	-4 000	-10 214	-8 920	1 294	-352
Muut hankinnat	-6 718	0	-6 718	-7 616	-898	-956
Menot yhteensä	-12 932	-4 000	-16 932	-16 536	396	-1 308

Määrärahoja oli kokonaisuudessaan käytettävissä 18,2 miljoonaa euroa, joka sisälsi edellisenä vuonna käyttämättömiin määrärahojen perusteella ylitysoikeutena myönnettyjä määrärahoja 1,3 miljoonaa euroa sekä talousarviokohdalle toimintavuoden aikana siirrettyä määrärahaa 4,0 miljoonaa euroa. Määrärahoja käytettiin 16,5 miljoonaa euroa. Määrärahoja jäi käyttämättä 1,7 miljoonaa euroa mm. koska osa digitalisaatiohankkeen, joidenkin tietotekniikkahankkeiden ja kalustohankkeiden hankinnoista siirtyi vuodelle 2017.

Tietotekniikan merkittävimmät investoinnit olivat yleissivistävien koulujen digitalisaatiohanke, opetuksen tietoliikenne ja verkkopalveluratkaisut sekä Stadin ammattiopiston tietotekniikan uudis- ja korvaushankinnat.

Muissa hankinnoissa merkittävimmät hankinnat tehtiin uusien yleissivistävien koulujen mm. Lauttasaaren ala-asteen ja Kalasataman peruskoulun uudiskohteiden sekä Roihuvuoren ala-asteen, Grundskolan Norsenin, Oulunkylän ala-asteen perusparannuskohteiden irtaimen hankintoihin. Lisäksi määrärahaa käytettiin Stadin ammattiopiston Prinsessantien ja Teollisuuskadun perusparannuskoteisiin ja korvaushankintoihin.

8 09 17 SUOMENKIELINEN TYÖVÄENOPISTO

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	-267	0	-267	-206	61	0

Talousarviossa varatuista 0,3 miljoonasta eurosta käytettiin 0,2 miljoonaa euroa irtaimen hankintoihin.

8 09 18 RUOTSINKIELINEN TYÖVÄENOPISTO

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	-47	0	-47	-46	1	0

Määrärahaa käytettiin 46 000 euroa eli talousarviossa varatut määrärahat lähes kokonaisuudessaan.

8 09 19 KIRJASTOTOIMI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	-1 444	0	-1 444	-1 396	48	-217

Määrärahaa käytettiin 1,4 miljoonaa euroa. Käytettävissä olevat määrärahat olivat yhteensä 1,7 miljoonaa euroa, kun edellisenä vuonna käyttämättä jääneiden määrärahojen perusteella myönnetty 0,2 miljoonan euron ylitysoikeudet luetaan mukaan.

Määrärahoja käytettiin tietoteknisen perusrakenteen ylläpitoon ja kirjastoissa jatkettuun palvelualuemuutostyöhön. Myös yleisötiloja ja niiden kalusteita uusittiin. Lähes koko kirjastokokoelma vaihdettiin RFID-tunnisteisiin.

8 09 20 KULTTUURITOIMI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	-514	0	-514	-382	132	-112

Määrärahaa käytettiin 0,4 miljoonaa euroa. Määrärahaa oli käytettävissä edellisenä vuonna käyttämättä jääneiden määrärahojen perusteella myönnetty 0,1 miljoonan euron ylitysoikeudet mukaan lukien 0,6 miljoonaa euroa. Määrärahaa jäi käyttämättä 0,2 miljoonaa euroa viivästyneiden laite ym. hankintojen vuoksi.

Merkittäviä investointeja olivat mm Savoy'n digitalisointi, talosivujen uudistus ja kävijälaskureiden uusiminen kulttuuritaloihin. Elis-kehitystä jatkettiin sekä päivitettiin teatteriteknisiiä laitteita kulttuuritaloihin.

8 09 21 KAUPUNGINMUSEO

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	-648	0	-648	-955	-307	-307

Määrärahaa käytettiin 1,0 miljoonaa euroa, joten talousarviossa varatut ja eri perusteiden myönnettyt ylitysoikeudet käytettiin kokonaisuudessaan.

Määrärahalla varusteltiin osoitteessa Aleksanterinkatu 16 sijaitsevaa uutta päätoimipistettä ja virastoa. Määrärahaa käytettiin uuden kaupungin taidemuseon kanssa yhteisen Vantaalla sijaitsevan kokoelmakeskuksen varusteluun sekä muuttojen edellyttämiin IT-hankintoihin.

8 09 22 KAUPUNGIN TAIDEMUSEO

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Taidemuseon kokoelmien uushankinnat	-155	0	-155	-137	18	0
Julkisten taideteosten hankinta	-195	0	-195	-136	59	-60
Muut hankinnat	-167	0	-167	-197	-30	0
Sjoitettavan taiteen hankinta	-30	0	-30	-14	16	0
Menot yhteensä	-547	0	-547	-484	63	-60

Määrärahaa käytettiin 0,5 miljoonaa euroa. Määrärahoja oli kokonaisuudessaan käytettävissä 0,6 miljoonaa euroa, joka sisälsi edellisenä vuonna käyttämättä jääneiden määrärahojen perusteella ylitysoikeutta 0,1 miljoonaa euroa.

Taidemuseon kokoelmien uushankintaan ja sjoitettavan taiteen hankintoihin osoitetut määrärahoilla kasvatettiin kokoelmia 49 teoksella. Uusia julkisia taideteoksia toteutettiin kahteen kohteeseen. Julkisen taiteen korjaushankkeita valmistui kaksi. Muihin hankintoihin osoitetulla määrärahalla toteutettiin mm. sisäänkäyntiaulan kunnostus, näyttelytekniikan ja -turvallisuuden päivitys sekä uuden kokoelmakeskuksen varustaminen.

8 09 23 KORKEASAAREN ELÄINTARHA

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	-101	48	-53	-52	1	0

Talousarvion määrärahasiirtojen jälkeiset 53 000 euron määrärahat käytettiin kokonaan kalustuksen, laitteiden ja kunnossapitokaluston hankintaan.

8 09 24 NUORISOTOIMI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	-388	0	-388	-388	0	0

Talousarvioon varatut 0,4 miljoonan euron määrärahat käytettiin kokonaisuudessaan. Määrärahalla toteutettiin ITC-hankintoja ja uusittiin nuorisotalojen kalustoa. Lisäksi saatettiin loppuun Bengtsåren leirisaaren yhteysveneen peruskorjaus.

8 09 25 LIIKUNTATOIMI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	-874	0	-874	-954	-80	-82

Määrärahaa käytettiin 1,0 miljoonaa euroa eli kaikki käytettävissä olevat määrärahat. Määrärahoja käytettiin IT-ohjelmistoihin ja -laitteisiin, kuntosalivälineisiin, liikuntavälineisiin ja siivouskoneisiin. Muita suurempia hankintoja olivat kaksi pakettiautoa, minikaivuri ja pienoistraktori.

8 09 26 KAUPUNGINORKESTERI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	-99	0	-99	-168	-69	-180

Määrärahaa käytettiin 0,2 miljoonaa euroa soitinhankintoihin sekä verkkosivu-uudistuksen toteuttamiseen.

Määrärahoja oli kokonaisuudessaan käytettävissä 0,3 miljoonaa euroa, joka sisälsi edellisenä vuonna käyttämättömien määrärahojen perusteella ylitysoikeutena myönnettyjä määrärahoja 0,2 miljoonaa euroa.

8 09 29 TIETOKESKUS

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	-38	0	-38	-38	0	0

Talousarviossa varatut 38 000 euroa käytettiin kokonaisuudessa viraston tietotekniikkahankintoihin.

8 09 32 SOSIAALI- JA TERVEYSVIRASTO

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tietotekniikkahankinnat	-5 000	0	-5 000	-3 560	1 440	-403
Muut hankinnat	-4 613	0	-4 613	-4 147	466	-577
Menot yhteensä	-9 613	0	-9 613	-7 707	1 906	-980

Määrärahaa käytettiin 7,7 miljoonaa euroa, josta tietotekniikkahankintoihin käytettiin 3,6 miljoonaa euroa ja muihin hankintoihin 4,2 miljoonaa euroa. Käytettävissä oli yhteensä 10,6 miljoonaa euroa, joka muodostui talousarvioon varatuista 9,6 miljoonasta eurosta ja sekä edellisenä vuonna käyttämättä jääneiden määrärahojen perusteel-

la myönnettyistä 1,0 miljoonan euron ylitysoikeudesta. Määrärahaa jäi käyttämättä 2,9 miljoonaa euroa, koska mm. terveydenhuollon tietoteknisten järjestelmien ylläpitokehityksen hankkeita ja järjestelmien uusimistöitä sekä useita irtaimen laite- ja kalustohankintoja on siirtynyt vuodelle 2017.

Merkittävimpiä tietotekniikan investointeja ovat olleet järjestelmien ja tietoliikenneverkon ylläpitokehityshankkeet sekä työasemien uusiminen. Merkittävimpiä muita hankintoja ovat olleet potilassängyt ja kalusteet, lääkelaitteet, valvonta- hälytysjärjestelmät sekä hammashoitoyksiköiden uusiminen.

8 09 33 VARHAISKASVATUSVIRASTO

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tietotekniikkahankinnat	-680	0	-680	-425	255	-539
Muut hankinnat	-349	0	-349	-335	14	-154
Menot yhteensä	-1 029	0	-1 029	-760	269	-693

Määrärahaa käytettiin 0,8 miljoonaa euroa. Käytettävissä oleva määräraha oli yhteensä 1,7 miljoonaa euroa, joka muodostui talousarvioon varatusta 1,0 miljoonasta eurosta sekä edellisenä vuonna käyttämättä jääneiden määrärahojen perusteella myönnettyistä 0,7 miljoonan euron ylitysoikeudesta. Määrärahaa jäi käyttämättä 1,0 miljoonaa euroa, koska mm. sähköiset asiakaspalveluprosessien kehittämiseen liittyvät, perhepäivähoidon sähköiseen kulunvalvontaan ja varhaiskasvatuksen raportointiin sekä tilastointiin liittyvät hankkeet ovat viivästyneet. Lisäksi varhaiskasvatusviraston kokonaisarkkitehtuurityö jatkuu vuoden 2017 aikana varhaiskasvatuksen digiohjelman toteuttamisella. Samoin useat päiväkotien ja leikkipuistojen kaluste- ja tavarahankinnat ovat myöhentyneet.

Merkittävimpana IT-hankkeena jatkettiin viraston raportointi- ja tilastointiprojektia, mikä korvaa nykyisen sosiaali- ja terveysviraston ja varhaiskasvatusviraston yhteisen tilastointijärjestelmän.

Merkittävimpiä muita irtaimen hankintoja olivat uusien päiväkotien Alppikylän ja Fallpakan sekä entisen koulun tiloihin kunnostetun päiväkotin Vaskiniityn kalustamiset.

8 09 35 KAUPUNKISUUNNITTELUTOIMI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tietotekniikkalaitteet	-220	0	-220	-273	-53	-55
Muu kalusto	-555	0	-555	-445	110	0
Menot	-775	0	-775	-718	57	-55

Määrärahoja käytettiin 0,7 miljoonaa euroa. Käytettävissä oli edellisenä vuonna käyttämättä jääneiden määrärahojen perusteella myönnettyjen ylitysoikeuksien jälkeen 0,8 miljoonaa euroa. Määrärahoja käytettiin mm. tietotekniikkahankintoihin ja liikennevalojen ylläpidon hankintoihin.

8 09 36 KIINTEISTÖTOIMI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	-1 143	0	-1 143	-964	179	-500

Määrärahoja käytettiin 1,0 miljoonaa euroa. Määrärahoja oli käytettävissä 1,6 miljoonaa euroa, josta edellisenä vuonna käyttämättä jääneiden määrärahojen perusteella myönnettyjä ylitysoikeuksia 0,5 miljoonaa euroa. Määrärahaa jäi käyttämättä 0,7 miljoonaa euroa, koska mm. tietotekniset järjestelmät kuten maanvuokrajärjestelmä, valtakunnallinen 3D-kiinteistönmuodostushankkeen järjestelmämuutokset, Facta-kuntarekisterin laajentaminen ja sähköisen Karttakori-asointijärjestelmän jatkokehitys myöhentyivät suunnitellusta.

Määrärahaa käytettiin IT-infrastruktuurin ylläpitämiseen ja kehittämiseen sekä sähköisen asioinnin kehittämiseen tarvittaviin laitehankintoihin sekä Sörnäisiin muuton yhteydessä tarvittaviin kalusto- ym. hankintoihin. Lisäksi määrärahaa käytettiin ohjelmisto- ym. kehityshankkeisiin sekä ilmakuvauksiin.

8 09 37 RAKENNUSVALVONTA

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	-469	0	-469	-481	-12	-450

Määrärahaa käytettiin 0,5 miljoonaa euroa. Määrärahaa oli käytettävissä edellisenä vuonna käyttämättä jääneiden määrärahojen perusteella myönnetty 0,5 miljoonan euron ylitysoikeus mukaan lukien yhteensä 0,9 miljoonaa euroa. Käyttämättä jäi siten 0,4 miljoonaa euroa, koska osa sähköisen lupa-asioinnin ja rakentamisen aikaisen valvonnan laajentumishankkeesta on siirtynyt vuodelle 2017.

Merkittävimmät hankkeet olivat rakennusvalvonnan paperisen rakennuslupaprosessin digitalisaation ja kaupungin järjestelmien integraation kehittäminen, perusinfrastruktuurin investoinnit ja arkiston paperiaineiston digitalisointi sekä sähköisen säilyttämisen suunnittelu.

8 09 38 ASUNTOTUOTANTOTOIMSTO

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	-44	0	-44	-44	0	0

Talousarviossa varattu 44 000 euroa käytettiin kokonaisuudessaan irtaimen omaisuuden hankintoihin.

8 09 39 TUKKUTORI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	-43	0	-43	-13	30	0

Määrärahasta käytettiin 13 000 euroa kalustohankintoihin.

8 21 11 KÄRKULLA SAMKOMMUN

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	-130	0	-130	0	130	0

8 22 ARVOPAPERIT, KHN KÄYTETTÄVÄKSI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	-3 577	0	-3 577	-6 568	-2 991	-4 404

Määrärahaa käytettiin yhteensä 6,6 miljoonaa euroa. Määrärahoja oli käytettävissä yhteensä 8,0 miljoonaa euroa, joka muodostui talousarviossa varatusta 3,6 miljoonasta eurosta sekä edellisenä vuonna käyttämättä jääneiden määrärahojen perusteella myönnetystä 4,4 miljoonan euron ylitysoikeudesta. Määrärahaa jäi käyttämättä 1,4 miljoonaa euroa.

8 22 09 HITAS-OSAKKEIDEN OSTAMINEN, KLK:N KÄYTETTÄVÄKSI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	-1 000	-200	-1 200	-1 077	123	0

8 22 19 MUUT KOHTEET

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	-2 277	200	-2 077	-5 192	-3 115	-4 404

Määrärahaa käytettiin osakemuotoisessa omistuksessa olleen maan hankintaan sekä kaupungin omistamien tytäryhtiöiden ja säätiön pääomittamiseen. Yhden osakemuotoisessa omistuksessa olevan maan hankinta siirtyi myöhemmäksi.

8 22 21 HELSINGIN STADION OY:N OSAKKEIDEN MERKITSEMINEN

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	-300	0	-300	-299	1	0

8 29 MUU PÄÄOMATALOUS

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	40 000	0	40 000	25 309	-14 691	0
Menot	-7 500	1 500	-6 000	-5 032	968	-7 716
Netto	32 500	1 500	34 000	20 277	-13 723	-7 716

8 29 51 VALTIONOSUDET JA -AVUSTUKSET

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	2 000	0	2 000	18 697	16 697	0

8 29 52 MUUT PÄÄOMATULOT

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	3 000	0	3 000	140	-2 860	0

8 29 54 RAKENNUSTEN JA OSAKKEIDEN MYYNTITULOT

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	35 000	0	35 000	6 472	-28 528	0

Toimintavuoden aikana myytiin kaupungin ydintoiminnan kannalta tarpeettomia rakennuksia ja osakkeita yhteensä 6,5 miljoonalla eurolla. Talousarvion tavoitteena ollutta 35 miljoonan euron myyntituloja ei siten saavutettu.

8 29 03 LÄHIÖRAHASTOSTA RAHOITETTAVAT HANKKEET, KHN KÄYTETTÄVÄKSI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	-5 000	0	-5 000	-4 785	215	-7 716

Määrärahaa käytettiin 4,8 miljoonaa euroa. Käytettävissä oli 12,7 miljoonaa euroa, joka muodostui talousarviossa varustusta 5,0 miljoonasta eurosta ja edellisenä vuonna käyttämättä jääneiden määrärahojen perusteella myönnetystä 7,7 miljoonan euron ylitysoikeudesta. Määrärahaa jäi käyttämättä 7,9 miljoonaa euroa hankkeiden myöhentymisen vuoksi.

Määräillä kunnostettiin puistoja ja leikkipuistoja sekä rakennettiin lähiliikuntapaikkoja. Lisäksi hankittiin mm. teknisiä laitteita monitoimitalon tiloihin.

8 29 04 KEHITTÄMISHANKKEET, KAUPUNGINKANSLIAN KÄYTETTÄVÄKSI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot	-2 500	1 500	-1 000	-247	753	0

Määrärahaa käytettiin kehittämishankkeisiin talousarviomuutoksen jälkeisestä 1,0 miljoonasta eurosta 0,2 miljoonaa euroa.

2.4 Rahoitusosan toteutuminen

2.4.1 Helsingin kaupungin rahoituslaskelman toteutumisvertailu

Koko kaupungin rahoituslaskelman toteutumisen sisältö on kuvattu toimintakertomuksessa luvun 1.3.2 yhteydessä.

Helsingin kaupungin rahoituslaskelman toteutumisvertailu sisältää kaikki kaupungin rahavirrat kaupungin sisäiset erät eliminoituna. Se vastaa ulkoisen laskennan rahoituslaskelmaa sillä erotuksella, että laskelma sisältää vertailun talousarviossa esitettyyn rahoituslaskelmaan. Rahoituslaskelma on suoriteperusteinen.

HELSINGIN KAUPUNGIN RAHOITUSLASKELMAN TOTEUTUMISVERTAILU

1 000 euroa	Talousarvio	Toteutunut	Poikkeama
Toiminnan rahavirta			
Tulorahoitus			
Vuosikate	269 445	569 378	299 933
Satunnaiset erät	141 105	238 012	96 907
Tulorahoituksen korjaukset	-154 320	-251 476	-97 156
Investointien rahavirta			
Investointimenot	-680 324	-662 960	17 364
Rahoitusosuudet investointimenoihin	3 105	18 806	15 701
Pysyvien vastaavien hyödykkeiden luovutustulot	138 000	247 049	109 049
TOIMINNAN JA INVESTOINTIEN RAHAVIRTA	-282 989	158 809	441 798
Rahoituksen rahavirta			
Antolainauksen muutokset			
Antolainasaamisten lisäys	-61 350	-9 912	51 438
Antolainasaamisten vähennys	66 317	67 330	1 013
Lainakannan muutokset			
Pitkäaikaisten lainojen lisäys	651 000	110 000	-541 000
Pitkäaikaisten lainojen vähennys	-402 128	-320 729	81 399
Muut maksuvalmiuden muutokset			
Muut maksuvalmiuden muutokset	0	173 934	173 934
RAHOITUKSEN RAHAVIRTA	253 839	20 623	-233 216
VAIKUTUS MAKSUVALMIUTEEN	-29 150	179 432	208 582

2.4.2 Talousarvion rahoitusosan toteutumisvertailu

Talousarvion rahoitusosan toteutumisvertailu eroaa virallisesta rahoituslaskelmasta siten, että se ei sisällä kunnallisten liikelaitosten ja itsenäisinä taseyksikköinä käsiteltyjen rahastojen tuloja ja menoja eikä siinä ole eliminoitu kaupungin sisäisiä eriä.

HELSINGIN KAUPUNGIN TALOUSARVION RAHOITUSOSAN TOTEUTUMISVERTAILU

1 000 euroa	Talousarvio 2016	Toteutunut 2016	Poikkeama 2016
Toiminnan rahavirta			
Tulorahoitus			
Vuosikate	223 959	513 158	289 199
Satunnaiset erät	141 105	238 012	96 907
Tulorahoituksen korjauserät	-154 320	-251 476	-97 156
Investointien rahavirta			
Investointimenot	-468 285	-485 941	-17 656
Rahoitusosuudet investointimenoihin	3 105	18 806	15 701
Pysyvien vastaavien hyödykkeiden luovutustulot	138 000	247 049	109 049
TOIMINNAN JA INVESTOINTIEN RAHAVIRTA	-116 436	279 608	396 044
Rahoituksen rahavirta			
Antolainauksen muutokset			
Antolainasaamisten lisäys	-17 350	-7 327	10 023
Antolainasaamisten vähennys	63 105	63 693	588
Lainakannan muutokset			
Pitkäaikaisten lainojen lisäys	430 000	50 000	-380 000
Pitkäaikaisten lainojen vähennys	-390 000	-310 721	79 279
RAHOITUKSEN RAHAVIRTA	85 755	-204 355	-290 110
VAIKUTUS MAKSUVALMIUTEEN	-30 681	75 253	105 934

2.4.3 Rahoitusosan tuloarvioiden ja määrärahojen toteutuminen

9 RAHOITUSOSA

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	493 105	0	493 105	113 692	-379 413	0
Menot	-407 350	0	-407 350	-318 048	89 302	-7 252
Netto	85 755	0	85 755	-204 356	-290 111	-7 252

9 01 PITKÄVAIKUTTEINEN RAHOITUS

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	493 105	0	493 105	113 692	-379 413	0
Menot	-407 350	0	-407 350	-318 048	89 302	-7 252
Netto	85 755	0	85 755	-204 356	-290 111	-7 252

9 01 01 ANTOLAINAT ASUNTOTUOTANTOON, KHN KÄYTETTÄVÄKSI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	15 900	0	15 900	16 817	917	0
Menot	-10 000	0	-10 000	0	10 000	0
Netto	5 900	0	5 900	16 817	10 917	0

9 01 02 MUU ANTOLAINAUS, KHN KÄYTETTÄVÄKSI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot						
Vuokra-asuntotuottajien oman pääoman osuutta varten myönnettyjen lainojen lyhennykset	147	0	147	0	-147	0
Muiden antolainojen lyhennykset	4 020	0	4 020	3 234	-786	0
Helen Oy:n lainojen lyhennykset	20 600	0	20 600	20 600	0	0
Helsingin Sataman lainojen lyhennykset	19 600	0	19 600	19 600	0	0
HKL:n lainojen lyhennykset	1 988	0	1 988	1 988	0	0
Sosiaalisen luototuksen lainojen lyhennykset	850	0	850	1 453	603	0
Tulot yhteensä	47 205	0	47 205	46 875	-330	0

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Menot						
Lainojen myöntäminen kouluille	-4 000	-1 705	-5 705	-3 124	2 581	-4 477
Sosiaalisiin tarkoituksiin myönnettäviä lainoja varten	-1 500	1 705	205	-70	-275	-275
Lainoja kaupunginorkesterin soittajille soitinhankintoja varten	-50	0	-50	0	50	0
Sosiaalisen luototuksen lainojen myöntämiseen, sosiaalilautakunnan käytettäväksi	-1 800	0	-1 800	-1 633	167	0
Laina Kiinteistö Oy Helsingin Kalliolalle	0	0	0	-2 500	-2 500	-2 500
Menot yhteensä	-7 350	0	-7 350	-7 327	23	-7 252
Netto	39 855	0	39 855	39 548	-307	-7 252

Muun antolainauksen käyttämättä jääneistä määrärahoista siirrettiin 7,1 miljoonaa euroa käytettäväksi vuonna 2017 sopimuskoulujen investointisuunnitelmien mukaisten rakentamishankkeiden rahoittamiseen.

9 01 03 OTTOLAINAT JA NIIDEN LYHENNYKSET, KAUPUNGINJOHTAJAN KÄYTETTÄVÄKSI

1 000 euroa	Talousarvio	TA-muutokset	Yhteensä	Toteutunut	Poikkeama	Ylitysoikeus
Tulot	430 000	0	430 000	50 000	-380 000	0
Menot yhteensä	-390 000	0	-390 000	-310 721	79 279	0
Netto	40 000	0	40 000	-260 721	-300 721	0

Uusia pitkäaikaisia talousarviolainoja nostettiin vuoden aikana 50 miljoonaa euroa. Lisäksi HKL:lle nostettiin 60 miljoonan euron laina. Kaupungin lainakanta aleni tilapäisesti 1 371 miljoonaan euroon (sisältäen HKL:n rahalaitoslainat); pitkäaikaisia lainoja lyhennettiin yhteensä 321 miljoonaa euroa, ja uusia lainoja nostettiin edellä esitetyn jaottelun mukaisesti yhteensä 110 miljoonaa euroa. Lainakannan 211 miljoonan euron nettolyhennykset rahoitettiin ylijäämäisestä toiminnan ja investointien rahavirrasta sekä osaksi kassavaroista.

Kaupungin taseen rahat- ja pankkisaamiset erässä on edellisistä vuosista poiketen esitetty kirjauskäytännön muutoksen johdosta nyt myös kaupungin konsernitiliin kuuluvien yhteisöjen tilivarat. Kaupungin velka em. yhteisöille näiden varoista kaupungin konsernitilillä näkyy vastaavasti nyt vuoden 2016 taseessa uutena eränä lyhytaikaisten velkojen lisäyksessä. Kaupungin konsernitilin saldo vuoden lopussa oli 410,6 miljoonaa euroa, josta kaupungin omia varoja oli 23,3 miljoonaa euroa. Kaupungin varsinaiset omat kassavarat vähenivät vuonna 2016 yhteensä 208,5 miljoonaa euroa. Uusia sijoituksia rahamarkkinainstrumentteihin ei vallitsevassa korkomarkkinatilanteessa tehty, ja kaupungin rahamarkkinasijoituksista vuoden aikana erääntyneet varat näkyvät vuoden 2016 osalta rahoissa ja pankkisaamisissa.

Uusien pitkien lainojen nostotarpeen lykkäytymiseen vaikutti osaltaan myös talousarviota suurempana toteutuneet maanmyyntitulot, joita kirjautui vuoden 2016 tilinpäätökseen 140,2 miljoonaa euroa talousarviota enemmän.

Vaikka noin puolet noin 240 miljoonan euron maanmyyntituloista toteutuu vuonna 2016 vain kirjanpidollisina ja maanmyynteihin liittyvät rahatililykset vuonna 2016 olivat 127 miljoonaa euroa, niin tiedossa olevat myöhemmin tilittävät maanmyyntien rahasuoritukset vaikuttivat siihen, että kaupungin kassavaroja voitiin pienentää ja siten lainakantaa tilapäisesti alentaa.

Tilinpäätöslaskelmat

3 Tilinpäätöslaskelmat

3.1 Helsingin kaupungin tuloslaskelma

	01.01.–31.12.2016	01.01.–31.12.2015
Toimintatuotot		
Myyntituotot	329 067 549,81	310 712 156,72
Maksutuotot	227 627 428,94	213 373 782,89
Tuet ja avustukset	112 333 426,93	116 477 232,36
Vuokratuotot	359 202 286,01	345 695 275,04
Muut toimintatuotot	53 238 531,71	55 302 537,19
	1 081 469 223,40	1 041 560 984,20
Valmistus omaan käyttöön	117 110 638,78	114 806 740,12
Toimintakulut		
Henkilöstökulut		
Palkat ja palkkiot	-1 349 744 040,98	-1 374 274 830,41
Henkilösivukulut		
Eläkekulut	-360 793 673,10	-381 266 404,84
Muut henkilösivukulut	-85 446 734,96	-82 180 418,16
Palvelujen ostot	-1 640 090 361,25	-1 658 467 733,77
Aineet, tarvikkeet ja tavarat	-193 134 287,51	-185 398 030,43
Avustukset	-443 695 461,51	-428 572 296,24
Vuokrakulut	-186 064 694,52	-180 877 423,95
Muut toimintakulut	-7 096 461,25	-11 790 807,67
	-4 266 065 715,08	-4 302 827 945,47
TOIMINTAKATE	-3 067 485 852,90	-3 146 460 221,15
Verotulot ja valtionosuudet		
Verotulot	3 205 605 067,26	3 067 915 155,51
Valtionosuudet	316 330 487,00	273 171 631,00
	3 521 935 554,26	3 341 086 786,51
Rahoitustuotot ja -kulut		
Korkotuotot	82 825 452,53	86 160 771,68
Muut rahoitustuotot	50 551 271,55	18 698 560,55
Korkokulut	-18 006 535,53	-22 175 521,78
Muut rahoituskulut	-442 267,93	-12 195 452,69
	114 927 920,62	70 488 357,76
VUOSIKATE	569 377 621,98	265 114 923,12
Poistot ja arvonalentumiset		
Suunnitelman mukaiset poistot	-337 209 365,83	-329 573 458,19
Arvonalentumiset	0,00	-56 122 030,88
	-337 209 365,83	-385 695 489,07
Satunnaiset erät		
Satunnaiset tuotot	239 529 457,74	139 774 982,72
Satunnaiset kulut	-1 517 737,41	-593 052,36
	238 011 720,33	139 181 930,36
TILIKAUDEN TULOS	470 179 976,48	18 601 364,41
Poistoeron lisäys (-) tai vähennys (+)	-13 908 201,74	3 066 599,27
Varausten lisäys (-) tai vähennys (+)	16 299 754,01	-2 115 804,78
Rahastojen lisäys (-) tai vähennys (+)	-7 532 850,66	9 281 702,82
	-5 141 298,39	10 232 497,31
TILIKAUDEN YLIJÄÄMÄ / ALIJÄÄMÄ (-)	465 038 678,09	28 833 861,72

3.2 Helsingin kaupungin rahoituslaskelma

	2016	2015
Toiminnan rahavirta		
Vuosikate	569 377 622	265 114 923
Satunnaiset erät	238 011 720	139 181 930
Tulorahoituksen korjaukset	-251 476 472	-151 426 837
	555 912 870	252 870 016
Investointien rahavirta		
Investointimenot	-662 960 182	-571 167 435
Rahoitusosuudet investointimenoihin	18 806 010	5 266 651
Pysyvien vastaavien hyödykkeiden luovutustulot	247 049 519	146 066 807
	-397 104 653	-419 833 977
TOIMINNAN JA INVESTOINTIEN RAHAVIRTA	158 808 217	-166 963 961
RAHOITUKSEN RAHAVIRTA		
Antolainauksen muutokset		
Antolainasaamisten lisäys	-9 912 083	-23 305 331
Antolainasaamisten vähennys	67 329 983	101 527 493
	57 417 900	78 222 162
Lainakannan muutokset		
Pitkäaikaisten lainojen lisäys	110 000 000	120 000 000
Pitkäaikaisten lainojen vähennys	-320 728 881	-116 640 612
	-210 728 881	3 359 388
Oman pääoman muutokset	0	0
Muut maksuvalmiuden muutokset		
Toimeksiantojen varojen ja pääomien muutokset	-5 899 825	-13 705 733
Vaihto-omaisuuden muutos	-2 246 830	-331 455
Saamisten muutos	-133 043 221	-11 382 318
Korottomien velkojen muutos	315 124 337	43 338 512
	173 934 461	17 919 006
RAHOITUKSEN RAHAVIRTA	20 623 480	99 500 556
RAHAVAROJEN MUUTOS	179 431 697	-67 463 405
Rahavarojen muutos		
Rahavarat 31.12.	1 119 862 681	940 430 983
Rahavarat 1.1.	940 430 984	1 007 894 388
	179 431 697	-67 463 405

3.3 Helsingin kaupungin tase

VASTAAVAA	31.12.2016	31.12.2015
PYSYVÄT VASTAAVAT		
Aineettomat hyödykkeet		
Aineettomat oikeudet	17 631 524,42	19 824 200,77
Muut pitkävaikutteiset menot	82 187 580,03	84 037 356,90
Ennakkomaksut	2 651 250,78	1 064 142,70
	102 470 355,23	104 925 700,37
Aineelliset hyödykkeet		
Maa- ja vesialueet	3 216 005 991,32	3 142 539 056,75
Rakennukset	1 677 989 106,34	1 622 494 096,86
Kiinteät rakenteet ja laitteet	1 347 881 312,02	1 313 801 629,44
Koneet ja kalusto	265 377 755,17	172 954 625,35
Muut aineelliset hyödykkeet	12 243 237,69	12 055 722,60
Ennakkomaksut ja keskenkäynteiset hankinnat	346 861 716,38	311 149 601,82
	6 866 359 118,92	6 574 994 732,82
Sijoitukset		
Osakkeet ja osuudet	3 150 722 224,78	3 143 429 452,33
Muut lainasaamiset	1 951 425 487,26	2 008 843 387,31
Muut saamiset	546 462,37	546 462,37
	5 102 694 174,41	5 152 819 302,01
TOIMEKSIANTOJEN VARAT		
Valtion toimeksiannot	132 139 837,06	139 714 782,59
Lahjoitusrahastojen erityiskatteet	4 380 746,45	4 343 876,04
Muut toimeksiantojen varat	543 780 658,89	441 766 687,70
	680 301 242,40	585 825 346,33
VAIHTUVAT VASTAAVAT		
Vaihto-omaisuus		
Aineet ja tarvikkeet	10 260 207,98	9 450 777,76
Keskenkäynteiset tuotteet	7 110 419,10	5 674 958,94
Muu vaihto-omaisuus	88 837,43	86 897,54
	17 459 464,51	15 212 634,24
Saamiset		
Pitkäaikaiset saamiset		
Myyntisaamiset	0,00	65 000,00
Lainasaamiset	62 229,53	62 229,53
Muut saamiset	126 553 776,67	24 107 375,79
	126 616 006,20	24 234 605,32
Lyhytaikaiset saamiset		
Myyntisaamiset	53 303 856,13	58 019 982,37
Lainasaamiset	630 702,47	428 490,95
Muut saamiset	66 409 036,10	40 477 692,97
Siirtosaamiset	113 565 706,20	104 321 314,45
	233 909 300,90	203 247 480,74
Saamiset yhteensä	360 525 307,10	227 482 086,06
Rahoitusarvopaperit		
Sijoitukset rahamarkkinainstrumentteihin ¹⁾	0,00	554 000 000,00
Joukkovelkakirjalainasaamiset	20 000 000,00	20 000 000,00
	20 000 000,00	574 000 000,00
Rahat ja pankkisaamiset ¹⁾	1 099 862 680,72	366 430 983,37
VASTAAVAA YHTEENSÄ	14 249 672 343,29	13 601 690 785,20

¹⁾ Vertailuvuoden tietoa on oikaistu henkilöstökassavarojen kirjauskäytännön muutoksen vuoksi.

VASTATTAVAA	31.12.2016	31.12.2015
OMA PÄÄOMA		
Peruspääoma	2 972 406 573,75	2 972 406 573,75
Arvonkorotusrahasto	1 806 409 169,60	1 808 363 726,30
Muut omat rahastot	522 301 782,81	514 768 932,15
Muu oma pääoma	729 030 699,71	729 030 699,71
Edellisten tilikausien ylijäämä/alijäämä (-)	4 479 253 433,41	4 450 419 571,69
Tilikauden ylijäämä/alijäämä (-)	465 038 678,09	28 833 861,72
	10 974 440 337,37	10 503 823 365,32
POISTOERO JA VAPAAEHTOISET VARAUKSET		
Poistoero	66 103 369,57	52 195 167,83
Vapaaehtoiset varaukset	1 812 322,23	18 112 076,24
	67 915 691,80	70 307 244,07
PAKOLLISET VARAUKSET		
Eläkevaraukset	124 885 293,00	138 100 682,00
	124 885 293,00	138 100 682,00
TOIMEKSIANTOJEN PÄÄOMAT		
Valtion toimeksiannot	133 336 273,80	140 636 570,51
Lahjoitusrahastojen pääomat	4 380 746,45	4 343 876,04
Muut toimeksiantojen pääomat	515 003 293,74	419 163 796,41
	652 720 313,99	564 144 242,96
VIERAS PÄÄOMA		
Pitkäaikainen		
Lainat rahoitus- ja vakuutuslaitoksilta	1 248 517 914,15	1 253 825 664,42
Lainat muilta luotonantajilta	7 437 802,77	7 437 802,77
Saadut ennakot	300 000,00	13 118 446,30
Ostovelat	1 165 000,00	1 160 000,00
Liittymismaksut ja muut velat	7 551 735,97	105 085,45
	1 264 972 452,89	1 275 646 998,94
Lyhytaikainen		
Lainat rahoitus- ja vakuutuslaitoksilta	115 307 750,28	320 728 881,34
Saadut ennakot	11 381 225,07	11 581 927,92
Ostovelat	141 077 865,44	135 062 592,98
Liittymismaksut ja muut velat	512 436 659,63	169 676 663,63
Siirtovelat	384 534 753,82	412 618 186,04
	1 164 738 254,24	1 049 668 251,91
Vieras pääoma yhteensä	2 429 710 707,13	2 325 315 250,85
VASTATTAVAA YHTEENSÄ	14 249 672 343,29	13 601 690 785,20

3.4 Helsingin kaupungin konsernituloslaskelma

1 000 euroa	01.01.-31.12.2016	01.01.-31.12.2015
Toimintatuotot	3 156 032	3 114 365
Toimintakulut	-5 604 281	-5 559 544
Osuus osakkuusyhteisöjen voitosta / tappiosta (-)	9 883	7 794
TOIMINTAKATE	-2 438 366	-2 437 385
Verotulot	3 205 605	3 067 915
Valtionosuudet	316 330	273 172
Rahoitustuotot ja -kulut		
Korkotuotot	16 755	19 519
Muut rahoitustuotot	14 314	16 692
Korkokulut	-73 753	-90 085
Muut rahoituskulut	-8 902	-11 985
	-51 586	-65 859
VUOSIKATE	1 031 983	837 843
Poistot ja arvonalentumiset		
Suunnitelman mukaiset poistot	-675 889	-658 686
Omistuksen eliminointierot	-451	14 003
Arvonalentumiset	-291	-976
	-676 631	-645 659
Satunnaiset erät	272 830	115 565
TILIKAUDEN TULOS	628 182	307 749
Tilinpäätössiirrot	-12 546	-470
Tilikauden verot	-10 906	-19 924
Laskennalliset verot	-8 052	-6 280
Vähemmistöosuudet	1 754	1 370
TILIKAUDEN YLIJÄÄMÄ/ ALIJÄÄMÄ (-)	598 432	282 445
Konsernituloslaskelman tunnusluvut		
Toimintatuotot/ Toimintakulut, prosenttia	56,3	56,0
Vuosikate/Poistot, prosenttia	152,6	127,0
Vuosikate, euroa/asukas	1 624	1 334
Asukasmäärä	635 600	628 200

3.5 Helsingin kaupungin konsernirahoituslaskelma

1 000 euroa	2016	2015
TOIMINNAN RAHAVIRTA		
Vuosikate	1 031 983	837 843
Satunnaiset erät	272 830	115 565
Tilikauden verot	-10 906	-19 924
Tulorahoituksen korjauserät	-292 257	-120 047
	1 001 650	813 437
INVESTOINTIEN RAHAVIRTA		
Investointimenot	-1 505 347	-1 074 671
Rahoitusosuudet investointimenoihin	20 003	7 008
Pysyvien vastaavien hyödykkeiden luovutustulot	446 372	197 594
	-1 038 972	-870 069
TOIMINNAN JA INVESTOINTIEN RAHAVIRTA	-37 322	-56 632
RAHOITUKSEN RAHAVIRTA		
Antolainauksen muutokset		
Antolainasaamisten lisäys	-8 483	-9 853
Antolainasaamisten vähennys	7 939	14 164
	-544	4 311
Lainakannan muutokset		
Pitkäaikaisten lainojen lisäys	534 986	269 182
Pitkäaikaisten lainojen vähennys	-581 447	-168 807
Lyhytaikaisten lainojen muutos	-24 788	-30 345
	-71 249	70 030
Oman pääoman muutokset	24 671	19 186
Muut maksuvalmiuden muutokset		
Toimeksiantojen varojen ja pääomien muutokset	9 628	-17 661
Vaihto-omaisuuden muutos	-13 370	3 317
Saamisten muutos	-115 793	25 162
Korottomien velkojen muutos	-36 373	78 243
	-155 908	89 061
RAHOITUKSEN RAHAVIRTA	-203 030	182 588
RAHAVAROJEN MUUTOS	-240 352	125 956
Rahavarojen muutos		
Rahavarat 31.12.	1 257 711	1 498 063
Rahavarat 1.1.	1 498 063	1 372 107
	-240 352	125 956

Konsernin rahoituslaskelman tunnusluvut

Toiminnan ja investointien rahavirran kertymä 5 vuodelta, 1 000 euroa	-637 460	-639 593
Investointien tulorahoitus, prosenttia	69,5	78,5
Lainanhoitokate	1,7	3,6
Kassan riittävyys (pv)	59	79

3.6 Helsingin kaupungin konsernitase

1 000 euroa	31.12.2016	31.12.2015
VASTAAVAA		
PYSYVÄT VASTAAVAT		
Aineettomat hyödykkeet		
Aineettomat oikeudet	51 771	56 849
Muut pitkävaikutteiset menot	233 348	240 701
Ennakkomaksut	13 008	8 195
	298 127	305 745
Aineelliset hyödykkeet		
Maa- ja vesialueet	3 286 803	3 213 124
Rakennukset	5 586 425	5 542 485
Kiinteät rakenteet ja laitteet	2 400 355	2 352 083
Koneet ja kalusto	1 235 869	1 140 282
Muut aineelliset hyödykkeet	20 113	20 191
Ennakkomaksut ja keskeneräiset hankinnat	1 094 832	724 059
	13 624 397	12 992 224
Sijoitukset		
Osakkuusyhteisöosuudet	245 148	244 504
Muut osakkeet ja osuudet	451 449	445 297
Muut lainasaamiset	478 671	475 906
Muut saamiset	2 120	2 117
	1 177 388	1 167 824
TOIMEKSIANTOJEN VARAT	536 330	455 667
VAIHTUVAT VASTAAVAT		
Vaihto-omaisuus	112 122	98 752
Saamiset		
Pitkäaikaiset saamiset	166 724	63 573
Lyhytaikaiset saamiset	390 968	376 391
	557 692	439 964
Rahoitusarvopaperit	25 269	496 434
Rahat ja pankkisaamiset	1 232 443	1 001 630
VASTAAVAA YHTEENSÄ	17 563 768	16 958 240

1 000 euroa	31.12.2016	31.12.2015
VASTATTAVAA		
OMA PÄÄOMA		
Peruspääoma	2 972 407	2 972 407
Säätöiden peruspääomat	5 815	5 815
Arvonkorotusrahassto	1 811 270	1 813 224
Muut omat rahastot	839 606	812 676
Muu oma pääoma	734 105	734 105
Edellisten tilikausien ylijäämä / alijäämä (-)	3 554 875	3 276 798
Tilikauden ylijäämä / alijäämä (-)	598 431	282 445
	10 516 509	9 897 470
VÄHEMMISTÖOSUUKSET	80 264	69 574
PAKOLLISET VARAUKSET		
Eläkevaraukset	125 976	140 137
Muut pakolliset varaukset	36 753	39 445
	162 729	179 582
TOIMEKSIANTOJEN PÄÄOMAT	657 523	567 232
VIERAS PÄÄOMA		
Pitkäaikainen		
Pitkäaikainen korollinen vieras pääoma	4 661 008	4 443 558
Pitkäaikainen koroton vieras pääoma	99 666	97 892
	4 760 674	4 541 450
Lyhytaikainen		
Lyhytaikainen korollinen vieras pääoma	279 017	567 717
Lyhytaikainen koroton vieras pääoma	1 107 052	1 135 215
	1 386 069	1 702 932
Vieras pääoma yhteensä	6 146 743	6 244 382
VASTATTAVAA YHTEENSÄ	17 563 768	16 958 240
Konsernitaseen tunnusluvut		
Omavaraisuusaste, prosenttia	60,3	58,8
Suhteellinen velkaantuneisuus, prosenttia	91,2	95,6
Kertynyt ylijäämä, euroa	4 153 306	3 559 243
Kertynyt ylijäämä, euroa/asukas	6 534	5 666
Konsernin lainakanta 31.12., 1 000 euroa	4 940 025	5 011 275
Konsernin lainakanta, euroa/asukas	7 772	7 977
Konsernin lainasaamiset 31.12., 1 000 euroa	478 671	475 906
Konsernin lainasaamiset, euroa/asukas	753	758

Tilinpäätöksen liitetiedot

4 Tilinpäätöksen liitetiedot

4.1 Tilinpäätöksen laatimista koskevat liitetiedot

4.1.1 Kaupungin tilinpäätöksen laatimista koskevat liitetiedot

1. ARVOSTUS- JA JAKSOTUSPERIAATTEET SEKÄ MENETELMÄT

Pysyvien vastaavien arvostus

Omaisuus maa-alueita lukuun ottamatta on merkitty taseeseen pysyviin vastaaviin hankintamenoön suunnitelman mukaisilla poistoilla ja investointeihin saaduilla rahoitusosuuksilla vähennettynä.

Sijoitusten arvostus

Pysyvien vastaavien sijoituksiin merkityt osakkeet ja osuudet on merkitty taseeseen hankintamenoön tai sitä alemman markkinahintaan.

Vaihto-omaisuuden arvostus

Vaihto-omaisuus on merkitty taseeseen Fifo-periaatteen mukaisesti hankintamenoön tai sitä alemman jälleenhankintamenoön tai todennäköisen myyntihinnan määräisenä.

Rahoitusomaisuuden arvostus

Saamiset on merkitty taseeseen nimellisarvoon tai sitä alemman todennäköiseen arvoon. Rahoitusomaisuusarvopaperit on merkitty taseeseen hankintamenoön tai sitä alemman todennäköiseen luovutushintaan.

2. EDELLISEN TILIKAUDEN TIETOJEN VERTAILUKELPOISUUS

Helsingin kaupungin taseeseen on kirjattu vuodesta 2016 alkaen konsernin käyttöoikeustilien varat sekä niitä vastaavasti saatavat ja velat tytäryhteisöille. Rahat ja pankkisaamiset tase-erään sisältyy vuoden 2016 tilinpäätöshetken konsernitilien saldot, yhteensä 387 miljoonaa euroa sekä vastaavasti muut lyhytaikaiset saamiset 16 miljoonaa euroa ja muut lyhytaikaiset velat 403 miljoonaa euroa. Vuoden 2015 vertailuluvut eivät sisällä konsernin käyttöoikeustilien saldoja. Saldot on tuolloin esitetty pelkästään Helsingin kaupungin konsernitilinpäätöksessä.

Henkilöstökassan varat kirjataan rahat ja pankkisaamiset -tase-erään tilikauden aikana ja siirretään tilinpäätöksessä toimeksiantojen varat -tase-erään. Vuoden 2015 tilinpäätöksessä siirto on tehty vähentämällä rahoitusinstrumentit tase-erää ja lisäämällä toimeksiantojen varoja. Uuden kirjauskäytännön mukaan vuonna 2016 siirto 83 miljoonaa euroa on tehty vähentämällä rahat ja pankkisaamiset -tase-erää ja lisäämällä toimeksiantojen varoja. Vuoden 2015 vertailuluvut on muutettu vastaamaan uutta kirjauskäytäntöä.

4.1.2 Konsernitilinpäätöksen laatimista koskevat liitetiedot

3. KONSERNITILINPÄÄTÖKSEN LAATIMISEN PERIAATTEET

Konsernitilinpäätöksen laajuus

Konsernitilinpäätökseen on yhdistelty 83 kaupunkikonserniin kuuluvaa tytäryhteisöä, jotka tekivät tilinpäätöksen.

Uutena tytäryhtiönä yhdisteltiin Koy Myllypuron Kampus. Konsernitilinpäätökseen sisältyy yhdisteltyjen tytäryhteisöjen kautta myös niiden omiin tilinpäätöksiinsä yhdistelemät 36 tytäryhteisöä eli alikonserniyhteisöä. Tilinpäätökseen on yhdistelty kaikki kuusi kuntayhtymää, joissa kaupunki on jäsenenä. Tilinpäätökseen on myös yhdistelty kaikki 11 säätiötä, joissa kaupungilla on määräysvalta. Lisäksi konsernitilinpäätökseen on yhdistelty yksi yhteisyhteisö sekä 39 osakkuusyhteisöä kaikkiaan 55 osakkuusyhteisöstä.

Sisäiset liiketapahtumat ja sisäiset katteet

Konserniyhteisöjen keskinäiset tuotot ja kulut sekä saamiset ja velat samoin kuin konserniyhteisöjen ja kaupungin omistamien kuntayhtymien keskinäiset tuotot ja kulut sekä saamiset ja velat on vähennetty vähäisiä liiketapahtumia lukuun ottamatta. Olennaiset pysyviin vastaaviin sisältyvät sisäiset katteet on vähennetty.

Keskinäisen omistuksen eliminointi

Kaupungin ja tytäryhteisöjen keskinäisen omistuksen eliminointi on tehty Kilan kuntajaoston konserniyleisohjeen mukaisesti käyttäen ns. sovellettua hankintamenomenetelmää.

Vähemmistöosuudet

Vähemmistöosuudet on erotettu konsernin yli- ja alijäämästä konsernituloslaskelmassa sekä konsernin omasta pääomasta konsernitaseessa.

Suunnitelmapoistojen oikaisu

Tytäryhteisöjen aineettomien ja aineellisten hyödykkeiden poistot on oikaistu suunnitelman mukaisiksi ja jäännösarvojen ero on kirjattu konsernituloslaskelmassa tytäryhteisöjen poistojen oikaisuksi ja aikaisemmille tilikausille kertynyt ero konsernitaseessa edellisten tilikausien yli- ja alijäämän oikaisuksi.

Poistoero ja vapaaehtoiset varaukset

Kilan kuntajaoston konserniyleisohjeen mukaisesti poistoero ja vapaaehtoiset varaukset on jaettu konsernituloslaskelmassa laskennallisten verojen muutokseen ja tilikauden yli- tai alijäämään sekä konsernitaseessa omaan pääomaan ja laskennalliseen verovelkaan.

Osakkeiden arvonalennukset

Kaupungin tytäryhteisö- ja osakkuusyhteisösakkeistaan tilinpäätöksessä 2015 tekemät 56 miljoonan euron arvonalennukset on konsernitilinpäätöksessä konsernin sisäisinä erinä peruttu.

Osakkuusyhteistöt

Osakkuusyhteistöt on yhdistelty pääomaosuusmenetelmällä konsernitilinpäätökseen.

Edellisen tilikauden tietojen vertailukelpoisuus

Muutoksia konsernirakenteessa vuonna 2016: tytäryhtiön Ruskeasun Asunnot Oy:n fuusio Helsingin kaupungin asunnot Oy:öön kirjautui konsernissa vuodelle 2016. Aiemmin osakkuusyhtiönä yhdistelty Koy Soittokuja on tilikauden aikana jakautunut. Jakautumisen seurauksena yhtiöistä As Oy Soittokuja on jatkossa alikonserniyhtiö. Uutena osakkuusyhtiönä konsernissa käsiteltiin Start up Maria Oy.

4. KONSERNITILINPÄÄTÖKSEEN SISÄLTYVÄT YHTEISÖT

Konserniyhteisön nimi	Kotipaikka	Kunnan omistusosuus, prosenttia	Konsernin omistusosuus, prosenttia	Kuntakonsernin osuus, 1 000 e		
				Oma pääoma	Vieras pääoma	Tilikauden tulos
Tytäryhteisöt						
Auroranlinna Koy	Helsinki	100,0	100,0	13 968	37 211	0
Etelä-Hermannin Pysäköinti Oy	Helsinki	0,0	100,0	14 467	15	0
Finlandia-talo Oy	Helsinki	100,0	100,0	3 278	1 430	415
Forum Virium Helsinki Oy	Helsinki	100,0	100,0	270	1 563	68
Gardenia-Helsinki Oy	Helsinki	90,0	90,0	5	0	36
Hansasilta Koy	Helsinki	100,0	100,0	1 826	30	0
Helen Oy	Helsinki	100,0	100,0	1 924 089	789 506	40 739
Helsingin Asumisoikeus Oy	Helsinki	100,0	100,0	101 625	492 616	0
Helsingin Asuntohankinta Oy	Helsinki	100,0	100,0	84 871	92 299	7 248
Helsingin Harmajankatu As Oy	Helsinki	56,6	56,6	916	428	14
Helsingin Kartanonisäntä As Oy	Helsinki	95,8	99,0	749	3 222	0
Helsingin kaupungin asunnot Oy	Helsinki	100,0	100,0	90 223	2 378 478	208
Helsingin kaupungin Linja-autotoiminta Oy	Helsinki	100,0	100,0	6 179	143	-79
Helsingin Konsernihankinta Oy	Helsinki	98,3	98,3	40	24	0
Helsingin Korkotukiasunnot Keskinäinen Koy	Helsinki	100,0	100,0	41 987	87 235	0
Helsingin Kuparitie 5 As Oy	Helsinki	5,9	73,9	4 782	292	24
Helsingin Leijona Oy	Helsinki	100,0	100,0	840	382	113
Helsingin Liikuntahallit Oy	Helsinki	0,0	100,0	4 574	5 793	41
Helsingin Malminkatu 3 Koy	Helsinki	84,0	84,0	13 422	3 159	0
Helsingin Markkinointi Oy	Helsinki	100,0	100,0	189	1 479	6
Helsingin Nattastenpolku As Oy	Helsinki	98,9	98,9	646	2 579	0
Helsingin Santakuja As Oy	Helsinki	9,7	60,2	6 490	37	-26
Helsingin Satama Oy	Helsinki	100,0	100,0	311 641	243 504	4 394
Helsingin Sinikaisla As Oy	Helsinki	4,1	50,7	4 547	181	0
Helsingin Sähkötalo Koy	Helsinki	100,0	100,0	22 111	42 116	0
Helsingin Tennispalatsi Koy	Helsinki	100,0	100,0	11 296	2 464	0
Helsingin Tiedepuiston Yrityshautomot Oy	Helsinki	52,2	52,2	4 076	8 371	30
Helsingin Toimitilat Koy	Helsinki	100,0	100,0	51 396	51 432	0
Helsingin V Yhteiskoulun Talo Oy	Helsinki	100,0	100,0	3 827	0	-96
Helsingin Varustuksentie 1 As Oy	Helsinki	98,7	100,0	1 017	4 000	0
Helsingin Vellamonkatu 29 As Oy	Helsinki	97,9	99,0	521	3 140	0
Helsingin Väylä Oy	Helsinki	100,0	100,0	-3 968	76 634	229
Helsingin Ympäristötalo Koy	Helsinki	74,6	74,6	1 491	8 819	16
Helsinki Abroad Ltd Oy	Helsinki	100,0	100,0	180	52	8
Helsinki Region Marketing Oy	Helsinki	100,0	100,0	112	33	-105
Helsinki Stadion Oy	Helsinki	80,5	80,5	7 027	786	-298
Hämeentien Pysäköinti Oy	Helsinki	0,0	75,7	1 399	28	-5
Intiankatu 31 Koy	Helsinki	75,6	75,6	179	186	2
Itä-Pasilan Pysäköinti Oy	Helsinki	31,0	42,5	1 850	110	154
Jätkäsaaren jätteen putkikeräys Oy	Helsinki	17,4	26,3	3 446	3 804	-308
Kaapelitalo Koy	Helsinki	100,0	100,0	16 612	3 190	2

Tilinpäätöksen laatimista koskevat liitetiedot

Konserniyhteisön nimi	Kotipaikka	Kunnan omistusosuus, prosenttia	Konsernin omistusosuus, prosenttia	Kuntakonsernin osuus, 1 000 e		
				Oma pääoma	Vieras pääoma	Tilikauden tulos
Kaisaniemen Metrohalli Koy	Helsinki	62,1	62,1	13 855	484	-392
Kalasadaman jätteen putkikeräys Oy	Helsinki	15,4	21,5	1 106	2 091	-180
Kallahden Pysäköinti I Oy	Helsinki	0,0	80,3	1 579	14	-31
Kivikon Pysäköinti I Oy	Helsinki	0,6	56,6	2 159	13	-30
Kivikon Pysäköinti II Oy	Helsinki	0,4	59,5	1 450	48	-38
Kontulan Palvelutalo Oy	Helsinki	62,1	76,2	640	431	-3
Kruunuvuorenrannan jätteen putkikeräys Oy	Helsinki	23,8	49,9	2 806	4 811	-64
Käpylän Terveystalo Koy	Helsinki	54,5	54,5	2 149	50	-3
Lasipalatsin Mediakeskus Oy	Helsinki	100,0	100,0	154	44	-274
Länsi-Viikinmäen Pysäköinti Oy	Helsinki	0,0	100,0	5 210	7	-102
Malmin Liiketalo Oy	Helsinki	56,4	56,4	2 711	16	-9
Malmin Pysäköintitalo Oy	Helsinki	44,6	64,1	1 739	19	-93
Merimiehenkatu 12 As Oy	Helsinki	55,4	55,4	187	316	-2
Metropolilab Oy	Helsinki	69,0	69,0	1 948	643	350
Mosaikkitorin Pysäköintilaitos Koy	Helsinki	88,3	98,7	4 505	515	-66
Myllypuron kampus Koy	Helsinki	100,0	100,0	249	13 271	-51
Mäkelänrinteen Uutikeskus Oy	Helsinki	66,7	66,7	1 110	2 269	-876
Paciuksenkadun Pysäköinti Oy	Helsinki	0,0	53,0	1 151	51	8
Paciuksenkatu 4 As Oy	Helsinki	78,4	86,2	1 355	370	0
Pakkalantie 30 Koy	Helsinki	100,0	100,0	6 048	746	-51
Palmia Oy	Helsinki	100,0	100,0	17 252	14 815	2 172
Paloheinän Palvelukeskus Koy	Helsinki	28,5	76,6	1 647	6	-3
Palvelukeskus Albatross Oy	Helsinki	70,1	70,1	9 169	34	0
Parmaanpuisto Koy	Helsinki	82,9	100,0	2 294	518	-59
Posivire Oy	Helsinki	64,9	65,6	821	52	-8
Puistolan Pankkitalo Koy	Helsinki	58,2	58,2	2 003	583	1
Pääkaupunkiseudun Kierrätyskeskus Oy	Helsinki	51,3	51,3	679	486	51
Rastilankallion Pysäköinti Oy	Helsinki	0,0	60,2	3 667	8	-35
Rastilankallion päiväkotiyksikkö Koy	Helsinki	66,0	88,6	1 237	2	-24
Ruskeasuon Varikkokiinteistö Oy	Helsinki	100,0	100,0	29 652	7 627	-329
Seure Henkilöstöpalvelut Oy	Helsinki	56,4	58,2	2 383	5 379	49
Suomenlinnan Liikenne Oy	Helsinki	100,0	100,0	714	1 250	30
Suutarilan Lamputtie Koy	Helsinki	100,0	100,0	234	1	1
Säterintie 12 autopaikat Koy	Helsinki	0,0	70,9	2	2	-1
Säterintie 2 Koy	Helsinki	22,0	64,7	2 169	9	1
Torpparinmäen korttelitalo Koy	Helsinki	82,8	82,8	1 831	108	5
Työmaahuolto Oy	Helsinki	100,0	100,0	485	553	3
Töölönlahden Pysäköinti Oy	Helsinki	100,0	100,0	19 189	13 344	12
Urheiluhallit Oy	Helsinki	51,3	51,3	954	3 030	39
Viikin viher- ja ympäristötietokeskus Koy	Helsinki	91,3	91,3	4 821	295	78
Viikinmäen Pysäköinti Oy	Helsinki	0,0	63,6	2 712	3	-64
Vuosaaren Urheilutalo Oy	Helsinki	89,2	89,2	1 941	11 104	194

Tilinpäätöksen laatimista koskevat liitetiedot

Konserniyhteisön nimi	Kotipaikka	Kunnan omistusosuus, prosenttia	Konsernin omistusosuus, prosenttia	Kuntakonsernin osuus, 1 000 e		
				Oma pääoma	Vieras pääoma	Tilikauden tulos
Tytärsäätiöt						
Helsingin kaupungin 450-vuotis-taiteilijatalosäätiö	Helsinki	100,0	100,0	2 466	4 315	0
Helsingin Musiikkitalon säätiö	Helsinki	100,0	100,0	1 125	1	-5
Helsingin Seniorisäätiö	Helsinki	100,0	100,0	7 052	5 972	95
Helsingin seudun kesäyliopistosäätiö	Helsinki	100,0	100,0	563	314	-19
Helsingin teatterisäätiö (Helsingin kaupunginteatteri)	Helsinki	100,0	100,0	968	63 184	-891
Helsinki-viikon säätiö	Helsinki	100,0	100,0	554	187	114
Jääkenttäsäätiö	Helsinki	100,0	100,0	7 491	1 409	475
Niemikotisäätiö	Helsinki	100,0	100,0	3 041	1 020	220
Oulunkylän Sairaskotisäätiö	Helsinki	100,0	100,0	2 607	3 917	249
Stadion-säätiö	Helsinki	100,0	100,0	425	108 283	-734
UMO-säätiö	Helsinki	100,0	100,0	3	248	-48
Osakkuus- ja omistusyhteisöt						
Apotti Oy	Helsinki	38,0	38,0	1 542	12 843	0
Arabian Palvelu Oy	Helsinki	21,0	21,0	4 628	11	-165
Asemapäällikönkatu 5 Kiinteistö Oy	Helsinki	21,1	39,9	2 929	294	0
Espoon Terminaali Koy	Helsinki	50,0	50,0	5	3 399	0
Fastighets Ab Glaspalatset i Helsingfors	Helsinki	25,1	25,1	10 208	0	-3
Haapaniemenkatu 7-9 Kiinteistö Oy	Helsinki	44,1	44,1	6 792	8 398	0
Helsingin Itämerenkatu Asoy	Helsinki	1,3	38,1	4 302	18	0
Helsingin Laivapoika Asoy	Helsinki	0,3	46,7	4 540	23	0
Helsingin Mannerheimintie 13 a Koy	Helsinki	26,2	26,2	40 748	18 338	-564
Helsingin Musiikkitalo Oy	Helsinki	41,7	41,7	2 027	455	11
Helsingin Ruoholahdenpuisto Asoy	Helsinki	7,4	34,5	3 103	21	14
Helsingin Ruoholahdentori Asoy	Helsinki	4,8	42,4	5 341	23	-30
Helsingin Rusokkikuja Asoy	Helsinki	1,5	44,0	4 448	398	-20
Helsingin Tapulikaupungintie 5 Koy	Helsinki	35,7	35,7	1 173	3	1
Helsinki Business Hub Ltd Oy	Helsinki	45,0	47,9	331	544	-23
Herttoniemen Pysäköinti Oy	Helsinki	0,9	34,7	6 419	55	-55
Itätori Kiinteistö Oy	Helsinki	35,6	35,6	2 157	9	0
Kaivonkatsojantien Pysäköinti Oy	Helsinki	0,0	49,0	1 833	21	19
Kalasadaman Palvelu Oy	Helsinki	32,5	32,5	2 214	4	-52
Keskeisen Rannan Pysäköinti Oy	Helsinki	0,0	36,3	1 506	23	-21
Kruunuvuoren rannan Palvelu Oy	Helsinki	12,9	12,9	2 028	324	-196
Kytösuontien Pysäköinti Oy	Helsinki	0,0	29,1	1 833	31	15
Laajasalon palloiluhallit Kiinteistö Oy	Helsinki	40,0	40,0	242	101	-21
Latokartanon Pysäköinti Oy	Helsinki	0,3	34,7	6 434	459	5

Tilinpäätöksen laatimista koskevat liitetiedot

Konserniyhteisön nimi	Kotipaikka	Kunnan omistusosuus, prosenttia	Konsernin omistusosuus, prosenttia	Kuntakonsernin osuus, 1 000 e		
				Oma pääoma	Vieras pääoma	Tilikauden tulos
Maatullinaukio Kiinteistö Oy	Helsinki	48,7	48,7	2 899	75	4
Maistraatintori Kiinteistö Oy	Helsinki	25,1	25,1	1 500	3	0
Malminkadun Pysäköinti Oy	Helsinki	0,0	39,6	2 736	9	0
Mellunmäen Liike- ja toimintakeskus Koy	Helsinki	27,2	27,2	221	5	-4
Metropolia Ammattikorkeakoulu Oy	Helsinki	42,0	42,0	16 388	4 979	139
Pääkaupunkiseudun Junakalusto Oy	Helsinki	34,0	34,0	70	4 209	0
Runeberginkatu 4 b Asunto Oy	Helsinki	25,5	25,5	1 672	42	0
Startup Maria Oy	Helsinki	34,0	34,0	12	59	-39
Strömbergin pysäköinti Oy	Helsinki	0,0	43,6	928	2	-12
Tapulikaupungin palvelutalo Koy	Helsinki	49,4	49,4	1 080	16	0
Tilkankadun Pysäköinti Oy	Helsinki	0,0	31,5	737	18	2
Tollinpolku Asunto Oy	Helsinki	45,7	45,7	808	120	-11
Tulisuontien Pysäköinti Oy	Helsinki	0,0	47,6	910	4	-3
Uudenmaan Sairaalapesula Oy	Kerava	30,1	30,1	2 478	2 363	-3
Vantaan Energia Oy	Vantaa	40,0	40,0	87 341	140 965	14 678
Osakkuus- ja omistusyhteisöt, joita ei ole yhdistelty konsernitilinpäätökseen						
Helsingin Humalistonkatu 4 Kiinteistö Oy	Helsinki	27,8	27,8	794	279	0
Helsingin Karhusuontie 53 Asunto Oy	Helsinki	24,2	24,2	104	0	0
Kartanonmetsäntie 13 Asunto Oy	Helsinki	23,8	23,8	800	24	9
Katajanokan Huolto Oy	Helsinki	6,2	28,7	71	33	5
Kotitie 45-47 Asunto Oy	Helsinki	20,2	20,2	123	7	0
Kumpulantie 1 Kiinteistö Oy	Helsinki	22,5	22,5	147	7	-2
Kurkimäen Huolto Oy	Helsinki	0,0	36,9	41	25	0
Lehtisaaren Huolto Oy	Helsinki	27,5	27,5	29	2	2
Mechelininkatu 38 Asoy	Helsinki	44,8	44,8	118	27	-6
Mellunmäen Autopaikat Oy	Helsinki	0,0	46,6	4	6	0
Pihlajamäen Liiketalo Oy	Helsinki	23,6	23,6	128	20	0
Runeberginkatu 63 Asunto Oy	Helsinki	20,7	20,7	636	5	0
Siltakeskus Oy	Helsinki	26,0	32,8	203	5	-7
Syreeni Asunto Oy	Helsinki	20,0	20,0	11	2	0
Tapulin huolto Oy	Helsinki	0,0	25,7	150	31	123
Turkismiehentie 8 Kiinteistö Oy	Helsinki	20,0	20,0	105	3	0
Jäsenkuntayhtymät						
Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri (HUS)	Helsinki	36,2	36,2	143 583	214 160	-20 560
Helsingin seudun liikenne -kuntayhtymä (HSL)	Helsinki	52,0	52,0	43 480	54 118	9 831
HSY Hgin seudun ympäristöpalvelut yhtymä	Helsinki	57,6	57,6	283 439	906 479	48 656
Kärkulla samkommun	Kirjala	17,4	17,4	2 105	3 300	200
Uudenmaan liitto	Helsinki	29,1	29,1	459	499	-51
Uudenmaan päihdehuollon kuntayhtymä	Hyvinkää	9,5	9,5	186	34	30

Tilinpäätöksen laatimista koskevat liitetiedot

Konserniyhteisön nimi	Kotipaikka
Tytäryhteisöjen tytäryhteisöt (alikonserniyhtiöt)	
Heka-Haaga Oy	Helsinki
Heka-Jakomäki Oy	Helsinki
Heka-Kannelmäki Oy	Helsinki
Heka-Kansanasunnot Oy	Helsinki
Heka-Kantakaupunki Oy	Helsinki
Heka-Kontula Oy	Helsinki
Heka-Kumpula Oy	Helsinki
Heka-Laajasalo Oy	Helsinki
Heka-Malmi Oy	Helsinki
Heka-Malminkartano Oy	Helsinki
Heka-Maunula Oy	Helsinki
Heka-Myllypuro Oy	Helsinki
Heka-Pihlajisto Oy	Helsinki
Heka Pikku Huopalahti Oy	Helsinki
Heka-Puotila Oy	Helsinki
Heka-Roihuvuori Oy	Helsinki
Heka-Siilitie Oy	Helsinki
Heka-Suutarila Oy	Helsinki
Heka-Vallila Oy	Helsinki
Heka-Vesala Oy	Helsinki
Heka-Vuosaari Oy	Helsinki
Helen Sähköverkko Oy	Helsinki
Helsingin Keijukaistenpolku 4 As Oy	Helsinki
Helsingin Puusuutarintie 2 - 4 As Oy	Helsinki
Helsinginkatu 25 Koy	Helsinki
Kaupinparkki Koy	Helsinki
Laivalahdentori Kiinteistö Oy	Helsinki
Mankala Oy	Iitti
Mannerheimintie 54 As Oy	Helsinki
Markkinatie 10 As Oy	Helsinki
Pieni Villasaarentie 2 As Oy	Helsinki
Soittokuja As Oy	Helsinki
Suomen Energia-Urakointi Oy	Helsinki
Tinasepantie 48 Koy	Helsinki
Virvatulentien Pysäköinti Oy	Helsinki

4.2 Tuloslaskelmaa koskevat liitetiedot

5. TOIMINTATUOTOT TEHTÄVÄALUEITTAIN *)

1 000 euroa	Konserni		Kaupunki ¹	
	2016	2015	2016	2015
Kaupunginjohtajan toimiala	814 918	801 514	21 037	25 839
Rakennus- ja ympäristötoimi	410 837	429 096	216 226	211 217
Sosiaali- ja terveystoimi	759 569	757 016	325 072	315 520
Sivistys- ja henkilöstötoimi	79 503	87 845	62 565	66 518
Kaupunkisuunnittelu- ja kiinteistötoimi	891 773	845 544	374 249	343 923
Liikelaikokset	181 333	175 625	181 333	175 625
Rahastot	18 099	17 725	18 099	17 725
Toimintatuotot yhteensä	3 156 032	3 114 365	1 198 581	1 156 367

*) Toimintatuottojen erittely esitetään ulkoisista eristä.

¹ Tietoihin sisältyy valmistus omaan käyttöön.

6. VEROTULOJEN ERITTELY

1 000 euroa	Konserni		Kaupunki	
	2016	2015	2016	2015
Kunnallisvero	2 586 063	2 480 765	2 586 063	2 480 765
Yhteisövero	397 315	372 493	397 315	372 493
Kiinteistövero	221 854	214 255	221 854	214 255
Koiraverot	373	402	373	402
Verotulot yhteensä	3 205 605	3 067 915	3 205 605	3 067 915

7. VALTIONOSUUKSIEN ERITTELY

1 000 euroa	Konserni		Kaupunki	
	2016	2015	2016	2015
Kunnan peruspalvelujen valtionosuus (ilman tasauksia)	584 419	534 309	584 419	534 309
Verotuloihin perustuva valtionosuuksien taseus	-265 433	-249 249	-265 433	-249 249
Järjestelmämuutoksen taseus	0	-7 525	0	-7 525
Opetus- ja kulttuuritoimen muut valtionosuudet	-2 655	-4 363	-2 655	-4 363
Valtionosuudet yhteensä	316 331	273 172	316 331	273 172

8. SATUNNAISTEN TUOTTOJEN JA KULUJEN ERITTELY

1 000 euroa	Konserni		Kaupunki	
	2016	2015	2016	2015
Satunnaiset tuotot				
Maa- ja vesialueiden myyntivoitot	236 794	101 283	236 697	101 283
Rakennusten myyntivoitot	1 673	4 526	1 673	4 526
Apporit		31 953	0	31 953
Osakkeiden myyntivoitot	35 737	323	1 159	323
Muut satunnaiset tuotot	144	1 740	0	1 690
Satunnaiset tuotot yhteensä	274 348	139 825	239 529	139 775
Satunnaiset kulut				
Osakkeiden myyntitappio	116	169	116	448
Rakennusten myyntitappio	0	3	0	3
Maa-alueiden myyntitappio	1402	142	1402	142
Helsingin kaupungin Linja-autotoiminta Oy	0	23 946	0	0
Satunnaiset kulut yhteensä	1 518	24 260	1 518	593

Kirjanpitolautakunnan kuntajaoston 9.4.2016 antamassa yleisohjeessa kunnan ja kuntayhtymän tuloslaskelman laatimisesta on annettu ohje satunnaisten tuottojen ja kulujen käsittelystä kaupungin kirjanpidossa. Yleisohjeessa on mainittu, että kunnassa satunnaisiksi tuotoiksi ja kuluiksi katsotaan sellaiset tulot ja menot, jotka perustuvat kunnan tavanomaisesta toiminnasta poikkeaviin, kertaluonteisiin ja olennaisiin tapahtumiin. Yleisohjeen laadinnassa on huomioitu 1.1.2016 voimaan tullut Kirjanpitolain muutos, jossa satunnaisia tuottoja ja kuluja koskevat säännökset on kumottu. Koska Helsingin kaupungin talousarvio vuodelle 2016 on hyväksytty Kaupunginvaltuustossa 25.11.2015 ja talousarvio on laadittu aiemman ohjeistuksen sekä aikaisempina vuosina kaupungilla käytössä olleen kirjauskäytännön mukaisesti, Helsingin kaupunki on tilikaudella 2016 noudattanut vuoden 2016 talousarviossa käytettyä kirjaustapaa satunnaisten tuottojen ja kulujen kirjaamisessa siten, että mm. kiinteään omaisuuteen kuuluvien maa-alueiden myyntivoitot on esitetty tuloslaskelman satunnaiset tuotot -erässä.

9. SELVITYS SUUNNITELMAN MUKAISTEN POISTOJEN PERUSTEISTA JA NIIDEN MUUTOKSISTA

Poistosuunnitelma on kaupunginvaltuuston 18.9.1996 vahvistama. Poistosuunnitelmaa on tämän jälkeen täydennetty kaupunginvaltuuston päätöksillä. Päätös 14.11.2001 koskee tehdas- ja tuotantorakennuksia sekä kiinteitä rakenteita ja laitteita. Päätös 9.10.2002 koskee Vuosaaren Sataman liikenneväylien investointeja. Päätös 18.6.2003 koskee raidekalustoa ja muita kuljetusvälineitä. Päätöksellä 2.11.2001 päätettiin asuinkiinteistöjen rakennusten ja pysäköintiyhtiöiden kalliotunneleiden ja maanpäällisten laitosten poistoajoista. Päätös 15.2.2011 koskee atk-ohjelmistojen poistoaikaa. Khs päätös 11.1.2016 koskee viestintävälineitä ja muita aineellisia hyödykkeitä. Poistosuunnitelma perustuu arvioidun taloudellisen käyttöajan mukaiseen tasapoistoon. Poistojen laskenta muutettiin vuonna 2012 Laske-järjestelmän käyttöönoton myötä alkamaan hankintakuukautta seuraavan kuukauden alusta kun aikaisemmin poistot alkoivat hankintakuukauden alusta. Poistajat ovat seuraavat:

Aineettomat oikeudet		3 vuotta
Muut pitkävaikutteiset menot		3 - 20 vuotta
Asuinkiinteistöyhtiöiden asuinrakennukset	Progressiivinen poisto	enintään 40 vuotta
Muut rakennukset ja rakennelmat		10 - 50 vuotta
Pysäköintiyhtiöiden kalliotunnelit		enintään 100 vuotta
Pysäköintiyhtiöiden maanpäälliset laitokset		enintään 60 - 70 vuotta
Muut kiinteät rakenteet ja laitteet		8 - 50 vuotta
Koneet ja kalusto		3 - 30 vuotta
Muut aineelliset hyödykkeet		3 - 5 vuotta

Pienet pysyvien vastaavien hankinnat, joiden hankintameno on alle 10 000 euroa, on kirjattu vuosikuluiksi.

10. PALVELUJEN OSTOJEN ERITTELY

1 000 e	Kaupunki	
	2016	2015
Asiakaspalvelujen ostot	931 609	955 005
Muiden palvelujen ostot	708 481	703 463
Palvelujen ostot yhteensä	1 640 090	1 658 468

11. PAKOLLISTEN VARAUSTEN MUUTOKSET

1 000 euroa	Konserni		Kaupunki	
	2016	2015	2016	2015
Eläkevastuu 1.1.	140 137	153 685	138 101	151 959
Lisäykset tilikaudella	0	737	0	0
Vähennykset tilikaudella	-14 161	-14 285	-13 216	-13 858
Eläkevastuu 31.12.	125 976	140 137	124 885	138 101
Kaatopaikkojen jälkihoitovaraus (HSY) 1.1.	17 061	14 272	..	..
Lisäykset tilikaudella	144	2 887	..	..
Vähennykset tilikaudella	-108	-98	..	..
Kaatopaikkojen jälkihoitovaraus (HSY) 31.12.	17 097	17 061	..	..
Potilasvahinkovakuutusmaksuvastuu (HUS) 1.1.	18 596	18 925	..	..
Lisäykset tilikaudella	..	..	..	..
Vähennykset tilikaudella	-23	-329	..	..
Potilasvahinkovakuutusmaksuvastuu (HUS) 31.12.	18 573	18 596	..	..
Muut pakolliset varaukset 1.1.	3 788	999	0	0
Lisäykset tilikaudella	986	3 531	0	0
Vähennykset tilikaudella	-3 691	-742	0	0
Muut pakolliset varaukset 31.12.	1 083	3 788	0	0

12. VALTUUSTORYHMILLE ANNETUT TUET

1 000 euroa	Kaupunki	
	2016	2015
Kansallinen Kokoomus	63	66
Vihreä liitto	56	53
Suomen Sosialidemokraattinen Puolue	45	45
Vasemmistoliitto	33	24
Perussuomalaiset	21	22
Suomen ruotsalainen kansanpuolue	15	15
Suomen Kristillisdemokraatit	6	6
Suomen Keskusta	5	5
Suomen Kommunistinen Puolue	3	3
Hursti Rene valtuustoryhmä	..	1
Valtuustoryhmille annetut tuet yhteensä	247	240

13. OSINKOTUOTTOJEN JA PERUSPÄÄOMAN KORKOTUOTTOJEN ERITTELY

1 000 euroa	Kaupunki	
	2016	2015
Osinkotuotot saman konsernin yhteisöistä ¹⁾	44 189	12 083
Osinkotuotot muista yhteisöistä ¹⁾	1 574	1 485
Peruspääoman korot kuntayhtymiltä	4 249	4 249
Osinkotuotot ja peruspääoman korkotuotot yhteensä	50 012	17 817

¹⁾ Vertailuvuoden tietoja on oikaistu vastaamaan nykyistä esitystapaa.

4.3 Tasetta koskevat liitetiedot

4.3.1 Taseen vastaavia koskevat liitetiedot

14. ARVONKOROTUKSET

1 000 e	Konserni		Kaupunki	
	2016	2015	2016	2015
Maa- ja vesialueet				
Arvo 1.1.	1 812 436	1 815 046	1 808 364	1 810 974
Arvonkorotusten purku	-1 955	-2 610	-1 955	-2 610
Arvo 31.12.	1 810 481	1 812 436	1 806 409	1 808 364
Rakennukset				
Arvo 1.1.	3 595	3 595	..	..
Arvo 31.12.	3 595	3 595	..	..

Kaupungin omaisuus arvostettiin uudelleen 1.1.1997 kaupungin siirtyessä uuteen kirjanpitoikäntöön. Ennen vuotta 1985 hankittujen rakennusten ja rakennelmien hankintamenona käytettiin kirjanpitoarvoa 31.12.1984 vähennettynä sen jälkeisillä suunnitelman mukaisilla poistoilla. Vastaavasti ennen vuotta 1974 hankitun maaomaisuuden hankintamenona käytettiin kirjanpitoarvoa 31.12.1973. Maa-alueille suoritettiin tuolloin myös arvonkorotus. Maaomaisuuden laskennallisesta käyvästä jälleenhankinta-arvosta 60 prosenttia jaettiin arvojen suhteessa hankintahintaan. Laskennallisesti uudet arvot saatiin jakamalla kaupunki kolmeen hinta-alueeseen ja alueiden sisällä edelleen käyttötarkoituksen mukaan.

15. AINEETTOMAT HYÖDYKKEET

1 000 e	Aineettomat oikeudet	Kaupunki			Yhteensä
		Muut pitkävaikutteiset menot	Ennakkomaksut		
Aineettomat oikeudet					
Poistamaton hankintameno 1.1.	19 824	84 037	1 064		104 925
Lisäykset tilikauden aikana	3 222	2 007	1 744		6 973
Rahoitusosuudet tilikauden aikana	-168	-176	0		-344
Siirrot erien välillä	4 132	19 928	-157		23 903
Tilikauden poisto	-9 379	-23 608	0		-32 987
Poistamaton hankintameno 31.12.	17 631	82 188	2 651		102 470

16. AINEELLISET HYÖDYKKEET

1 000 e	Maa- ja vesialueet	Kaupunki		
		Rakennukset	Kiinteät rakenteet ja laitteet	Koneet ja kalusto
Aineelliset hyödykkeet				
Poistamaton hankintameno 1.1.	1 334 175	1 622 494	1 313 801	172 954
Lisäykset tilikauden aikana	41 473	0	430	30 938
Rahoitusosuudet tilikauden aikana	-2 412	-400	-220	-499
Vähennykset tilikauden aikana	-5 129	-3 138	0	-119
Siirrot erien välillä	41 490	205 013	147 166	106 925
Tilikauden poisto	0	-145 980	-113 296	-44 821
Poistamaton hankintameno 31.12.	1 409 597	1 677 989	1 347 881	265 378
Arvonkorotukset	1 806 409	0	0	0
Kirjanpitoarvo 31.12.	3 216 006	1 677 989	1 347 881	265 378

16. AINEELLISET HYÖDYKKEET (JATKOA)

1 000 e	Kaupunki		
	Muut aineelliset hyödykkeet	Ennakkomaksut ja keskeneräiset hankinnat	Aineelliset hyödykkeet yhteensä
Aineelliset hyödykkeet			
Poistamaton hankintameno 1.1.	12 056	311 150	4 766 630
Lisäykset tilikauden aikana	166	575 286	648 293
Rahoitusosuudet tilikauden aikana	0	-14 931	-18 462
Vähennykset tilikauden aikana	0	0	-8 386
Siirrot erien välillä	146	-524 643	-23 903
Tilikauden poisto	-125	0	-304 222
Poistamaton hankintameno 31.12.	12 243	346 862	5 059 950
Arvonkorotukset			1 806 409
Kirjanpitoarvo 31.12.	12 243	346 862	6 866 359

17. MAA- JA VESIALUEET ERITTELY

1 000 e	Konserni		Kaupunki	
	2016	2015	2016	2015
Maa- ja vesialueet				
Kiinteistöjen liittymismaksut	18 933	18 460	0	0
Muut maa- ja vesialueet	3 267 870	3 194 664	0	0
Maa- ja vesialueet yhteensä	3 286 803	3 213 124	0	0

18. PYSYVIEN VASTAAVIEN SIJOITUKSET, OSAKKEET JA OSUDET

1 000 e	Kaupunki				
	Tytäryhteisö- osakkeet ja -osuudet	Jäsenkunta- yhtymäosuudet	Osakkuus- ja muut omistus- yhteisyhteisö- osakkeet ja -osuudet	Muut osakkeet ja osuudet	Osakkeet ja osuudet yhteensä
Osakkeet ja osuudet					
Hankintameno 1.1.	2 404 833	428 932	218 978	90 687	3 143 430
Lisäykset tilikauden aikana	2 585	0	1 689	3 420	7 694
Vähennykset tilikauden aikana	0	0	-2	-400	-402
Siirrot erien välillä	-4 008	0	0	4 008	0
Hankintameno 31.12.	2 403 410	428 932	220 665	97 715	3 150 722

19. PYSYVIEN VASTAAVIEN SIOITUKSET, JOUKKOVELKAKIRJA-, MUUT LAINA- JA MUUT SAAMISET

1 000 e	Jvk-lainasaamiset	Saamiset tytäryhteisöiltä	Kaupunki		Jvk-, muut laina- ja muut saamiset yhteensä
			Saamiset jäsenkuntayhtymiltä	Saamiset muilta	
Jvk-, muut laina- ja muut saamiset					
Hankintameno 1.1.	0	1 135 442	687 282	186 666	2 009 390
Lisäykset tilikauden aikana	0	1 440	0	10 347	11 787
Vähennykset tilikauden aikana	0	-61 267	0	-7 938	-69 205
Hankintameno 31.12.	0	1 075 615	687 282	189 075	1 951 972

20. PÄÄOMALAINASAAMISTEN OSUUS PYSYVIEN VASTAAVIEN SIOITUKSISTA

1 000 e	Kaupunki	
	2016	2015
Pääomalainasaamiset tytäryhteisöiltä lainoittain		
Helsingin Tiedepuiston Yrityshautomot Oy ¹	1 875	1 875
Helsingin Väylä Oy ²	5 000	5 000
Helsingin Asuntohankinta Oy Ab ³	3 500	3 500
Helsingin Asuntohankinta Oy Ab ³	3 500	3 500
Suomenlinnan Liikenne Oy ²	62	62
Helsingin Satama Oy ⁵	98 000	98 000
Helen Oy ⁵	157 000	157 000
Pääomalainasaamiset tytäryhteisöiltä yhteensä	268 937	268 937
Pääomalainasaamiset osakkuus- ja omistusyhteisyhteisöiltä lainoittain		
Pääkaupunkiseudun Junakalusto Oy ⁴	2 141	2 141
Pääomalainasaamiset yhteensä	271 078	271 078

¹ Lainan korko on neljä (4) prosenttia.

² Laina on koroton.

³ Lainan korko on kaupungin oman pääoman ehtoisista asuntolainoista (ns. tertiäärilainat) kulloinkin veloitettavan koron suuruinen.

⁴ Lainan korko on Suomen valtion kymmenen (10) vuoden obligaation keskikorko lisättynä yhdellä (1) prosenttiyksiköllä.

⁵ Lainan korko on kuusi (6) prosenttia; laina-aika 31.12.2014 - 15.12.2034.

Pääomalainat on annettu osakeyhtiölain mukaisin pääomalainaehdoin.

21. SAAMISTEN ERITTELY

1 000 e	Kaupunki			
	2016		2015	
	Pitkäaikaiset	Lyhytaikaiset	Pitkäaikaiset	Lyhytaikaiset
Saamiset tytäryhteisöiltä				
Myyntisaamiset		9 632	0	5 126
Lainasaamiset	62	7	62	0
Muut saamiset		12 284	0	40
Siirtosaamiset		7 651	0	23 181
Yhteensä	62	29 574	62	28 347
Saamiset jäsenkuntayhtymiltä				
Myyntisaamiset		11 506	0	15 113
Siirtosaamiset		38 008	0	9 694
Yhteensä	0	49 514	0	24 807
Saamiset osakkuus- ja omistusyhteisyyksiltä				
Myyntisaamiset		328	0	2 030
Muut saamiset			0	5
Siirtosaamiset			0	0
Yhteensä	0	328	0	2 035
Saamiset yhteensä	62	79 416	62	55 189

22. SIIRTOSAAMISIIN SISÄLTYVÄT OLENNAISET ERÄT

1 000 e	Konserni		Kaupunki	
	2016	2015	2016	2015
Lyhytaikaiset siirtosaamiset				
Siirtyvät korot	0	309	8 077	23 251
Helen Oy / Helsingin Energian tulojen jaksotus	79 672	72 120	..	..
Saaminen HUS-kuntayhtymältä	21 536	5 523	33 756	8 656
Saaminen Liikennevirastolta	0	5 940	0	5 940
HSL / Joukkoliikenteen valtiontuki	1 227	1 961	0	..
Perustoimeentulon jaksotus	4 817	..	4 817	..
ATJ-asiakasmaksutulot/jaksotus	5 534	..	5 534	..
Saaminen Maahanmuuttovirastolta	3 496	..	3 496	..
Kela	14 123	..	14 123	..
HUS / Kelakorvaus työterveyshuollosta	2 554	2 299	0	..
Muut siirtosaamiset	65 117	77 662	43 762	66 474
Lyhytaikaiset siirtosaamiset yhteensä	198 077	165 814	113 565	104 321

23. RAHOITUSARVOPAPERIT

1 000 e	Kaupunki	
	2016	2015
Sijoitukset rahamarkkinainstrumentteihin		
Jälleenhankintahinta ¹⁾	0	554 363
Kirjanpitoarvo 31.12. ¹⁾	0	554 000
Erotus	0	363
Yhteensä	0	554 000
Jvk-saamiset muilta		
Jälleenhankintahinta	21 626	20 812
Kirjanpitoarvo 31.12.	20 000	20 000
Erotus	1 626	812
Yhteensä	20 000	20 000
Rahoitusarvopaperit yhteensä	20 000	574 000
¹⁾ Vertailuvuoden tietoa on oikaistu.		

4.3.2 Taseen vastattavia koskevat liitetiedot

24. OMAN PÄÄOMAN ERITTELY

1 000 euroa	Konserni		Kaupunki	
	2016	2015	2016	2015
Peruspääoma 1.1.	2 972 407	2 972 407	2 972 407	2 972 407
Peruspääoma 31.12.	2 972 407	2 972 407	2 972 407	2 972 407
Säätiöiden peruspääomat 1.1.	5 815	5 815	0	0
Säätiöiden peruspääomat 31.12.	5 815	5 815	0	0
Arvonkorotusrahassto 1.1.	1 813 224	1 815 893	1 808 364	1 810 974
Vähennykset	-1 954	-2 669	-1 955	-2 610
Arvonkorotusrahassto 31.12.	1 811 270	1 813 224	1 806 409	1 808 364
Muut omat rahastot				
Vakuutusrahasto 1.1.	53 209	51 644	53 209	51 644
Lisäykset	1 792	1 565	1 792	1 565
Vähennykset				
Vakuutusrahasto 31.12.	55 001	53 209	55 001	53 209

1 000 euroa	Konserni		Kaupunki	
	2016	2015	2016	2015
Urheilu- ja ulkoilurahasto 1.1.	152 766	102 627	152 766	102 627
Lisäykset	2	50 139	2	50 139
Urheilu- ja ulkoilurahasto 31.12.	152 768	152 766	152 768	152 766
Kamppi-Töölölahti-alueen investointirahasto 1.1.	20 696	26 912	20 696	26 912
Lisäykset				
Vähennykset	-2 797	-6 216	-2 797	-6 216
Kamppi-Töölölahti-alueen investointirahasto 31.12.	17 899	20 696	17 899	20 696
Asuntotuotantorahasto 1.1.	213 618	212 300	213 618	212 300
Lisäykset	14 971	2 833	14 971	2 833
Vähennykset		-1 515	0	-1 515
Asuntotuotantorahasto 31.12.	228 589	213 618	228 589	213 618
Lähiörahasto 1.1.	60 911	63 809	60 911	63 809
Vähennykset	-4 785	-2 898	-4 785	-2 898
Lähiörahasto 31.12.	56 126	60 911	56 126	60 911
Innovaatorahasto 1.1.	13 569	16 758	13 569	16 758
Vähennykset	-1 650	-3 189	-1 650	-3 189
Innovaatorahasto 31.12.	11 919	13 569	11 919	13 569
Asumisoikeusmaksut 1.1.	87 154	76 572	..	..
Lisäykset	14 114	10 582	..	..
Asumisoikeusmaksut 31.12.	101 268	87 154	0	0
Muut omat rahastot 1.1.	210 753	195 750	..	..
Lisäykset	5 319	15 017	..	..
Vähennykset	-36	-14	..	..
Muut omat rahastot 31.12.	216 036	210 753	0	0
Muut omat rahastot yhteensä	839 606	812 676	522 302	514 769
Muu oma pääoma 1.1.	734 105	734 105	729 031	729 031
Muu oma pääoma 31.12.	734 105	734 105	729 031	729 031
Edellisten tilikausien ylijäämä 1.1.¹	3 559 243	3 330 331	4 479 254	4 500 420
Lisäykset / Vähennykset ¹	-1 955	-50 271	0	-50 000
Oikaisu edelliseen tilikauteen ¹	-2 413	-3 262		
Edellisten tilikausien ylijäämä 31.12.¹	3 554 875	3 276 798	4 479 254	4 450 420
Tilikauden ylijäämä/alijäämä (-)¹	598 431	282 445	465 039	28 834
Oma pääoma yhteensä¹	10 516 509	9 897 470	10 974 442	10 503 825

¹ Kirjanpitolautakunnan kuntajaoston uuden konserniileisohjeen 2015 mukaan tytäryhteisöjen, säätiöiden sekä kuntayhtymäkonsernien poistoero ja vapaaehtoiset varaukset tuli vuoden 2015 konsernitilinpäätöksessä jakaa edellisten tilikausien ylijäämään ja laskennalliseen verovelkaan. Vuonna 2015 konsernissa on yhteensä 357 miljoonaa euroa poistoero ja vapaaehtoiset varaukset jaettu edellisten tilikausien ylijäämään ja laskennalliseen verovelkaan. Edellisten tilikausien ylijäämään tästä kirjautui 300 miljoonaa euroa ja laskennalliseen verovelkaan 57 miljoonaa euroa. Kilan suosituksen mukaisesti olemme tehneet tehneet vastaavan oikaisun jo vuoden 2014 konsernitilinpäätökseen. Tällöin edellisten tilikausien ylijäämään kirjautui 331 miljoonaa euroa ja laskennalliseen verovelkaan 62 miljoonaa euroa.

25. PAKOLLISET VARAUKSET

1 000 e	Konserni		Kaupunki	
	2016	2015	2016	2015
Eläkevastuuvaraus	125 976	140 137	124 885	138 101
Kaatopaikkojen jälkihoitovaraus	17 097	17 061	..	..
Potilasvahinkovastuumaksuvastuu	18 573	18 596	..	..
Muut pakolliset varaukset	1 083	3 788	..	..
Pakolliset varaukset yhteensä	162 729	179 582	124 885	138 101

26. PITKÄAIKAISET VELAT

1 000 e	Konserni		Kaupunki	
	2016	2015	2016	2015
Velat, jotka erääntyvät myöhemmin kuin 5 v. kuluttua				
Lainat rahoitus- ja vakuutuslaitoksilta	2 828 447	2 552 590	890 665	875 356
Lainat julkisyhteisöiltä	768 088	855 365	..	..
Lainat muilta luotonantajilta	7 438	7 438	7 438	7 438
Muut pitkäaikaiset velat	133 923	132 458	..	..
Pitkäaikaiset velat yhteensä	3 737 896	3 547 851	898 103	882 794

27. VIERAS PÄÄOMA

1 000 e	Kaupunki			
	2016		2015	
	Pitkäaikaiset	Lyhytaikaiset	Pitkäaikaiset	Lyhytaikaiset
Velat tytäryhteisöille				
Saadut ennakot	0	201	0	235
Ostovelat	0	15 974	0	14 901
Muut velat ¹⁾	0	455 554	0	91 700
Siirtovelat	0	168	0	77
Yhteensä	0	471 897	0	106 913
Velat jäsenkuntayhtymille				
Ostovelat	0	3 816	0	5 440
Siirtovelat	0	24 652	0	23 683
Yhteensä	0	28 468	0	29 123
Velat osakus- ja omistusyhteisöille				
Ostovelat	0	556	0	1 144
Siirtovelat	0	9	0	26
Yhteensä	0	565	0	1 170
Vieras pääoma yhteensä	0	500 930	0	137 206

¹⁾ Sisältää konsernin käyttöoikeustilin velat.

28. SIIRTOVELKoihin sisältyvät olennaiset erät

1 000 e	Konserni		Kaupunki	
	2016	2015	2016	2015
Lyhytaikaiset siirtovelat				
Lomapalkkajaksotus	350 053	391 880	246 709	281 383
Stadion-säätiö / OKM:n erityisavustus perusparannushanke 2014 - 2018	87 200	87 200	..	..
HUS / palkkajaksotus	14 589	16 929	..	..
Siirtyvät korot	5 836	10 914	1 541	1 856
Velka HUS:ille	12 910	13 832	20 235	21 681
HUS / Potilasvakuutus	0	3 739	..	..
Velka Kevalle	18 410	18 658	18 410	18 658
HSL / Lipputulojaksotus	7 835	7 302	..	..
Muut siirtovelat ¹⁾	127 636	134 931	97 640	89 040
Lyhytaikaiset siirtovelat yhteensä	624 469	685 386	384 535	412 618

¹⁾ Kaupungin vertailuvuoden tietoa on oikaistu.

29. SEKKITILILIMIITTI

1 000 e	Kaupunki	
	2016	2015
Luotollisen sekkitilin limitti 31.12.	2 523	2 523
- siitä käyttämättä oleva määrä	2 523	2 523

30. MUIDEN VELKOJEN ERITTELY

1 000 e	Konserni		Kaupunki	
	2016	2015	2016	2015
Muut velat				
Liittymismaksut	49 144	49 144	0	0
Muut velat	120 463	145 113	512 437	169 677
Muut velat yhteensä	169 607	194 257	512 437	169 677

31. LASKENNALLISET VEROVELAT

1 000 e	Konserni		Kaupunki	
	2016	2015	2016	2015
Korottomaan vieraaseen pääomaan sisältyvät laskennalliset verovelat				
Pitkäaikainen koroton vieras pääoma	16 533	12 553	..	..
Lyhytaikainen koroton vieras pääoma	62 026	56 662	..	..
Laskennalliset verovelat yhteensä	78 559	69 215	..	..

4.4 Vakuuksia ja vastuusitoumuksia koskevat liitetiedot

32. VELAT, JOIDEN VAKUUDEKSI ANNETTU KIINNITYKSIÄ KIINTEISTÖIHIN

1 000 e	Konserni	
	2016	2015
Lainat rahoitus- ja vakuutuslaitoksilta	1 916 264	1 691 118
Vakuudeksi annetut kiinnitykset	2 770 631	2 291 131
Lainat julkisyhteisöiltä	702 448	795 014
Vakuudeksi annetut kiinnitykset	1 666 469	1 283 638
Lainat muilta luotonantajilta		0
Vakuudeksi annetut kiinnitykset		0
Vakuudeksi annetut kiinnitykset yhteensä	4 437 100	3 574 769

33. VELAT, JOIDEN VAKUUDEKSI ANNETTU OSAKKEITA

1 000 e	Konserni	
	2016	2015
Lainat rahoitus- ja vakuutuslaitoksilta	28 308	31 649
Pantattujen osakkeiden kirjanpitoarvo	84 083	84 074
Lainat julkisyhteisöiltä	261	315
Pantattujen osakkeiden kirjanpitoarvo	792	792
Pantatut osakkeet yhteensä	84 875	84 866

34. MUUT VAKUUDET

1 000 e	Konserni	
	2016	2015
Omasta puolesta annetut vakuudet		
Sitoumusten vakuudeksi annetut kiinnitykset	22 490	10 382
Sitoumusten vakuudeksi pantatut arvopaperit	686	686
Sitoumusten vakuudeksi pantattu muu omaisuus	4 311	12 126
Vakuudet yhteensä	27 487	23 194

35. VUOKRA- JA LEASINGVASTUUT

1 000 e	Konserni		Kaupunki	
	2016	2015	2016	2015
Vuokravastuut yhteensä, voimassa 2025 asti	356 920	270 718	124 617	92 621
- Seuraavalla tilikaudella maksettava osuus	38 038	..	2 548	..
- Myöhemmin maksettavat	318 882	..	122 069	..
Leasingvastuut yhteensä	44 059	42 014	21 514	17 546
- Seuraavalla tilikaudella maksettava osuus	17 024	14 556	8 761	6 865
- Myöhemmin maksettavat	27 035	27 458	12 753	10 681
Vuokra- ja leasingvastuut yhteensä	400 979	312 732	146 131	110 167

36. VASTUUSITOUMUKSET

1 000 e	Konserni		Kaupunki	
	2016	2015	2016	2015
Takaukset omasta puolesta	29 547	23 443	22 016	23 438
Takaukset samaan konserniin kuuluvien yhteisöjen puolesta				
Alkuperäinen pääoma	..	..	667 976	668 985
Jäljellä oleva pääoma	394 455	361 762	368 456	343 986
Takaukset muiden puolesta				
Alkuperäinen pääoma	..	..	363 032	322 962
Jäljellä oleva pääoma	295 443	266 529	295 188	266 274

37. VASTUU KUNTIEN TAKAUSKESKUKSEN TAKAUSVASTUISTA

1 000 e	Konserni		Kaupunki	
	2016	2015	2016	2015
Kunnan osuus takauskeskuksen takausvastuista 31.12.	3 029 205	2 960 127	3 029 205	2 960 127
Kunnan osuus takauskeskuksen kattamattomista takausvastuista 31.12.	0	0	0	0
Kunnan mahdollista vastuuta kattava osuus takauskeskuksen rahastosta 31.12.	2 261	2 109	2 261	2 109

38. MYÖNNETYT NOSTAMATTA OLEVAT ANTOLAINAT

1 000 e	Konserni		Kaupunki	
	2016	2015	2016	2015
Rahastojen antolainat				
Urheilu- ja ulkoilulaitosrahasto	8 225	8 047	8 225	8 047
Asuntotuotantorahasto	532	601	532	601
Yhteensä	8 757	8 648	8 757	8 648
Muut antolainat	7 057	7 712	7 057	7 712
Myönnetty nostamatta olevat antolainat yhteensä	15 814	16 360	15 814	16 360

39. MUUT TASEEN ULKOPUOLISET JÄRJESTELYT

1 000 e	Konserni		Kaupunki	
	2016	2015	2016	2015
Sopimusvastuut				
Yhteistyö- ja kumppanuussopimukset				
Seuraavalle tilikaudelle kohdistuva osuus	6 282	..	6 282	..
Myöhemmin kohdistuva osuus	20 115	..	20 115	..
Yhteensä	26 397	2 454	26 397	44 061 *)
Sopimuksiin sisältyvät palautusvastuut	1 633	..	..	..
Muut taloudelliset vastuut	4 064	..	..	..
Perustamishankkeiden valtionosuuden palautusvastuu	87	87	..	..

1 000 e	Konserni		Kaupunki	
	2016	2015	2016	2015
Johdannaissopimukset				
Sähköjohdannaiset ¹				
Käypä arvo	-40 119	-67 391	..	..
Ostettu, TWh	6,4	8,4	..	..
Myyty, TWh	6,1	6,3	..	..
Koronvaihtosopimukset ²				
Käypä arvo	-9 163	-9 473	..	..
Kohde-etuuden arvo	291 112	292 123	..	..
Terminisopimukset ²				
Käypä arvo	-673	-377	..	..
Kohde-etuuden arvo	7 240	122 240	..	..
Valuuttajohdannaiset ³				
Käypä arvo	466	0	..	..
Kohde-etuuden arvo	6 357	0	..	..
Hiilijohdannaiset ³				
Käypä arvo	3 085	0	..	..
Ostettu, t	147	0	..	..
Myyty, t	0	0	..	..
Päästöjohdannaiset ⁴				
Käypä arvo	277	88	..	..
Ostettu, t CO ₂	245 000	679 000	..	..

^{*)} Vuoden 2015 tiedot oikaistu.

¹ Sähköjohdannaissopimusten tulouttamatta oleva osa on muodostunut tulevaisuudessa tapahtuvaa fyysistä markkinahintaista sähkön ostoa ja myyntiä suojahtaessa.

² Korkejohdannaissilla suojataan vaihtuvakorkoisten lainojen tulevia korkokustannuksia.

³ Valuuttajohdannaissopimusten sekä hiilijohdannaisten käypä arvo on muodostunut tulevaisuudessa tapahtuvaa hiilen hankintaa suojahtaessa.

⁴ Päästöjohdannaissopimusten käypä arvo on muodostunut tulevaisuudessa ennakoituja päästöjä sekä myönnettyjen päästöoikeuksien eroa suojahtaessa.

Maankäyttösopimukset eivät tuo kaupungille velvoitteita, jotka olennaisesti poikkeavat Maankäyttö- ja rakennuslain mukaisista yleisistä asemakaavan toteuttamisvelvoitteista. Maankäyttösopimuksilla kaupunki perii yksityisiltä maanomistajilta korvaukset, jotka keskimäärin vastaavat heidän maiden osuutta asemakaavojen toteuttamisesta kaupungille aiheutuvista kuntainfran kustannuksista (yleisten alueiden ja tonttien hankinta, katujen ja puistojen rakentaminen, johtosiirrot ym.).

OIKEUDENKÄYNNIT JA VIRANOMAISMENETTELYT

HELSINGIN KAUPUNKI

Asfalttikartelli

Kaupunki on vaatinut Lemminkäinen Oyj:ltä ja VLT-Trading Oy:n konkurssipesältä noin 13 miljoonan euron suuruisia korvauksia asfalttikartellin kaupungille aiheuttamista vahingoista. Helsingin hovioikeus on 20.10.2016 velvoittanut Lemminkäinen Oyj:n ja VLT-Trading Oy:n konkurssipesän suorittamaan Helsingin kaupungille korvausta 4,7 miljoonaa euroa korkoineen sekä oikeudenkäyntikuluja. Kaikki osapuolet ovat hakeneet valituslupaa korkeimmasta oikeudesta. Korkeimman oikeuden päätös valitusluvan myöntämisestä on odotettavissa vuoden 2017 aikana. Mikäli valituslupa myönnetään, korkeimman oikeuden tuomio on odotettavissa aikaisintaan vuoden 2018 aikana.

M300-junien hankintaa koskeva hankintayksikön päätös

HKL:n johtokunta päätti 16.10.2012 oikeuttaa liikennelaitoksen hankkimaan metrojunia yhteensä enintään 154 000 000,00 euron kokonaishintaan. Siemens Oy valitti hankintapäätöksestä markkinaoikeuteen ja vaati hyvitysmaksua. Markkinaoikeus hylkäsi Siemensin vaatimuksen markkinaoikeudessa. Asian käsittely on kesken korkeimmassa hallinto-oikeudessa.

Metron automatisointihankintaa koskevien sopimusten purkamisen ja niihin liittyvä vahingonkorvausvaatimus

HKL:n johtokunta oikeutti 18.12.2014 purkamaan HKL:n ja Siemens-konsortion väliset metron automatisointia koskevat hankintasopimukset. HKL purki hankintasopimukset 21.1.2015.

Puretun Helsingin metron automatisointia koskeneen hankintasopimuksen kauppahinta oli 99,9 miljoonaa euroa. HKL on suorittanut ko. sopimuksen perusteella Siemensille maksueriä yhteensä 24,6 miljoonaa euroa, joka sisältää vuonna 2012 sovitun etenemissopimuksen mukaisia ns. LOP-maksuja 1,8 miljoonaa euroa. Metrovarikon laajennuksen automatisointia koskevan hankintasopimuksen kauppahinta oli 18,1 miljoonaa euroa, ko. sopimuksen perusteella HKL on suorittanut Siemensille maksueriä 13,4 miljoonaa euroa.

Puretun länsimetron automatisointia koskeneen hankintasopimuksen kauppahinta oli 56,3 miljoonaa euroa, ko. sopimuksen perusteella Länsimetro Oy on suorittanut Siemensille maksueriä 11,3 miljoonaa euroa. Länsimetroa koskevat maksuerät eivät ole HKL:n kirjanpidossa.

HKL on vaatinut Siemensiä purun johdosta palauttaman koko maksetun kauppahinnan. HKL ja Länsimetro ovat ottaneet asiassa kanteen Siemensiä vastaan Helsingin käräjäoikeudessa 2015. Siemens on ottanut asiassa vastakanteen alkuvuodesta 2016.

HKL:n ja Siemensin vastakkaiset vaatimukset purkuriita-asiassa on suuruudeltaan merkittävät, HKL:lla noin 200 miljoonaa euroa ja Siemensillä noin 175 miljoonaa euroa.

HKL ja Siemens ovat loppuvuodesta 2016 sopineet eräiden HKL:n käyttöön pysyvästi jäävien laitteiden lunastamisesta. Sopimuksen mukaan kummankin osapuolen vaateet toisiaan kohtaan ovat alentuneet lunastettavan omaisuuden määrän mukaisesti n. 14 miljoonaa eurolla.

Purkuriita-asian valmistelevat käsittelet käräjäoikeudessa alkavat tämän hetkisen tiedon mukaan vuoden 2017 alkupuoliskolla.

Siemens on saattanut riidan ensimmäisen toimituserän viivästykseen osalta välimiesoikeuden ratkaistavaksi. Välimiesoikeuden käsittely asiassa on alkanut loppuvuodesta 2016.

KONSERNI

Helen-konserniin kuuluva Oy Mankala Ab on osakkaana (8,1 prosenttia) Teollisuuden Voima Oyj:ssä (TVO), joka rakennuttaa avaimet käteen -periaatteella Olkiluoto 3-ydinvoimalaitosyksikköä (OL3) Eurajoelle Olkiluotoon. Laitoksen tuli valmistua alkuperäisen aikataulun mukaisesti vuonna 2009.

TVO jätti vuonna 2012 kanteen ja vastineen Kansainvälisen kauppakamarin (ICC) sääntöjen mukaisessa välimiesmenettelyssä koskien OL3:n valmistumisen viivästymistä ja siitä aiheutuneita kustannuksia. TVO:n heinäkuussa 2015 päivittämä rahamääräinen arvio yhtiön kustannuksista ja menetyksistä on noin 2,6 miljardia euroa joulukuuhun 2018 asti, joka on OL3-laitostoimittajan syyskuussa 2014 toimittaman aikataulun mukaan OL3:n säännöllisen sähköntuotannon aloittamisen ajankohta.

Välimiesmenettely alkoi joulukuussa 2008 laitostoimittajan aloitteesta. Laitostoimittajan helmikuussa 2016 päivittämä, rahamääräinen vaatimus on kokonaisuudessaan noin 3,52 miljardia euroa. Summa perustuu laitostoimittajan päivittämään analyysiin tapahtumista syyskuuhun 2014, ja joidenkin vaateiden osalta joulukuun 2014 loppuun asti. Summa sisältää muun muassa viivästyskorkoja (laskettu kesäkuuhun 2016 asti) ja TVO:n laitostoimitussopimuksen mukaisesti viivästämää maksueriä yhteensä noin 1,45 miljardia euroa sekä laitostoimittajan väittämää saamatta jäänyttä voittoa noin 135 miljoonaa euroa. Laitostoimittajakonsortioon kuuluvat yhtiöt (AREVA GmbH, AREVA NP SAS ja Siemens AG) ovat laitostoimitussopimuksen mukaisesti yhteisvastuussa sopimusvelvoitteista.

TVO on saanut lopullisen ja sitovan osapäätöksen meneillään olevassa välimiesmenettelyssä. Välimiesoikeus käsittelee osapäätöksessään riidan alkuvaiheiden asioita, kuten aikataulua, lisensiointia ja lisensioitavuutta sekä järjestelmäsuunnittelua. Tämä käsittää monia niistä tosiasioista, joihin TVO perustaa päävaateensa laitostoimittajaa

Vakuuksia ja vastuusitoumuksia koskevat liitetiedot

vastaan, kuten myös tietyt keskeisiä asioita, joihin laitostoimittajan vaateet TVO:ta vastaan perustuvat. Osapäätöksessä on lopullisesti ratkaistu suurin osa käsitellyistä asioista TVO:n eduksi ja toisaalta hylätty suurin osa laitostoimittajan väitteistä näiltä osin. Osapäätös ei ota kantaa osapuolten esittämiin rahamääräisiin vaatimuksiin.

Välimesmenettely on edelleen kesken ja lisää osapäätöksiä on tulossa ennen lopullista päätöstä, jolla välimiesoi-keus määrittää osapuolten korvausvelvollisuudet. TVO pitää vaatimuksiaan hyvin perusteltuina ja on todennut lai-
tostoimittajan vaateet perusteettomiksi. Osapäätöksen sisältö vahvistaa tätä näkemystä.

Välimesmenettelyssä esitettyjen vaatimusten perusteella TVO ei ole kirjannut saatavia eikä varauksia.

TVO on pyrkinyt saamaan yksityiskohtaista tietoa Arevalta yhtiön julkaisemasta liiketoimintansa uudelleenjärjestelystä ja sen vaikutuksista OL3-projektiin. Koska TVO ei ole saanut tällaista tietoa, se on jättänyt hakemuksen syys-kuun 2016 lopulla Nanterren kaupalliseen tuomioistuimeen Ranskassa. Hakemuksen jättämisen tavoitteena on saada kiireellisesti varmistus siitä, että kaikki tarvittavat taloudelliset ja muut resurssit, erityisesti EPR-teknologia-osaamiseen liittyen, on suunnattu OL3-projektin loppuunsaattamiseen ja pitkäaikaiseen käyttöön ja että laitostoimittaja Areva-Siemens täyttää kaikki laitostoimitussopimuksen mukaiset velvoitteensa.

Vahingonkorvauskanne asfalttiurakoista

Helsingin Satama Oy on jättänyt Helsingin käräjäoikeuteen vahingonkorvauskanteen joukolle asfalttiurakoitsijoita. Helsingin Satama Oy katsoo maksaneensa ylihintaa tilatessaan rakentamispalveluja ns. asfalttikartellissa olleilta yrityksiltä. Korvausvaatimus ylittää 2 miljoonaa euroa.

Vesilain mukainen päätös Vuosaaren satamahankkeen katselmustoimituksesta ja korvausprosessista

Vuosaaren satamahankkeen toteuttamiseen liittyvästä vesilain mukaisesta päätöksestä (ESAVIn päätökset 6.11.2013 nrot 218-236/2013/2) koskien katselmustoimitusta ja korvausprosessia on saatu Vaasan hallinto-oikeuden päätös 26.10.2016. Päätöksestä on valitettu korkeimpaan hallinto-oikeuteen useiden osapuolien toimesta.

Valitus varainsiirtoveron määräytymisestä

Helsingin Satama Oy on saanut korkeimmalta hallinto-oikeudelta päätöksen koskien varainsiirtoveron soveltamista yhtiöön siirrettyyn omaisuuteen. Apporttiomaisuuden osalta Helsingin Satama Oy sai kuntalain voimaanpanosäännöksen mukaisen varainsiirtoveron palautuksen, mutta ratkaisu liiketoimintakaupalla siirtyneiden erien osalta saatiin korkeimmalta hallinto-oikeudelta 31.8.2016. Ratkaisussa hallinto-oikeuden päätös jäi voimaan ja näin ollen liiketoimintakaupalla siirtyneiden omaisuuserien osalta varainsiirtoveroa ei tullut suorittaa.

Vuosaaren satamassa vallinneen vajaakäytön ja liikennemäärien kasvun sekä epätasaisen kapasiteetin käytön vuoksi Helsingin Satama Oy kävi neuvotteluja operaattoreiden kanssa aluemuutoksista ja toimintaperiaatteista. Asia sovittiin 24.5.2016 osapuolten välillä.

ARVONLISÄVERON PALAUTUSVASTUU

Tilinpäätöshetkellä 31.12.2016 ei ole tiedossa tilikaudella 2017 realisoituvia arvonlisäveron palautusvastuita.

Helsingin kaupungilla on palautusvastuu uudisrakennusten ja perusparantamisen hankintamenojen arvonlisäverosta, mikäli kiinteistöjä myydään tai niiden käyttötarkoitus muuttuu vähennykseen tai palautukseen oikeuttamattomaan käyttöön.

Konsernin tytäryhteisöjen ilmoittama arvonlisäveron palautusvastuu 31.12.2016 on 52,7 miljoonaa euroa (44,8 miljoonaa euroa vuonna 2015).

PÄÄSTÖOIKEUDET

Helen Oy:lle on myönnetty päästöoikeuksia vuosille 2013-2020 yhteensä 7,1 miljoonaa tonnia CO₂.

Arvio vuoden 2016 toteutuneista päästöistä on 3,3 miljoonaa tonnia CO₂. Vuoden 2016 kaupankäynnissä päästöoikeuksia ja niitä vastaavia oikeuksia ostettiin fyysisesti 1,8 miljoonaa tonnia CO₂. Taseen aineettomissa oikeuksissa päästöoikeuksia ja niitä vastaavia oikeuksia on 31.12.2016 yhteensä 9 miljoonaa tonnia CO₂.

Kirjanpidossa päästöoikeudet käsitellään KILAn ohjeen 1767/2005 mukaisesti ns. nettomenettelyllä.

4.5 Ympäristövastuut

40. EHDOLLINEN YMPÄRISTÖVELKA

1 000 e	Kaupunki	
	2016	2015
Entisten kaatopaikkojen kunnostaminen	19 880	23 400
Maaperän puhdistaminen	3 200	3 200

4.6 Henkilöstöä ja tilintarkastajan palkkioita koskevat liitetiedot

41. HENKILÖSTÖN LUKUMÄÄRÄ 31.12.

	Kaupunki							
	Vakinaiset		Määräaikaiset		Työllistetyt		Yhteensä	
	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015
Kaupunginjohtajan toimiala	867	858	158	143	17	16	1 042	1 017
Rakennus- ja ympäristötoimi	5 030	5 027	392	357	26	19	5 448	5 403
Sosiaali-, terveys- ja varhaiskasvatustoimi	17 433	17 656	4 359	4 127	513	414	22 305	22 197
Sivistys- ja henkilöstötoimi	6 970	6 990	1 902	1 779	133	102	9 005	8 871
Kaupunkisuunnittelu- ja kiinteistötoimi	880	891	65	48	5	0	950	939
Yhteensä	31 180	31 422	6 876	6 454	694	551	38 750	38 427

42. HENKILÖSTÖKULUT

1 000 euroa	Kaupunki	
	2016	2015
Palkat ja palkkiot	1 349 744	1 374 275
Henkilöstösivukulut		
Eläkekulut	360 794	381 267
Muut henkilösivukulut	85 447	82 180
Henkilöstökulut tuloslaskelmassa	1 795 985	1 837 722
Luontoisetujen raha-arvo	8 703	8 057
Henkilöstökulut yhteensä	1 804 688	1 845 779
Tuloslaskelman henkilöstökuluihin sisältyy aineettomiin ja aineellisiin hyödykkeisiin aktivoituja henkilöstökuluja yhteensä	29 734	24 559

43. LUOTTAMUSHENKILÖN PALKKIOISTA PERITYT JA TILITETYT LUOTTAMUSHENKILÖMAKSUT

1 000 euroa	Kaupunki	
	2016	2015
Kansallinen Kokoomus	113	126
Vihreä liitto	108	113
Suomen Sosialidemokraattinen Puolue	104	103
Vasemmistoliitto	48	48
Suomen ruotsalainen kansanpuolue	25	26
Perussuomalaiset	14	15
Suomen Keskusta	13	14
Suomen Kristillisdemokraatit	6	6
Suomen Kommunistinen Puolue	4	4
Tilitetyt luottamushenkilömaksut yhteensä	435	455

44. TILINTARKASTAJAN PALKKIOT

1 000 euroa	Kaupunki	
	2016 ¹⁾	2015
KPMG Julkishallinnon Palvelut Oy		
Tilintarkastuspalkkiot	188	165
Tilintarkastajan lausunnot	30	25
Palkkiot yhteensä	218	190

¹⁾ Tilivuoden 2016 tarkastuksen luvut ovat arvioita. Tilintarkastuspäiviä oli 357 vuonna 2015 ja 390 vuonna 2016.

Eriytetyt tilinpäätökset

5 Eriytetyt tilinpäätökset

5.1 Kunnallisten liikelaitosten tilinpäätökset

HELSINGIN KAUPUNGIN LIIKENNELAITOS -LIIKELAITOS (HKL)

TULOSLASKELMA	01.01.–31.12.2016	01.01.–31.12.2015
LIIKEVAIHTO		
Tuki kaupungilta	12 470 076,53	11 998 000,00
Liikennöintikorvaukset	81 884 903,20	78 690 452,76
Infrakorvaukset	65 481 883,98	63 024 444,38
Muut myyntituotot	655 769,96	228 483,10
	160 492 633,67	153 941 380,24
Valmistus omaan käyttöön	3 518 887,82	5 220 796,23
Liiketoiminnan muut tuotot	16 296 397,21	15 850 673,23
Materiaalit ja palvelut		
Aineet, tarvikkeet ja tavarat		
Ostot tilikauden aikana	-14 906 742,78	-14 765 140,18
Palvelujen ostot	-32 312 924,98	-30 319 946,41
	-47 219 667,76	-45 085 086,59
Henkilöstökulut		
Palkat ja palkkiot	-45 749 139,37	-42 582 883,43
Henkilösivukulut		
Eläkekulut	-12 212 797,38	-11 681 138,23
Muut henkilösivukulut	-2 763 329,74	-2 396 122,85
	-60 725 266,49	-56 660 144,51
Poistot ja arvonalentumiset		
Suunnitelman mukaiset poistot	-40 927 356,13	-38 680 367,32
	-40 927 356,13	-38 680 367,32
Liiketoiminnan muut kulut		
Vuokrakulut	-7 080 407,49	-7 405 507,55
Muut kulut	-957 205,04	-1 241 626,66
	-8 037 612,53	-8 647 134,21
LIIKEYLIJÄÄMÄ/ ALIJÄÄMÄ (-)	23 398 015,79	25 940 117,07
Rahoitustuotot ja -kulut		
Korkotuotot	0,00	4 384,28
Muut rahoitustuotot	26 497,02	26 603,00
Kunnalle maksetut korkokulut	-21 666,90	-75 424,80
Muille maksetut korkokulut	-2 624 895,44	-4 120 262,53
Korvaus peruspääomasta	-8 442 000,00	-8 442 000,00
Infrakorko	-11 238 003,58	-10 970 755,84
Muut rahoituskulut	-33 189,46	-6 856,40
	-22 333 258,36	-23 584 312,29
YLIJÄÄMÄ ENNEN VARAUKSIA	1 064 757,43	2 355 804,78
Poistoeron lisäys (-) tai vähennys (+)	-14 749 141,37	2 225 659,64
Vapaaehtoisten varausten lisäys (-) tai vähennys (+)	16 299 754,01	-2 115 804,78
TILIKAUDEN YLIJÄÄMÄ/ ALIJÄÄMÄ (-)	2 615 370,07	2 465 659,64
Tunnusluvut		
Sijoitetun pääoman tuotto, prosenttia	3,3	3,8
Kunnan sijoittaman pääoman tuotto, prosenttia	2,0	2,3
Voitto, prosenttia	0,7	1,5

RAHOITUSLASKELMA	2016	2015
TOIMINNAN RAHAVIRTA		
Liikelyijäämä (-alijäämä)	23 398 015,79	25 940 117,07
Poistot ja arvonalentumiset	40 927 356,13	38 680 367,32
Rahoitustuotot ja -kulut		
Korvaus peruspääomasta	-8 442 000,00	-8 442 000,00
Infrakorko	-11 238 003,58	-10 970 755,84
Kunnalle maksetut korkokulut	-21 666,90	-75 424,80
Muut	-2 631 604,02	-3 706 387,98
	41 992 097,42	41 425 915,77
INVESTOINTIEN RAHAVIRTA		
Tuotantoinvestoinnit	-176 523 148,97	-65 105 870,06
Henkilökuljetuksen perusinvestoinnit	0,00	-38 823 584,29
Pysyvien vastaavien myyntituotot	0,00	41 791,23
	-176 523 148,97	-103 887 663,12
TOIMINNAN JA INVESTOINTIEN RAHAVIRTA	-134 531 051,55	-62 461 747,35
RAHOITUKSEN RAHAVIRTA		
Lainakannan muutokset, pitkäaikainen		
Muilta saatujen lainojen lisäys	60 000 000,00	0,00
Kunnalta/kuntayhtymältä saatujen lainojen vähennys	-1 987 675,49	-1 987 675,49
Muilta saatujen lainojen vähennys	-11 546 421,92	-10 007 960,38
Lainakannan muutokset, lyhytaikainen		
Muilta saatujen lainojen muutos	1 538 461,54	4 088 269,45
	48 004 364,13	-7 907 366,42
Muut maksuvalmiuden muutokset		
Vaihto-omaisuuden muutos	-829 057,36	1 102 287,88
Saamisten muutos kunnalta	2 677 885,84	32 285 501,58
Saamisten muutos muilta	14 856 185,81	14 598 881,31
Korottomien velkojen muutos kunnalta	64 246 523,40	37 130 722,48
Korottomien velkojen muutos muilta	5 634 337,31	-14 757 502,70
	86 585 875,00	70 359 890,55
RAHOITUKSEN RAHAVIRTA	134 590 239,13	62 452 524,13
RAHAVAROJEN MUUTOS	59 187,58	-9 223,22
Rahavarojen muutos		
Rahavarat 31.12.	206 950,27	147 762,69
Rahavarat 1.1.	147 762,69	156 985,91
	59 187,58	-9 223,22
Tunnusluvut		
Toiminnan ja investointien rahavirran kertymä viideltä vuodelta, 1 000 euroa	-279 122	-188 576
Investointien tulorahoitus, prosenttia	23,8	39,5
Lainanhoitokate	2,8	2,8
Kassan riittävyys, pv	0,2	0,2
Quick ratio	0,1	0,2
Current ratio	0,2	0,3

TASE	31.12.2016	31.12.2015
VASTAAVAA		
PYSYVÄT VASTAAVAT		
Aineettomat hyödykkeet		
Aineettomat oikeudet	330 149,28	596 444,90
Ennakkomaksut	2 651 250,78	1 064 142,70
	2 981 400,06	1 660 587,60
Aineelliset hyödykkeet		
Rakennukset	225 149 332,42	184 562 148,92
Kiinteät rakenteet ja laitteet	219 550 123,66	213 098 606,09
Koneet ja kalusto	189 840 341,67	104 566 444,64
Ennakkomaksut ja keskenkäydyt hankinnat	166 279 426,55	165 443 877,13
	800 819 224,30	667 671 076,78
Sijoitukset		
Osakkeet ja osuudet	39 433 232,00	38 306 383,00
	39 433 232,00	38 306 383,00
VAIHTUVAT VASTAAVAT		
Vaihto-omaisuus		
Aineet ja tarvikkeet	6 615 045,24	5 785 987,88
	6 615 045,24	5 785 987,88
Saamiset		
Pitkäaikaiset saamiset		
Muut saamiset	6 241 168,89	20 563 236,89
	6 241 168,89	20 563 236,89
Lyhytaikaiset saamiset		
Myyntisaamiset	4 297 507,66	2 254 277,11
Saamiset kunnalta/kuntayhtymältä	9 014 958,54	11 692 844,38
Muut saamiset kunnalta	0,00	0,00
Muut saamiset	3 567 601,67	58 100,21
Siirtosaamiset	358 058,18	6 444 908,00
	17 238 126,05	20 450 129,70
Rahat ja pankkisaamiset	206 950,27	147 762,69
VASTAAVAA YHTEENSÄ	873 535 146,81	754 585 164,54

TASE	31.12.2016	31.12.2015
VASTATTAVAA		
OMA PÄÄOMA		
Peruspääoma	93 804 124,97	93 804 124,97
Koroton peruspääoma	286 213 492,66	286 213 492,66
Edellisten tilikausien ylijäämä/ alijäämä (-)	17 464 294,67	14 998 635,03
Tilikauden ylijäämä/ alijäämä (-)	2 615 370,07	2 465 659,64
	400 097 282,37	397 481 912,30
POISTOERO JA VAPAAEHTOISET VARAUKSET		
Poistoero	52 648 335,42	37 899 194,05
Vapaaehtoiset varaukset	1 812 322,23	18 112 076,24
	54 460 657,65	56 011 270,29
VIERAS PÄÄOMA		
Pitkäaikainen		
Lainat kunnalta/kuntayhtymältä	15 060 464,39	17 048 139,88
Lainat rahoituslaitoksilta	246 207 365,98	197 753 787,90
	261 267 830,37	214 801 927,78
Lyhytaikainen		
Lainat kunnalta	1 987 675,49	1 987 675,49
Lainat rahoituslaitoksilta	11 546 421,92	10 007 960,38
Saadut ennakot	0,00	0,00
Ostovelat	8 643 378,10	5 687 451,50
Korottomat velat kunnalle/kuntayhtymälle	5 025 183,07	5 281 873,83
Muut velat kunnalle	105 676 067,17	41 172 853,01
Muut velat	1 119 219,90	3 230 778,76
Siirtovelat	23 711 430,77	18 921 461,20
	157 709 376,42	86 290 054,17
Vieras pääoma yhteensä	418 977 206,79	301 091 981,95
VASTATTAVAA YHTEENSÄ	873 535 146,81	754 585 164,54
Tunnusluvut		
Omavaraisuusaste, prosenttia	52,0	60,1
Suhteellinen velkaantuneisuus, prosenttia	237,0	177,3
Kertynyt ylijäämä/ alijäämä (-)	20 080	17 464
Lainakanta 31.12., 1 000 e	380 478	267 970

HELSINGIN KAUPUNGIN PALVELUKESKUS -LIIKELAITOS

TULOSLASKELMA	01.01.–31.12.2016	01.01.–31.12.2015
LIKEVAIHTO	96 528 856,31	94 455 013,89
Liiketoiminnan muut tuotot	879 247,02	781 482,19
Materiaalit ja palvelut		
Aineet, tarvikkeet ja tavarat		
Ostot tilikauden aikana	-25 092 481,78	-24 890 766,76
Varastojen lisäys (+) tai vähennys (-)	-99 183,87	-20 668,69
Palvelujen ostot	-12 312 364,09	-11 156 817,75
	-37 504 029,74	-36 068 253,20
Henkilöstökulut		
Palkat ja palkkiot	-38 732 837,57	-39 225 899,31
Henkilösivukulut		
Eläkekulut	-7 176 965,46	-6 886 988,58
Muut henkilösivukulut	-2 298 626,93	-2 282 134,73
	-48 208 429,96	-48 395 022,62
Poistot ja arvonalentumiset		
Suunnitelman mukaiset poistot	-589 432,90	-574 349,70
	-589 432,90	-574 349,70
Liiketoiminnan muut kulut		
Vuokrat ja muut kulut	-4 145 481,57	-5 525 375,96
	-4 145 481,57	-5 525 375,96
LIKEYLIJÄÄMÄ/ ALIJÄÄMÄ (-)	6 960 729,16	4 673 494,60
Rahoitustuotot ja -kulut		
Muille maksetut korkokulut	-11,32	-43,90
Korvaus peruspääomasta	-80 000,04	-80 000,04
	-80 011,36	-80 043,94
Satunnaiset erät		
Satunnaiset tuotot	0,00	0,00
TILIKAUDEN YLIJÄÄMÄ/ ALIJÄÄMÄ (-)	6 880 717,80	4 593 450,66

Tunnusluvut

Sijoitetun pääoman tuotto, prosenttia	13,5	10,2
Kunnan sijoittaman pääoman tuotto, prosenttia	13,5	10,2
Voitto, prosenttia	7,1	4,9

RAHOITUSLASKELMA	2016	2015
TOIMINNAN RAHAVIRTA		
Liikelyjäämä (-alijäämä)	6 960 729	4 673 495
Poistot ja arvonalentumiset	589 433	574 350
Rahoitustuotot ja -kulut	-80 011	-80 044
Satunnaiset tuotot	0	0
	7 470 151	5 167 800
INVESTOINTIEN RAHAVIRTA		
Investointimenot	-280 688	-596 052
	-280 688	-596 052
TOIMINNAN JA INVESTOINTIEN RAHAVIRTA	7 189 463	4 571 749
RAHOITUKSEN RAHAVIRTA		
Muut maksuvalmiuden muutokset		
Vaihto-omaisuuden muutos	99 184	20 669
Saamisten muutos muilta	51 025	1 530 679
Korottomien velkojen muutos muilta	556 877	-758 277
	707 086	793 071
RAHOITUKSEN RAHAVIRTA	707 086	793 071
RAHAVAROJEN MUUTOS	7 896 549	5 364 820
Rahavarojen muutos		
Rahavarat 31.12.	61 911 650	54 015 101
Rahavarat 1.1.	54 015 101	48 651 025
	7 896 549	5 364 076

Tunnusluvut

Toiminnan ja investointien rahavirran kertymä viideltä vuodelta, 1 000 euroa	27 053	25 690
Investointien tulo-rahoitus, prosenttia	2 661,4	867,0
Kassan riittävyys, pv	250,5	217,5
Quick ratio	4,5	4,2
Current ratio	4,6	4,2

TASE	31.12.2016	31.12.2015
VASTAAVAA		
PYSYVÄT VASTAAVAT		
Aineettomat hyödykkeet		
Aineettomat oikeudet	171 535,02	325 683,65
	171 535,02	325 683,65
Aineelliset hyödykkeet		
Koneet ja kalusto	624 025,64	778 621,77
	624 025,64	778 621,77
VAIHTUVAT VASTAAVAT		
Vaihto-omaisuus		
Aineet ja tarvikkeet	961 057,65	1 060 241,52
	961 057,65	1 060 241,52
Saamiset		
Lyhytaikaiset saamiset		
Myyntisaamiset	5 228 135,38	5 271 929,06
Muut saamiset	1 134 238,29	1 144 869,08
Siirtosaamiset	87 189,98	83 790,67
	6 449 563,65	6 500 588,81
Rahat ja pankkisaamiset	61 911 649,54	54 015 100,81
VASTAAVAA YHTEENSÄ	70 117 831,50	62 680 236,56
VASTATTAVAA		
OMA PÄÄOMA		
Peruspääoma	1 000 000,00	1 000 000,00
Edellisten tilikausien ylijäämä/alijäämä (-)	47 174 463,39	42 581 012,73
Tilikauden ylijäämä/alijäämä (-)	6 880 717,80	4 593 450,66
	55 055 181,19	48 174 463,39
VIERAS PÄÄOMA		
Lyhytaikainen		
Ostovelat	4 396 541,12	2 664 810,73
Muut velat	818 800,00	879 790,87
Siirtovelat	9 847 309,19	10 961 171,57
	15 062 650,31	14 505 773,17
VASTATTAVAA YHTEENSÄ	70 117 831,50	62 680 236,56
Tunnusluvut		
Omavaraisuusaste, prosenttia	78,5	76,9
Suhteellinen velkaantuneisuus, prosenttia	15,5	15,2
Kertynyt ylijäämä/alijäämä (-)	54 055	47 174

HELSINGIN KAUPUNGIN TALOUSHALLINTOPALVELU -LIIKELAITOS (TALPA)

TULOSLASKELMA	01.01.–31.12.2016	01.01.–31.12.2015
LIKEVAIHTO	28 126 684,84	26 644 558,48
Liiketoiminnan muut tuotot	42 692,26	50 708,90
Materiaalit ja palvelut		
Aineet, tarvikkeet ja tavarat		
Ostot tilikauden aikana	-187 583,39	-171 315,38
Palvelujen ostot	-7 901 668,47	-7 699 004,60
	-8 089 251,86	-7 870 319,98
Henkilöstökulut		
Palkat ja palkkiot	-13 318 429,30	-12 226 120,71
Henkilösivukulut		
Eläkekulut	-3 561 391,09	-3 372 498,29
Muut henkilösivukulut	-803 514,27	-719 306,51
	-17 683 334,66	-16 317 925,51
Poistot ja arvonalentumiset		
Suunnitelman mukaiset poistot	-206 608,46	-119 186,79
	-206 608,46	-119 186,79
Liiketoiminnan muut kulut	-1 786 363,41	-2 016 130,63
LIIKEYLIJÄÄMÄ/ ALIJÄÄMÄ (-)	403 818,71	371 704,47
Rahoitustuotot ja -kulut		
Korvaus peruspääomasta	-56 000,00	-56 000,00
	-56 000,00	-56 000,00
TILIKAUDEN YLIJÄÄMÄ/ ALIJÄÄMÄ (-)	347 818,71	315 704,47

Tunnusluvut

Sijoitetun pääoman tuotto, prosenttia	23,2	23,4
Kunnan sijoittaman pääoman tuotto, prosenttia	23,2	23,4
Voitto, prosenttia	1,4	1,2

RAHOITUSLASKELMA	2016	2015
TOIMINNAN RAHAVIRTA		
Liikelylijäämä (-alijäämä)	403 818,71	371 704,47
Poistot ja arvonalentumiset	206 608,46	119 186,79
Rahoitustuotot ja -kulut	-56 000,00	-56 000,00
	554 427,17	434 891,26
INVESTOINTIEN RAHAVIRTA		
Investointimenot	-164 655,16	-357 619,15
TOIMINNAN JA INVESTOINTIEN RAHAVIRTA	389 772,01	77 272,11
RAHOITUKSEN RAHAVIRTA		
Muut maksuvalmiuden muutokset		
Saamisten muutos muilta	567 811,45	-274 927,37
Korottomien velkojen muutos muilta	462 568,99	-380 908,99
	1 030 380,44	-655 836,36
RAHOITUKSEN RAHAVIRTA	1 030 380,44	-655 836,36
RAHAVAROJEN MUUTOS	1 420 152,45	-578 564,25
Rahavarojen muutos		
Rahavarat 31.12.	6 467 465,99	5 047 313,54
Rahavarat 1.1.	5 047 313,54	5 625 877,79
	1 420 152,45	-578 564,25
Tunnusluvut		
Toiminnan ja investointien rahavirran kertymä viideltä vuodelta, 1 000 euroa	632	1 094
Investointien tulorahoitus, prosenttia	-370,7	-137,3
Kassan riittävyys, pv	85	69
Quick ratio	1,10	1,35
Current ratio	1,10	1,35

TASE	31.12.2016	31.12.2015
VASTAAVAA		
PYSYVÄT VASTAAVAT		
Aineettomat hyödykkeet		
Aineettomat oikeudet	26 759,66	60 501,96
	26 759,66	60 501,96
Aineelliset hyödykkeet		
Koneet ja kalusto	342 839,22	351 050,22
	342 839,22	351 050,22
VAIHTUVAT VASTAAVAT		
Saamiset		
Lyhytaikaiset saamiset		
Myyntisaamiset	199 133,03	713 997,15
Muut lyhytaikaiset saamiset	290 944,04	341 904,01
Siirtosaamiset	6 813,87	8 801,23
	496 890,94	1 064 702,39
Rahat ja pankkisaamiset	6 467 465,99	5 047 313,54
VASTAAVAA YHTEENSÄ	7 333 955,81	6 523 568,11
VASTATTAVAA		
OMA PÄÄOMA		
Peruspääoma	694 901,28	694 901,28
Edellisten tilikausien ylijäämä/ alijäämä (-)	1 287 893,74	972 189,27
Tilikauden ylijäämä/ alijäämä (-)	347 818,71	315 704,47
	2 330 613,73	1 982 795,02
VIERAS PÄÄOMA		
Lyhytaikainen		
Ostovelat	811 651,43	805 830,93
Muut velat	345 174,36	337 320,71
Siirtovelat	3 846 516,29	3 397 621,45
	5 003 342,08	4 540 773,09
VASTATTAVAA YHTEENSÄ	7 333 955,81	6 523 568,11
Tunnusluvut		
Omavaraisuusaste, prosenttia	31,8	30,4
Suhteellinen velkaantuneisuus, prosenttia	17,8	17,0
Kertynyt ylijäämä/ alijäämä (-)	1 635 712,45	1 287 893,74

HELSINGIN KAUPUNGIN TYÖTERVEYS -LIIKELAITOS

TULOSLASKELMA	01.01.–31.12.2016	01.01.–31.12.2015 *)
LIKEVAIHTO	16 872 396,95	-
Liiketoiminnan muut tuotot	366 620,86	-
Materiaalit ja palvelut		
Aineet, tarvikkeet ja tavarat		
Ostot tilikauden aikana	-423 054,69	-
Palvelujen ostot	-4 988 346,07	-
	-5 411 400,76	-
Henkilöstökulut		
Palkat ja palkkiot	-7 537 524,62	-
Henkilösivukulut		
Eläkekulut	-2 042 209,74	-
Muut henkilösivukulut	-456 957,37	-
	-10 036 691,73	-
Poistot ja arvonalentumiset		
Suunnitelman mukaiset poistot	-33 865,27	-
	-33 865,27	-
Liiketoiminnan muut kulut	-1 260 117,34	-
LIIKELYLIJÄÄMÄ/ ALIJÄÄMÄ (-)	496 942,71	-
Rahoitustuotot ja -kulut		
Korvaus peruspääomasta	-40 000,00	-
	-40 000,00	-
TILIKAUDEN YLIJÄÄMÄ/ ALIJÄÄMÄ (-)	456 942,71	-

*) Helsingin kaupungin työterveys -liikelaitos aloitti toimintansa 1.1.2016.

RAHOITUSLASKELMA	2016	2015 *)
TOIMINNAN RAHAVIRTA		
Liikelyjäämä (-alijäämä)	496 942,71	-
Poistot ja arvonalentumiset	33 865,27	-
Rahoitustuotot ja -kulut	-40 000,00	-
	490 807,98	-
INVESTOINTIEN RAHAVIRTA		
Investointimenot	-15 850,00	-
TOIMINNAN JA INVESTOINTIEN RAHAVIRTA	474 957,98	-
RAHOITUKSEN RAHAVIRTA		
Muut maksuvalmiuden muutokset		
Saamisten muutos muilta	-583 111,36	-
Korottomien velkojen muutos muilta	562 843,64	-
	-20 267,72	-
RAHOITUKSEN RAHAVIRTA	-20 267,72	-
RAHAVAROJEN MUUTOS	454 690,26	-
Rahavarojen muutos		
Rahavarat 31.12.	2 018 838,32	-
Rahavarat 1.1.	1 564 148,06	-
	454 690,26	-

*) Helsingin kaupungin työterveys -liikelaitos aloitti toimintansa 1.1.2016.

TASE	31.12.2016	31.12.2015 *)
VASTAAVAA		
PYSYVÄT VASTAAVAT		
Aineettomat hyödykkeet		
Aineettomat oikeudet	8 249,87	-
	8 249,87	-
Aineelliset hyödykkeet		
Koneet ja kalusto	66 230,65	-
	66 230,65	-
VAIHTUVAT VASTAAVAT		
Saamiset		
Lyhytaikaiset saamiset		
Myyntisaamiset	1 496 764,54	-
Muut lyhytaikaiset saamiset	120 424,16	-
Siirtosaamiset	68 019,81	-
	1 685 208,51	-
Rahat ja pankkisaamiset	2 018 838,32	-
VASTAAVAA YHTEENSÄ	3 778 527,35	-
VASTATTAVAA		
OMA PÄÄOMA		
Peruspääoma	500 000,00	-
Edellisten tilikausien ylijäämä/ alijäämä (-)	0,00	-
Tilikauden ylijäämä/ alijäämä (-)	456 942,71	-
	956 942,71	-
VIERAS PÄÄOMA		
Lyhytaikainen		
Ostovelat	488 348,33	-
Muut velat	271 001,31	-
Siirtovelat	2 062 235,00	-
	2 821 584,64	-
VASTATTAVAA YHTEENSÄ	3 778 527,35	-
Tunnusluvut		
Omavaraisuusaste, prosenttia	25,3	-
Suhteellinen velkaantuneisuus, prosenttia	16,4	-
Kertynyt ylijäämä/ alijäämä (-)	456 942,71	-
*) Helsingin kaupungin työterveys -liikelaitos aloitti toimintansa 1.1.2016.		

HELSINGIN KAUPUNGIN HENKILÖSTÖN KEHITTÄMISPALVELUT -LIIKELAITOS (OIVA AKATEMIA)

TULOSLASKELMA	01.01.–31.12.2016	01.01.–31.12.2015
LIKEVAIHTO	4 041 912,76	4 741 932,92
Liiketoiminnan muut tuotot	135 397,01	104 101,21
Tuet ja avustukset	6 476,11	0,00
Materiaalit ja palvelut		
Aineet, tarvikkeet ja tavarat		
Ostot tilikauden aikana	-61 868,61	-83 888,46
Palvelujen ostot	-2 044 277,80	-2 581 022,71
	-2 106 146,41	-2 664 911,17
Henkilöstökulut		
Palkat ja palkkiot	-1 213 547,37	-1 298 065,05
Henkilösivukulut		
Eläkekulut	-321 643,66	-355 859,77
Muut henkilösivukulut	-65 200,08	-71 905,07
	-1 600 391,11	-1 725 829,89
Poistot ja arvonalentumiset		
Suunnitelman mukaiset poistot	-25 166,99	-26 601,40
	-25 166,99	-26 601,40
Liiketoiminnan muut kulut	-383 190,74	-314 858,02
	-383 190,74	-314 858,02
LIKEYLIJÄÄMÄ/ ALIJÄÄMÄ (-)	68 890,63	113 833,65
Rahoitustuotot ja -kulut		
Korvaus peruspääomasta	-12 000,00	-12 000,00
	-12 000,00	-12 000,00
TILIKAUDEN YLIJÄÄMÄ/ ALIJÄÄMÄ (-)	56 890,63	101 833,65

Tunnusluvut

Sijoitetun pääoman tuotto, prosenttia	18,41	34,96
Kunnan sijoittaman pääoman tuotto, prosenttia	18,41	34,96
Voitto, prosenttia	1,41	2,15

RAHOITUSLASKELMA	2016	2015
TOIMINNAN RAHAVIRTA		
Liikelylijäämä (-alijäämä)	68 890,63	113 833,65
Poistot ja arvonalentumiset	25 166,99	26 601,40
Rahoitustuotot ja -kulut	-12 000,00	-12 000,00
	82 057,62	128 435,05
INVESTOINTIEN RAHAVIRTA		
Investointimenot	-38 722,96	-23 124,00
TOIMINNAN JA INVESTOINTIEN RAHAVIRTA	43 334,66	105 311,05
RAHOITUKSEN RAHAVIRTA		
Muut maksuvalmiuden muutokset		
Saamisten muutos muilta	21 397,76	230 386,95
Korottomien velkojen muutos muilta	-358 367,67	185 063,57
	-336 969,91	415 450,52
RAHOITUKSEN RAHAVIRTA	-336 969,91	415 450,52
RAHAVAROJEN MUUTOS	-293 635,25	520 761,57
Rahavarojen muutos		
Rahavarat 31.12.	720 135,83	1 013 771,08
Rahavarat 1.1.	1 013 771,08	493 009,51
	-293 635,25	520 761,57
Tunnusluvut		
Toiminnan ja investointien rahavirran kertymä viideltä vuodelta, euroa	423 776,32	380 441,66
Investointien tulorahoitus, prosenttia	211,91	555,42
Kassan riittävyys, pv	63,48	78,05
Quick ratio	1,83	1,44
Current ratio	1,83	1,44

Helsingin kaupungin henkilöstön kehittämispalvelut -liikelaitos (Oiva Akatemia)

TASE	31.12.2016	31.12.2015
VASTAAVAA		
PYSYVÄT VASTAAVAT		
Aineettomat hyödykkeet		
Aineettomat oikeudet	0,00	0,00
	0,00	0,00
Aineelliset hyödykkeet		
Koneet ja kalusto	43 989,75	30 433,78
	43 989,75	30 433,78
VAIHTUVAT VASTAAVAT		
Saamiset		
Lyhytaikaiset saamiset		
Myyntisaamiset	74 685,20	52 990,40
Muut lyhytaikaiset saamiset	141 561,44	184 731,09
Siirtosaamiset	374,82	297,73
	216 621,46	238 019,22
Rahat ja pankkisaamiset	720 135,83	1 013 771,08
VASTAAVAA YHTEENSÄ	980 747,04	1 282 224,08
VASTATTAVAA		
OMA PÄÄOMA		
Peruspääoma	155 484,70	155 484,70
Edellisten tilikausien ylijäämä/ alijäämä (-)	255 390,74	153 557,09
Tilikauden ylijäämä/ alijäämä (-)	56 890,63	101 833,65
	467 766,07	410 875,44
VIERAS PÄÄOMA		
Lyhytaikainen		
Ostovelat	117 438,95	378 549,55
Muut velat	34 707,43	43 419,79
Siirtovelat	360 834,59	449 379,30
	512 980,97	871 348,64
VASTATTAVAA YHTEENSÄ	980 747,04	1 282 224,08
Tunnusluvut		
Omavaraisuusaste, prosenttia	47,69	32,04
Suhteellinen velkaantuneisuus, prosenttia	12,26	17,98
Kertynyt ylijäämä/ alijäämä (-)	312 281,37	255 390,74

5.2 Muiden eriytettyjen yksiköiden tilinpäätöslaskelmat

ASUNTOTUOTANTORAHASTO

TULOSLASKELMA	01.01.–31.12.2016	01.01.–31.12.2015
Liiketoiminnan muut tuotot		
Yhdyskuntapalvelujen maksut		101,20
Vuokratuotot	18 093 017,97	17 718 773,25
Muut tuotot	6 296,03	5 993,27
	18 099 314,00	17 724 867,72
Materiaalit ja palvelut		
Aineet, tarvikkeet ja tavarat	-25 681,15	-23 136,74
Palvelujen ostot	-1 167 016,69	-1 077 995,44
	-1 192 697,84	-1 101 132,18
Liiketoiminnan muut kulut		
Vuokrakulut + muut kulut	-13 803 870,50	-20 462 780,73
	-13 803 870,50	-20 462 780,73
LIIEKYLJÄÄMÄ/ ALIJÄÄMÄ (-)	3 102 745,66	-3 839 045,19
Rahoitustuotot ja -kulut		
Korkotuotot	2 382 755,24	2 323 953,01
	2 382 755,24	2 323 953,01
YLIJÄÄMÄ/ALIJÄÄMÄ (-) ENNEN VARAUKSIA	5 485 500,90	-1 515 092,18
Rahastojen lisäys (-) tai vähennys (+)	-5 485 500,90	1 515 092,18
TILIKAUDEN YLIJÄÄMÄ/ALIJÄÄMÄ (-)	0,00	0,00
RAHOITUSLASKELMA	2016	2015
TOIMINNAN RAHAVIRTA		
Liikelyläämä/ alijäämä (-)	3 102 746	-3 839 045
Rahoitustuotot ja -kulut	2 382 755	2 323 953
	5 485 501	-1 515 092
TOIMINNAN JA INVESTOINTIEN RAHAVIRTA	5 485 501	-1 515 092
RAHOITUKSEN RAHAVIRTA		
Antolainauksen muutokset		
Antolainasaamisten lisäykset tyttäriltä	-189 653	-2 219 719
Antolainasaamisten vähennykset tyttäriltä	1 433 285	1 328 703
Antolainasaamisten vähennykset muilta	1 087 545	1 333 935
	2 331 177	442 919
Oman pääoman muutokset	9 485 500	2 832 500
Muut maksuvalmiuden muutokset		
Saamisten muutos muilta	235 952	-197 181
Korottomien velkojen muutos muilta	-264 648	-238 819
	-28 696	-436 000
RAHOITUKSEN RAHAVIRTA	11 787 981	2 839 419
RAHAVAROJEN MUUTOS	17 273 482	1 324 327
Rahavarojen muutos		
Rahavarat 31.12.	122 745 992	105 472 510
Rahavarat 1.1.	105 472 510	104 148 183
	17 273 482	1 324 327

TASE	31.12.2016	31.12.2015
VASTAAVAA		
PYSYVÄT VASTAAVAT		
Sijoitukset		
Muut lainasaamiset	104 948 717,15	107 279 894,17
	104 948 717,15	107 279 894,17
VAIHTUVAT VASTAAVAT		
Saamiset		
Lyhytaikaiset saamiset		
Lainasaamiset	127 535,89	221 175,23
Myyntisaamiset	326 473,18	366 458,55
Muut saamiset	27 114,37	65 951,05
Siirtosaamiset	665 521,76	729 012,47
	1 146 645,20	1 382 597,30
Rahat ja pankkisaamiset		
Rahaston käyttötili	122 745 992,14	105 472 509,59
	122 745 992,14	105 472 509,59
VASTAAVAA YHTEENSÄ	228 841 354,49	214 135 001,06
VASTATTAVAA		
OMA PÄÄOMA		
Muut omat rahastot		
Rahastopääoma 1.1.	213 617 506,91	212 300 099,09
Rahastopääoman lisäys	9 485 500,00	2 832 500,00
Tilikauden ylijäämä/ alijäämä (-)	5 485 500,90	-1 515 092,18
	228 588 507,81	213 617 506,91
VIERAS PÄÄOMA		
Lyhytaikainen		
Saadut ennakot	213 955,24	248 673,94
Ostovelat	38 891,44	268 820,21
Vieras pääoma yhteensä	252 846,68	517 494,15
VASTATTAVAA YHTEENSÄ	228 841 354,49	214 135 001,06

URHEILU- JA ULKOILULAITOSRAHASTO

TULOSLASKELMA	01.01.–31.12.2016	01.01.–31.12.2015
Liiketoiminnan muut tuotot		
Maksutuotot	0,00	0,00
LIIKKEYLIJÄÄMÄ/ ALIJÄÄMÄ (-)	0,00	0,00
Rahoitustuotot ja -kulut		
Korkotuotot	2 188,36	102 395,03
Muut rahoitustuotot	0,00	36 750,21
	2 188,36	139 145,24
YLIJÄÄMÄ/ALIJÄÄMÄ (-) ENNEN VARAUKSIA	2 188,36	139 145,24
Rahastojen lisäys (-) tai vähennys (+)	-2 188,36	-139 145,24
TILIKAUDEN YLIJÄÄMÄ/ ALIJÄÄMÄ (-)	0,00	0,00

RAHOITUSLASKELMA	2016	2015
TOIMINNAN RAHAVIRTA		
Liikelylijäämä/ -alijäämä	0	0
Rahoitustuotot ja -kulut	2 188	139 145
	2 188	139 145
TOIMINNAN JA INVESTOINTIEN RAHAVIRTA	2 188	139 145
RAHOITUKSEN RAHAVIRTA		
Antolainauksen muutokset		
Antolainasaamisten lisäykset muilta	-2 395 161	-12 272 527
Antolainasaamisten vähennykset muilta	3 104 244	3 350 369
	709 083	-8 922 158
Oman pääoman muutokset	0	50 000 000
Muut maksuvalmiuden muutokset		
Saamisten muutos muilta	-1 272	15 350
	-1 272	15 350
RAHOITUKSEN RAHAVIRTA	707 811	41 093 192
RAHAVAROJEN MUUTOS	709 999	41 232 337
Rahavarojen muutos		
Rahavarat 31.12.	108 006 631	107 296 632
Rahavarat 1.1.	107 296 632	66 064 295
	709 999	41 232 337

TASE	31.12.2016	31.12.2015
VASTAAVAA		
PYSYVÄT VASTAAVAT		
Sijoitukset		
Muut lainasaamiset	44 729 924,26	45 439 007,49
	44 729 924,26	45 439 007,49
VAIHTUVAT VASTAAVAT		
Saamiset		
Lyhytaikaiset saamiset		
Lainasaamiset	31 422,92	20 675,31
Muut saamiset	0,00	892,50
Siirtosaamiset	159,12	8 741,73
	31 582,04	30 309,54
Rahat ja pankkisaamiset		
Rahaston käyttötili	108 006 631,40	107 296 632,31
	108 006 631,40	107 296 632,31
VASTAAVAA YHTEENSÄ	152 768 137,70	152 765 949,34
VASTATTAVAA		
OMA PÄÄOMA		
Muut omat rahastot		
Rahastopääoma 1.1.	152 765 949,34	102 626 804,10
Rahastopääoman lisäys	0,00	50 000 000,00
Tilikauden ylijäämä/ alijäämä (-)	2 188,36	139 145,24
	152 768 137,70	152 765 949,34
VASTATTAVAA YHTEENSÄ	152 768 137,70	152 765 949,34

VAKUUTUSRAHASTO

TULOSLASKELMA	01.01.–31.12.2016	01.01.–31.12.2015
Liiketoiminnan muut kulut		
Muut kulut	-218 796,03	-453 662,11
	-218 796,03	-453 662,11
LIIEKEYLIJÄÄMÄ/ ALIJÄÄMÄ (-)	-218 796,03	-453 662,11
Rahoitustuotot ja -kulut		
Muut rahoitustuotot	2 011 235,41	2 018 546,11
	2 011 235,41	2 018 546,11
YLIJÄÄMÄ/ ALIJÄÄMÄ (-) ENNEN VARAUKSIA	1 792 439,38	1 564 884,00
Rahastojen lisäys (-) tai vähennys (+)	-1 792 439,38	-1 564 884,00
TILIKAUDEN YLIJÄÄMÄ/ALIJÄÄMÄ (-)	0,00	0,00

RAHOITUSLASKELMA	2016	2015
TOIMINNAN RAHAVIRTA		
Liikelylijäämä/ alijäämä (-)	-218 796	-453 662
Rahoitustuotot ja -kulut	2 011 235	2 018 546
Tulorahoituksen korjaukset		
	1 792 439	1 564 884
TOIMINNAN JA INVESTOINTIEN RAHAVIRTA	1 792 439	1 564 884
RAHOITUKSEN RAHAVIRTA	0	0
Muut maksuvalmiuden muutokset		
Korottomien velkojen muutos	63 600	
RAHAVAROJEN MUUTOS	1 856 039	1 564 884
Rahavarojen muutos		
Rahavarat 31.12.	55 065 150	53 209 111
Rahavarat 1.1.	53 209 111	51 644 227
	1 856 039	1 564 884

TASE	31.12.2016	31.12.2015
VASTAAVAA		
VAIHTUVAT VASTAAVAT		
Rahat ja pankkisaamiset		
Rahaston käyttötili	55 065 150,56	53 209 111,12
	55 065 150,56	53 209 111,12
VASTAAVAA YHTEENSÄ	55 065 150,56	53 209 111,12
VASTATTAVAA		
OMA PÄÄOMA		
Muut omat rahastot		
Rahastopääoma 1.1.	53 209 111,12	51 644 227,12
Tilikauden ylijäämä/ alijäämä (-)	1 792 439,38	1 564 884,00
	55 001 550,50	53 209 111,12
VIERAS PÄÄOMA		
Siirtovelat	63 600,06	
	63 600,06	
VASTATTAVAA YHTEENSÄ	55 065 150,56	53 209 111,12

INNOVAATORAHASTO

TULOSLASKELMA	01.01.–31.12.2016	01.01.–31.12.2015
Materiaalit ja palvelut		
Aineet, tarvikkeet ja tavarat	-24 262,03	-49 538,77
Palvelujen ostot	-620 999,62	-743 975,30
	-645 261,65	-793 514,07
Henkilöstökulut		
Palkat ja palkkiot	-119 112,93	-274 157,46
Henkilösivukulut		
Eläkekulut	-34 755,79	-75 769,73
Muut henkilösivukulut	-7 633,93	-16 180,01
	-161 502,65	-366 107,20
Liiketoiminnan muut kulut		
Vuokratulot	-6 884,22	-91 487,92
Avustukset	-836 232,00	-1 938 078,00
Muut kulut	-593,16	-4,00
	-843 709,38	-2 029 569,92
LIIKKEYLIJÄÄMÄ/ ALIJÄÄMÄ (-)	-1 650 473,68	-3 189 191,19
YLIJÄÄMÄ/ ALIJÄÄMÄ (-) ENNEN VARAUKSIA	-1 650 473,68	-3 189 191,19
Rahastojen lisäys (-) tai vähennys (+)	1 650 473,68	3 189 191,19
TILIKAUDEN YLIJÄÄMÄ/ALIJÄÄMÄ (-)	0,00	0,00

RAHOITUSLASKELMA	2016	2015
TOIMINNAN RAHAVIRTA		
Liikelylijäämä/ alijäämä (-)	-1 650 474	-3 189 191
	-1 650 474	-3 189 191
TOIMINNAN JA INVESTOINTIEN RAHAVIRTA	-1 650 474	-3 189 191
Oman pääoman muutokset	0	0
Muut maksuvalmiuden muutokset		
Saamisten muutos	241,00	-19 043,00
Korottomien velkojen muutos	-191 087,00	278 781,00
	-190 846,00	259 738,00
RAHOITUKSEN RAHAVIRTA	-190 846	259 738
RAHAVAROJEN MUUTOS	-1 841 320	-2 929 453
Rahavarojen muutos		
Rahavarat 31.12.	12 074 690	13 916 010
Rahavarat 1.1.	13 916 010	16 845 463
	-1 841 320	-2 929 453

TASE	31.12.2016	31.12.2015
VASTAAVAA		
VAIHTUVAT VASTAAVAT		
Saamiset		
Muut saamiset	68 650,85	68 892,29
	68 650,85	68 892,29
Rahat ja pankkisaamiset		
Rahaston käyttötili	12 074 689,99	13 916 009,66
	12 074 689,99	13 916 009,66
VASTAAVAA YHTEENSÄ	12 143 340,84	13 984 901,95
VASTATTAVAA		
OMA PÄÄOMA		
Muut omat rahastot		
Rahastopääoma 1.1.	13 569 045,47	16 758 236,66
Tilikauden ylijäämä/ alijäämä (-)	-1 650 473,68	-3 189 191,19
	11 918 571,79	13 569 045,47
VIERAS PÄÄOMA		
Lyhytaikainen		
Ostovelat	224 769,05	415 856,48
	224 769,05	415 856,48
VASTATTAVAA YHTEENSÄ	12 143 340,84	13 984 901,95

Allekirjoitukset ja tilinpäätösmerkinnät

6 Allekirjoitukset ja tilinpäätösmerkintä

Helsingissä maaliskuun 20. päivänä 2017
HELSINGIN KAUPUNGINHALLITUS

Tatu Rauhamäki

Osku Pajamäki

Veronika Honkasalo

Mika Raatikainen

Arja Karhuvaara

Marcus Rantala

Otso Kivekäs

Laura Rissanen

Laura Kolbe

Pilvi Torsti

Silvia Modig

Mirka Vainikka

Lasse Männistö

Sanna Vesikansa

Hannu Oskala

Jussi Pajunen
Kaupunginjohtaja

TILINPÄÄTÖSMERKINTÄ

Suoritetusta tilintarkastuksesta on tänään annettu kertomus.

Helsingissä huhtikuun   päivänä 2017

KPMG Julkishallinnon Palvelut Oy
JHTT-yhteisö

Leif-Erik Forsberg
JHT, KHT

Luettelo kirjanpitokirjoista ja tositelajeista

7 Luettelo kirjanpitokirjoista ja tositelajeista sekä niiden säilytystavasta

---

Luettelot kirjanpitokirjoista ja tositelajeista sekä niiden säilytystavoista sisältyvät Keskuskirjanpidon sidottuun tase-erittelyt –kirjaan. Kirjaan sisältyvät myös liikelaitosten allekirjoitetut tilinpäätökset sekä sitovien toiminnallisten tavoitteiden toteumatietojen dokumentointikuvaukset.

TILINPÄÄTÖKSEN TUNNUSLUVUT	Konserni		Kaupunki	
	2016	2015	2016	2015
TULOSLASKELMAN TUNNUSLUVUT				
Toimintatuotot toimintakuluista, prosenttia	56,3	56,0	26,1	24,9
Vuosikate, miljoonaa euroa	1 032	838	569	265
Vuosikate, prosenttia poistoista	152,6	127,0	168,9	68,7
Vuosikate, euroa / asukas	1 624	1 334	896	422
RAHOITUSLASKELMAN TUNNUSLUVUT				
Toiminnan ja investointien rahavirran kertymä viideltä vuodelta, miljoonaa euroa	-637,5	-639,6	221,9	-16,9
Toiminnan ja investointien rahavirran kertymä viideltä vuodelta, miljoonaa euroa, ilman vuoden 2014 liikelaitosten yhtiöittämisten kirjanpidollisia vaikutuksia	..	..	-157,5	-396,0
Investointien tulorahoitus, prosenttia	69,5	78,5	88,4	46,8
Lainanhoitokate	1,7	3,6	1,7	2,1
Kassan riittävyys, päivää	59	79	79	70
TASEEN TUNNUSLUVUT				
Omavaraisuusaste, prosenttia	60,3	58,8	77,6	77,9
Suhteellinen velkaantuneisuus, prosenttia	91,2	95,6	52,5	52,5
Lainakanta 31.12., miljoonaa euroa	4 940	5 011	1 371	1 582
Lainat, euroa / asukas	7 772	7 977	2 157	2 518
Lainasaamiset 31.12., miljoonaa euroa	479	476	1 951	2 009
Konsernin lainasaamiset 31.12., euroa / asukas	753	758	..	..
Asukasmäärä 31.12.	635 600	628 200	635 600	628 200

TUNNUSLUKIJEN LASKENTAKAAVAT

Toimintatuotot/toimintakulut = $100 \times \text{toimintatuotot} / \text{toimintakulut} - \text{valmistus omaan käyttöön}$.

Omavaraisuusprosentti = $100 \times (\text{oma pääoma} + \text{poistoero} + \text{vapaaehtoiset varaukset}) / (\text{taseen loppusumma} - \text{saadut ennakot})$.

Vuosikate / poistot, prosenttia = $100 \times \text{vuosikate} / (\text{poistot} + \text{arvonalentumiset})$.

Rahoitusvarallisuus, euroa / asukas =

$(\text{saamiset} + \text{rahoitusarvopaperit} + \text{rahat ja pankkisaamiset} - \text{vieras pääoma} + \text{saadut ennakot}) / \text{asukasmäärä}, 31.12.$

Suhteellinen velkaantuneisuus, prosenttia = $(\text{vieras pääoma} - \text{saadut ennakot}) / (\text{toimintatuotot} + \text{verotuotot} + \text{valtionosuudet})$.

Lainakanta 31.12. (miljoonaa euroa) = $\text{vieras pääoma} - (\text{saadut ennakot} + \text{ostovelat} + \text{siirtovelat} + \text{muut velat})$.

Lainanhoitokate = $(\text{vuosikate} + \text{korkokulut}) / (\text{korkokulut} + \text{lainanlyhennykset})$.

Investointien tulorahoitus, prosenttia = $100 \times \text{vuosikate} / \text{investointien omahankintameno}$.

Lainasaamiset 31.12. = sijoitukseen merkityt jvk-lainasaamiset ja muut lainasaamiset.

Helsingin kaupunki
Kaupunginkanslia

Pohjoisesplanadi 11-13
00170 Helsinki
PL 1
00099 Helsingin kaupunki

puhelinvaihde 09 310 1641
www.hel.fi/tilinpaatos